

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милица С. Божић Синчук

**ОНОМАСТИЧКИ СЛОЈЕВИ И ЊИХОВА
ДИЈАЛЕКАТСКА ПОДЛОГА У КЊИЖЕВНОМ
ДЕЛУ БОРИСАВА СТАНКОВИЋА**

докторска дисертација

Београд, 2020.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Milica S. Božić Sinčuk

**ONOMASTIC LAYERS AND THEIR DIALECTIC
FOUNDATION IN LITERATURE WORKS BY
BORISAV STANKOVIC**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2020

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Милица С. Божич Синчук

**ОНОМАСТИЧЕСКИЕ КАТЕГОРИИ И ИХ
ДИАЛЕКТНАЯ ОСНОВА В
ПРОИЗВЕДЕНИЯХ БОРИСАВА
СТАНКОВИЧА**

Докторская диссертация

Белград, 2020.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

проф. др Михаило Шћепановић

ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Датум одбране: _____.

ОНОМАСТИЧКИ СЛОЈЕВИ И ЊИХОВА ДИЈАЛЕКАТСКА ПОДЛОГА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ БОРИСАВА СТАНКОВИЋА

Сажетак

Ова докторска дисертација бави се ономастичком грађом и њеном дијалекатском подлогом на корпусу сабраних дела Борисава Станковића. Циљеви истраживања су: представљање ономастичке обраде аналитичког корпуса, састављање регистра властитих имена, испитивање утицаја дијалекатских елемената призренско-јужноморавске говорне зоне на српски именослов и уочавање стилске функције онима у књижевном тексту.

Ономастички материјал сагледан је из угла књижевне ономастике, чији је главни метод испитивања ономастички, лингвистички, кроз структурно-семантичку класификацију грађе.

Ова студија је показала да је утицај дијалекта заступљен у свим ономастичким слојевима, али да је најмаркантније изражен у антропонимији, јер она у највећој мери представља лични пишчев избор, док су друге категорије више у складу са стандардом, јер су део стварносне географске и историјске фактографије. Такође је показала да дијалекат прожима именослов на фонетском, а нарочито на творбеном, затим на морфолошком, на синтаксичком и на лексичком нивоу. У структурно-семантичкој подели уочено је да однос онима према датим врстама речи прате процеси онимизације апелативне лексике и дијалекатске творбе, као обрасци језичког стваралаштва, а то и условљава њихову стилску вредност. Експресивност и појачана осећајност, карактеристичне за пишчеву прозу, у поетском исказу нарочито су интензивирани употребом дијалекта на језичком плану.

Општи закључак је да властита имена са одликама народног говора неретко представљају језичке и стилске доминанте посматраних текстова, јер обогаћују карактеризацију јунака, доприносе верном и живом представљању времена, патријархалних обичаја, људи и простора у књижевном делу Борисава Станковића, прате композициону структуру пишчеве идеје и сведоче о прожимању литерарног са аутобиографским.

Кључне речи: књижевна ономастика, српски језик, Борисав Станковић, дијалектологија, призренско-тимочка говорна зона, врањски говор, ономастички, структурно-семантички, стилски.

Научна област: Филологија

Ужа научна област: Српски језик (ономастика, дијалектологија)

УДК број:

ONOMASTIC LAYERS AND THEIR DIALECTIC FOUNDATION IN THE LITERATURE OF BORISAV STANKOVIĆ

Abstract

This doctoral thesis deals with the onomastical substance and its dialectical basis on the collected works of Borisav Stanković. The main objectives of the research are presenting the onomastic processing of the analytical corpus, compiling the register of proper names, examining the influence of dialectic elements of the Prizren-South Moravian speech zone on Serbian nomenclature and recognizing of the stylistic functions of onyms in the literary text.

The onomastic material is viewed from the perspective of literary onomastics, whose main introspective method relies on onomastics and linguistics using structural-semantic structure classification.

This study proved that the influence of dialect is represented in all onomastic layers, but that it is most distinctly expressed in anthroponyms, being for the most part the writer's personal choice, while other categories are more in line with the standard, because they are part of real geographical and historical factography. It was also proved that the dialect pervades nomenclature on phoneticians', especially in formative, then on morphological, syntactic and lexical level. In the structural-semantic division, it was noticed that the relation of the onyms to the given types of words is accompanied by the processes of onymization of appellate lexicon and dialectal formation, as patterns of linguistic creation, and that conditions their stylistic value. Expressiveness and amplified sensitivity, as characteristics of the writer's prose, are especially intensified by the use of dialect on the linguistic level in the poetic expression.

The general conclusion is that proper names with the features of the vernacular often represent the linguistic and stylistic dominants of the observed texts, because they follow the compositional structure of the writer's idea and testify to the permeation of the literary with the autobiographical, enrich the characterization of heroes, contribute to the reliable and vivid representation of time, patriarchal customs, people and space in the literary work of Borisav Stanković.

Keywords: literary onomastics, Serbian language, Borisav Stanković, dialectology, Prizren-Timok vernacular zone, Vranje speech, onomastic, structural-semantic, stylistic.

Scientific field: Philology

Scientific subfield: Serbian language (onomastics, dialectology)

UDC number:

САДРЖАЈ

I УВОД	1
1.1. ПРЕДМЕТ РАДА	1
1.2. ЦИЉЕВИ РАДА	1
1.3. ПРИСТУП ТЕМИ.....	2
1.4. СТРУКТУРА РАДА	2
II АНАЛИТИЧКИ КОРПУС	4
2.1. ВЛАСТИТА ИМЕНА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ – ОСНОВНИ ПОЈМОВИ	4
2.2. САБРАНА ДЕЛА КАО ИЗВОР ЗА САКУПЉАЊЕ ГРАЂЕ	6
2.3. ОДАБИР ПРИМЕРА ИЗ КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА	7
2.4. АКЦЕНАТ ВЛАСТИТИХ ИМЕНА	7
2.5. ОНОМАСТИЧКА ЛЕКSIKA У ОКВИРУ УКУПНОГ ЛEKSIЧКОГ ФОНДА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА – СТАТИСТИЧКИ ПОДАТАК	8
2.6. ЗНАЧАЈ ПРОУЧАВАЊА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА	8
III ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА	11
3.1. ПОЈАМ КЊИЖЕВНЕ ОНОМАСТИКЕ	11
3.2. КАРАКТЕРИСТИКЕ ВЛАСТИТИХ ИМЕНА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ	12
3.3. СПЕЦИФИЧНОСТ ИМЕНОСЛОВА У КЊИЖЕВНОМ ТЕКСТУ	14
3.4. КЊИЖЕВНА ОНОМАСТИКА И ДРУГЕ ДИСЦИПЛИНЕ	16
3.5. КЊИЖЕВНА ОНОМАСТИКА У СРБИСТИЦИ	17
3.5.1. <i>Онимизација апелативне лексике</i>	23
3.6. ДЕЛО БОРИСАВА СТАНКОВИЋА У ОНОМАСТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	25
IV ДИЈАЛЕКАТ У ЈЕЗИКУ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА	28
4.1. ДИЈАЛЕКАТ И ЈЕЗИК КЊИЖЕВНОСТИ	28
4.2. ОСОБЕНИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК БОРИСАВА СТАНКОВИЋА	29
4.3. ГОВОР ВРАЊА У ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКОЈ ГОВОРНОЈ ЗОНИ.....	30
4.3.1. <i>Кретања становништва у области Врања у 19. веку и почетком 20. века</i>	33
4.3.2. <i>О врањском говору у етнографским истраживањима</i>	36
4.4. ДИЈАЛЕКАТСКА ПОДЛОГА КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА	37
4.4.1. <i>Испитивања дијалекатског материјала у књижевном језику Борисава Станковића</i>	37
4.4.2. <i>Говор лика Митке из драме Коштана</i>	39
V ОНОМАСТИЧКИ СЛОЈЕВИ У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ БОРИСАВА СТАНКОВИЋА	49
5.1. АНТРОПОНИМСКЕ КАТЕГОРИЈЕ	49
5.1.1. <i>Лично име у књижевном делу Борисава Станковића</i>	49
5.1.2. <i>Методолошки приступ испитивању и класификацији антропонимских категорија</i> ..	50
5.1.3. <i>Неки проблеми класификације антропонима и могућа решења</i>	51
5.1.4. <i>Аутобиографска подлога пишевог стваралаштва</i>	52
5.1.5. <i>Стваралачки процес: проблем различитих верзија једног дела и промена имена лика</i>	54
5.1.6. <i>Лично име Борисава Станковића</i>	55
5.1.7. <i>Презимена</i>	55
5.1.7.1. <i>Презимена у књижевном делу Борисава Станковића</i>	56
<i>Изведена презимена од имена словенског порекла</i>	57
<i>Изведена презимена од хипокористика календарских имена изведена словенским суфиксом</i>	58
<i>Сложено презиме од стране основе</i>	59
<i>Презиме из француског језика у прилагођеној форми</i>	59
5.1.7.2. <i>Семантичко-творбена структура презимена и њихова функција у књижевном делу</i>	60
5.1.8. <i>Патроними</i>	61

5.1.9. <i>Породична имена</i>	63
5.1.10. <i>Мушка лична имена</i>	65
5.1.10.1. <i>Основна мушка лична имена</i>	65
Мушка лична имена словенског порекла.....	65
Мушка лична имена преузета из других језика.....	70
5.1.10.2. <i>Хипокористична мушка лична имена</i>	82
Хипокористици изведени од словенских основа.....	82
Хипокористици изведени од страних основа.....	85
5.1.10.3. <i>Мушки лични надимци</i>	96
5.1.10.4. <i>Распоред мушких имена према пореклу и статистички подаци</i>	103
5.1.10.5. <i>Структура мушких антропонима</i>	104
Словенски суфикси.....	104
Одомаћени суфикси/наставци страног порекла.....	106
Антропонимизација и трансонимизација.....	107
5. 1. 10. 6. <i>Дијалекатска подлога мушких антропонима у књижевном делу Борисава Стаковића</i>	108
5.1.11. <i>Женска лична имена</i>	111
5.1.11.1. <i>Основна женска лична имена</i>	111
Женска лична имена словенског порекла.....	111
Женска имена преузета из страних језика.....	115
5.1.11.2. <i>Хипокористична женска имена</i>	118
Женски хипокористици словенског порекла.....	118
Женски хипокористици од страних основа.....	120
5.1.11.3. <i>Женски лични надимци</i>	129
5.1.11.4. <i>Распоред женских имена према пореклу и статистички подаци</i>	132
5.1.11.5. <i>Творбени аспект и структура женских антропонима</i>	133
5. 1. 11. 6. <i>Дијалекатска подлога женских антропонима у књижевном делу Борисава Стаковића</i>	134
5.1.12. <i>Именовање ликова према родбинском односу, занимању и друштвеном статусу</i>	136
5.1.12.1. <i>Мушки ликови</i>	137
5.1.12.2. <i>Женски ликови</i>	143
5.1.12.3. <i>Утицај дијалекта у посредном начину именовања у књижевном делу Борисава Станковића</i>	146
5.1.12.3.1. <i>Обезличавање и неименовање ликова. Безимени ликови и њихова функција у књижевном делу</i>	146
5.2. <i>ТОПОНИМСКЕ КАТЕГОРИЈЕ</i>	149
5.2.1. <i>Врање као инспирација за стваралаштво</i>	149
5.2.2. <i>Испитивање топонимских категорија</i>	150
5.2.3. <i>Топонимске категорије у књижевном делу Борисава Станковића</i>	151
5.2.3.1. <i>Хидроними</i>	152
5.2.3.1.1. <i>Потамоними</i>	152
5.2.3.2. <i>Ороними</i>	154
5.2.3.3. <i>Агрооними</i>	156
5.2.3.4. <i>Хороними</i>	158
Административни хороними.....	158
Посредно именовање државе.....	163
5.2.3.5. <i>Микротопонимске категорије</i>	164
5.2.3.5.1. <i>Ојконими</i>	164
Комоними.....	164
Астионими.....	167
Урбаноними.....	179
Врањски урбаноними.....	179
Београдски урбаноними.....	181
Ходоними.....	182
Ојкодомоними.....	182
5.2.3.5.2. <i>Етници и етноними</i>	185
5.2.4. <i>Структурно-семантичка класификација (микро)топонимских категорија</i>	191

5.2.4.1. Структурно-семантичке групе (микро)топонима	191
5.2.4.2. Структура топонима.....	193
5.2.4.2.1. Топономастички апелативи у служби топонима – топонимизација апелативне лексике	195
5.2.4.3. Утицај дијалеката на топонимске називе у књижевном делу	196
5. 2. 5. Концентрични кругови у којима се креће топонимија у књижевном делу.....	196
Борисава Станковића.....	196
5.3. Зооними.....	200
5.3.1. Зооними у књижевном делу Борисава Станковића	200
5.3.2. Лексикчко-семантичке групе зоонима	201
5.3.3. Зооними постали од антропонима – процес трансонимизације	204
5.3.4. Дијалекатска подлога зоонимије у књижевном делу Борисава Станковића	204
5.4. ИМЕНА ИЗ ОБЛАСТИ РЕЛИГИЈЕ	205
5.4.1. Теоними.....	205
5.4.2. Еортоними	208
5.4.3. Хагионими	211
5.4.4. Еклисионими.....	212
5.4.5. Иконими.....	214
5.4.6. Библијски топоним	214
5.4.7. Библионим.....	215
5.4.8. Статистички преглед имена из области религије и утицај дијалекта на религијску лексику.....	215
5.5. ИМЕНА ИЗ ОБЛАСТИ ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА	218
5.5.1. Ергоними.....	218
5.5.1.1. Имена образовних установа	218
5.5.1.2. Имена предузећа.....	219
5.5.1.3. Имена политичких организација.....	219
5.5.1.4. Име војног одреда.....	219
5.5.2. Хрононим	220
5.5.3. Контекстуална властита имена	220
5.5.4. Хремотоними из области човековог стваралаштва – артионими.....	221
5.5.4.1. Именослов у песмама у књижевном делу.....	222
5.5.5. Главна језичкостилска обележја имена из области друштвеног живота	224
VI ЗАКЉУЧАК.....	226
6.1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ	226
6.2. РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА ДИЈАЛЕКАТСКОГ ЈЕЗИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА У ОНОМАСТИЧКИМ СЛОЈЕВИМА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ БОРИСАВА СТАНКОВИЋА.....	227
6.3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА АНТРОПОНИМСКИХ КАТЕГОРИЈА.....	227
6.4. РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА ТОПОНИМСКИХ КАТЕГОРИЈА	229
6.5. РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА ЗООНИМА	230
6.6. ИСПИТИВАЊЕ КАТЕГОРИЈА ИЗ ОБЛАСТИ ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА	230
6.7. РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА ВЛАСТИТИХ ИМЕНА ИЗ РЕЛИГИЈСКЕ СФЕРЕ	231
6.8. МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ СПРОВЕДЕНОГ ИСПИТИВАЊА	231
ЛИТЕРАТУРА	232
ИЗВОРИ	245
КЊИЖЕВНИ ИЗВОРИ.....	245
ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ	245
СКРАЋЕНИЦЕ.....	247
ОПШТЕ СКРАЋЕНИЦЕ	247
РЕГИСТАР ОНОМАСТИЧКИХ ЈЕДИНИЦА	248
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	253

I УВОД

1.1. Предмет рада

Предмет рада је проучавање и анализа ексцерпираних ономастичких грађа у књижевном делу Борисава Станковића (1876–1927).

Тематиком везано за родно Врање и дијалекатски југ Србије, стваралаштво Врањанца, мада писано књижевним језиком, има уплив српских народних говора. У раду ћемо показати место дијалекатских елемената у књижевном изразу Борисава Станковића. А затим ћемо посматрати његово дело као драгоцен извор за проучавање ономастичких грађа и њене дијалекатске подлоге у оквиру призренско-јужноморавске говорне зоне, као контекстуалне равни за праћење улоге онимских јединица, те специфичне лексичке врсте, веома значајне за функционисање језичке посебности датог књижевног текста. То је, дакле, последица потребе да се језичка својства датих ономастичких категорија у језику овог писца данас што свестраније проуче и да се покаже у којим је условима Борисав Станковић користио властито име да би постигао одређени стилски ефекат.

У семантичко-структурном прегледу, као главном методу испитивања ономастичких јединица, уочаваћемо на који начин дијалекатска подлога утиче на формирање ономастикона на фонетском, на творбеном, на морфолошком, на синтаксичком и на лексичком плану.

Испитиваћемо, кроз пишчеве стваралачке поступке, претпоставку да антропоними представљају лични избор, док су (микро)топоними наметнути више тематским локализацијама, јер су одраз стварних географских реалија. Међутим, како књижевно дело Борисава Станковића представља и својеврсни епски именослов кроз приповедање српске традиције и историје смештене у време с краја 19. века и почетка 20. века, а ономастички слојеви прате композициону структуру пишчеве идеје, претпоставља се да властита имена имају дубљи смисао и значај од фактографског.

Аналитички корпус одабран је према сабраним делима писца у шест књига у издању Просвете. Сакупљена грађа, обједињена „на једном месту” и анализирана вишеаспектно у контексту епохе коме дела припадају – осветљава феномен самог књижевног трајања овог писца. Главни задатак овог истраживања јесте да прикаже неке битне стране ономастичких слојева и покаже њихову језичку и сазнајну улогу у књижевном делу Борисава Станковића.

1.2. Циљеви рада

Научно истраживање чији су предмет рада ономастички слојеви у књижевном тексту изнедрило је следеће главне циљеве:

1. Основни циљ истраживања је да се представи ономастичка обрада материјала и да се сачини регистар властитих имена.

2. Други циљ јесте да се ономастички корпус сагледа у светлу призренско-тимочког дијалекатског ареала у оквиру српског језичког и културног простора, којем дело Борисава Станковића припада. Овај циљ се, пре свега, састоји у уочавању дијалекатских елемената у структури властитих имена на свим језичким нивоима, а нарочито на творбеном плану: учесталост суфикса у творби изведеница који су карактеристични за посматрани ареал, начин творбе појединих онима (онимизација, трансонимизација, метонимизација,

метафоризација), испитивање фонетских варијанти једног имена и односа пуних имена и хипокористичних облика итд. Истиче се важност тога што према творбеној структури поједина лична имена и надимци представљају сведочанство свог дијалекатског порекла (нпр. *Томча*, *Митка*, *Доњовранче*). При томе ће бити неопходно сачинити статистички осврт на семантички и структурни план изведеница. Будући да се сагледава српски именослов, очекује се преовлађујуће присуство имена словенског порекла. У случају преузетих имена, очекивано је да те изведенице имају домаћи суфикс, и то типичан за дати дијалекатски ареал српског језика. Такође, у оквиру антропоније биће испитивана и апелативна лексика за именовање и ословљавање људи, јер многи ликови у књижевном делу писца одређени су именом, али и статусом, занимањем, родбинским односом.

3. Трећи циљ састоји се у томе да се посматра језичкостилска функција онима у књижевном тексту. Испитиваћемо функцију посебно оних властитих имена која имају утицај дијалекта. Претпоставља се да дијалекатска структура онима на језичком плану одговара специфичној стилској функцији у књижевном тексту. У овим испитивањима осветлећемо аутобиографску подлогу у процесу именовања ликова и пишчев избор личних имена протагониста која представљају несумњиви траг аутобиографског у делу. Посебно је истакнут циљ да се испита појава да један антропоним носе многи ликови на нивоу целокупног опуса Борисава Станковића (нпр. *Мита*, *Томча*: осим у приповеткама јављају се као протагонисти и у роману *Нечиста крв*).

Укрстивши постављене циљеве, целокупни корпус ће бити груписан у веће целине према устаљеној ономастичкој класификацији.

1.3. Приступ теми

Ономастички материјал биће сагледан из угла књижевне ономастике, а која се у својим методама ослања на (традиционалну) ономастику. Због природе испитиване грађе, теоријско-методолошки приступ је еклектичан.

1. Ономастички материјал прикупљен ексцерпцијом из књижевног дела представља заокружену целину и затворен систем. Анализа такве грађе је првенствено ономастичка.

2. Будући да је књижевни језик писца обogaћен елементима народног говора, значајно је испитати га са аспекта дијалектологије.

3. Међутим, пошто се испитују властита имена у књижевном делу, неопходно је да се укључе, у извесној мери, и књижевнонаучна разматрања о делу писца.

4. Пошто књижевна ономастика подразумева испитивање функције властитих имена у литерарном тексту, у раду је грађа сагледана у светлу стилске анализе. То значи да се осветљавањем одабраних језичких чинилаца утврђује њихова функција и место у књижевном тексту.

Дакле, у раду ће бити представљена ономастичка анализа одабраног корпуса са елементима књижевно-стилске анализе. Приступ теми подразумева лингвистичке, ономастичке методе пре него књижевнонаучне теорије.

1.4. Структура рада

Рад чини шест целина. Након I *Увода* следи поглавље II *Аналитички корпус* у којем се образлаже одабир извора за ексцерпцију грађе и описује начин представљања грађе у анализи указујући на специфичност одабраног корпуса.

У трећем поглављу III *Теоријско-методолошки оквир рада* износе се главна гледишта о теоријским поставкама у литератури са фокусом на ономастичка проучавања у књижевном тексту.

Затим, у глави IV *Дијалекат у језику књижевног дела Борисава Станковића* ближе се одређује посматрани дијалекатски ареал у оквиру српског језичког простора и дијалекатска

подлога дела Борисава Станковића у светлу врањског говора (призренско-јужноморавски говорни тип).

У средишњем делу рада – V *Ономастички слојеви у књижевном делу Борисава Станковића* – испитују се ономастичке категорије у књижевном тексту, грађа се класификује, при чему се издваја сваки оним и анализира. Класификација се даље врши према специфичним карактеристикама своје категорије (нпр. подела на мушка и женска имена, презимена, надимке, породична имена), према пореклу (имена са словенском осномом, имена преузета из других језика), према творбеној структури са експлицирањем творбеног механизма, према системски сагледаним подацима из граматика и речника. У нарочитим потпоглављима биће истакнут утицај дијалекта на посматрани део именослова. Пошто је у питању проучавање ономастикона у књижевном делу, сви оними биће потврђени у употреби у књижевном тексту издвајањем одломака дела у којима се посматрана форма јавља.

У VI *Закључку* се износе главни резултати истраживања и поглавље представља синтезу целог рада. Следе *Литература*, *Извори*, *Скраћенице*, а аналитички корпус је представљен узбучен у *Регистру ономастичких јединица*.

II АНАЛИТИЧКИ КОРПУС

2.1. Властита имена у књижевном делу – основни појмови

Аналитички корпус чини богата ономастичка грађа: властита имена (425 јединица), односно сва лексика која је у књижевном делу забележена великим словом (в. Ковачевић 2012). У мањој мери биће представљена и апелативна лексика (38 јединица) која служи именовању и ословљавању – овај лексички слој није предмет интересовања традиционалне ономастике, али је обавезан елемент разматрања књижевне ономастике (в. Шћепановић 1997б: 62; Марковић 1997: 88/89; Милојковић 2009: 33/34; Јашовић 2013а: 113; Симић и Живковић 2018: 769 и др.). Књижевно дело писца представља богат литерарни извор за ономастичка проучавања. Грађу, дакле, чине ономастичке јединице: њихова творбена структура, порекло, као и њихова стилска функција у књижевном тексту.

Ономастичка грађа ексцерпирана из књижевног дела представља затворен систем, јер је омеђена насловом, што значи да се нове јединице не могу додати (в. Гибка 2019: 11).

Предмет ономастичких проучавања, књижевне ономастике, па тако и нашег истраживања представљају *оними* или *властита имена*. Оними су реч, синтагма, реченица која служи за означавање одређеног објекта међу другим објектима; његовој индивидуализацији и идентификацији, како то прецизира Н. Подольскаја: „Слово, словосочетание или предложение, которое служит для выделения именуемого им объекта среди других объектов; его индивидуализации и идентификации; в т. ч. антропоним, топоним, зооним, фитоним, анемоним, хромоним, астроним, космоним, теоним, идеоним, хрематоним, которые составляют различные классы онимов.” (Подольскаја 1988: 91). А. Лома се дистанцира од термина *оним* и употребљава *име*: „Већ стога се чини непримереном (иначе језички рогобатна) примена псеудогрецизма *оним* уместо – довољно јасне и дистинктивне – речи *име*. ... Уосталом, у грчком језику, одакле је узет, елемент *-оним* < *-опутос* не долази никад самостално, већ само као лик који реч *опота* 'име' поприма у другом делу сложеница” (Лома 2013: 11, фуснота 2). Александар Лома термин *име* дефинише у односу на конкретан појам који се њиме означава: „Под именом подразумевамо језичку ознаку која се – за разлику од назива или апелатива који означава збир исторврских објеката – примењује на конкретан објекат, независно од тога шта она значи и да ли уопште има значења у датом језику” (Лома 2013: 11).

Значајан критеријум у издвајању, односно дефинисању имена јесте формални: „оними су лексички и синтагматски називи писани великим словом” (Ковачевић 2012: 299; в. и Богдановић 2009г: 107). Неки истраживачи укључују и функционални критеријум: „оним је језички знак с функцијом појединачног именовања посматран као елемент живог песничког ткива са свим његовим функцијама у структури књижевног дела” (Лилић 2009: 86). Са таквим дефинисањем приближава се термину *поетоним* који се употребљава у руској литератури да значи име у уметничкој књижевности које у језику дела има осим номинативне функције и улогу у карактеризацији, као и стилистичку и идеолошку функцију: „Имя в художественной литературе, имеющее в языке произведения, кроме номинативной, характеризующую, стилистическую и идеологическую функции. Как правило относится к категории вымышленных имен, но часто писателем используются реально существующие имена или комбинация тех и других.” (Подольскаја 1988: 108).¹

¹ У складу са таквом терминологијом, према ономастичкој класификацији, властита имена која се јављају у књижевном делу према својој семантичкој категорији називају се *поетски антропоним*, *поетски топоним*, *поетски зооним* итд. Ми такве термине нећемо употребљавати, јер нису заступљени у србистичкој литератури већ их налазимо у текстовима на руском језику (в. Подольскаја 1988).

У србистици се користи и термин *стилем*, као јединица стилистичких проучавања (Јовић 1975: 133; Шимуновић 1976; Пецо 1995; Катнић-Бакаршић 1999: 99; Богдановић 2009: 5; Лилић 2009: 86; Ђуровић и Спасојевић 2017: 180). У нашем раду користимо термине *оним* или (*властито*) *име*.

На почетку дајемо и напомену у вези са терминима из области антропонимије: *лично име*, *пуно име*, *званично име* и *скраћено име* или *хипокористично име*. *Лично име* се двојачко дефинише: 1. Основно, званично, пуно име, дато човеку на рођењу. 2. Незванична форма тог имена (Подолскаја 1988: 68/69; 107). Скраћено лично име је синонимно са хипокористичним личним именом (Подолскаја 1988: 121).

Скуп властитих имена јесте *ономастикон*: „Ономастикон је скуп имена, залиха имена, системског карактера који се појављује у једној целини (у једном делу, код једног писца).” (Богдановић 2009: 16). Сам термин је двозначан: 1. Речник или списак властитих имена, састављан према различитим категоријама онима ... са лингвистичким и ванлингвистичким објашњењима 2. Репертоар властитих имена одређеног етноса, социјума, одређеног периода (у овом значењу је синонимичан термину *онимија*)² (Подолскаја 1988: 98). Термин је из грчког језика: *ὀνομαστικόν*. У употреби је и српска преведеница: *именослов* (в. Шћепановић 1997а; Лома 2013: 11).³ Наведене термине: *оним*, (*властито*) *име*, *лично име* (*пуно*, *званично*, *скраћено*, *хипокористично*), *ономастикон*, *именослов* користимо даље у раду са овако одређеним садржајем.

Властита имена формирају *ономастичке слојеве* које осматрамо кроз класификацију према категоријалним разредима у односу на појмове које означавају: антропонимске категорије, (микро)топонимске категорије, зоонимија, властита имена из религијске сфере, властита имена из области друштвеног живота. Преглед ономастичких слојева које једно књижевно дело подразумева Н. Богдановић таксативно излаже:

„Најпре имамо пред собом име писца, па назив његовог дела, затим имена личности у његовим књижевним делима, називе за њихову националну припадност, називе по роду и фамилији, за име по месту становања итд. Природно, писци радњу својих романа и приповедака смештају у неки (стварни или имагинарни) простор, а тај се простор, опет, именује. Постоје и други топоси који захтевају име (установе, радње, продајни објекти, урбалије...). У друштвеном животу који чини социјалну околност у којој се остварује фабула, постоје манифестације, празници, историјски догађаји. Систем имена, дакле, у књижевном делу комплексан је и најчешће у функцији остварења уметничког циља који писац има пред собом.” (Богдановић 2009б: 7).

Сва грађа биће класификована према устаљеним ономастичким категоријама: „Као свеопшти родни појам, ономастичка категорија у оквирима дате лингвистичке дисциплине функционише на основу особености како структуралне (посебан облик) тако и семантичке природе (посебно значење). ... Полазећи од датог критеријума ’двоструке посебности’, структуралне и семантичке, отвара се могућност системског решења српског ономастичког терминосистема.” (Шћепановић 1997в: 66).

При класификацији придржавали смо се утврђеног основног термилошког оквира у ономастичким истраживањима а који је представљен сложеницама са формулом *антроп-*, *топ-*, итд. + *-оним/-онимија/-ономастика*: „То захтијева досљедно поштовање основног принципа номинације по коме, у ономастичкој терминологији, ’не треба одступати од интернационалне терминологије, већ досљедно задржати ту терминологију: *-оним* (*антроп-*, *топ-* итд.) за појединачна властита имена, *-онимија* за скуп тих имена, *-ономастика* за њихова истраживања” (Шћепановић 2002: 323; Видоески и др.: 1983: 36). Посебно о свакој категорији и терминима везаним за сваку од њих биће више речи на одговарајућем месту (в. Поглавље V и тачке 5.1; 5.2; 5.3; 5.4; 5.5.).

² *Онимија*: „Совокупность онимов: а) общая, б) частная: данной территории, данного языка, данного периода, данного документа, книги, писателя и т. д.” (Подолскаја 1988: 95).

³ А. Лома дефинише термин у синтагми *опитесловенски именословни обрасци*: „Придев *именословни* овде је употребљен као домаћи синоним за *ономастички*, тј. односи се на *ономастику* – науку која се бави именима” (Лома 2013: 11).

2.2. Сабрана дела као извор за сакупљање грађе

Предмет испитивања је ономастичка грађа сабраних дела Борисава Станковића: „Станковићеве приповетке, приповедне збирке, романи и драме представљају праву ризницу врхунских уметничких вредности.” (Бајић 2002: 15). Писац је своје дело посветио људима, обичајима и простору свог родног града, са меланхоличним сећањем на „старе дане”.

Извор за сакупљање аналитичког корпуса представља (треће) издање сабраних дела Просвета–Београд из 1980. године, које је приредио Живорад Стојковић.⁴ Просветино издање се, како налазимо у *Предговору*, „у највећој могућој мери држало становишта да Станковићев текстови морају остати какви јесу, са свим оним што се чини да је спорно, па чак и преступно у њима.” (Станковић I: 6). Управо у издању из 1980. године „потпуније су приложене и варијанте претходних објављивања” (Станковић I: 7). Просветино издање настало је критичким сагледавањем дотадашњих објављених издања, а у значајној мери ослања се на прва сабрана дела која су постухмно објављена 1928. године и која је приредио Драгутин Костић Ћелеш.

Сабрана дела у издању Просвете обухватају: приповедне збирке (I, II, VI), романи (III и V), драме (IV). Ово издање састоји се, дакле, из шест књига са следећим распоредом:

I Стари дани и Божји људи. У збирци *Стари дани* налазе се следеће приповетке: *Прва суза, Увела ружа, Бурђев-дан, У ноћи, Станоја, У виноградима, Нушка, Наш Божић, Стари дани, Они, Покојникова жена.*⁵ *Божји људи* је збирка од двадесет једне прозне минијатуре од којих четири нема наслов: *Задушница, Манасије, Љуба и Наза, Таја, Митка, Бекче, Биљарица, Парапута, Јован, Менко, Цопа, Станко „чисто брашно”, Ч’а Михајло, Маса, Марко, Луди Стеван, Деда Веса.*⁶

II Из мога краја: Приповетке у овој књизи су објављиване за живота писца, али не и у засебним збиркама: *Тајни болови, Гугутка, Стојанке, бела Врањанке, [Кучко, Мицо!], Наза, Риста бојаџија, Риста кријумчар, Један поремећен дан, Стеван Чукља, Стари Василије, Баба Стана, Јовча, Ч’а Петар, „Чок”, Вечити пољубац, Тетка Злата, Мој земљак, Јовото, „Госпо’н Таса”, Моји земљаци, Луди Риста, Црвени крст и Његова Белка.*⁷

III Нечиста крв, роман;⁸

IV Дrame: *Коштана, Ташана, Јовча;*⁹

V Газда Младен и Певци: два недовршена романа.¹⁰

VI Печал. У овој књизи су приповетке и црте: *На онај свет, Први поздрав, Увела ружа, У суду, Мојим знанима, Сурдулица; Наступ; Печал.*

⁴ Прво издање је објављено 1970. године.

⁵ Приповетке су настајале у периоду између 1898. године и 1902. године. Прва објављена збирка била је *Из старог јеванђеља* објављена у Београду 1899. године, а наредна је била *Стари дани* из 1902. у издању Српске књижевне задруге.

⁶ *Божји људи* су објављени као целина 1902. године.

⁷ Мада их ради прегледности наводимо збирно, ове приповетке нису део једне целине. Наиме, писац је осмислио још две збирке приповедака које нису за живота објављене, а то су *Из мога краја* и *Моји знаници*. *Његова Белка* не припада овим целинама и објављена је самостално први пут у *Српском колу* 1921. године (Станковић II: 289–293).

⁸ Свој чувени роман Борисав Станковић почео је да објављује 1900. године у часопису *Градина*. Коначна верзија настала је 1910. године (Станковић III: 329).

⁹ *Коштана* је први пут објављена 1902. године у Српском књижевном гласнику у Београду, а потом и у Бранковом колу. Пре тога објављен је био само III чин 1900. у IV свесци часописа *Звезда* (Стевановић 1977: 45). *Ташану* је Б. Станковић почео да објављује 1910. године, а завршена је уочи Првог светског рата (Станковић IV: 370–371).

У питању је драмска обрада приче *Јовча*. Дрaму је објавио тек Драгутин Костић Ћелеш, први приређивач Сабраних дела Борисава Станковића 1928. године (Станковић IV: 372). У Просветином издању је објављен текст према оном из 1928. године.

¹⁰ У питању су два недовршена романа која су објављивана у деловима од 1902. – *Певци* и 1903. – *Газда Младен*. Драгутин Костић је 1928. године објавио ону верзију која је и у Просветином издању.

2.3. Одабир примера из књижевног текста

У анализи ће бити дати примери употребе властитог имена у књижевном тексту. То је значајно, јер се на основу контекста може уочити какву функцију има посматрани оним: да ли само номинациону, или можда и стилску, експресивну.

1) Одабир дела текста у којем је представљен лик у многим случајевима имао је отежавајуће околности: наиме, већина ликова о којима пише Б. Станковић су ликови у развоју. Врло често на почетку приповетке их затичемо у одређеној фази, а како је до ње дошло излаже се, најчешће у ретроспективној визури. Одабир описа лика уследио је као најкарактеристичнији или као онај у којем се на најнепосредније истиче његов карактер. Код неких ликова постоји промена у именовану јунака у појединачним животним фазама (нпр. *Газда Младен*: прво је само *Младен* као дечак, затим *газда Младен*, а потом и *бата Младен*, а војници га зову и *чича*).¹¹

2) У неким случајевима је изабран део текста само као потврда за употребу одређеног имена. У том случају подразумевана је (само) номинациона функција.

3) Нека властита имена се не помињу даље од наслова дела (нпр. у збирци *Божји људи*).

Посматрано властито име ће у примеру бити подвучено. Потврда извора наведеног примера налазиће се у загради иза сваког навода са подацима о наслову приповетке/драме/романа, књизи у којој се дело налази и броју стране.

2.4. Акцент властитих имена

Све одреднице у анализи излажемо без акцента, онако како их налазимо у књижевном делу. Бележење акцената према литерарном опусу, у овом случају, имало би следећу проблематику: у књижевном тексту је очекивана и стандарднојезичка акценатска норма (четири акцената и поста акценатска дужина), али је несумњив дијалекатски материјал као извор стваралаштва Борисава Станковића, а који подразумева призренско-тимочку говорну зону и један, експираторни акценат.¹² Дакле, могуће реконструисање акцената било би неподобно са аспекта научне методологије, јер не бисмо добили верну слику времена и језика Борисава Станковића, уколико бисмо акценат бележили према речницима савременог српског језика или према дијалекатским речницима. Такође, прави одговор не бисмо добили ни теренским истраживањем, јер је говор Врања доживео измене од времена пре сто година. Мада постоји покушај акцентуације говора Митке из *Коштана* (Стевановић 1977: 73–79), тим текстом је покривен врло ограничен број имена што је недовољно за примену на обиму нашег корпуса.

Ономастички слојеви са дијалекатском подлогом који су заступљени у књижевном тексту и њихово бележење има недостатак у односу на теренско истраживање: „У књижевним текстовима антропоним се наводи у форми само приближне вриједности коју

---

¹¹ У Станковићевим приповеткама многи односи међу ликовима су назначени кроз слутњу. Говорећи о великом господству једне куће у приповеци *Наза (Из мога краја)*, само у назнакама се упућује на врло лоше односе и удаљеност супружника једног од другог, између газда Арсе и његове газдарице, а то је, опет, узрок многим њиховим недаћама: живот без деце, умишљена болест жене (стални одласци по бањама и врачарама) и неверство мужа (газда Арса и Назина Ленка).

¹² Вреди напоменути да се у говору Врања и околине акценат обично повлачи са последњег слога и налази се на пенултими (Стевановић 1977: 55; Радојчић 2009: 199). Д. Барјактаревић испитује природу експираторног акцената, али не говори посебно о месту (1977: 393–397).

фономорфолошки има лексем или у језичном стандарду или у дијалекталној употреби. Без акцента и квантитете израз антропонима је непотпун” (Бјелановић 1983/1984: 194).

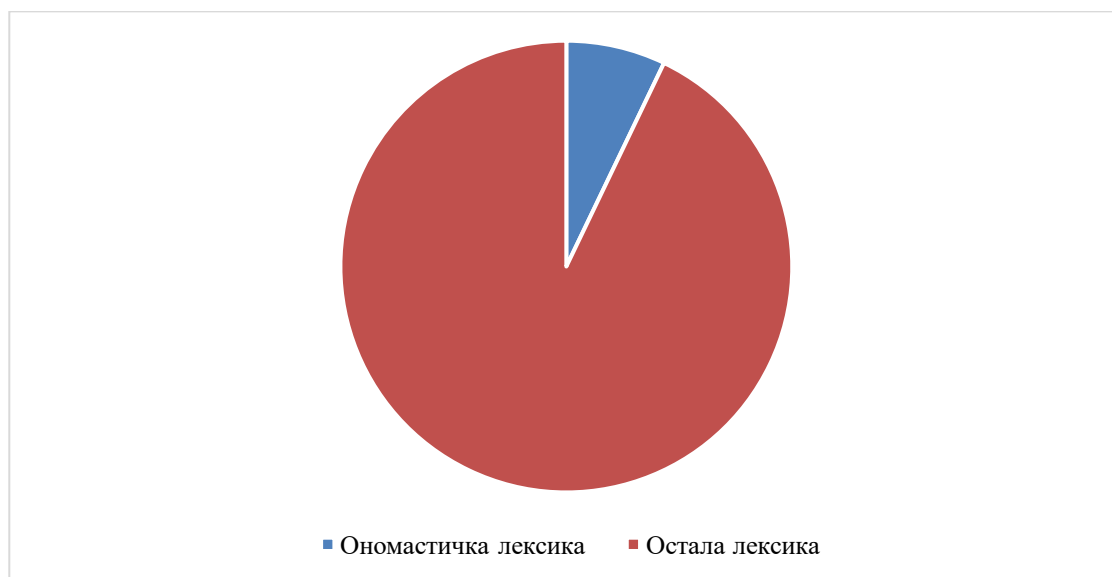
Ипак писана реч има својих несумњивих и незаменљивих предности, јер „теренским радом није до података о семантичким садржајима неких антропонима ни из далека лако доћи” (Бјелановић 1983/1984: 179).

2.5. Ономастичка лексика у оквиру укупног лексичког фонда књижевног дела Борисава Станковића – статистички податак

Владимир Јовичић даје статистички податак о укупном броју речи који је употребљен у делу писца: „Целокупно књижевно дело Борисава Станковића испуњено је са око шест и по хиљада различитих лексичких јединица” (1979: 13). Желимо да прикажемо колики проценат од тог укупног броја чине властита имена. Будући да у цифру од 6.500 речи нису ушле речи са префиксацијом односно суфиксацијом, уколико је основни појам већ био евидентиран, као ни сви облици деκлинације и конјугације променљивих речи, ми ћемо узети само основни број онима, а не укупан број њиховог јављања у делу.

У нашој грађи смо издвојили укупно 425 властитих имена и одабрали 38 апелатива који служе ословљавању и именовању. Дакле, 463 онимских јединица у односу на укупан збир од 6.500 лексема износи 7,12%.

Илустрација 1: Ономастичка лексика у књижевном делу Борисава Станковића

2.6. Значај проучавања књижевног дела Борисава Станковића

Писац Борисав Станковић значајна је личност у историји српске књижевности чије је дело ушло у школске програме, а о његовом животу и стваралаштву читамо у разним приручницима, у енциклопедијској и другој сличној литератури.

Борисав Станковић је рођен у Врању 31. марта 1876. године, а умро је у Београду 22. октобра 1927. године. Основну школу завршио је у Врању, а матуру је полагао у Нишу. У Београду је завршио права, а у српској престоници је и ступио у државну службу. Као књижевник са утврђеним именом одлази на годину дана у Француску, у Париз (Станковић IV: 342–343).

Посебно вредно место овај писац заузима и тиме што је његово дело у значајном обиму преведено на стране језике, што је битно за позиционирање српске књижевности у

светским токовима: превођен је, између осталих, на француски, руски, немачки, италијански, чешки, пољски, словачки, мађарски, румунски, бугарски језик. О значају Борисава Станковића говори и то да је његово дело ушло у грађу за израду *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, који се израђује у Институту за српски језик САНУ.¹³ Значај и вредност дела Б. Станковића често се истиче: „Стваралачка инвенција писца, његов таленат и књижевни поступак, високи домети дела, учинили су да Станковић постане један од првих, водећих представника нових токова и вредности у српској књижевности двадесетог века.” (Бајић 2002: 14).

Дело Борисава Станковића привлачи пажњу књижевне критике од првих објављених дела, а такође је богата и књижевнонаучна литература посвећена његовом стваралаштву: „Поводе за бројна тумачења и вредновање Станковићевог дела књижевна наука налази у изворним вредностима и поетским својствима пишчеве прозе. Те вредности обезбеђују Станковићу високо место не само у оквирима модерне српске књижевности него и у нашој целокупној књижевној и културној баштини.” (Бајић 2002: 5).

У историји књижевности дело Б. Станковића припада модерни, а које одликује нарочита осећајност: „У својој уметности Станковић је спонтано испољавао читав низ модерних особина. Оне се огледају у његовом изоштrenom психолошком запажању и уношењу у људске поступке и карактере, у посебној, лирској усмерености на уметнички детаљ, нијансу и осећање, у колористичком виђењу ствари, па и самих емоција.” (Бајић 2002: 7).

Разноврсност студија и чланака који се објављују од пишчевог времена до данас показују колико је дело Б. Станковића надахњујуће и актуелно: „Несмањено интересовање за Станковићева дела, које се повезује са њиховом актуелношћу, уметничким новинама и изворном модерношћу, сведочи о трајности пишчеве уметности.” (Бајић 2002: 8).¹⁴

Место Борисава Станковића у српској књижевности јесте врло значајно и једниствено, јер је у много чему означило велике почетке, између осталог и као жанровски оригинално стваралаштво: „Можда је *приповједачки вијенац* један од жанрова који је обиљежио српски двадесети вијек. ... На почетку вијека стоји један приповједачки вијенац – *Божји људи* Борисава Станковића.” (Делић 2018: 103); „Ма колико се Борислав Пекић ругао

¹³ И то са следећим насловима: *Из старог јеванђеља*, 1899; *Стари дани, приповетке и слике*, 1902; *Нечиста крв*, 1910; *Божји људи*, 1913; *Изабране приповетке*, 1945; *Коштана*, 1945.

¹⁴ Бројни су текстови настали о пишчевом делу: Јован Дучић *Борисав Станковић* (Станковић I: 11–34), Јован Скерлић *О Коштани Борисава Станковића* (Станковић IV: 333–338), Вељка Петровића *Божји људи Боре Станковића* (Станковић I 35–37), Станислав Винавер *Бора Станковић и пусто турско* (Станковић I: 44–55), Исидора Секулић *Боре Станковића вилајет* (Станковић I: 38–43), Милан Богдановић *Под окупацијом* (Станковић VI: 232–233), Сима Пандуровић *Они не знају да ја сваку своју приповетку одболујем* (Станковић VI: 234–235), Милана Кашанина *Велик уметник, и ништа друго* (Станковић VI: 242–244), Димитрије Вученов *О неким новинама које је Бора Станковић унео у српску прозу* (Станковић VI: 245–256), Радомир Константиновић *Рањав и жељан* (Станковић I: 56–62), Видосав Стевановић *Запис о пишчевој смрти* (Станковић I: 63–68), Синиша Пауновић *Први књижевни покушаји Борисава Станковића* (Станковић VI: 219–231), Софкин *силазак* Новице Петковића (Петковић 1988) и др.

Стваралаштву врањског писца посвећени су и зборници радова са научних скупова одржаним о важним годишњицама везаним за живот и дело Боре Станковића (нпр. Глигорић и др. 1978; Михаиловић и др. 2008; Денић 2011).

Расветљавању живота и дела писца посвећене су изложбе и каталози који их прате: *Са писцем кроз време: Бора Станковић поново у Нишу* (Глишић 2015).

Дело Борисава Станковића представља предмет истраживања докторских и магистарских радова (нпр. Јовичић 1979; Филиповић 1968; Бајић 2002; Чолак 2009; Чолак 2013). Такође је тема истраживања у оквиру докторских студија (в. Божић 2017). На трагу ових студија настаје и овај рад – *Ономастички слојеви и њихова дијалекатска подлога у књижевном делу Борисава Станковића*.

Станковићево дело инспирација је за музичко и сценско стваралаштво: велики композитор и академик Петар Коњовић написао је оперу *Коштана*; затим, бројна су позоришна, филмска и телевизијска извођења пишчевих драма и романа.

термину *кратки роман*, овај жанр је обиљежио двадесети вијек. Почнимо са Бором Станковићем (*Нечиста крв и Газда Младен*), па преко Вељка Милићевића (*Беспуће*), Милоша Црњанског (*Дневник о Чарнојевићу*), Ива Андрића (*Проклета авлија*), Миодрага Булатовића (*Црвени петао лети према небу*)...” (Делић 2018: 105). Тематика *Божјих људи* представља почетак једне велике теме српске књижевности у XX веку: „*Божјаци* Борисава Станковића показали су се као веома продуктивни јунаци. Интересовање за нишче и убоге показују на свој начин Миодраг Булатовић, Драгослав Михаиловић, Видосав Стевановић, Милисав Савић и Мирослав Јосић Вишњић.” (Делић 2018: 105).

Ономастички слојеви део су композиционе структуре књижевних дела Б. Станковића и тиме завређују значајну позицију – може се уочити да у опису минулог времена Враћа, из визуре писца, централно место у композиционој структури Станковићевих приповедака заузима неостварена љубав двоје младих (нпр. *Цвета и Стојан*, *Паса и Томча*, *Нушка и Младен*, *Аница и Ита*), да се радња одвија у пар сокака у Враћу, а да су заплети најчешће смештани у време о празницима. Ономастички материјал представља чврст ослонац композиционој структури пишевог дела, а на то нас упућују и следећа размишљања:

„Код Боре Станковића, у његовом књижевном делу, све се слива у једно биће: земља, природа, са животима и судбинама људи. Код Боре Станковића и земља, и природа, и насеобине, и куће, и ствари, имају људску душу.” (Глигорић 1978: 5/6).

„Везујући се за родно Враће, његов стари свет писац је сликао помоћу локалног амбијента и лексике, етнографских мотива и прототипских ликова.” (Бајић 2002: 26).

Јединственост његовог дела, приповедања и тема дошла је као резултат необичне пишеве личности, живота и специфичног сензибилитета који је поседовао:

„Креативна самониклост Борисава Станковића била је, у ствари, дубоко интуитивно песничко поимање да су узнемирени и мукли гласови времена прошлих који су брујали из дубине векова и простора, брујали и у њему самом из наше тамне, тескобне стварности балканске, српске, завичајне, враћске.” (Ценић 1978: 62).

III ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА

3.1. Појам књижевне ономастике

Књижевна ономастка представља врло младу науку чије изучавање има теоријски и практични аспект. Њен предмет јесте проучавање ономастичког материјала у књижевним делима: „Проучавање ономастичке грађе у књижевним делима предмет је све развијеније ономастичке дисциплине, књижевне ономастике” (Лилић 2009: 86). За наше испитивање важно је утврдити основне појмове у књижевној ономастици и термилошка решења којих ћемо се придржавати у анализи грађе. Ради успостављања теоријског оквира користили смо термине и дефиниције који се употребљавају у србистици, али смо узимали у обзир разматрања у литератури на руском језику: „Код нас је објављен мали број радова који се баве овом проблематиком, док се у свету, нарочито у руској и пољској лингвистичкој науци, посвећује доста пажње овој сфери ономастичког проучавања.” (Лилић 2009: 86/87).

Осим термина *књижевна ономастика*, у србистици је у употреби и термин *литерарна ономастика*: „Проучавањем властитих имена у књижевним дјелима бави се *литерарна ономастика*” (Шимуновић 1976: 242). А такође се користи и термин *ономастилистика* (Јовић 1975). Литература на руском језику нуди термин *поетска ономастика*, односно *ономатопоетика*: „Раздел ономастики, изучающий любые ИС (позтонимы) в художественных литературных произведениях: принципы их создания, стиль, функционирование в тексте, восприятие читателем; а также мировоззрение и эстетические установки автора.” (Подольскаја 1988: 96).

Обим истраживања може обухватати једно дело једног аутора, различита дела једног аутора или различита дела више писаца: „ для исследования может быть выбрано одно произведение или цикл данного автора, а также произведения группы авторов, представляющих, например, то или иное литературное направление (символисты, романтики, сатирики); поэтическая ономастика связана с литературоведением и использует многие ее термины, методы и приемы; особо выделяется поэтическая антропонимика (см. антропонимика), которой посвящено наибольшее число работ, а также поэтическая топонимика.” (Подольскаја 1988: 96).

Књижевна ономастика се ослања на ономастику као науку, зато ћемо се осврнути на њено дефинисање: „**Onomastika** (prema грч. *Onomastikos* – imenski), deo nauke o jeziku koji izučava vlastita imena, njihovo poreklo, značenje i oblike.” (Мозаик 1972: 254).¹⁵ „Задатак ономастике је да проучи лична имена – закономерности њиховог развитка и функционисања, њихов семантички потенцијал, творбени састав, односно фонеморфолошку структуру” (Шћепановић 2003: 14).

У нашем испитивању служићемо се наведеним терминима онако како су их дефинисали релевантни истраживачи, у складу са прегледом који смо изнели.

Књижевна ономастика је развијена наука у западним земљама, на пример на енглеском говорном подручју, као и на словенском истоку – у Русији.

1) На енглеском говорном подручју, још од давних почетака лексикографске праксе израде речника писаца, постоји посебна обрада властитих имена: „Лексикографска пракса на енглеском језичком подручју још је у деветнаестом веку приступала изради речника имена из појединих дела, или свих дела једног писца, који нису представљали само индекс

---

¹⁵ „Sadrži antroponimiju i toponomastiku ili toponimiju. Antroponimija (грч. *anthropos* - човек, *onoma* - име) proučava vlastita imena i prezimena, kao i nadimke ljudi. Toponimija ili toponomastika (грч. *topos* - место) proučava geografska imena i prema predmetu proučavanja ima svoje uže grane koje se bave imenima mesta (toponimima), imenima planina i dolina (oronimima), imenima zemalja (horonimima), imenima voda, jezera, mora ili reka (hidronimima), imenima stanovnika mesta, krajeva i zemalja (etnicima) i pridevima koji su od tih reči postali (kteticima, грч. *ktetikos*-prisvojni).” (Мозаик 1972: 254).

појединих група властитих имена (имена личности, називи дела), или свих властитих имена, већ и њихову детаљну обраду (објашњење значења, цитати, граматичко-стилистика квалификација).” (Лилић 2009: 87). Од 19. века структура одреднице речника-ономастикона писца је варијала и пре свега су се обрађивала лична имена, а потом су се обрађивали и топоними. Сматра се да је енглеска лексикографска пракса у изради речника писца најразвијенија (в. Карпова 1989: 26–56).

У задњих петнаест година објављени су радови са прегледом досадашњих достигнућа у области књижевне ономастике (енгл. *literary onomastics*) у следећим земљама: Француска, Италија, Холандија, Немачка, Пољска. Пажњу истраживача на енглеском говорном подручју окупирале су дела савремене популарне литературе (в. Гибка 2019), али и класична дела писца попут Џејн Остин. Такође, испитују се и теоријски оквири проучавања као што је питање књижевне ономастике у контексту теорије књижевности (в. Часопис Онома 40). За успостављање терминосистема битно је поменути да је Међународни одбор за ономастичка истраживања израдио глосар за стандардизацију географских термина, између осталих, на енглеском, француском и руском језику (в. Кадмон 2002).

2) За наше истраживање од великог значаја је ономастика у оквиру словенске научне мисли којој, по критеријуму припадности породици језика, припада српски језик и србистика. Руска књижевна ономастика једна је од најразвијенијих у славистици и зато ћемо се, као релевантним, послужити сазнањима научника који уживају велики ауторитет у области ономастике, односно књижевне ономастике: речничка литература (Подолскаја 1988; Казаков 1997; ЕССЈ-а); монографије са методолошко-теоријским приступом (Суперанскаја 1973; Карпова 1989), уџбеници из области књижевне ономастике (Васиљева и Ворошилова 2009), појединачни радови и студије других истраживача (Карпенко 1986; Јаблонскаја 2013; Бугајова 2015).¹⁶

3.2. Карактеристике властитих имена у књижевном делу

Једна од основних карактеристика властитог имена јесте да оно: (1) нема лексичко значење, што представља основну разлику у односу на апелативну лексику која има лексичко значење. Из тога следи да је основна функција оних номинативна, идентификациона. Разматрајући оне кроз дихотомију *parole* (говор) и *langue* (језик) коју је успоставио Де Сосир, Ото Јасперсен утврђује да (2) имена имају значење само у говору, а на нивоу језика се посматрају као семантички празни знаци, при чему треба имати у виду да (3) се то значење разликује од значења апелативне лексике.

Наиме, филозофи језика Стјуарт Мил, потом и Лудвиг Витгенштајн разматрали су проблем властитог имена: „Властито име ништа не конотира, и строго говорећи, нема значење (Суперанскаја 1973: 55); „Према начелној сагласности филозофа језика Мила (J. S. Mill) и Витгенштајна (L. Wittgenstein) да властита имена имају референте, али не и смисао” (Шћепановић 1996: 186); „оно служи само као ознака” (Суперанскаја 1973: 55/56). У питању је врло важно својство ономастичке лексике: имена „имају способност номинације, али не и означавања” (Гортан-Премк 1997: 21–23, Драгићевић 2010: 23), „властито име именује, али нема значење” (Шћепановић 1996: 185). У односу на апелативну лексику, властито име, дакле, „нема конкретног информативног садржаја, не казује ништа о особинама објекта на који се односи, оно има смисла само за оног слушаоца који од раније зна с којим је објектом име везано; другим речима, оно је упућивачке, анафорске природе (слично заменицама)” (Пешикан 1969: 258).¹⁷

¹⁶ В. и Руска граматика 1980.

¹⁷ Остале особине властитих имена према апелативима су следеће: „властито име има само индивидуалну примену... Апелативи имају и индивидуалну и општу, категоријску примену; властито име се не преводи на други језик, оно је начелно изван језичке издељености; Начелно властита имена немају синонимике и нису

Међутим, идентификовањем објекта ми га можемо повезати са информацијом коју смо добили раније у вези са њим (в. Суперанскаја 1973: 55/56). Одређени оним је обременен различитим информацијама за друштво у којем се употребљава: „За једну одређену заједницу, значење једног властитог имена је збир обавештења којима располаже о носиоцу тог имена, с тим да је сваком члану заједнице познат бар један број тих обавештења” (Дикро, Тодоров 1987: 147). Отуда даље следи да властита имена могу имати и друге функције осим идентификационе: „Властита имена имају конкретнија обухватнија значења него што се то обично препознаје” (Симић и Живковић 2018: 768). На примеру испитивања антропонима показано је да су, поједини, очували лексичко значење: „Ако осмотримо лексичко-семантичку мотивацију неких словенских имена, видећемо да је она и до данас очувана. Другим речима... нека словенска имена у српском именослову и данас имају очувано лексичко значење.” (Шћепановић 1996: 186). Такође, утврђено је да неки антропоними имају творбено значење (Ћорић 2009а и Ћорић 2009б).

Ова разматрања упућују на полифункционалност властитог имена што је њихово значајно својство у позиционирању у смисаоном садржају књижевног дела.

Будући затворен систем, ономастикон у књижевном делу не може проширивати број јединица, властита имена су одређена позицијом у тексту, ситуацијом у којој се јављају и имају одређену функцију (в. Гибка 2019: 48).

У књижевном тексту властита имена могу имати различите функције.

1) Номинативна, идентификациона (диференцијална) функција: „Именовање је основна лексичка функција властитог имена” (Суперанскаја 1973: 272; в. Карпенко 1986: 37); „Језичким номинативима именују се појаве, предмети реалног света. Ову функцију у језику испуњавају речи (лексеме) и називне синтагме... Речима се именују појаве и предмети онако како се међу собом повезују по предметно-логичним односима у природи, независно од језичких законитости. Ово значење именује појмовни садржај и назива се денотативним значењем речи” (Мршевић-Радовић 1987: 15).

2) Стилска функција. Јуриј Карпенко истиче да књижевна ономастика увек „говори” и да номинативна (диференцијална) није примарна функција онима у књижевном тексту. Према Ј. Карпенку главна је стилска функција која се испољава двојачко:

а) информационо-стилска – она се односи на унутрашњу форму онима, на етимологију (на пример, оними показују националну припадност ликова) (Карпенко 1986: 37). Аутор напомиње да ова функција чешће излази у први план;

б) емоционално-стилска – властито име изазива код читаоца одређена осећања, формира његов однос према литерарном свету. (Карпенко 1986: 37). Емоционално-стилска функција је ређе у првом плану у односу на информационо-стилску. Средство за постизање емоционалне функције јесте фонетски састав онима, специфична творба речи, а такође и различити фономорфолошки спојеви.

Ову функцију имају конотативна значења властитог имена, а она се остварују посебном творбом речи и појам на који се односе квалификују, осим што га идентификују (в. Бјелановић 1983/1984: 179–193). Однос ономотолошког значења према номинативном (денотативном) и конотативном значењу – номинативно значење у вези је са појмом на који се име односи: „Номинационо значење као значење ријечи које је непосредно усмјерено на предмете, појаве, радње и особине реалног свијета ’онако како се међу собом повезују по предметно-логичким односима у природи независно од језичких законитости’”, а конотативно значење у вези је са прагматиком језичког знака: „конотације (семантичке

међусобно заменљива, немају деминуције ни амплификације, немају множине ни кад се исти облик вишеструко примени, а код апелатива су те категорије веома развијене” (Пешикан 1969: 257/258).

асоцијације) само [су] један од елемената прагматике знака. Овим конотацијама карактерише се однос говорника према стварности која се језичким знаком описује” (Шћепановић 1998: 289).

Властито име је сложена, вишеслојна категорија и ономастичка номинација мора се посматрати као процес: „Ту је сем односа апелатив – проприј битан и однос живота властитог имена у говору (подлози настанка) и у језику (начину опстанка). Говорник у матерњем језику препознаје категоријалност (име, презиме, ојконим) као и њена одређења (да је то одређена особа, одређен град и сл.). Због тога је ономатолошко значење имена у нераскидивој вези с његовим одређењима као дијелом социјалног знака. С те стране је властито име резултат колективне експресије јер таложи у свом садржају и додатне семантичке компоненте” (Шћепановић 1998: 290).

3) Експресивна функција. Неки истраживачи издвајају експресивну функцију (в. Васиљева и Ворошилова 2009: 22/23). Њу је могуће остварити на неколико начина:

- а) Јасна унутрашња форма којом се карактеризује лик и којом се исказује субјективна оцена;
- б) Употреба ретких или непопуларних имена (Васиљева и Ворошилова 2009: 22);
- в) Употреба имена лика које се подудара са именом историјске личности или ликом из митологије, као и ликом из другог књижевног дела (Васиљева и Ворошилова 2009: 22);
- г) Структурна својства онима. На пример: „ако оним има функцију презимена, а јавља се у форми надимка”, дакле ако се не твори помоћу уобичајених средстава за грађење презимена, онда такав облик има експресивну функцију (Васиљева и Ворошилова 2009: 23);
- д) Експресивност фонетског склопа онима постиже се помоћу „понављања слогова, гласова, употребом емоционално обојених гласовних комбинација” (Васиљева и Ворошилова 2009: 23).

4) Д. Лилић нотира и друге различите функције: „Стога се може и треба да говори, осим о основној функцији именовања личности, места итд., који учествују и о којима се говори у делу, и о другим њиховим функцијама чврсто везаним с поетским језиком и семантиком дела. Тако можемо говорити о функцији локализације, функцији алузије, социолошкој функцији имена, експресивној, поетској, функцији валоризације, и можда још којој.” (Лилић 2009: 96/97).¹⁸

Дакле, када име уђе у књижевно дело оно, осим основне функције именовања појма на који се односи, идентификовања, добија различите функције у зависности од контекста и смисла дела, али и пишчеве намере.

3.3. Специфичност именослова у књижевном тексту

Важно је утврдити која је то специфичност ономастикона у књижевном тексту. Јуриј Карпенко (1986) износи пет најважнијих одлика:

- 1) Књижевна ономастика је секундарна дисциплина. Она проистиче из „(општенародне) ономастике” и ослања се на њу (1986: 34).¹⁹ Ономастика нуди књижевној ономастици своје ресурсе, моделе, и начин творбе онима, при чему писац задржава

¹⁸ Драган Лилић је одбранио докторску дисертацију под насловом *Лексика и фразеологија у делима Слободана Џунића*. У питању је књижевнотеоријски приступ у анализи, али су нама била упутна поједина разматрања о ономастичком слоју.

¹⁹ Термин *општенародна ономастика* смо дословно превели према руском оригиналу. У руској литератури се он употребљава као разликовни у односу на термин *књижевна ономастика*. У србистици се не користи такав термин, већ постоји само термин *ономастика*.

уметничку слободу у стварању ономастичког слоја, али и тада користи већ постојеће моделе (в. Карпенко 1986: 35).

2) Избор одређеног онима је лични избор аутора. Субјективни фактор је у том избору врло изражен (1986: 36). Карпенко упућује на мишљење да име добро познатог лика није могуће заменити неким другим, а да вредност дела притом остане иста.

3) Примарност стилске функције у односу на номинативну. Да би се одредила функција имена неопходан је контекст употребе. За наше истраживање битно је конотативно значење онима и микроконтекст његове употребе. У књижевном тексту значење онима бива испуњено смислом који му писац да. Да би се одредило значење властитог имена, дакле, важан је контекст: „Да је антропонимски знак, богат значењем позитивног или негативног предзнака, активан у формирању значења контекста, односно да прима значење од свог значењског окружења кад сам нема довољно значењске супстанције” (Бјелановић 1983/1984: 193). Управо је драгоцен контекст који нуди књижевно дело: „Како је без контекста немогуће прецизније одредити конотативна значења неких антропонима (а на контекст у теренским истраживањима треба дуго чекати у засједи), књижевна дјела (дакако само бирана) постају незаобилазни медији за семантичку класификацију, барем ове врсте лексика.” (Бјелановић 1983/1984: 179).

4) Књижевно властито име део је говора, а ономастика (општенародна) је део језика.²⁰ Књижевни оним „прелази из говора у језик само у том случају ако има независну употребу, ако постане симбол” (као *Дон Кихот*, *Хамлет* итд.) (Карпенко 1986: 38).

5) Као важну специфичност књижевне ономастике, по којој се разликује од традиционалне ономастике, Ј. Карпенко истиче наслов дела. Наслови књижевних дела, као и поглавља представљају сами за себе властита имена. Као таква могу се сврстати у хремотониме, називе предмета материјалне културе (в. Карпенко 1986: 39).

У србистици је примећено истакнуто место које заузимају властита имена у наслову: „Као компоненте које чине антропонимски систем српског језика и културе онимске јединице у антропонимским категоријама добијају све запаженије мјесто у језичко-стилском оформљењу књижевног дјела – од наслова до карактерологије ликова” (Шћепановић 1997б: 57). Име које се нађе у наслову заузима посебну позицију, јер на тако истакнутом месту чува трагове поднебља из којег је поникло и на тај начин преноси те податке заједно са трајањем укупног стваралаштва једног писца: „Већину наслова Сремчевих књижевних текстова чине лична имена, која се јављају или самостално, или у синтагматским спојевима, постајући тако скоро 'скраћени коначни описи'. То је могао бити наговјештај да ће његово књижевно дјело сачувати многа старија имена из разних српских области.” (Шћепановић 1997б: 58). Властито име има посебно место у стваралаштву Борисава Станковића што се огледа у насловима дела: *Властита имена представљају наслове многих дела, углавном уз пратећи епитет: Бурђев-дан, Станоја, Газда Младен, Тетка Злата, Баба Стана, Стари Василије, Деда Веса, Станко Чисто брашно, Коштана, Таиана, Јовча; надимци: Паранута, Певци, Бекче* и сл. Апелативни лексички слој (титуле, ознака сродства и статуса) веома је занимљив пошто се јавља у насловима. Бојан Чолак истиче важност наслова дела и његове везе са мотивском структуром: „У седишту *Нечисте крви* јесте смена два културна обрасца (чији је резултат настанак нечисте крви) и рефлектовање те смене на психу припадника обе културе. С друге стране, у средишту романа *Газда Младен* јесте јунак и његов однос према нормама једне културе, супротност онога што он у својој бити јесте и онога што дата култура тражи од њега да буде (олично у имену главног јунака).” (Чолак 2009: 13).

---

²⁰ У питању је терминолошка дихотомија коју је још Фердинанд де Сосир утврдио као *parole* (говор) и *langue* (језик).

За књижевну ономастику је битна особина властитог имена да представља пут ка подсвесном, јер се на тај начин шири поље стилских и семантичких могућности: „Выбирая новое имя, трактуя имя тем или иным образом с помощью контекста, мы подключаем человека к континуальным потокам сознания, открываем в нем нечто сокровенное, получаем возможность прикоснуться к его духу” (Васильева и Ворошилова 2009: 8).

3.4. Књижевна ономастика и друге дисциплине

Књижевна ономастика је интердисциплинарна наука која има свој предмет истраживања и своје методе испитивања ономастичког корпуса, а развија се у тесној вези са лексикологијом, семиотиком, стилистиком, поетиком и лингвистиком текста (Васильева и Ворошилова 2009: 5).

1) У првом реду, ослања се на ономастику и служи се њеним методама и моделима: „Писатель может видоизменять ономастические модели, по-своему интерпретировать ономастические нормы, но обычно он не нарушает принципа узнаваемости. Ведь имена персонажей и географических объектов в художественном произведении соотносят его действие с определенным местом (страной, языком), временем, социальной средой” (Карпенко 1986). Међутим, ради потпуног и верног представљања ономастикона у уметничким текстовима, књижевна ономастика користи и методе других друштвено-хуманистичких научних дисциплина.

2) Веза књижевне ономастике са науком о књижевности представља прву следећу карику у испитивању именованог књижевног дела. Руски аутори истичу да постоји нераскидива веза властитог имена са другим чиниоцима књижевног текста, као и то да онима не могу да се уводе у књижевни текст случајно: „Любой поэтоним находится в неразрывной связи с другими составляющими художественного текста. Поэтонимы не могут вводиться в художественный текст случайно.” (Васильева и Ворошилова 2009: 15). Књижевнонаучна литература нуди увид у поетику писца, његове естетске ставове, а што доприноси верног тумачењу и разоткривању значења и функције онима у самом тексту.

3) Део своје методологије стилистика уступа анализи онима у књижевном делу: „Анализ семантической экспрессии, символики и фонетического облика поэтонимов при создании художественных образов можно осуществлять с учетом знания семасиологии, лексикологии, фонетики, словообразования, которые переплетаются с требованиями стилистики” (Васильева и Ворошилова 2009: 15).

За наше истраживање важно је да истакнемо већ утврђено схватање да се стилистика служи језичким средствима и да је то, лингвистичко становиште које заузимамо у овом раду: „Закључићемо да је систем стилских особености сваког језика утемељен на лингвистичком систему, и остварује се његовим средствима” (Симић 1999: 132). Семантичко-стилска функција постаје доминантна при анализи онима у књижевном тексту: „В.В. Виноградов в свое время справедливо отмечал, что ’вопрос о подборе имен, фамилий, прозвищ в художественной литературе, о структурных их своеобразиях в разных жанрах и стилях, об их образцах, характеристических функциях и т.п. не может быть иллюстрирован немногими примерами. Это очень большая и сложная тема стилистики художественной литературы”” (Васильева и Ворошилова 2009: 15).

4) Историјски и друштвени контекст књижевног дела. Врло често у именованом литерарном стваралаштва читава се друштвени контекст у којем се радња одиграва – друштвена и национална припадност, одраз раслојавања друштва кроз различиту употребу

антропонима: „Поэтическая ономастика несет дополнительную информацию о социальном статусе или сословной принадлежности носителя поэтонима к дворянам, купцам, крестьянам или другим слоям общества, а также указывает на их национальность.” (Васильева и Ворошилова 2009: 16).

Оними представљају одраз оног друштва које их употребљава: „у садржају свих врста ономастичких лексема могу [се] наћи истине и материјалне и духовне културе оних који су тим знацима именовани, да уз то што идентифицира објект или особу семантички знак још квалифицира десигнат каквом повјесном, социјалном, националном, психолошком, филозофском, моралном итд. одредницом, да се у форми онима не огледа само оно што је названо него и став онога који је знаком означио неки локалитет или неку друштвену јединку” (Бјелановић 1983/1984: 178; в. и Шимуновић 1976; Пецо 1995; Богдановић 2009б: 8; Јашовић 2013а и др.)

Зато ће бити испитивано порекло онима, јер је то важан чинилац за проучавање именослова у стваралаштву Борисава Станковића, чије је дело смештено у одређени историјски контекст.²¹ Употреба онима је битна за писца, јер у свом делу он дочарава стварносну фактографију. Историјски аспект нужно прожима ономастичке слојеве. (в. Спасојевић 2013а).

Историјско утемељење читава се у животу Врања пре ослобођења од Турака и почетак ослобођења (пред српско-бугарски рат 1885) (Бајић 2002: 75): „Почетак ослобођења. Пред рат. Цркву почели и по други пут да дижу. Први пут је разорили Арнаути и остали Турци кад видели колика висока и велелепна црква почела да се диже.” (Станковић I: 326).

5) Дијалектологија је значајна за испитивање језичких елемената које писац свесно уноси у текст ради одређеног стилског ефекта: „Специфичност регионалног ономастичког реда неретко је условљена особеностима дијалекта.” (Суперанскаја 1973: 96). У србистичким истраживањима посебно су истакнуте дијалекатске језичке појаве, пре свега, у вези са творбом речи, хипокористцима, суфиксима (в. Бјелановић 1983/1984: 179; Грковић 1997: 71; Јашовић 2013в: 94/95; Ђуровић и Спасојевић 2017: 187; Јовановић 2018: 174 и др.)

За испитивање стваралаштва Борисава Станковића управо ове дисциплине су веома значајне и представљају основу приступа изучавању именослова у његовом књижевном делу.

3.5. Књижевна ономастика у србистици

Седамдесетих година, Миливој Павловић, „доајен наше сербокroatистике” како га је назвао П. Ивић, у раду *Мисли о задацима ономастике* приметио је на међународном ономастичком конгресу „у једном реферату продор ономастике и у област стилистике” (Павловић 1973–1974: 181).²² Наиме, пре педесетак година књижевна ономастика у србистици је била тек најављена.

²¹ „Историјска епоха постоље је у роману [*Нечиста крв*]. У роману је преломна друштвена ситуација по ослобођењу Врања од Турака, онај друштвени потрес у коме пропадају феудална хаџијска господства и господарења, а смењују се нове друштвене снаге.” (Глигорић 1978: 6).

²² У једном од првих радова из области књижевне ономастике *Име у функцији књижевног дјела* Петра Шимуновића (1976), испитује се уопште та наука на сербокroatистичком научном пољу и аутор утврђује да она још увек није ни у свом зачетку.

У свом раду А. Шимуновић разматра антропониме у делу хрватског писца В. Назора, а његов метод испитивања грађе састоји се у следећем:

1) најпре истиче важност сагледавања епохе и историјског аспекта: „Imena, imenski obrasci, struktura imenske formule omogućuju smještaj fabule literarnog djela u vrijeme i prostor” (Шимуновић 1976: 242). Узевши у обзир овај критеријум своју грађу дели на репертоар имена историјских личности и репертоар имена митолошких личности чиме омеђује свој корпус, даје му оквир и тиме он постаје затворен систем за испитивање.

И деведесетих година је истицано како је недовољно истраживања ономастичког материјала у књижевном делу: „Наиме, полазећи од прасловенског нивоа, када су словенска лична имена као антропонимска категорија била мотивисана и имала скоро прозирну семантику, па до данас, овај лексички слој су, бар што се наших простора тиче, заобилазили језички стручњаци. Ово се нарочито односи на проучавање статуса и функције личног имена у језику књижевног дјела.” (Шћепановић 1997б: 57).

Од тог времена објављени су неколики радови у којима је испитивана ономастичка грађа у делима писаца попут Бранка Ћопића (Бјелановић 1983/1984; Спасојевић 2013б; Спасојевић 2014; Миланов 2014), Ива Андрића (Спасојевић 2013а, Јовановић 2018), Стевана Сремца (Шћепановић 1997б; Грковић 1997; Богдановић 1997; Марковић 1997), Добрила Ненадића (Ђуровић и Спасојевић 2017), Петра II Петровића Његоша (Јашовић 2013б), Петра Д. Петровића (Јашовић 2013в), Вука Филиповића (Јашовић 2013а), Слободана Џунића (Лилић 2009; Богдановић 2009г), Тихомира Левајца (Ковачевић 2009; 2012), Борисава Станковића (Маринковић 1989; Беговић 2013; Симић и Живковић 2018) и др.

Пишући о досадашњим правцима проучавања ономастикона у књижевним делима, М. Шћепановић примећује да су резултати до којих су проучаваоци дошли „слични”, али да су, врло вероватно, по среди „различити методолошки приступи” (Шћепановић 2019: 130).

Излажемо преглед радова из књижевне ономастике који су објављени у србистичким истраживањима према писцима чија су дела обрађивана.

1. Осамдесетих година Живко Бјелановић на корпусу дела Бранка Ћопића објављује рад *Конотативна значења антропонима Ћопићевих проза*. На корпусу Ћопићевог прозног дела испитује конотативно значење антропонима, у односу на денотативно: „Секундарна, допунска, случајна, емоционална, асоцијативна, контекстуална, варијантна итд. Значења су конотативна значења и да се од денотативних разликују прије свега по томе што носе информацију о референту, што дакле идентифицирајући, још и квалифицирају носиоца знака.” (Бјелановић 1983/1984: 179). А под конотативним садржајем подразумева да је условљен формално (творбена основа + суфикс или само творбена основа) односно да има предзнак: „пејорација, аугментатив и деминутив, хипокористик” (Бјелановић 1983/1984: 179). Аутор посебно истиче важност контекста који нуде књижевна дела за проучавање значења антропонима: „књижевна дјела (дакако само бирана) постају медиј за семантичку анализу и класификацију, barem ove vrste leksika” (Бјелановић 1983/1984: 179) и закључује да сам антропоним, будући семантички празан, упија значење који нуди контекст: „da је антропонимски знак, богат значењем позитивног или негативног предзнака, активан у формирању значења контекста, односно да prima значење од свог значењског окружења kad sam nema dovoljno značenjske supstancije” (Бјелановић 1983/1984: 193). На који начин антропоним може придобити позитивну, односно негативну конотацију аутор објашњава уз пример: „Svi су ти ономастички настали деривацијом основног имена и то или регресивном (тип *Jovo, Pepo, Trivo*) или прогресивном (тип *Jovandeka, Petrina, Trivunčina* од *Jovan, Petar, Trivun*) творбом. Регресивне творбе су одреда позитивне, а прогресивне и позитивне и негативне конотације у зависности од тога од којих се основа (изведених или неизведених) изводе и којим се суфиксима деривирају нове антропонимске структуре” (Бјелановић 1983/1984: 180). Ж. Бјелановић истиче и то да је формирање антропонима условљено дијалекатским поднебљем – западнобосански говорни тип (Бјелановић 1983/1984: 179). Овакво истраживање је битно и за нашу анализу, јер ћемо испитивати однос

---

2) Истраживање даље иде у смеру сагледавања језичких елемената у структури антропонима чиме се потврђује њихово дијалекатско порекло.

3) Да би се утврдила језичко-стилска функција оних у књижевном делу, испитује се начин употребе имена и његовог положаја у именској формули (ословљавање особа које су на вишој друптвеној лествици, односно на нижој, или ословљавање лика у приснијим међусобним односима).

За више библиографских података о српскохрватској ономастичкој в. Путанец–Шимуновић 1987.

- хипокоростика, изведенице и творбеног суфикса, као сведочанства дијалекатског ареала.
2. Почетак 21. века донео је више радова из области књижевне ономастике. На трагу истраживања Ж. Бјелановића је и испитивање Марине Спасојевић изложено у раду *Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ћопића* (2014). М. Спасојевић испитује, с једне стране, на који начин је Б. Ћопић употребљавао имена и надимке ради постизања комичног ефекта, а са друге стране, дајући регистар антропонима, утврђује и њихову стилску функцију у делу. Ауторка примећује да се комизам постиже звуковним ефектом, асоцијацијом на устаљена имена (нпр. *Бранчило: Јабучило*), затим творбеним путем, помоћу суфикса (*Никола: Ницекања*), непосредним окружењем онима, атрибутима, надевањем страног изговора домаћим именима (*Мајкел: Миле*), а такође и надимцима добијеним према физичком или карактерном својству (*Лијан – лукав као лисица, Потрк – начин кретања, Широки, Ваљушко – на основу физичког изгледа*) итд. Да би се препознала стилска функција онима, М. Спасојевић напомиње да је врло важан сам контекст употребе, али и ванјезички чиниоци (2014: 358).
  3. Религијску лексик у делима писца „голубијег срца” испитивала је Наташа Миланов у раду: *Религијска и квазирелигијска лексика као извор хумора у делима Б. Ћопића* (2014). Занимљива су њена запажања о појму религијске лексике и о односу који сакрално и профано може имати у књижевном језику: „Под појмом религијска лексика подразумева се лексика сакралног језичког комплекса која стоји насупрот световне лексике. Овај лексички слој примарно је везан за црквену сферу употребе, али се често употребљава и у световном језику, чинећи значајан део општег лексичког фонда и његовог творбено-семантичког потенцијала. Црквена лексика у књижевном тексту може представљати слику народне религије и народне духовности која се развијала не само под утицајем цркве него и под утицајем променљивих друштвено-историјских и културних околности. Када религијска лексика изађе из религијског оквира, уклапа се у лексички систем језика и представља значајну спону између световног и црквеног. Религијска лексика у језику опште употребе може у одређеним контекстима изгубити примарна обележја сакралног функционалног стила.” (Миланов 2014: 299/300). Будући да је религијска лексика део тематског оквира стваралаштва Борисава Станковића, она ће бити предмет и нашег испитивања. Како је патријархално друштво о којем пише Врађанац посвећено верском животу, очекује се узвишен тон када се онима из те области помињу у тексту. Издвајамо и запажање ауторке да се овај тип лексике пре јавља у дијалогској форми него у наравици и дескрипцији (Миланов 2014: 313), а ту појаву ћемо испитати и на нашем корпусу.
  4. На корпусу књижевног дела Бранка Ћопића испитивани су зооними и фитоними у два рада: Марина Спасојевић, *Стилска вредност фитонима у делима Бранка Ћопића* (2013б), Бојана Томић, *Стилска вредност зоонима у делима Бранка Ћопића* (2013). У оба рада занимљива су запажања о употреби фитонима/зоонима у секундарним значењима у означавању људи.
  5. У раду *Антропонимија у Андрићевом роману На Дрини ћуприја* (2013), М. Спасојевић уочава да је: „избором типичних и честих имена својих јунака Андрић појачавао документарност и аутентичност својих казивања” (Спасојевић 2013а: 890). Ауторка је скренула пажњу на четири групе раздвојене према, с једне стране, етимолошком, а с друге стране верско-националном критеријуму: први је „слој библијске (старозаветне и хришћанске) и народне ономастике” (Спасојевић 2013а: 889); затим, други су антропоними „оријенталног порекла”; трећи је „ономастички слој чији су носиоци Јевреји”, и четврти је слој „германске и угарске ономастике који је са собом донела аустроугарска власт” (Спасојевић 2013а: 890). Будући да антропонимни слој има улогу да „веродостојно пренесе слику једног времена и људи у њему”, имена и

- презимена нису коришћена, како ауторка посебно истиче, са „експресивном стилском вредношћу” (Спасојевић 2013а: 889).
6. Испитивање етникума у делима И. Андрића предмет је рада Иване Јовановић *Вербатолошки и историјско-социолошки аспект проучавања етникума у Андрићевим делима* (2018). Ауторка посматра етникуме: Срби, Црногорци, Арапи, Турци, Италијани итд. И уочава да су ликови, припадници одређених народа, описани према стереотипима који за њих важе: „у палети безбројних ликова, Андрић веома често користи стереотипе, тако да се већина ликова може сместити у клишее који су карактеристични за етникум коме ти ликови припадају” (Јовановић 2018: 131). Управо говорећи о ономастичком слоју, о именима народа и људи, Р. Драгићевић бележи да у таквим лексемама постоји сема колективне експресије: „*Пироћанац* није само *становник Пирота*, већ и *шкрта особа*, *Јапанац* означава *вредну особу*.” (Драгићевић 2011: 23). Врло су занимљиве, а за наше истраживање драгоцене напомене које И. Јовановић даје у вези са локалним језиком и карактеризацијом ликова у делима И. Андрића: „Не може се оспорити да у његовом делу има доста локалне боје, али се овде мора објаснити да језичких локалитета има само у говору Андрићевих етникума из Босне, и то у мери која тај говор приближава књижевном језику. Андрић посвећује посебну пажњу индивидуализованом вербативу – језику. У Андрићевим романима и приповеткама нема много дијалога, али када се јављају функционално-прагматички су усмерени на реалну карактеризацију босанских сељака, варошана и странаца.” (Јовановић 2018: 144).
  7. Као врло занимљиво већ је истакнуто истраживање Миланке Бабић о именима у роману И. Андрића *Проклета авлија* и приповедачког тока: „успостављање односа између именовања ликова и вредносне тачке гледишта који се изводе из самог приповедачког концепта” (Шћепановић 2019: 129).²³ Будући да приповедни ток и у делу Борисава Станковића врло често условљава и именовање, овакво запажање је битно и за наше истраживање: „Именовање и преименовање ликова у Андрићевом наративном дискурсу условљено је културолошким кодовима различитих хронотопа у оквирној и централној причи, односно фокализацијом из перспективе фратарско-манастирског живота и живота међу зидовима цариградског затвора у османлијско доба. Будући да се наративни токови преплићу, у хомодијегестичком смислу, да више ликова-наратора из сопственог оквира успоставља релације именовања, не само других него и самоименовања (као нпр. *Цем*), у систему антропонима – властитих имена и апелатива или конструкција којима се та имена у *Проклетој авлији* смјењују – осликавају се врло различите вриједносне тачке гледишта, кроз које се преобликују конвенционални елементи рјечника у поетски мотивисане” (Бабић 2015: 147).
  8. За разлику од антропонимије у Андрићевом роману *На Дрини ћуприја*, антропонимски слој у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића пун је експресивности што је испитано у коауторском раду Сање Ђуровић и Марине Спасојевић *Стилска функција антропонимијских јединица у роману Време кокошки Добрила Ненадића* (2017): „ови ефекти засновани су на фонетској основи и звуковном подудару, затим на морфолошкој, творбеној разини, али најчешће на контекстуалној, ванјезичкој основи.” (Ђуровић и Спасојевић 2017: 187). Хумористички ефекат постигнут је давањем „јунацима са одређеним физичким или духовним особинама одговарајућа имена и надимке” (исто: 187). Такође, врло је важно скренути пажњу на закључак који ауторке износе у вези са говорном зоном (западна Србија) у којој именслов настаје: „Ненадић користи имена карактеристична за крај својих јунака, као и творбене потенцијале у српској антропонимији да би пренео стилску информацију” (исто).

²³ Тачка гледишта, фокализација у делу Борисава Станковића условила је многе језичке недоследности како је о томе писао Новица Петковић (1988).

Књижевно дело Стевана Сремца предмет је неколиких радова у зборнику посвећеном српском писцу (1997), међу којима су: *Лична имена у делима Стевана Сремца као слика средине* о којој је писала Милица Грковић, рад Михаила Шћепановића *Антропонимске категорије у књижевном тексту Стевана Сремца*, Недељко Богдановић *Именослов Зоне Замфирове*, Јордана Марковић *Функција и облици ословљавања у Зони Замфировој*.

9. Када се осмотри антропонимски слој и испитају оними према творбеној структури и пореклу, увиђа се да ономастикон осликава друштвену раслојеност, јер су ликови из паланачке средине, трговци, занатлије: „Занимљиво је да је у мушким личним именима скоро троструко заступљенији број календарских имена у односу на имена из словенског именослова. Међутим, ако упоредимо тематику Сремчева дјела, онда је можемо скоро директно узети као узрок овакве слике именослова. Ова констатација не умањује оцјену о богатству именских ликова у Сремчеву тексту, у коме проналазимо и богатство творбених модела, што се структуре тиче, и разноврсност облика, што се поријекла личних имена тиче. Све ово указује на добру обавијештеност писца о овом лексичком слоју српског језика.” (Шћепановић 1997б: 59). На који начин даље могу да се испитују и класификују антропоними имајући у виду ванлингвистичке аспекте, М. Шћепановић износи следећу поделу: „На примјерима Сремчева књижевног текста можемо одредити одређену друштвену разину, као и специфичне нијансе присности међу ликовима, и то све преко избора за одређену прилику – одређених именских формула. Прецизирање друштвеног положаја захтијева и прецизирање у именовању: 1. именом и презименом као неутралном ономастичком функцијом са неутралним стилским ефектима, 2. само именом, да би се истакао социјални статус лика уз појачан стилски ефекат 3. именом, надимком и презименом и антропонимским квалификативом” (Шћепановић 1997б: 62). Управо на трагу овакве класификације биће разматрани антропоними и у нашем истраживању.
10. Милица Грковић разматра антропонимију као сведочанство поднебља кроз све етничке слојеве који су чинили градску средину; затим испитује употребу различитих антропонимских облика у подели на званичну са именом и презименом, и неформалну – именовање лика надимком или хипокористиком личног имена: „Главне личности 'Ивкове славе' и 'Зоне Замфирове' јављају се са пуним именима само у званичној употреби. Њихова званична имена су сасвим обична српска имена састављена од антропонима и патронима... Међутим, они су тако једино убележени у службеним списима, али за све остале они су познати по надимцима... Поред надимака овде је раширена употреба хипокористичних облика” (Грковић 1997: 75). „Нема сумње, лично име као и многи књижевници бирао је пажљиво, јер у имену се крије низ могућности да писац још боље оцрта лик и средину о којој пише... Неоспорно, Стеван Сремац је лично име својих јунака сматрао битним елементом дела” (Грковић 1997: 71).
11. Недељко Богдановић испитује ономастичке слојеве у *Зони Замфировој* С. Сремца и посебно је занимљиво на који начин класификује топониме распоређујући их у концентричним круговима: први круг чине најужи делови чаршије, што је простор свакодневице, други круг чине они правци у којима се креће трговина, трећи круг чине опозиције Беч : Цариград, Призрен : Стамбол (Богдановић 1997: 82). Оваква подела топонимске грађе делује најподеснија за наше истраживање, имајући у виду тематско-мотивску структуру књижевног дела и ми ћемо је применити у нашој класификацији.
12. Голуб Јашовић излаже узбучени регистар властитих имена у роману Вука Филиповића у раду *Именослов романа Стрма обала Вука Филиповића* (2013). Посебно

се истиче дијалекатска подлога са простора косовско-метохијске области и стварање ефектних поетских слика употребом различитих детерминатива: „Планском употребом одређених личних имена и додавањем брижљиво бираних атрибута, апозитива и/или падежних синтагми различитог значења аутору је омоућено и олакшан рад на стварању ефектних слика у чијим рамовима са лакоћом слика косовско-метохијске просторе, психолошки и ликовно скицира своје јунаке уклапајући истовремено разне моменте из њихових живота уметањем реминисценција епског, историјског, социјалног, митског и слично.” (Јашовић 2013а: 113).

13. Ономастикони Стевана Сремца, Борисава Станковића и Слободана Џунића, дакле писаца чије је дело везано за територију призренско-тимочке говорне зоне (Ниш, Врање, Стара планина), предмет је испитивања у монографији *Именослови српских писаца*. Реч је о радовима, поткрепљеним узбученим регистром и литературом, који се објављују под широм темом *Језик писаца* у оквиру пројекта Лексиколошка проучавања југоисточне Србије у Нишу.
- У уводној речи Н. Богдановић истиче значај овог подухвата заједно са оноματοлошким и дијалектолошким студијама југоисточних српских говора за бројна друга истраживања: „да језичке одлике писаца (па и ове типа именослова) посматрају у светлу епоха када су предметна дела настајала... и стварног именослова средине из које су у књижевност 'стизале' личности, са својим националним, социјалним и карактерним одликама, па и са именима која треба да репрезентују одабране карактеристике, или да их, подобно функцији имена у књижевној уметнини, на најбољи начин асоцирају.” (Богдановић 2009а: 6). Да именослов зависи од културних прилика средине којој припада и да писац о томе има јасну представу, појава је коју констатује и Н. Богдановић: „Познато је да су имена којима се именује човек резултат различитих културних околности, и да у различитим социјалним срединама постоји, у оквиру истога народа, различита пракса избора, творбе и давања имена. Нешто од тога могли су имати у виду и писци чијим смо се делима и бавили” (Богдановић 2009б: 8). Управо до таквог закључка дошли су и истраживачи који су писали о Сремцу (Милојковић 2009: 32), Станковићу и Џунићу (Лилић 2009: 97).
14. Врло је занимљиво и за наш рад важно запажање о утицају патријархалне средине на именовање и ословљавање: „Патријархални начин живота који подразумева строг однос и друштвену хијерархију (у којој се зна место родитеља и његовог потомка, старијег и млађег, где се зна ко је државни службеник а ко поданик, газда и сиромаш, мајстор и шегрт, мушко и женско...), онда се напоредо са званичним, службеним и устаљеним именословом јављају и многа друга неслужбена образовања, напоредна са службеним ликовима [...], или пак комбинације крштеног имена и различитих титула (а под тим подразумевамо свакојаке додатке, од обавезних, до друштвено устављених: *кир* [...], *газда* [...], *Хаџи* [...]) до оних генерацијских, чаршијлијских, па и шалозбилних: *бећар*, *џимпир*, итд.)” (Милојковић 2009: 33).
15. Јордана Марковић је испитивала лексичку којом се у обраћању ликови ословљавају на примеру *Зоне Замфирове*, и класификовала је у неколико категорија: 1. лично име; 2. титула 3. симболично ословљавање. Посебно су занимљиви они примери ословљавања груписани у одељку *Титула*, односно ословљавање без употребе личног имена (термином за означавање родбинских односа, апелативом, титулама за означавање друштвеног статуса итд.) (Марковић 1997: 89/88).
16. Апелативна лексика у обраћању је испитивана и у *Зони Замфировој*, и то преко „речи за ознаку сродства: *бата*, *зет*, *тетка*, *стринка*; затим преко речи којима се исказује статус: *ага*, *владика*, *хаџи*, *чорбаџи*, *челеби*, *ћир*, *пан*, *газда*, *калфа*, *шегрт*, *ченгија*; али путем других детерминација које добро дефинишу ликове по некој њиховој битној особини” (Милојковић 2009: 33/34).

17. Милош Ковачевић уноси новину у стилистичким проучавањима ономастикона писца, и то јединственим теоријско-методолошким оквиром који износи у раду „Стилистика онимских назива у роману *Jonet суданија* Тихомира Левајца” (2012).²⁴ Наиме, аутор се у том раду бави „стилогеношћу и стилематичношћу онимских назива (онима)”, а те појмове дефинише на следећи начин: стилематичност је „онеобичајена језичка структура”, а стилогеност „стилска вредност онимске јединице” (Ковачевић 2012: 298). Централни поступак кроз чију призму М. Ковачевић разматра ониме јесте онај који су Лијешки реторичари назвали *метаплазмом* и који под тим појмом подразумевају: „фигуру која мијења гласовни и графички лик ријечи” (Ковачевић 2012: 299).²⁵ Рад М. Ковачевића нас упућује на разноликост начина настајања властитих имена које писац може да употреби у књижевном делу. Ефекат такве онеобичене творбе има подлогу у тематици дела – подразумева сатиру и политичко-историјски контекст, као и јасну комуникацију са познатим књижевним текстом.

3.5.1. Онимизација апелативне лексике

Питање онимизације апелативне лексике је, заправо, питање односа апелатив – проприј (властито име), и једно је од кључних када се испитује творбена структура нашег корпуса: „Основна вредност ономастикона је семантичке природе и потиче из апелатива као специфицирани опозитум. То је опозитни однос заједничких и особних именица.” (Шћепановић 1998: 295).

Онимизација је процес у којем апелативи добијају карактеристике властитих имена и то се огледа и у формалном критеријуму – у писању великог слова. Уколико апелативи по врсти речи нису именице, те друге врсте речи, преласком у категорију властитих имена, се супстантивизују.²⁶ Руски аутори дефинишу ту појаву на следећи начин: „Онимизација. Переход апеллатива или апеллативног словосочетанија через смену функцији в имя собственное и его дальнейшее развитие в любом классе онимов” (Подольскаја 1988: 91); „Производное отличается от производящего слова графически наличием ономографа (прописная буква как знак онима содержит определенный компонент внешнего облика, отличающий ее от строчной буквы; этот компонент можно назвать ономографом) (Искра; Электрон). Ученими используется также термин капитализация (англ. capitalletter – ’прописная буква’).”²⁷ (Гугунава 2003: 19/20). Дакле, важно је истаћи да у процесу

²⁴ На значај рада Милоша Ковачевића за књижевну ономастику указао је Михаило Шћепановић разматрајући актуелне токове у проучавањима ономастике у лингвостилистици: „значај овог Ковачевићевог искорак у ономастику било би једнострано посматрати као беспрекорно проведено лингвостилистичку анализу овог текста, већ је, верујемо, значај овог Ковачевићевог захвата, пре свега, у чињеници што је, презентујући своје анализе ослоњене на беспрекорним теоријско-методолошким поставкама, отворио врата, тј. омогућио будућим истраживачима, осветљавајући им пут тумачењу овог типа лексике у књижевном тексту који постаје, и код књижевних теоретичара, и тумача књижевног текста, од сада незаобилазан. А то није мало.” (Шћепановић 2019: 133).

²⁵ Своју грађу М. Ковачевић је поделио према „четири структурна типа метаплазми: а) детракционе или рестриктивне (сужавајуће) метаплазме; б) адјекционе или простриктивне (проширујуће) метаплазме; в) трансмутационе или пермутацијске (премјештајуће) метаплазме; г) имутационе или супституционалне (замјењивачке) метаплазме” (исто: 299), уз напомену да Т. Левајца „комбинује најмање два метаплазмичка поступка” (исто: 300). Резултат оваквих поступака аутор назива *неоонимом*: „Стварање неоонима условљено је учитавањем (асоцијативним укључењем) у његову супстанцијалну структуру нових, а недвосмислених (једнозначно предодређених) семантичких компоненти.” (Ковачевић 2012: 304). Аутор даље повезује сазнања претходних епоха и упућује да је такав поступак познат још од Платоновог *Кратила*, а да га Жанет назива *епонимијом имена*, што: „заправо значи успостављање њихове [властитих имена] асоцијативне везе са структуром неке од заједничких именица. Једноставније речено, то значи свођење интерпретације имена на надимак.” (Ковачевић 2012: 304).

²⁶ О односу врста речи и ономастичких категорија в. Шипка 1994; Шћепановић 1998.

²⁷ Остали процеси које аутор издваја су де(з)онимизација, реонимизација, десубстантивација:

онимизације именички облик добија ономастичко значење, а апелативно се губи (в. Богдановић 2008: 507).

За наше истраживање, и за питање односа апелатив – властито име, од посебног је значаја то што је у јасно издиференцираном термилошкој оквиру рада Милоша Ковачевића истакнута појава *антономазије*: „поступак семантизације личног имена, тј. превођења личног у заједничко име”, односно „употреба личног имена намјесто и у значењу заједничког, као и употреба заједничког имена или перифразе намјесто и у вриједности личног имена” (Ковачевић 2012: 302/303). Антономазија на грчком значи називање ствари другим именом. У *Речнику књижевних термина* Тања Поповић наводи два типа антономазије:

1. „Права антономазија јесте појам античке реторике и означава фигуру која представља замену властитог имена перифразом или епитетом (апелативом). Тако се правом антономазијом уместо имена неке особе може навести нека њена особина или пак неко њено добро или лоше, али свакако познато дело (првак римског говорништва = Цицерон; отац богова и краљ људи = Јупитер; син Пелејев = Ахил; Дуче = Мусолини).” Антономазију у којој се име врсте (апелатив) употребљава уместо имена особе, многи сматрају синегдохом властитог имена.

2. Восијанска антономазија (према ректору и граматичару с краја XVI и почетка XVII века) употребу властитог имена уместо апелатива (*individuum pro specie*) „схвата као појаву аналогну синегдохалној замени *species pro genere*. Када се нека особа назове Херкулом, Отелом, Кир Јањом или Ајнштајном, тада се у првом случају има на уму њена изразита физичка снага, у другом њена љубомора, у трећем њен тврдичлук, а у последњем њена генијалност. ... Дакле, док у правој антономазији опште стоји за појединачно, у восијанској варијанти појединачно стоји за опште, док се у правој антономазији општа именица спецификује, у восијанској се властито име уопштава.” (Поповић 2010: 47/48).

У свом раду М. Шћепановић испитује процесе онимизације (*рудник > Рудник*), метафоризације (*Врата 'кланац' добија вредност метафоре*)²⁸ и трансонимизације (Шћепановић 1998: 295). Процес трансонимизације треба разликовати од онимизације и тумачи се на следећи начин: „*Transonimizacija se tumači kao proces nastanka imena na temelju nekih drugih imena pomoću semantičke, paradigmatske i sufiksarne tvorbe*” (Бијак 2017: 14). Дакле, трансонимизација подразумева „прелазак” властитих имена из једне категорије у другу (антропоним > топоним, антопоним > зооним итд.).

У нашем раду ће у стурктурно-семантичком прегледу сваке ономастичке категорије бити посебно испитане појаве онимизације апелативне лексике (антропонимизације, топонимизације, зоонимизације), односно трансонимизације (в. Поглавље V, тачке 5.1.10.5.; 5.2.4.2.1.; 5.3.3.; 5.5.5.).

„**Дезонимизација** (обратный вариант онимизации) производное отличается от производящего графически отсутствием онимографа, геракл; донкихот). Это явление известно также как апеллятивация (переход собственных имен в нарицательные), хотя обычно не рассматривается как способ идеографической деривации. Среди самых необычных способов следует отметить **вторичную онимизацию (реонимизацию?)**: в узусе не существует собственных имен прилагательных, так как они неизменно идиоматизируются (если базой онима является словосочетание) либо **субстантивируются**). Как правило, при **десубстантивации** (вторичной адъективации) онимов автоматически происходит их исключение из разряда имен собственных.” (Гугунава 2003: 19/20).

²⁸ Аутор скреће пажњу на питања и поступке који су у фокусу интересовања новијих истраживања антропоније засноване на метафори: упућује да је испитивање „експресивности онимских јединица” и „улога метафоре и метонимије у процесу именовања” на примеру властитих имена попут *Јаблан*, *Ружа* итд. (Шћепановић 2019: 128), на „сличној концептуалној метафори заснована” интерпретација Гогољевих имена у *Ревизору* (Шћепановић 2019: 128). Управо улога метафоре биће испитана и у нашем истраживању, посебно у вези са антропонимима изведеним од именичких основа.

3.6. Дело Борисава Станковића у ономастичким истраживањима

У ономастичкој литератури у науци о српском језику и српској књижевности већ је скренута пажња на ономастичке слојеве код Борисава Станковића. У питању су малобројни појединци научни радови, чланци или делови текста који су посвећени том питању, али обимнијих научно-истраживачких радова до сада није било. Досадашња истраживања указују на потребу да се сачини и испита ономастикон писца и управо том захтеву тежи да одговори и овај рад.

1. Момчило Златановић, савремени значајни проучавалац врањског језичког подручја, указао је на то да предмет ономастичке обраде, често уз специфичан, књижевни опис, представљају предели у којима је врањски писац смештао радњу својих дела. На пример, под одредницом *Тошка* истиче да се она помиње у књижевном у делу као „миришљава Тошка” (Златановић 1976: 92).

2. *Микротопонимска структура Врања и околине* онамотолошка је студија Јаворке Маринковић. Након закључка, кроз опис двадесетак одредница (поглавље *Микротопонимија Врања и околине у делу Борисава Станковића*, 1989; в. и Маринковић 1992) ауторка излаже микротопонимију у пишчевом делу: „Значајне догађаје из живота својих јунака Софке, Миткета, Коштане, Газда-Младена и многих других, Станковић везује за конкретна места у граду и околини.” (Маринковић 1989: 153). Иако је у питању избор, а не потпуни преглед микротопонимије, уз ауторкине упутне коментаре и примере потврде у књижевном тексту, тај регистар је врло значајан за наше истраживање.

3. Деведесетих година XX века Асим Пецо објављује рад *Антропоним као стилем* (1995). Под крилатицом „le style est l’homme même” А. Пецо испитује важност посебности стила у језичким проучавањима и то на примеру дела, између осталих, Борисава Станковића и Стевана Сремца и говора њихових јунака Митк(ет)а (из драме *Коштана*) и Калче (из романа *Ивкова слава*). А. Пецо проналази разлике у говору два лика који несумњиво имају много заједничког (говоре призренско-јужноморавским говором, ликови функционишу у сличним друштвеним срединама): „Док је први текст саткан од поетичних фрагмената, дат у стандардизованом дијалекатском изразу, други је текст дат у скоро сировом дијалекатском материјалу” (1995: 123). Те различитости пажљиви аутор приписује, с једне стране, чињеници да је дијалекат матерњи говор Б. Станковића, а да је С. Сремац тај говор учио, а с друге стране, другачијем стилу писца и „разлици у начину изношења мисли” (Пецо 1995: 124). У свом раду А. Пецо посебно истиче важност друштвених и историјских околности у делу у односу на именослов и пишчеву свест о томе: „постоји уочљива разлика између антропонима различитих вјерско-националних групација. А тај моменат, без сумње, има значаја и за нашу литературу. Овдје се мора имати у виду чињеница да свака наша вјерско-национална групација има нешто посебно у животу и обичајима што, никако, није неважно за литерарног ствараоца.” (Пецо 1995: 118).

4. Рад Катарине Беговић *Антропонимске категорије у делу Борисава Станковића Божји људи* бави се антропонимијом и његов циљ је „увид у, како се испоставља, сложен и из научне перспективе занимљив однос антропонимских категорија у овом књижевном делу” (Беговић 2013: 43). Разматрајући однос имена и лика који га носи, и појави да име може да учествује у карактеризацији, К. Беговић каже: „С обзиром на природу грађе и чињеницу да је корпус ексцерпиран из књижевног дела, ваља напоменути колико антропоними узимају удела у карактеризацији ликова и колико из књижевнокритичке перспективе њихова улога може бити корисна. Нарочиту улогу у овом смислу код антропонима имају надимци, али и лична имена, па и хипокористици који могу допринети карактеризацији лика у књижевном делу, ако је њихова конотација или апелативно значење прозирно.” (2013: 43). У појединим сегментима испитивање је врло детаљно и садржајно, јер подразумева анализу „из етимолошког и творбеног угла” (нпр. анализа мушког надимка *Бекче*), и као такво представља велику помоћ и путоказ у нашем раду.

5. Ономастикон Борисава Станковића предмет је испитивања у монографији *Именослови српских писаца* и то у појединачним делима – у роману *Нечиста крв* и у збирци *Божји људи*. Уз регистар имена и њихову потврду у књижевном делу сваки оним је засебно класификован (етноним, лично име, лични надимак, име места, теоним итд.) уз закључне коментаре о структури пописаног именослова. Испитујући статистички податак о антропонимима, и увидевши да је од 43 антропонима 25 надимака, Ј. Стошић закључује следеће: „Велики број надимака указује на присност у међусобном општењу и опхођењу” (2009: 75). Издвајамо неке напомене о начину именовања ликова у збирци *Божји људи* у односу на њихов усуд: „Божјак никада неће бити одређен именом и презименом, а реткоће се јавити и његово лично име. То су људи без игде ичега, чак и без сопственог идентитета, па је овакав поступак у именовању логичан.” (Савић-Грујић 2009: 83).

6. Истраживање Анке Симић и Ане Живковић на тему *Језик љубави у приповеткама Боре Станковића: властита имена и узвици* доноси занимљиву анализу о томе на који начин изговарање властитих имена има вишеслојно значење у исказивању љубави у шкртим дијалозима ликова: „Дијалози између јунакиња и вољених мушкараца не само да откривају богатство Станковићевих поступака карактеризације женских ликова већ и незанемарљиве естетске вредности предвербалних феномена” (Симић и Живковић 2018: 770); „На основу ситуација у којима се знатан део дијалога остварује тек узвичним екскламацијама, чини се да у Станковићевом тексту речи психофизиолошки делују на саговорника. Узвици се неретко јављају наместо властитих имена, функционишу као тајанствена замена тих имена, откривајући и мистификујући чин љубавног призивања” (Симић и Живковић 2018: 769). 1) осветљавањем морфологије имена, односно на који начин употреба различитих деклинацијских облика утиче на смисао, у датом случају номинатив и вокатив као у примеру *Цвето-о-о* (2018: 774); 2) употреба заменица: нпр. *ти!* (2018: 775); 3) додавањем атрибута имену, нпр. *слатки Стојане* (2018: 774/775).

На основу прегледане одабране литературе, издвајамо кључне пунктове интересовања истраживача и метода испитивања ономастичког материјала:

1) Писци и књижевна дела коју окупирају пажњу истраживача долазе из дијалекатских средина, односно писци свесно читавају податке свог матерњег дијалекта у свој књижевни израз. Зато је врло важно испитати језик писца и пронаћи те матичне елементе у ономастичком слоју јер управо тај садржај носи изразити стилски ефекат (нпр. Бјелановић 1983/1984; Грковић 1997; Ђуровић и Спасојевић 2017; Јовановић 2018).

2) Примећујемо да су највише испитиване антропонимске категорије (нпр. Бјелановић 1983/1984; Шћепановић 1997; Грковић 1997; Богдановић 1997; Милојковић 2009; Стошић 2009; Савић-Грујић 2009; Беговић 2013; Спасојевић 2013а; Спасојевић 2014; Ђуровић и Спасојевић 2017; Симић и Живковић 2018), много мање топонимске категорије (Златановић 1976; Маринковић 1989; Богдановић 1997; Лилић 2009), испитивана је метафоризација фитонима и зоонима (Спасојевић 2013б; Томић 2013а), религијска лексика (Миланов 2004), етноними (Јовановић 2018).

3) Сва ономастичка грађа прикупљена на материјалу књижевног дела распоређена је према устаљеној класификацији и терминологији која је уобичајена у ономастичким истраживањима. Такву класификацију прате коментари о контексту употребе властитог имена у књижевном делу, као и примери потврде.

4) Испитиване су специфичности ономастикона кроз његову функцију у књижевном делу, а пажњу истраживача окупира је стилска и експресивна функција онима и средства којима је она постигнута (фонорморфолошка, творбена итд.). Овде се убраја и појава онимизације апелативне лексике (антропонимизација, топонимизација итд.) као и процеси трансонимизације и метафоризације.

5) Истраживачи су испитивали осим властитих имена и различиту апелативну лексику која служи за посредно именовање и ословљавање (различити детерминативи: титуле, називи сродства итд.) (нпр. Марковић 1997; Милојковић 2009).

Из прегледа литературе о испитивањима књижевне ономастике у делу Врањанца можемо рећи да опсежнијех истраживања ономастикона Борисава Станковића до сада није било. Пошто досадашња истраживања нису понудила темељнији и детаљнији преглед именослова у делу Борисава Станковића, нека питања су остала отворена, као што су на пример: Колики је и какав утицај одређеног говорног типа на ономастичку слику књижевног дела писца?; О чему могу сведочити ономастички слојеви у књижевном делу Б. Станковића?; На који начин именослов може одсликавати културолошку и историјску слику једнога друштва у одређеном временском пресеку?; и који су стилски ефекти таквог пишчевог избора?, итд.

Значај ове студије је управо у томе – да да увид у ономастикон врањског писца и да га представи у целисти.

IV ДИЈАЛЕКАТ У ЈЕЗИКУ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА

4.1. Дијалекат и језик књижевности

У делима српске књижевности значајан језичко-стилски извор представља народни говор: „У готово свим културама књижевни језик и језик књижевности указују као два феномена, пошто се књижевни језик и језик књижевности не подударају, већ је језик књижевности много сложенији по свом обиму. У књижевностима као што је српска језик књижевности се највећим делом ослања на богатство дијалеката.” (Микић 2007: 55/56). Важну улогу дијалеката писаца у српској књижевности која превазилази језичке оквире препознао је Мило Ломпар: „Улога дијалеката у нашој књижевности, било да говоримо о дијалектима писаца који припадају јужној и старој Србији, било да говоримо о дијалекту писаца који припадају српској Далмацији, открива нешто *битно* и, можда, *одлучујуће* о целини нашег бивствовања” (Ломпар 2008: 88/89).²⁹

Неки од најистакнутијих писаца који доносе дијалекатски говор у језик књижевности долазе са територије говора који нису ушли у основицу књижевног језика: „Познати писци су, међутим, користили дијалекте у својим делима да би дочарали аутентичност животног и социокултурног амбијента јунака који се служе тим говором. Стеван Сремац, Бора Станковић, Драгослав Михаиловић, Видосав Стевановић, Слободан Џунић.” (Јовановић 2007: 35/36). „После акцентуације вуковског модела прва значајна дела дијалекатске књижевности која наилазе на снажан одјек и код читалачке публике и у књижевној критици код Срба стварају Стеван Сремац и Борисав Бора Станковић.” (Милановић 2008: 45)

О угрожености српских дијалеката који нису ушли у основицу књижевног језика, Драгослав Михаиловић каже следеће: „После распада Југославије, када је дошло и до распадања доктрине српскохрватског језика, ми смо дошли у положај да се територија језика којим говоримо већим делом ствара изван граница наше земље. А то је за нас, нашу културу, па и за сам наш опстанак, постало крајње критично и опасно. Зато сматрам да је дошао тренутак кад о положају наших непризнатих наречја, све и увек у оквиру целине српског језика, морамо да поведемо знатно више рачуна него што смо досад чинили” (Михаиловић 2008: 12/13).

Употреба народног, врањског говора унеколико је замерана Борисаву Станковићу за разлику од неких других писаца чији матерњи идиом припада говорима ушлим у књижевни језик, како је то приметио Радивоје Микић: „Нико се на било који начин није супротстављао Кочићевим језичким решењима, будући да је више него очигледно да су она проистицала из чисто књижевних потреба – да се један књижевни јунак и на језичком плану индивидуализује. Али оно што је допуштано Матавуљу и Кочићу оспоравано је неким другим писцима а посебно једном врло великом писцу, Борисаву Станковићу. А ни Станковић језичке облике који се не поклапају са онима које језичка норма прописује не користи из хира већ из дубоке стваралачке потребе.” (Микић 2008: 69)... „Оно што може бити оправдање за увођење двоструких критеријума у вредновању језичке праксе наших писаца тешко да може бити и прихватљиво, а то је чињеница да Борисав Станковић припада оном говорном подручју које је, после Вукове језичке реформе, остало у целини изван књижевног језика. То је увело и потребу да се на читаво подручје коме припада Борисав Станковић гледа на један посебан начин – као на подручје са којег долазе они који кваре српски језик и спречавају учвршћивање језичке норме. А пошто је књижевност језичка уметност тиме се писцима са овог подручја ускраћује једно важно изражајно средство.” (Микић 2008: 72).

²⁹ Лош о односу дијалекта и књижевног језика в. Ивић ²2001; Радовановић ³2003; Симић 2005, 2007, 2010; Жугић 2009; Реметић 20156.

Критика језика дела Б. Станковића дошла је у тренутку када се стварао и развијао београдски стил: „У епохи београдског стила, почетком 20. века, дијалекатска књижевност почиње губити на значају, што је првенствено било условљено Скерлићевом оценом књижевног опуса Боре Станковића и Белићевим израженим нормативистичким приступом језику књижевног дела” (Милановић 2008: 45; в. и Петковић 1988: 53).

Дела која су написана дијалекатским говором или само обојена дијалекатском нотом представљају, како је препознато, богатство српске књижевне уметности: „Функција дијалекатске књижевности не мора бити искључиво подривачка у односу на традиционалне књижевне структуре, па се као један од честих генератора показује и снажна тежња писаца са тла периферних дијалеката да конзервирају језичко стање које се неповратно брише пред снажним ударим књижевног језика и његовим моћним инструментима – образовном систему и масовним медијима. ... Тако се употребом дијалекта у књижевном делу изражава и оданост народном завичају, која расте сразмерно просторној удаљености од књижевнојезичког средишта тј. новоштокавског тла: није случајно што већина значајних дела дијалекатске књижевности написана неким од периферних староштокавских говора.” (Милановић 2008: 43/44).

Увођење дијалекта у језик књижевности принцип је који познају писци реализма: „Уводећи у говор својих јунака локалне говорне карактеристике, наши писци епохе реализма нису хтели да руше језичку реформу нити да у питање доводе њен смисао, они су само хтели да своја изражајна средства и поступке обогате, да индивидуализацију и карактеризацију јунака остварују и преко језика којим се ти јунаци служе.” (Микић 2008: 58).

Борисав Станковић стваралачки, надахнуто и из истински насушне потребе свог уметничког бића проговара језиком својих предака: „[Станковићу] су биле потребне и оне стилско-језичке црте које садрже само локални говори, само дијалекатске особености и зато је он посезао за њима (Микић 2008: 73)... не уведе писци у своја дела дијалекатске облике да би пркосили језичкој норми, да би исказивали оданост нечему што је локално већ они то чине по дубљем налогу уметности која, будући да је језичка у самој својој основи, мора да досегне и за оним облицима који не припадају књижевном језику али су саставни део језика књижевности” (Микић 2008: 76).

Управо дијалекатске језичке карактеристике треба детаљније испитати, будући да представљају важан елемент његовог књижевног израза: „Код Борисава Станковића има много примера да језичке карактеристике добијају веома важну улогу у портретисању јунака, мада не треба сметнути с ума ни чињеницу да је Станковић писац који и облике невербалне комуникације користи на врло особен начин.” (Микић 2008: 71).

4.2. Особени књижевни језик Борисава Станковића

Дело Борисава Станковића, једног од највећих српских писаца XX века, представника модерне и лирског реализма у српској књижевности, предмет је константне пажње књижевне критике и књижевне науке.

Језик у делима Б. Станковића од првих текстова Јована Скерлића био је предмет критике: „Борисав Станковић пише несигурном и често невештом синтаксом у часу кад њена модернизација, и канонизација, у београдскоме стилу тече у пуном јеку.” (Петковић 1988: 53); „Језик пишчев, ма какав он био, чим је ушао у састав књижевног текста, заједно са тим текстом добија променљиву вредност онако како се мења књижевно-историјски контекст.” (Петковић 1988: 51).

Писцу се дуго замерала језичка и стилска небрижљивост: „Станковићеве књижевни текстови, писани у лабавом облику и језику који се опирао нормама и калупима, нису се усаглашавали са укусом негованим на београдском стилу и на естетичким идеалима правилности, складности, углађености и уравнотежености синтаксе и књижевних облика.” (Бајић 2002: 11).

Међутим, временом се мењала перспектива и увиђане су јединствене вредности таквог језика врањског писца: „Посматрано из другог угла, са пробуженим интересовањем и разумевањем за изворне вредности и поетска својства која носи, оно се генерацији Црњанског и Растка Петровића откривало као посве нова и узорна књижевна уметност.” (Бајић 2002:); „сада већ оспорене неписмености јер та неписменост ... и јесте оно ново што је Бора Станковић својим стилем унео у српску књижевност. Тачније речено, реч је о једној друкчијој писмености.” (Протић 1978: 174).

Управо у пишчевој реченици треба тражити суштину његовог јединственог стила: „Борина реченица сведочи о томе да у овом правцу треба тражити тајну Борине уметности: та реченица је искидана, грцава, загрцнута – управо под притиском доживљаја. Треба прецизно разликовати оне језичке неправилности које проистичу из Бориних правописних и других језичких недоучености од оних псеудојезичких неправилности које проистичу из интензитета доживљаја, од оне грцавости која карактерише говор узбуђеног човека. Борин литерарни говор је говор узбуђеног човека, али та емотивна тензија није ефекат који спутава; она као бујица носи стваралачки рад. Говор у ритму те доживљајне тензије битна је компонента Бориног индивидуалног стила, на основу које већ после једне реченице можемо препознати његов текст.” (Ранковић 1978: 50/51).³⁰

Интервенцијама у виду уједначавања и корекцијама у правцу стандарда би се изгубила мелодичност, па и поетски смисао језика писца: „Прерадимо ли његову реченицу и ускладимо је са граматичком нормом, постала би монотона и досадна – неинтересантна за читање. Отуда то прекорачење синтаксичких и других језичких норми треба посматрати као оригинални песнички језик, а писац на то има право.” (Марковић 2016а: 255). Станислав Винавер износио је баш језик и синтаксу „као доказ да код Боре Станковића нема ни једног јединог клишеа.” (Бајић 2002: 11).

4.3. Говор Врања у призренско-јужноморавској говорној зони

Први проучаваоци српских југоисточних говора били су српски лингвиста Александар Белић (1905) и Норвежанин Олаф Брок (*Дијалекти најјужније Србије*, 1903, на немачком језику). Монографија *Дијалекти јужне и источне Србије* А. Белића у првој књизи *Српског дијалектолошког зборника* означила је почетак савремених дијалектолошких проучавања. Током 20. века и до краја друге деценије 21. века траје несмањено интересовање за изучавање овог дијалекатског простора. Говорима призренско-тимочке зоне посвећене су монографије, затим студије, чланици³¹ (међу којима су следећи: Белић 1905; Брок 1903; Станојевић 1911; Стевановић 1950; Видоески 1962; Павловић 1966; Барјактаревић 1966, 1976, 1977; Михајловић 1977; Богдановић 1979, 1987, 2000; Златковић 1988; Ћирић 1983, 1999; Тома 1998; Марковић 2000; Маринковић 1989, 2002; Ракић-Милојковић 1995; Реметић 1996; Вукадиновић 1996; Ивић ¹2001; ²2001; 2009; Станковић 2008; Окука 2008; Јуришић 2009) и речници (као на пример: Елезовић 1998 (први пут објављен 1932. и 1935); Марковић 1986, 1993; Живковић 1987; Митровић 1992; Златановић 1998; Жугић 2005; Јовановић 2005, 2007; Динић 2008; Стојановић 2010; Ђорђевић 2014; Златковић 2014).

О говору Врања у 20. веку не постоји целовитија монографија, већ је представљан неколиким радовима и испитивањима у оквиру веће области (Белић 1905; Барјактаревић 1977; Павловић 1966; Стевановић 1969; Маринковић 1987; Јуришић 2009). Тек у другој

³⁰ Даљим интервенцијама на тексту изгубила би се уметничка суштина: „Наглашавајући емотивни енергетски извор свога стваралаштва, Бора је указао на погубне последице 'умивања' текста, усаглашавања текста са конвенцијом. У овоме не треба видети напад на потребу за усавршавањем стила, већ специфични захтев његове сопствене стваралачке радионице. Свако 'усавршавање' стила које искаче из оне логике коју је диктирала доживљајна тензија погубно је за његов тип стварања. 'Исправљање' Бориних грцавих реченица уноси у њих синтаксички ред, али у њима убија уметност.” (Ранковић 1978: 51).

³¹ Издавајмо посебно оне који су објављени у Српском дијалектолошком зборнику.

деценији 21. века говор Врања предмет је изучавања обимнијег истраживања – докторске дисертације Драгане Станковић (2018), коју посебно истичемо, јер је значајна за наш рад.

П. Ивић уочава да на територији призренско-јужноморавске говорне зоне могу да се издвоје подтипови и да је међу њима и говор Врања, особен по повлачењу акцента са последњег слога (Ивић ¹2001: 156). То је појава по којој се овај говор посебно издваја и од оних јужноморавске зоне (Барјактаревећ 1977; Стевановић 1977; Богдановић 1987: 136; Јуришић 2009: 17; Радојчић 2009: 199; Станковић 2018: 44/45).

Још у време када је А. Белић прикупљао грађу за своју монографију *Дијалекти источне и јужне Србије*, као могући поддијалекат на подручју призренско-јужноморавске зоне, издваја тек врањски говор, за разлику од других говора који се не сматрају поддијалектима: „најјужнији део јужноморавског говора ... се може назвати и врањским или чак пчињским поддијалектом. Он се пружа моравском долином, од уласка Јужне Мораве у Србију све до Прибоја и Стубла, северно од Врања. Ако се из тих места повуку на југ линије по ивицама брдовитих предела са обе стране Мораве, добиће се троугао, који обухвата речени поддијалекат” (Белић 1905: 48). А. Белић издваја као засебан управо говор Врања јер је то подручје било на удару оних језичких особина које су се преносиле са југа, из Старе Србије ка северу: „Отишавши у врањску котлину и пропутувавши крај до границе, опазио је [А. Белић] да у том говору има много особина којих нема у нишком говору. Проучавајући те особине, закључио је да се ове црте јужноморавског говора крећу с југа на север, а у најјужнији крај његове територије продрле су, опет с југа, из тзв. Старе Србије (мисли на Македонију), неке црте које још нису стигле да допру далеко на север.” (Станковић 2018: 17). Те специфичне особине говора овог подручја су следеће: акценат – преношење акцента у неким случајевима с крајњег слога на претходни; фонетизам – тврди изговор сонанта *л* у одређеним позицијама, морфологија: *а* уместо *у* код глагола с глаголском основом на *-ну* у радном глаголском придеву, наставак *-ле* уместо *-ли* у множини мушког рода радног глаголског придева, множински наставак *-ики* код именица са значењем младих животиња, наставак *-у* уместо *-м* у првом лицу једнине презента. Такође, забележио је оне особине које су карактеристичне за јужноморавску зону призренско-тимочких говора: *-(j)a* у радном глаголском придеву (*доша, дошаја*), вокално *л* дало је рефлекс *у*, а само у понеким примерима чува се *-лу, ђ* уместо сугласничке групе *јд* у примерима глагола (*дођем*), непостојање постпозитивног члана, очувани сугласници *ћ* и *ђ*, без једначења са *ч* и *џ*, наставак *-в* у 3. лицу множине презента. И напослетку, издвојио је и оне особине које су својствене свим говорима призренско-тимочке зоне: експираторни акценат, аналитичка деklinација и компарација, губљење инфинитива, грађење футура помоћу форме енклитички облик глагола *хтети* (*ће*) + да + презент. Те особине се називају балканизмима и имају их они говори и језици који припадају балканском језичком савезу.

Након монографије А. Белића прво целовитије испитивање врањског говора представио је Данило Барјактаревећ у свом раду *Фонетске и морфолошке особине врањског говора* (1977).³² Овај рад је веома значајан, јер показује у чему се говор Врања променио у односу на истраживање А. Белића: „Период од тада до сад, иако суштински не представља велико раздобље, био је довољан да се изврше крупне промене” (Барјактаревећ 1977: 405). Будући да је у питању врло значајан рад представићемо га кроз поједине појаве које су у истраживању испитиване. У вези са полугласником Д. Барјактаревећ утврђује на који начин акценат одређује вредност *ь*: „За врањски говор, чини ми се, готово увек вреди констатација: виша полугласност чува се ако је полугласник под акцентом и претежно у затвореном слогу, а мања полугласност, односно јача вокализација ако је испред или иза акцентованог слога” (Барјактаревећ 1977: 376). Један од процеса који посматра Д. Барјактаревећ јесте девокализација у 3. лицу множине презента и напомиње да је у истраживању А. Белића у говору Врања постојало колебање између финалног *у* и *в*, а његово испитивање показало је

³² Рад је први пут објављен 1963. године, али је нама текст био доступан у монографији из 1977. године и зато цитирамо млађе издање.

готово без изузетка *в* чији постанак он описује на следећи начин: *гледају – гледа-у – гледа^w – гледав* (Барјактаревевић 1977: 380). Од фонетских појава у вези са консонантима издвојићемо испадање гласа *х* која је важно за испитивање нашег корпуса: „у почетку и средини речи овога гласа нема у врањском говору” (Барјактаревевић 1977: 387), што потврђују речи: *амам (>хамам), саат (>сахат), маала (>махала), Оџинка (>хоџина њива)*.

Данило Барјактаревевић описује резултате гласовних промена, односно њихово одсуство, на пример јотовање, промена *л* у *о* и десоноризација.³³ Мада акценат није релевантан у нашем истраживању, напомињемо да је у раду Д. Барјактаревевића разматрање акценатског система значајно питање.³⁴ У морфологији, у промени именица важи аналитички принцип као што је о томе и А. Белић писао. Д. Барјактаревевић описује систем аналитичке промене: „По тој системи, аналитичној, код именица постоје два падежа (не узимајући у обзир вокатив) – *casus rectus* и *casus obliquus* који се код неких именица поклапају дајући такозвани *casus obliquus generalis*... Функцију зависних падежа врше предлози са општим падежом (Барјактаревевић 1977: 398). Аналитична је и компарација придева: *по добар, по леп, по висок; најкруп^ан* (Барјактаревевић 1977: 404). У вези са глаголима постоје разлике у односу на истраживање А. Белића: уопштен наставак *-м* у првом лицу једнине презента, што је резултат историјских промена у области Врања (Барјактаревевић 1977: 405/406).

Два су још важна момента која ћемо истаћи, а у вези са глаголима, као она која диференцирају говор јужноморавске зоне, односно говор Врања у оквиру јужноморавских: 1) облик имперфекта са наставком *-ше*: „*берешем–береше–береше–берешемо–берешете–берешев ...* Појаве којом се ова зона (јужноморавска) потпуно разликује како од тимочко-лужничке варијанте тако и од призренског типа” (Барјактаревевић 1977: 407). 2) присуство инфинитива који Д. Барјактаревевић потврђује примерима: „*изгладнети, плакати, ожеднети, шити*. Како се види утицај македонског језика, где је инфинитив ишчезао као у бугарском, румунском и другде на Балкану, подутицајем грчког, није потиснуо инфинитив сем када се тиче конструкције футура. Чување инфинитива, може се рећи, да је освежено утицајем школе. Врање као градско насеље у том погледу у доброј мери се разликује не само од даље него и ближе околине.” (Барјактаревевић 1977: 409). У табели износимо личне заменице онако како о њима говоре А. Белић и Д. Барјактаревевић:

Табела 1: Личне заменице у врањском говору

Број	Једнина			Множина		
	1. лице	2. лице	3. лице	1. лице	2. лице	3. лице
Номинатив	<i>Ја</i>	<i>ти</i>	он, оно, она	<i>ми, мије, ни, није</i>	<i>ви</i>	<i>они, оне, она</i>
Општи падеж	<i>мене, мен, ме</i>		За ж. р.: <i>њума, гу, ву</i>	<i>нас, не</i>	<i>вас, ве</i>	<i>њи(х), ги</i>
Датив	<i>ми</i>	<i>Тебе, удвојено: да ти кажем тебе³⁵</i>	<i>гу, ву</i>			<i>гим</i>

³³ Одсуство јотовања у трпном глаголском придеву Д. Барјактаревевић тумачи на следећи начин: „општем глаголском делу додавао се наставак *-ен*: *вратен, правен, пратен, носен* и сл.” (Барјактаревевић 1977: 389). Али напомиње да је умекшавање уобичајено код млађег света. Десоноризација као у примерима: *голуп* (голуб), *грат* (град), *муш* (муж) карактеристика је врањског говора (Барјактаревевић 1977: 391). Процес претварања *л* у *о*, као последица испадања и отпадања полугласника, није захватило ни најархаичнију зону штокавског дијалекта (Барјактаревевић 1977: 393).

³⁴ У урбаној градској средини Врања Данило Барјактаревевић разликује четири акцента: краткосилазни, дугоузлазни, краткоузлазни и разблажени експираторни (Барјактаревевић 1977: 369).

³⁵ Д. Барјактаревевић не бележи удвајање заменица (1977).

Док је Данило Барјактаревић (1977) говор Врања поредио са стањем које износи Александар Белић (1905), Миливој Павловић у раду *Дијалекатска карактеристика и проблеми врањског говора* (1966) врањски говор посматра у односу на стандардни језик. Он примећује да се дијалекат приближава стандардном језику, а да је то процес који је почео са Ослобођењем од Турака 1878. године, од времена системске просвете – под утицајем школе, потом и медија, који се наставио након Првог светског рата, а интензивирао након Другог светског рата. М. Павловић напомиње живу употребу дијалекта у породичном окружењу, а да се у формалнијим ситуацијама млађи нараштаји у говору приближавају стандарду.

Осамдесетих година говор Врања испитивала је Јаворка Маринковић у раду *Основна обележја говора Врања и околине* (1987). Тим радом показано је стабилно место оних диференцијалних дијалекатских црта као што су: експираторни акценат, полугласник, треће лице множине презента са наставком *-в* (*тресев*), удвајање заменица (*мене ме, тебе те*), аналитичка промена (општи падеж с предлозима).

Испитивање ширег подручја, Горње Пчиње, налазимо у монографији Марине Јуришић *Говор Пчиње* (2009).

Једно од најскоријих значајних истраживања говора Врања извршила је Драгана Станковић које је представила у својој докторској дисертацији: *Говор врањске деце предшколског и школског узраста – социолонгвистички приступ* (2018). Д. Станковић је дала врло детаљну анализу савременог стања врањског говора међу најмлађим говорницима, што је веома драгоцено. Анализа је спроведена према кључним језичким пунктовима, поређењем са дотадашњим истраживањима и са стандардним језиком чиме је дошла до следећих резултата: највећу стабилност показује футурска *ће*-конструкција, употреба општег падежа у функцији зависних падежа, као и дијалекатско место акцента уз напомену: „Процес преношења акцента захватио је, у мањој или већој мери, све врсте речи” (Станковић 2018: 242). Примећено је губљење полугласника: „Полугласник је у малој мери заступљен у говору врањске деце. Јавља се у ограниченом броју речи, углавном у наглашеном слогу” (Станковић 2018: 243). Статус сугласника *х*: „Сугласник *х* се полако враћа у гласовни систем говора млађе врањске популације... Најстабилнији је у медијалној позицији, док се најчешће губи у финалној” (Станковић 2018: 244). Диференцијална црта јужноморавских говора у односу на друге говоре призренско-тимочке зоне, облик радног глаголског придева на *-(j)a*, како бележи Д. Станковић, у процесу је извесних измена: „Наставак *-(j)a* (<-л) забележен је у мањем броју облика радног глаголског придева мушког рода. Честа су колебања *-(j)a /-o* или облици употребљени само са стандарднојезичким наставком *-o*” (Станковић 2018: 244). Колебање је примећено у енклитичким облицима заменица: „Дативне и акузативне заменичке енклитике користе се готово подједнако у дијалекатској и стандарднојезичкој форми” (Станковић 2018: 245); затим у компарацији придева: „Компарација придева у говору врањске деце предшколског и школског узраста има у мањој мери аналитичку форму, а у већој мери синтетичку, стандарднојезичку” (Станковић 2018: 246); а такође и у трећем лицу множине презента: „У трећем лицу множине презента варирају дијалекатски наставак *-в* и стандарднојезички наставци *-у, -ју, -е*” (Станковић 2018: 247). А најподложнија променама је дијалекатска појава удвајања заменица (Станковић 2018: 248).

Дакле, савремена дијалектолошка проучавања показују процес у којем се дијалекатске особине чувају, односно губе уступајући место стандарднојезичким формама под утицајем школа и медија, уз напомену да се дијалекатски говор активно користи у неформалним ситуацијама и у породичном окружењу.

4.3.1. Кретања становништва у области Врања у 19. веку и почетком 20. века

Структура становништва у периоду о којем пише Борисав Станковић значајан је податак за тумачење, пре свега, етника и етнонима у књижевном делу. Долазак Пчињана у Врање један је од мотива романа *Нечиста крв*: чувени ликови газда Марка и његовог сина

Томче, будућег младожење Софкиног, управо долазе из Пчиње са својим навикама, обичајима. Затим, миграције македонског становништва ка северу такође представљају тему појединих приповедака каква је *Јовото*. А важан мотив који се јавља у многим делима јесте живот Срба у времену када јењава турска власт.

О становништву и миграцијама у области призренско-јужноморавског говора, А. Белић је рекао следеће: „Врањска је Пчиња пре 120–150 год. Била пуста [...] Њу су населили исељеници из Врањске Пчиње у сливу Вардара, Кумановске Пчиње, Моравице са околином Бујановца, кратовске, кривоаланачке, ћустендилске, гиланске и јабланске околине; много их је мање из Македоније, Призрена, Ниша, Шумадије и Херцеговине.” (Белић 1905: 52).

Јован Цвијић је област око Врања означио као метанастазичко подручје, на коме се од турске најезде кретало становништво са југа ка северу, вардарско-моравском долином (Цвијић 1922: 9).³⁶ Историјске, ратне и економске прилике условиле су бројне миграције Срба у току 19. века и с почетка 20. века, дакле, у оном периоду које обухвата стваралаштво писца:

1. У периоду од 1840. године до Ослобођења 1878. године: „Етничке промене у границама старог врањског пашалука у периоду између 1840–1878. Осим флукуације српског становништва ван матице, у овом раздобљу нагло је појачана инфилтрација страног етничког елемента међу српско врањско становништво, у првом реду Арбанаса, углавном по сеоским насељима. По градовима су се насељавали Грци и Цинцари, као трговци, ханџије и занатлије, пореклом из Епира, Македоније и других крајева Грчке. На тај начин становништво Врањског Поморавља постало је у другој половини 19. века врло хетерогено по етничком саставу. Осим тога, Ј. Цвијић је указао и на процес интензивних унутрашњих миграција у овим годинама у вези са појавом читлучења врањских села, као што су била сељакања Шопова, Пчињана, и досељавања са Косова и из околине Косовске Митровице. У народном предању у врањским селима су очувана сећања на бројна досељавања у овом периоду становништва из Македоније (Куманова), Пољанице, Крајишта, Горње Пчиње, као и на сељакања ових дошљака из читлука у читлук.” (Николић-Стојанчевић 1974: 20; в. Цветковић 1965: 120–123; Станковић 2018: 14).³⁷

Трговина, гурбетлук и печалба била су основна занимања становништва: „У доба цветања занатства у Врању била је необично развијена и надалеко чувена врањска трговина. У то време врањски трговци су трговали стоком, пољопривредним производима и занатским израђевинама све до Солуна, Цариграда, Пеште, Београда и Беча, и по читавој турској царевини. Са повлачењем српско-турске границе после ослобођења 1878. године, Врање је изгубило велики део свог привредног залеђа, а трговина у ослобођеним крајевима Србије орјентисала се углавном ка северним трговачким центрима, према Београду и Средњој Европи. Отада је Врање изгубило свој ранији трговачки значај, а трговина се свела у овој области на уско, локално подручје, углавном на унутрашњост Србије и ближу околину. Данас трговина као остатак старе развијене привредне гране нема никаквих специфичних карактеристика ни значаја.” (Николић-Стојанчевић 1974: 12).³⁸

³⁶ О кретању становништава в. и Трифуноски 1962; Стаменковић 1982, 1986.

³⁷ Врло је битно уважити и историјски контекст у којем се нашао српски живаљ у времену с краја XIX века: „Истраживачи с правом указују на неопходну опрезност при било каквим покушајима етнојезичких разграничења у већим административним и рударским центрима. Мора се најозбиљније водити рачуна о чињеници да су се у таква насеља досељавали не само појединци него да је било и озбиљнијих групних довођења посленика одговарајућих стручних профила. Ти људи су доносили и свој именослов, у којему се, уколико се није испречила вера као озбиљна препрека, релативно брзо осећао утицај околине.” (Реметић 1996: 336).

³⁸ „Нове могућности привређивања данас потискују некада развијену, традиционалну форму привређивања, „печалење”, „гурбетл’к”, коме се одају углавном становници пасивнијих планинских насеља ван комуникација. Из ових насеља Врањанци одлазе као сезонски пољопривредни радници и занатлије ван области, углавном у северне крајеве СР Србије, данас највише у Војводину, у време бербе кукуруза и жетве пшенице, и у житородне крајеве Моравске Србије, као косачи и жетвари, да на традиционалан начин, у цереалијама, зараде своје наднице, како би прибавили потребне резерве хране за своје породице.” (Николић-Стојанчевић 1974: 12).

2. Након Ослобођења: „Постављањем српско-турске границе 1878. године, изазвана су поново бројна иселјавања српског становништва из пограничних врањских села и доселјавање српског становништва из крајева који су остали под турском управом, у Врањско Поморавље. У време пчињског устанка на Козјаку 1878. године, много је Пчињана, а са њима и један део бујановачког и кумановског становништва, пребегло у Србију испред турске одмазде.” (Николић-Стојанчевић 1974: 20). Ослобођење је означило и иселјавање муслиманског становништва: „По ослобођењу од Турака долази до мењања етничке слике. Муслиманско становништво, турско и арбанашко, помера се према југу, према територијама које су остале у саставу Турске, према Бујановцу, Прешеву и Трговишту, док се српско становништво креће из неослобођених у ослобођене” (Станковић 2018: 14; Перишић 1993–1994: 95–100).

Позиција Врања била је таква да се град налазио најпре на периферији Османског царства, а потом и на периферији нове српске државе након Ослобођења: „По ослобођењу од Турака 1878. године, Врање је укључено у састав српске државе и постаје самостална варошка погранична општина која повезује ослобођену и независну Србију с неослобођеним пределима Старе Србије и Македоније” (Станковић 2018: 13).

У прози Борисава Станковића то је важан податак за дочаравање поетског света: „Врање у коме је живео цео песнички свет његовог приповедача, било је пред његово рођење, далека, забачена периферија већ немоћне феудалне турске империје, да би у његовом детињству и младости постало такође периферија нове модерне српске државе.” (Ценић 1978: 63). Миграције након ратова и са померањем граница биле су живе: „У ратном раздобљу 1912–1914, и 1914–1918. границе Србије су померене ка југу, а Врањско Поморавље је после светског рата ушло у састав југословенске државе, што је поново довело до знатних етничких кретања и прегруписавања, у новим историјско-политичким и друштвено-економским условима развика у Врањском Поморављу. Овим померањем српске државне границе дошло је до знатних миграционих кретања са југа ка северу српског и македонског становништва, у ослобођену Србију.” (Николић-Стојанчевић 1974: 25). Сеобе су условиле и промену у начину живота, мењању обичаја, што је једна од тема у књижевном делу Б. Станковића, посебно упечатљиво у роману *Нечиста крв*: „Несумњиво да су се демографска кретања у прошлости знатно одразила на одржавање и мењање обичаја, навика и схватања врањског становништва. Тако се на пр. ранији дефицит у женском становништву одражавао и у обичају отмице девојака, раних бракова малолетника, несразмерним разликама у годинама старости супружника, а дужи људски век посебно се одразио у традиционалној улози старца, дедова у сеоском и породичном обичајном животу (у селском збиру, свадбеним обичајима, у традицији и предањима о убијању старца, и сл.)” (Николић-Стојанчевић 1974: 35).

Будући да су сеобе подразумевале и суживот различитих култура на једном простору у одређеном времену, за писца је одбрана српског патријархалног живота у судару са непосредном опасношћу, угроженошћу сопственог идентитета била врело мотива. О несрпском становништву, о Арнаутима и Турцима, Б. Станковић пише у односу на Србе „који као теклићи, плаћеници, пословни партнери и другови у оргијама судјелују у крупњењу, изопачавању и растакању породичне моћи” (Видан 1978: 98). Неки од божјака у *Божјим људима* „носе на себи ране и последице [...] турског робовања и зулума” (Тошић 1978: 147).

„Пауперизација у овим годинама обухвата велики део градског и сеоског становништва. Како неразвијена пољопривреда и сточарство, уз занатску радиност, још увек нису били у стању да задовоље основне потребе становништва, то се и даље одржава традиција печалбарских врста занимања (печалба сезонски најамни рад обично далеко од свога краја, у туђини, Речник СЈ), „гурбетл'к”, као допунска грана занимања” (Николић-Стојанчевић 1974: 26/27).

4.3.2. О врањском говору у етнографским истраживањима

Осим за филологију, Борисав Станковић значајан је и у етнографским истраживањима врањског краја, у којима се посебно истиче и лик и уметност писца: „Крајем 19. и почетком нашега века, као и после првог светског рата, Врање је дало знатан број високих интелектуалаца, који су дали допринос нашој науци и култури својим научним делима и културном делатношћу, и великог књижевника Бору Станковића.” (Николић–Стојанчевић 1974: 29).³⁹

У етнографским истраживањима постоје напомене и о говору Врања (Хаџивасиљевић 1896: 313; Николић–Стојанчевић 1974: 482–484; Пешић 1975: 88–90; Вукановић 1978: 189–190; Ђорђевић 2001: 24; Златановић 2009: 61–62).⁴⁰

1. Говор Врања Јован Хаџивасиљевић назива косовским дијалектом с особинама власинског и топличког наречја (1896: 313).

2. У монографији *Врањско Поморавље* Видосава Николић–Стојанчевић, на подручју те области, издваја два говорна типа: врањски (или пчињски) и пољанички. Неке од особина врањског говора су: „поређење – ’по’ и ’нај’; употреба – ’гу’ и ’ју’, који су утицаји с југа (из Македоније); затим, – ’лу’ и ’ја’ (у парт.), чија је постојбина призренски говор; ’на’, место глаголског наставка ’ну’, и још неки” (Николић–Стојанчевић 1974: 483). Простирање овог говора ауторка означава следећим географским тачкама: „Врањски говор се формирао као посебно, различито од осталих, наречје на простору од уласка Јужне Мораве у Србију, све до Прибоја и Стубла, северно од Врања” (Николић–Стојанчевић 1974: 482). До поделе на врањски и пољанички говор дошло је услед миграција: „Говорне одлике становника Врањског Поморавља су одраз миграционих кретања и хетерогеног етничког састава, као и све остале форме материјалне и друштвене културе врањског становништва” (Николић–Стојанчевић 1974: 482).

3. Према Миодрагу Пешићу говор Врања је српски говор који има стране елементе (влашке, грчке). А Татомир Вукановић на врањском географском подручју уочава различите говоре: „врањски говор, говор становника врањске Мораве, говор становника Прешевске Моравице, говор становника Врањске Пчиње, пољанички говор, масурички говор и власинско-крајишки говор” (Вукановић 1978: 189–190). Јадранка Ђорђевић долази до закључка да су „говорне одлике у овој области формиране у процесу етничких кретања и асимилације староседелаца с придошлим становништвом” (Ђорђевић 2001: 24; в. и Николић–Стојанчевић 1974: 482; Вукановић 1978: 190)

4. Сања Златановић у раду *Књижевно дело Боре Станковића и Врање: идентитетске стратегије, дискурси, праксе* језик посматра у ширем контексту, оповргавајући, неоправдане, критичке погледе на језик књижевног дела: „Будући да се говорни језик обично узима као један од „објективних“ критеријума етничитета и као његова највидљивија манифестација, врањски говор је... за говорнике неких других дијалекатских зона и стандардног српског језика, који га доживљавају као некакву мешавину коју не могу да разумеју.” (Златановић 2009: 62).

³⁹ Управо за југ Србије везана је нарочита просветитељска делатност у периоду након ослобођења од турске власти: „У ослобођене пределе су првих година нарочито упућивани познати културни радници на одговорне дужности. Тако су у Нишу, Врању и Лесковцу једно време боравили као просветни радници: књижевници М. Шапчанин, Радоје Домановић, Илија Вукићевић и други” (Николић–Стојанчевић 1974: 29).

⁴⁰ В. Библиографија 1988; Стојановић 1985.

4.4. Дијалекатска подлога књижевног дела Борисава Станковића

Будући да је Борисав Станковић мотивски и тематски засновао своје дело на Врању свог детињства и у свој књижевни језик унео неке од особина матерњег дијалекта, важно је испитати, у сврсисходном обиму, и тај народни говор. Говор Врања припада призренско-тимочкој говорној зони у оквиру штокавског дијалекта и то призренско-јужноморавском говору.

Говором наратора, говором ликова, друштвеном и етничком говорном разноликошћу и индивидуалном дисонанцом омогућава се развијање предметно-смисаоног света, а његово разбијање у струје и дијалогизација представљају основне стилске одлике књижевног дела Б. Станковића (в. Бахтин 1967: 16), а ти се комуникацијски слојеви не могу проучавати одвојено, ни међусобно, ни од језика. Како је још Александар Белић истакао, говорећи о делу И. Андрића, а што се може рећи и за Б. Станковића, употреба локализама и дијалектизама у Андрићевим романима „ствара нарочито добру атмосферу која је потребна па да личности оживе под његовим пером” (1998: 189).⁴¹ Иво Андрић је сам истакао да је реч најбитнији део књижевног стварања, као и да је питање форме књижевног дела и питање језика којим је написано потчињено животној истини (в. Делић 2011).

„Када се говори о језику Станковићевих дела, морају се имати у виду два елемента: употреба дијалекта и ’нестандардна’ употреба стандардног језика.” (Марковић 2016а: 249).⁴²

Пошто су штампана дела Борисава Станковића пролазила строгу лектуру, за језичка проучавања било би корисно имати пишчеве рукописе, али до данас ниједан није сачуван: „Постојање оригиналног рукописа било би од велике користи за испитивање језика, јер је позната чињеница да су лектори много утицали на текстове Борисава Станковића” (Радојчић 2009: 191). Зато се ослањамо на доступни материјал и критичке радове.

Језик је веома важна компонента за распознавање јединственог стила писца. Кроз ауторске коментаре у књижевном делу уочавамо да је Борисав Станковић оцењивао своје ликове по критеријуму језика. Примећени су неки ауторски искази који се тичу питања језика, рецимо у приповеци *Јовито*: „А већ он и његове сестре више су него што и треба говорили правилно, тако да су тиме у очи падали” (в. Ивановић 1978: 82).⁴³ Или у *Нечистој крви*, у вези са говором Марка: „Саме говорне реченице, па и основни смисао ријечи као такве, у разговору, готово да су у другом плану. Ријечи су потиснуте у веома шкртом, муцавом и нејасном дијалогу ... аутор добро карактеризира када каже за Марка да ’грца, муца’ када говори.” (Мађаревић 1978: 110).

4.4.1. Испитивања дијалекатског материјала у књижевном језику Борисава Станковића

Језик у књижевним делима Борисава Станковића испитиван је на неколико нивоа, на фонетском, морфолошко-творбеном, синтаксичком и посебно на лексичком плану: „С[танковић] је имао удела у развоју књижевног језика, обогаћујући га дијалектом из околине Врања пуним архаизама и балканских позајмица” (Суботин 1978: 248).

Славољуб Ђинђић је испитивао лексички слој на примерима лексема које писац користи, а које нису забележене са свим значењима у лексиконима (*чал’к*, *аба*, *салтанлук* итд.) (Ђинђић 1974; в. и Ђинђић 1972). Део лексичког фонда дела писца представљен је испитивањем покрајинске лексике (Жугић 1995), турцизама, провинцијализама и мање

⁴¹ Познат је стваралачки поступак употребе израза из народног говора који доприноси истицању карактеристичних особина ликова и ствара се јаснија слика њихове класне и професионалне и етничке припадности (в. Башчаревић 2005: 94; Јовановић 2018: 143/144).

⁴² Нестандардна употреба књижевног језика била је предмет књижевне критике од првих дела које је Станковић објављивао (в. тачку 4.2.).

⁴³ „Ауторски искази су веома прикладни за утврђивање поетике овог писца.” (Ивановић 1978: 82).

познатих речи (Златановић 1981; 1995). Двадесетак година касније турцизме испитује и Драгана Томић при чему аналитичку грађу разврстава и по критеријуму порекла, затим према сематничком и морфолошко-творбеном критеријуму, а ауторка уочава и дијалекатску употребу турцизама (Томић 2015: 254).

Језик и специфична лексика у књижевном делу оличава начин живота људи о којима се пише: „Посебном лексиком и дијалекатским говором ликова писац је дочарао прохујало време, атмосферу средине, њене навике и животне ритмове, појаву, изглед и карактере својих јунака.” (Бајић 2002: 27). Важно место у испитивању стила Б. Станковића заузима лексички слој који писцу служи као средство у коме се открива његова посебност: „старински звук његове лексике, пуне дијалектизама, варваризама и архаизама чинио му се погодним средством за спасавање интегритета властите, уметнички чисте визије” (Ценић 1978: 71).⁴⁴ Тако, постоје упечатљиви описи народних обичаја и делатности којима су се људи бавили.

Пажњу истраживача привукла је и посебна употреба опште лексике: „Неке ријечи Станковић употребљава чешће и у посебним реченичним конструкцијама, ради таквог потенцирања не само поетичности ријечи, него и драматике збивања и проживљавања (Софка својом жртвом *убија* себе; хаџи Трифун је био *трепет* за своју породицу итд.)” (Мађаревић 1978: 109/110).

Врањски говор и језичке особености у роману *Нечиста крв* теме су неколиких радова (Марковић 2011; Маринковић и Томић 2011; Марковић 2016б).

Фонолошке алтернације истраживала је Драгана Томић (2013б). Посебно истичемо поглавље посвећено нестандартним, дијалекатским облицима, који су одраз, ондашњег, врањског говора, и примерима: нестандартне дисимилације (*грлење, жалење, светњак* итд.), нестандартног упрошћавања сугласничких група (*богаство, браство, браственик* итд.), невршења једначења сугласника по звучности (*салеџија*), затим примере честе употребе суфикса *-че* (*сонче, ноише*) и речи са полугласником (*чал'к, џан'м*) (Томић 2013б: 274).

Синтакса је истраживана у неколико наврата. Испитивано је питање етичког датива у компаративном приступу језичком материјалу према преводу на француски језик (Станковић и Станковић 2011).

Новица Петковић истраживао је битне елементе синтаксе Борисава Станковића у роману *Нечиста крв*, почевши од 1. реченице романа у којем се примећује неправилност у употреби заменица, узрокована позицијом приповедача и превођењем из управног у неуправни говор (из 1. у 3. лице).⁴⁵

Што се тиче синтаксе, конкретне замерке тичу се трију елемената: 1) конгруенција реченичних чланова; 2) употреба заменица; 3) одсуство помоћних глагола. (Марковић 2016а:

⁴⁴ О тумачењу непознатих речи у настави, а у вези је са погрдним, увредљивим именовањем: „За тумачење су посебно занимљиве непознате речи чији се основни смисао, у зависности од контекста или од настојања говорника, може обогатити, ширити па и преусмеравати, како показује турска реч керпич (ћерпич). Њоме се означава непечена цигла. Али када је ефенди Мита користи доводећи је у везу са Томчом, онда јој се, у складу са његовим увредљивим намерама, придаје преносно, Томчи намењено пејоративно и подругљиво значење сиромашка или сељака, који ћерпичем кућу зида. Тако се свуда у тексту непознате речи тумаче у исказима, у контексту који сугерише њихово значење пластичније од штурих реченичких одредница. Осим тога, сваки увид у језичку материју текста осветљава и његов предметни слој, па се језик и уметничка предметност повезују и помажу приликом тумачења.” (Бајић 2002: 28).

⁴⁵ Управо имајући у виду синтаксу, можда најнадахнутије, непоновљиво дирљиво, о Борисаву Станковићу, писао је његов велики проучавалац Новица Петковић, који је строгим, научним принципом доказао и осветлио сву поетичност и лепоту дела Врањанца, указујући на „најмелодичнију” реченицу романа: „Сама реченица добила [је] ритмичко-интонациона својства која се могу мерити са стиховима. Видеће се то јасније чим се рашчлани на засебне ретке тачно онако како је то писац зарезима већ учинио, при чему је особито занимљиво каденцирање у три последња ретка или чланка (најпре чланак са пет, па са четири и на крају са три слога, а три синонимична глагола својим смењивањем остављају за каденцирање неопходан утисак понављања):

’Све што је душа волела, | за чим је жеднела, | и ако не на јави, | оно бар у потаји неговала, | све сутра иде, | одваја се, | откида...’” (Петковић 1988: 152/153).

253). О пищевој сажетој синтакси примећено је да се она постиже нарочитим редом речи у реченици: „Драматiku своје сажете реченице Станковић постиже врло једноставним средствима. Он само сажима синтаксу и преокреће својеврсно ред речи... 'Сигурно њен муж нешто скривио'⁴⁶ – осјећамо извјесни драматски динамизам, јер свака ријеч звучи одсјечно и снажно у својој једноставној и смисленој унутрашњој повезаности. То је тек један од бројних примјера за Станковићеву једноставност израза и уједно за снагу исказа.” (Мађаревић 1978: 111).⁴⁷

У једној стилистичкој анализи запажена је образложена и употреба непотпуног перфекта као „стилизиције народских говора” (Протић 1978: 180) у примеру „Овај отишао, вратио се са заштијама, Менка везао, кућу му запалио и на његове очи обешчистио му жену, којој после одсекао главу и бацио у крило везаном Менку” или у реченици „за срећу те мајка родила” – тај облик уноси „призвук узалудности, безнадежности, бесмислености” (Протић 1978: 178). Таква форма доноси мелодiku народног говора у књижевни језик: „Тај непотпуни перфекат има и једно *ритмичко* и *музичко* значење... Ако је елипса један елеменат преузет из усменог казивања, растављени перфекат је ван сваке сумње елеменат пренет из писане речи: То докле је она, мајка му, била жива.” (Протић 1978: 180). Када настане засићеност једним видом казивања Станковић уводи у своју реченицу или перфекат онаквим каквим га прописује нормативна граматика, или, ако се служи тим перфектом, један од његових дефектних видова (в. Протић 1978: 178/179).

Врло занимљива испитивања су она која се тичу разматрања превођења дела Борисава Станковића на стране језике. Прави изазов за преводиоце представља нестандардни, дијалекатски говор: „Управо најнепреводљивији део – дијалекат оригинала представља његово недостижно преимућство” (Суботин 1978: 237). О преводу на руски: „Дијалекат Јужне Србије био је врло озбиљна проба за преводиоце. Посебно је то било сложено у *Коштани*. И, наравно, овај дијалекатски колорит није било могуће пренети на руски језик.” (Вулетић 1978: 227).

4.4.2. Говор лика Митке из драме *Коштана*

Дијалекатски језик у говору Митке у *Коштани* Борисава Станковића испитиван је у неколико наврата у различитим радовима (нпр. Ставановић 1977; Бајић 2002; Радојчић 2009; Марковић 2016а; Станковић 2018).

„Пажљивим читањем уочава се да се Бора Станковић у свим својим делима служи стандардним језиком. Стандардним језиком написана је и *Коштана*. Стандардним језиком су и дијалози – у приповеткама и романима, па и у *Коштани*.” (Марковић 2016а: 249). Али у осталим његовим делима може се говорити о утицају дијалекта јер: „постоји утисак да су Станковићева дела писана на дијалекту, тј. да у њима има дијалекта”. (Марковић 2016а: 251). То је пре свега захваљујући вокативним формама, лексичким дијалектизмима, и особеном синтаксом писца: „Бројни дијалектизми бирани су и пажљиво распоређени, употребљени доследно (вокативне форме) или 'случајно'. То казује да дијалекат има своје место у стандардном језику Боре Станковића” (Марковић 2016а: 252). Повремени дијалекатски елементи доприносе стварању јединственог поетског света: „језичке неправилности и ... одступања не ремете уметничку вредност и доживљај романа *Нечиста крв*.” (Томић 2013б: 275).

Дијалекатски говор у целокупном делу Боре Станковића заступљен је у драми *Коштана* и то само у лику Митке (Ставановић 1977; Радојчић 2009; Марковић 2016;

⁴⁶ Аутор текста пише о избацивању „рјечце 'је’”, међутим, у примеру који наводи *је* није речца већ 3. лице помоћног глагола јесам/бити.

⁴⁷ Сажета синтакса је и била прва на удару критике: „... одступања у реченици Б. Станковића, а нарочито чешћа појава реченица без развијених главних делова, као и посебне њихове врсте – исказа, утицала су на велики број глобалних негативних оцена о језику Б. Станковића” (Ставановић 1977: 71).

Станковић 2018: 28): „Дијалекатска аутентичност призренско-јужноморавског дијалекта, у оквиру призренско-тимочке дијалекатске зоне, коме припада Врање са околином, задржана је само у говору Митке” (Радојчић 2009: 191).⁴⁸ Занимљиво је то што од бројних ликова који окружују личност Митке: његов брат, његова жена и деца, дијалектом говори само Митка (в. Марковић 2016а: 250). Та чињеница има свој посебан стилски ефекат, јер се тиме издваја један лик, дело се пуни експресивношћу и емоционалношћу кроз говор једног српског краја: „Митка једини говори у специфичном и теже разумљивом врањском дијалекту. То даје живљи колорит његовом лику и исказу, иако умањује директну слушну комуникативност са савременим гледаоцима, па донекле разбија и дијалошку повезаност с осталим ликовима. Али визуелна експресија и дубинска психолошка суштина овог карактера толико су снажни и сугестивни да сложена симболика тога лика и пластичност метафоричких исказа његових узбуђења остављају неизбрисив дојам.” (Мађаревић 1978: 105/106). Народним говором дочаравају се људи и време оног доба: „У карактеризацији Миткиног лика [из драме Коштана] посебно помаже његов архаични, дијалекатски говор. Властити језички идиом сугерише психолошку посебност јунака и усклађује се са његовим нарочитим приступом животу. Уз то, архаични говор упућује на помисао да је за овога јунака време стало у некој тачки далеке прошлости, од које се он не може, али и не жели одвојити.” (Бајић 2002: 124).⁴⁹

Напомињемо да је дијалекатски говор заступљен и у репликама *Кафеџије* у драми *Ташана* (в. Станковић III: 159–164). Међутим, у питању је лик грчког порекла – Мана-Грк –, па је његов говор, мада српски, дијалекатски, ипак пун грецизама, и зато није репрезентативан за испитивање призренско-јужноморавског говора. Дијалектом говори и газда Николча из приповетке *Моји земљаци* (Станковић II: 259). Тај је говор, „његовски”, обојен македонским особинама јер је лик пореклом „од Пишкопеје, од дебарско”. Језик у говору ова два лика је неистражен и може бити тема за компаративна испитивања (српски и грчки језик, односно српски и македонски језик).

И други ликови проговарају дијалектом, али не тако доследно као лик Митке, и углавном је то реч-две (нпр. Деда Веса у истоименој цртици у *Божјим људима*).

Језик лика Митке није сасвим чист дијалекатски материјал јер је у питању говор лика из урбане средине и из богате породице која несумњиво познаје и стандард: „Језик којим говори Митка није чист говор Врања и има у њему пуно недоследности. Та недоследност не може се приписивати лекторима, већ чињеници да је Станковић пре више од једног века био свестан чињенице о међусобном утицају дијалекта и стандардног језика, те је та интерференција нашла своју потврду и у језику главног јунака драме Коштана, тим пре што је главни јунак из једне урбане (градске) средине.” (Марковић 2016: 250). На ванлингвистички фактор који се у тексту дела назире упутио је В. Стевановић рекавши да будући да је Митке из богате фамилије, он зна књижевни језик (1977: 47; в. и Станковић 2018: 28).

Тим говором Борисав Станковић је своје дело онеобичио за читаоце из других говорних средина. Ваља поменути да је прво извођење *Коштана* пропало управо због језика, односно због лоше интерпретације глумаца: „Велики проблем глумцима приликом тог првог извођења представљао је језик. По критичарима, тај је језик оскудан, а реченица неправилна и кратка, што тера глумца на претеривања, па и карикирања, извитопереност акцента, тепање и кривљење.” (Марковић 2016а: 249; в. и Радојчић 2009: 192).

⁴⁸ В. Стевановић утврђује да је од 7.100 речи употребљених у *Коштани* 2.300 дато Митки (33%) (Стевановић 1977: 46).

⁴⁹ Милица Грковић истиче дијалекатску подлогу књижевног дела С. Сремца: „Трудио се да аутентичност средине и ликова у својим делима поткрепи изворношћу дијалекта којим су те личности говориле... Личности из старог Ниша одликују се говором специфичним за део источне Србије који није ушао у основу књижевног језика. Мада је понекад тешко разумљив, доприноси да се дочарају стари Ниш и људи у њему.” (Грковић 1997: 70).

О говору Митке из *Коштане* разматрано је подробно и испитане су особине дијалекта, а компаративним методом међу различитим издањима утврђено је да је писац осмишљено и сврсисходно користио народни говор да дочара емоцију и атмосферу.

Митикин говор детаљно је представљан у раду Владимира Стевановића *О језику главног јунака у Коштани Боре Станковића* (1977). Он је спровео и дијалекатско истраживање на терену, и упоредио говор Врања према стању с почетка века у *Коштани*, са истицањем разлика међу два издања дела из 1902. и 1924. године. Испитане су језичке појаве на фонетском, морфолошком и синтаксичком плану.

Сања Радојчић у раду *Интерпретација Коштане – карактеристике говора глумаца* (2009) приступа дијалекатском говору на фонетском плану испитујући говор глумаца у позоришној представи. Рад доноси занимљиву и вишеслојну анализу: најпре се истиче дијалекатска подлога говора лика у књижевном делу а која није сасвим чиста јер има утицаја стандарда због градског и господског порекла јунака, и то све у времену с почетка 20. века. А затим се на почетку 21. века, на специфичан писани текст надовезује интерпретација глумаца и њихов говор са својим недоследностима у односу на књижевно дело.

У раду Јордане Марковић *Језик у делима Борисава Станковића* (2016а) пажња је већином посвећена говору Митке, али и одликама дијалекта у роману *Нечиста крв* као што су облици вокатива, специфична лексика и синтакса. Истичу се одлике врањског говора: „У говору Митке има бројних језичких црта типичних за говор Врања – онога али и овога доба.” (Марковић 2016а: 251).

На трагу целовитог истраживања Владимира Стевановића, Драгана Станковић спровела је темељно испитивање врањског говора међу најмлађим говорницима и том приликом обрадила и језик Митке из *Коштане* кроз тринаест кључних пунктова, анализирајући напоредно постојање дијалекатских и стандарднојезичких особина поредећи два издања из 1902. и 1924. године: „Забележене језичке особине пореде се и с језиком *Коштане* од Борисава Станковића. Једини Станковићев јунак који од почетка до краја појављивања говори на дијалекту јесте Митка, зато његов говор узимамо у разматрање. Овакво поређење ранијег стања врањског говора са савременим омогућило нам је да сагледамо степен еволуције врањског говора ка стандардном језику.” (Станковић 2018: 39).

Просветино издање, узето као наш извор грађе, засновано је на последњој верзији коју је Борисав Станковић 1924. године написао (Станковић IV: 369). Издвајамо неке најмаркантније особине дијалекатског врањског говора који је заступљен у репликама лика Митке, а све примере навешћемо систематизовано у **Табели 3**. А посебно скрећемо пажњу на следеће: вокативне форме, на статус сугласника *x*, на отврдњавање сонаната, на појаву аналитичке деклинације, јер су то неке од дијалекатских карактеристика које бележимо у облицима властитих имена.

1. Очуван полугласник. В. Стевановић износи статистички податак да је полугласник употребљен „45 пута у 13” различитих речи, а да је, „31 пут у 15 речи” писац одступио од дијалекта, и закључује да је у питању пишчево одређење „литерарног карактера”, односно да је јављање полугласника дозирано да да делу „дијалекатску боју”. Најзад, ваља истаћи чињеницу да примери са употребом полугласника упућују на то да је писац свесно у говору Митке одступио од потпуне употребе дијалекта (Стевановић 1977: 49). Полуглас је у тексту означен апострофом: „У тексту се често у средини многих речи јавља апостроф. То није знак за испуштен глас. То је, у ствари, знак за гласовну вредност полугласа. Полуглас који се и данас чује у Врању средњег је реда типа *a*.” (Стевановић 1977: 48; Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 60).⁵⁰

⁵⁰ Писац је неке речи забележио с вокалом *a*, уместо са полугласником: „У *Коштани* су употребљене само у стандарднојезичком облику, с вокалом *a*, речи: *какав, ноћас, овакав*” (Станковић 2018: 63).

2. Одрични облик помоћног глагола јесам (екавска замена јата). У одричном облику помоћног глагола *јесам* налазимо екавски рефлекс старог *јата*: *неје* замрсија; *несам* запалија (Стевановић 1977: 50; Марковић 2016а: 251). Али и стандарднојезички облик 3. лица једнине *није* (Станковић 2018: 64).

3. Губљење вокала. В. Стевановић напомиње да је губљење вокала на крају речи, код заменица, нпр., интервенција каснијих приређивача дела Б. Станковића јер: „облик *мен* у говору Враћа долази у посебним конструкцијама и то врло ретко. Много је чешћа употреба ових заменица без редукованог вокала на крају” (1977: 48). Губљење вокала примећено је у малобројним речима и то у финалној позицији (Стевановић 1977: 48; Марковић 2016а: 251).

4. Супституција вокала. У вези са самогласницима испитивана је и појава супституције вокала у речима: *шићерч’к*, *тики*, *Воскресеније*, *еве* итд. (Стевановић 1977: 47; Марковић 2016а: 251).⁵¹

У говору лика деде Весе из истоимене цртице у *Божјим људима* читава се дијалекатска особина (супституција вокала), али и изразити стилски ефекат такве појаве: отегнуто *етее* као да долази са оног света (в. Микић 2008).

5. Одсуство сугласника х. Одсуство х је типична дијалекатска појава у говору Враћа, али се оно ипак јавља у језику пре свега под утицајем књижевног језика⁵² (Стевановић 1977: 51; Станковић 2018: 244). У говору Митке примећено је колебање у употреби и одсуство сугласника х у малобројним примерима, а такође и његова замена сонантом *ј* (Стевановић 1977: 51/52; Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 68).⁵³

6. Африката s. Као типична појава сугласничког система призренско-тимочке зоне јесте појаваафрикатес која се и у говору Митке јавља само у једном примеру (Стевановић 1977: 51; Марковић 2016а: 251).

7. Упрошћавање сугласничких група. Гласовна појава коју примећујемо у неколиким примерима у вези са сугласничким групама *мн* > *мл*, *пш* > *пч* (в. Стевановић 1977: 54).

8. Одсуство новог јотовања лабијала. Одсуство јотовања код лабијала учавало у вези са два именица *гробје* и *здравје*, мада није доследна промена, јер се јавља и облик *гробље*: од *гробје* идем; на *гробје* (Стевановић 1977: 54; Марковић 2016а: 251).

9. Отврдњавање сонанта: *љ* > *л*; *њ* > *н* (в. Белић 1905; Стевановић 1977).

10. Рефлекс вокалног л. Уобичајени рефлекс вокалног *л* јесте *у*. Међутим, у малобројним примерима постоји нестандардни супституент вокалног *л* > *лу* у речима: *слунце*, *слуза* (Стевановић 1977: 50; Марковић 2016а: 251).

11. Финално -л у радном глаголском придеву. Рефлекс *-ја* финалног *л* у мушком роду радног глаголског придева једна је од диференцијалних црта призренско-јужноморавске говорне зоне и зато ту појаву треба посебно осматрати и у говору Митке: „Наставак *-(j)a* (рефлекс финалног *-л*) у мушком роду једнине радног глаголског придева... Тако је и у Миткином говору у *Коштани*” (Станковић 2018: 74). Такође и у маркантној речи *жал* примећујемо чување *-л* у радном глаголском придеву: Зар те је *жал* (Стевановић 1977: 51; Марковић 2016а: 251).

12. Дијалекатски заменички облици (енклитике). Систем личних заменица које употребљава представили смо у Табели 2 према коментарима Владимира Стевановића

⁵¹ Ову појаву у вези са говором Митке не испитује Драгана Станковић (2018).

⁵² О сугласнику х у књижевном језику в. Станојчић–Поповић ¹³2011: 60; Пипер–Клајн 2013.

⁵³ Одсуство сугласника х у књижевном тексту недоследно је означено апострофом.

(1977: 61/62). У питању су нестандартни заменички облици: викај *гу*, свири *ву*, што *ги* још; куде *њума*; пет за *мен*, пет за *теб* (Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 31).

Табела 2: Употреба личних заменица уговору Митке из Коштане

Број	Једнина					Множина		
Лична заменица	ја	ти	он, оно	она	себе, се	ми	ви	они
Општи падеж	мене, ме	тебе, те	њџга, га	њума, њу, гу	себе, се	ми	ви	они
Датив	ми	ти	му	ву	си	не	ве	ги

13. Заменице с финалним -ј. Сонант -ј који се јавља у заменицама остатак је некадашње партикуле (Стевановић 1977: 55). Ову појаву су истраживачи забележили у следећим примерима: тој, теј, туј, овој, кој, овакој, такој, онуј (Стевановић 1977: 55); „*онуј* нашу; и ти ћеш *такој*; *теј* старе, *теј* мртве” (Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 30/31).

14. Удвајање заменица. Ова појава назива се и удвајање заменичког објекта: „Удвајање објекта јесте синтаксички балканизам својствен свим говорима призренско-тимочке говорне зоне” (Станковић 2018: 110; Пецо 1989: 45, Ивић 2001: 151, Окука 2008: 230). В. Стевановић и Д. Станковић бележе само два примера удвајања, с тим да је у издању из 1924. године само једно јављање, па је тако и у нашем корпусу. Драгана Станковић упућује да је много више контекста у којима редупликације нема: „У Миткином говору има само два примера удвајања, а много више без удвајања” (Станковић 2018: 112). То је зато што је писац свесно избегавао ову дијалекатску појаву иако је она врло жива у врњском говору и данас (Стевановић 1977: 62).

15. Радни глаголски придев глагола на -ну. У питању је дијалекатска појава у којој је наставак глаголске основе -на уместо ну, од старог назала задњег реда (< нж): „Наставак основе -на уместо -ну... у радном глаголском придеву глагола треће, прве и шесте врсте А. Белић бележи само у долини Јужне Мораве” (Станковић 2018: 97; 98). На пример: ноћ паднала (Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 31, 98)

16. Презент – 3. лице једине са финалним -в. У говору Митке 3. лице множине презента завршава се на -ав/-ев/-ив, као и у дијалекту (Стевановић 1977: 65; Марковић 2016а: 251; Станковић 2018: 31/32).

17. Облици футура. Ј. Марковић скреће пажњу на грађење футура без инфинитива: *ће те закољем*, *ће се разболим* (Марковић 2016а: 251). Драгана Станковић уочава да у Миткином говору варирају три типа футурске конструкције: 1) стандарднојезичка футурска конструкција – помоћни глагол *хтети* у презенту + инфинитив; 2) футурска конструкција са помоћним глаголом *хтети* у презенту + да + презент; 3) дијалекатска футурска конструкција *ће* + презент (Станковић 2018: 104, 110).

18. Употреба имперфекта и аориста. Грађење имперфекта је карактеристично за ову зону: са презентским наставцима и формантом -ше- (Стевановић 1977: 66; Марковић 2016а: 251).

19. Компарација придева. У нашем корпусу налазимо само један пример компаратива *поголем*. У издањима из 1902. и 1924. постоје разлике, јер је у ранијој верзији постојао и компаратив *постар*, али је писац идући ка стандарду ипак написао *старији*: „У Миткином говору налазимо облик компаратива придева стар, који је у издању Коштане из 1902. године употребљен у аналитичком облику *постар*, а у издању из 1924. године у синтетичком облику *старији*” (Станковић 2018: 91; в. и Стевановић 1977: 63).

20. Аналитичка деклинација. У говору Митке примећени су примери аналитичке деклинације именица као значајно обележје призренско-тимочких говора, па тако и врањског говора. Она подразумева да се падежна значења исказују следећом формулом: предлози + општи падеж (Стевановић 1977: 57–60; Станковић 2018: 33–34).

21. Вокативне форме. За наше истраживање су веома важне вокативне форме у дијалекту, јер су оне у непосредној вези са антропонимима. У нашој грађи налазимо примере дијалекатског облика петог падежа.

Вокативни облици личних имена са наставком *-е*: „А наставак *е* се почео употребљавати без прелажења претходног гутурала у непчан сугласник: ... наставак *е* преноси се и на именице са наставком *ка* без претходног претварања *к* у *ч*” (нпр. *татке*, *батке*) (Белић 1905: 313). Облик вокатива на *-е* у 1. Ивићевој деклинационој врсти (именице мушког рода на сугласник (*син*), именице женског рода на сугласник (*реч*); 2. деклинационе врсте именице женског рада на *-а* (*жена*); 3. деклинационе врсте именице средњег рода (*село*, *поље*); 4. деклинационе врсте именице средњег рода које шире основу (*дете*, *маче*) (према Реметић 1996: 448)): „Наст. *-е*, који се, по свему судећи, у последње време шири, долази код именице које означавају родбинске односе и – код имена” (Реметић 1996: 453).⁵⁴

Вокатив у именима *Димитрија* (м.), *Цвета* (ж.) има наставак *-о*, што је типично за дијалекат. Наставак *-е* примећујемо код имена: *Јованка*, *Марица*, *Стојанка* и њиховим вокативним облицима: *Марице*, *Стојанке*, *Јованке*, *Сетке*, али и у апелативима нпр. *снашке*.⁵⁵

У говору Митке вокатив је као у дијалекту, а то значи следеће: наставак *-о/-е* у једнини, с тим да наставак *-е* доминантно имају именице које се завршавају суфиксом *-ка* (и *-ица*), а у множини остаје исти облик као и у номинативу: „Вокатив је у говору Митке, као и у дијалекту, 'остао скамењен облик именица који се употребљава при дозивању'. Код неких именица честа је употреба номинатива у служби вокатива: *Гркљан*, *Салче*, *Коштан* и *Коштана*. Именице мушког рода имају наставак *-е* и *-о*: *сине*, *синко*, *brate* итд., а женског рода *-о* и *-е*. Именице ж. р. имају наст. *-о*, и *-е* код именица које се завршавају наставком *-ка*: *Дорчо*, *рано*, *коско*, *песмо*, *Бидијо*, *Мито*, *Митке*, *Стамболке*, *Реџеповице*, *вештице*, *старке*. Средњег рода: *чедо*. Вокатив у множини је изједначен са номинативом: *метери*, *чочеци*, *чалгиције*” (Стевановић 1977: 59).

Распоред наставака у вокативу код Б. Станковића може бити представљен на следећи начин: „Станковић по правилу употребљава дијалекатске вокативне форме, па ће се редовно јављати *Софке*, *снашке*, па *Тодоро*, *Миленијо* – од имена женског рода, *газдо* – за особе мушког рода итд. Именице којима се означавају сродници (мушки или женски) по граматицима могу имати дублетне форме у вокативу: номинативне или на *-о*, али у Станковићевим делима су искључиво на *-о*: *бабо*, *дедо*, *тата*.” (Марковић 2016а: 252).⁵⁶

⁵⁴ С. Реметић наводи примере употребе: „И сѝк је тако, *сине*; нема, *сине*, ништо за пијење; Бил'е су болнице, *сине*; овде пл'ач'ка, *сине*; И тако се живело, *brate* мој; ајд, *зете*; *Јоване*, где ти је ч'ерка?; хајде, *Светозаре*; Ти, *Душане*, ти си, јамац; Дај гу, *Митре*, мене. Изван ове област имам још неколико потврда облика на *-е*: У, *Боже*, кад га роди?; *Боже* ч'увај; не дај *Боже*; господин-поруч'нич'е; аман, *даскале*, прекини; *коње* глупи; А, море, пасул'у, е *душманине* мој”.

⁵⁵ У књижевном језику је другачија ситуација – код вишесложних имена вокатив је једнак номинативу: *Јованка* – *Јованка*; *Марија* – *Марија*. Код двосложних је *-о/-а* (*Стана* – *Стано*) (в. Станојчић–Поповић ¹³2011: 80).

⁵⁶ У књижевном језику се препоручује форма која је једнака номинативу: *тата* – *тата* (в. Станојчић–Поповић ¹³2011: 81).

Табела 3: Дијалекатски говор лика Митке из драме *Коштана*

Дијалекатска појава	Пример употребе у говору Митке (<i>Коштана</i> Станковић IV)
Очуван полугласник	<p>С'г (Сад): - <u>С'г</u> ће батка да се врне (28). - <u>С'г</u> на овај дан ни лоша мисал не пада, а камо ли слуга. - <u>С'г</u> на Воскресеније и гора и вода се весели. (29). - Зар ја <u>с'г</u> овакав да сам? ... Зашто <u>с'г</u> ћу све да... (31). - Него <u>с'г</u> и ти остаре, испече се (34). - <u>С'г</u> те сву на паран-парче исеко! (34). - Е <u>с'г</u> деде онуј [песму] (40). - И, <u>с'г</u>, ето то ги: и жена и деца! (55). - Ете <u>с'г</u> дом сам, кући! (57). - И, <u>с'г</u> Коштан, остај ми с'с здравје! (78).</p> <p>Шићерч'к: - Ех, Дорчо! Хоћеш <u>шићерч'к</u>. Има батка за тебе (28). Кад: - А наше <u>к'д</u> беше? <u>К'д</u> ми овакој млади и убави бесмо? - Како <u>к'д</u> Куманово чума би, <u>к'д</u> се луди и бесни Стојан загледа у Стамену (40). - Пој Коштана, како <u>к'д</u> се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари (59).⁵⁷ - И Коштан, <u>к'д</u> чујеш да сам умреја, слугу да не пустиш (77). См'кнуже: Еве: и чакшире, и појас ми се <u>см'кнуже</u>! Снага ми већем хаљинку не држи (31). С'с (=са): - Ти <u>с'с</u> мене што иска тој и направи (55). - Па тај глас иде, <u>с'с</u> месечину се лепи, трепери и на мен' као мелем на срце ми пада (59). - Слатка моја мајка, да ми је она жива, зар би дала, да ти овакој <u>с'с</u> мене (64). - Али пошто он моли и вика: или да га убијем, или да га више по механе не срамотим и не резилем – е <u>с'с</u> туј његову молбу – закла ме (77). Тад: -Од како сам на свет прогледаја, од <u>т'г</u> сам још болан (58). С'н (= сан, сневати): - Идем, пијем, лутам по мејане, дерт да заборавим, <u>с'н</u> да ме увати. А <u>с'н</u> ме не ваћа (58). Само гу у ноћ чујем и у <u>с'н с'нујем</u> (58). Т'ј (= тај): Па од <u>т'ј</u> бол, јад – дерт ли је, проклетија ли нека – све на ногу гинем (58). Т'нко (= танко): <u>Т'нко</u> и високо кроз ноћ и на месечини свирив (59). Магла: Иде, Коштана, јесен, дом, кућа, брат мој, <u>м'гла</u>, и гробје (77). С'свим (= сасвим): - Е с'г ме с'с туј песму <u>с'свим</u> изеде и докрајиса (61). С'мне (= сване): Твоја ће ноћ да <u>с'мне</u> а моја не (78).</p>
Одрични облик помоћног глагола <i>јесам</i> (екавска замена јата)	<p>1. лице једине: – Још од кад ву свећу <u>несам</u> запалија (64). - <u>Несам</u>, бре, пијан! Него – срце ми се искувало (75). - Ја, Коштан, у мој живот још бробињка <u>несам</u> нагазија, а камо ли на брата руку да дигнем (77). 3. лице једине: - Коју девојку није погледаја, само њојне косе <u>неје</u> замрсија и уста целиваја (58). - Батка дете <u>неје</u> (77). Стандарднојезички облик <i>није</i> у облику 3. лица јд. јавља се два пута: - Коју девојку <u>није</u> погледаја, само њојне косе неје замрсија и уста целиваја (58). - Ништо ми <u>није</u> (63).</p>
Губљење вокала	<p>Коштан: - Пој бре, <u>Коштан!</u> (31). овам: - Гркљан! Салче! <u>Овам!</u> Зато с'г ћу све да... (31). половин: -Четири, три, две – највише <u>половин</u> годину (28). - Половин човек бидна! (29). мен: Па тај глас иде, с'с месечину се лепи, трепери и на <u>мен'</u> као мелем на срце ми пада (59).</p>
Африката s	<p>- Тики, само да <u>надзрнем</u> (28).</p>
Одсуство сугласника х	<p>У иницијалној позицији: - <u>Ајде</u>, Коштан! Дигни се, расвести! <u>Ајде</u>, сватови те чекав, младожења те чека... <u>Ајде!</u> Иди! (78).</p>

⁵⁷ Деминутив од именице *шећер* у значењу 'коцка шећера' (Стевановић 1977: 57).

	<p>У медијалној позицији: - Не приоди ми > не приходи ми (32). У финалној позицији: - Гледа у врата, гледа како би ме <u>одма</u>, још од праг, с'с своје пуне црне очи опиола, изела... (33). - Еве остаре, а још се не <u>наживе</u>, још не <u>напоја</u>' и не <u>нацелива</u>'... (59). Супституција гласом ј: - Само се по <u>мејане</u> луњаш, само пушке, сабље, жене (61).</p>
Упрошћавање сугласничких група	<p>мн>мл: много > млого: - Батка је <u>млого</u> видеја, <u>млого</u> преко своју главу префрљија (77). пш>пч: липши> липчи: - <u>Липчи</u> и цркни бре једанпут! (61).</p>
Одсуство новог јотовања лабијала	<p>Гробје: - Тики ја сам си нешто много жалан. Од <u>гробје</u> идем (29). Здравје: - А с'г, ајде, остај ми с'с <u>здравје</u>! (79).</p>
Рефлекс вокалног л	<p>Слунце: У јесен, <u>слунце</u> кад почне да капнује, т'г ћу и ја да си умрем. Заједно, ја и <u>слунце</u> ће си идемо! (28). Слуза: С'г на овај дан ни лоша мисал не пада, а камо ли <u>слуза</u> (29).</p>
Финално -л у мушком роду радног глаголског придева	<p>- Зар сам ја бре <u>бија</u> за жену? (31). - Тај се још није <u>родија</u>! (32). - <u>Пораснаја</u> син... Син <u>полетеја</u>. Све што <u>искаја</u>, све <u>имаја</u>... Коју девојку <u>погледаја</u>, само њојне косе неје <u>замрсија</u> и уста <u>целиваја</u>. Ниједна му не одрече, ниједна га не превари, а он све ги <u>целиваја</u>, све <u>вараја</u> и – болан, болан <u>бија</u>. Болан од како <u>се родија</u>... Од како сам на свет <u>прогледаја</u>, од т'г сам још болан (58). - Батка је много <u>видеја</u>, много преко своју главу <u>префрљија</u>! (77).</p>
Дијалекатски заменички облици (енклитике)	<p>- Викај <u>гу</u>, бре, и свири <u>ву</u> да дође и да ми поје, зашто ако <u>њума</u> нема, све ће да <u>ве</u> потепам! (30). - И никада <u>ву</u> не даде да <u>гу</u> видим (61).</p>
Заменице с финалним -ј	<p>- И Коштан, <u>туј</u> песму, <u>тој</u> време да ми појеш... А <u>тој</u> време више не дође. Ете за <u>тој</u> ћу време ја жалан да умрем, с'с отворени очи у гроб ћу да легнем (59/60).</p>
Удвајање заменица	<p>- А <u>њума</u>, после, живу <u>гу</u> у врећу врзали и у Мораву фрљили (34).</p>
Радни глаголски придев глагола на -ну	<p>- Ноћ <u>паднала</u>, месечина се спустила, а она Рецеговица, чека ме! (33). - Она видела, <u>писнала</u>, брго од себе свилену кошуљу <u>скинала</u> – и држ за јатаган (34).⁵⁸</p>
Презент – 3. лице једине са финалним -в	<p>- Не скитај се, бре, и не крви, зашто ће те, можда, <u>убијев</u>! (32). - Митка је тој, <u>викав</u>, на чорбаци-Арсу брат! (33). - Минтан да скинеш, те груди да ти <u>пуцав</u> (34). - Од брашно и тесто очи ву се не <u>видив</u> (58). - А чалгиције, што ги још од билачки хан поведешем, пешке <u>идев</u> иза мене. <u>Свири</u> ми они и <u>појев</u>. Т'нко и високо кроз ноћ и на месечини <u>свири</u>. А из серај и башче, куде младежене и девојке око шеврдан и на месечини оро <u>игра</u>, грнета свири, дајре се чује и песма... (59). - Тој! Земља, црви да ме <u>једев</u>! (62). - Ете, дошли ти, да те <u>водив</u>, да се венчаш. И, ће идеш, ће се венчаш. Свирке ће ти <u>свири</u>, песне ће да ти <u>појев</u>. Сви ће да ти <u>се радујев</u> (76). - Ајде, сватови те <u>чека</u>, младожења те чека (78).</p>
Облици футура	<p>1) конструкција помоћни глагол <i>хтети</i> + инфинитив: - <u>Боловаћу</u> (34). - А бакшиш? <u>Даћу</u>... (32). 2) конструкција помоћни глагол <i>хтети</i> + да + презент: - У јесен, слунце кад почне да капнује, т'г <u>ћу</u> и ја <u>да си умрем</u> (28). - Зашто с'г <u>ћу</u> све <u>да</u>... (31). - Ти <u>ћеш</u>, старке, по јатаган <u>да</u> ми <u>играш</u> и <u>да</u> <u>бајеш</u>, као вештица у некрстени дни што на снег и на месечину игра (35). - Ете за тој <u>ћу</u> време ја жалан <u>да умрем</u>, с'с отворени очи у гроб <u>ћу да легнем</u></p>

⁵⁸ Брго = брзо (в. Стевановић 1977: 54).

	<p>(59/60).</p> <p>3) конструкција <i>ће</i> (+ да +) презент:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Заједно, ја и слунце <u>ће си идемо!</u> (28). - Али да ме не гледаш, јер много мука <u>ће да ми падне</u> (34). - Она, Реџеповаца, <u>ће ми се упије</u> у памет и <u>ће се разболим</u>... Недељу дана мртав болан <u>ће да биднем</u> за њума (34). - Викај гу, бре, и свириву да дође и да ми поје, зашто ако њума нема, све <u>ће да ве потепам!</u> (30). - И, <u>ће идеш</u>, <u>ће се венчаш</u>. Свирке <u>ће ти свирив</u>, песне <u>ће да ти појев</u>. Сви <u>ће да ти се радујев</u> (76).
Употреба имперфекта и аориста	<p>Имперфекат:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Што ти још у турско време, по Скопље, Солун, Серез, куда ме онај мој брат <u>праћаше</u> по трговину... и т'г, све што од турску веру и по царски друм <u>нађешем</u>, све <u>терашем</u> испред себе... И паше ми се <u>склањашев</u>... (33). - Знајеш ли, Салче, моје какво <u>беше</u>? Ти бар кажи! (34). - К'д ми овако овакој млади и убави <u>бесмо</u>? (29). <p>Аорист:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ах, брате, ти мене <u>ожени</u>, <u>зароби</u> и <u>врза</u> (31). - Не ли ме <u>издадоше</u>, <u>потказаше</u>? (34). - Еве остаре, а још се не <u>наживе</u>, још не <u>напоја'</u> и не <u>нацелива'</u>... (59). - Никад ми <u>не отвори!</u> (60). - Никад гу <u>не виде'</u>! (60). - Ето тој! <u>Расплака</u> ме! (64). - Али пошто он моли и вика: или да га убијем, или да га више по механе не срамотим и не резилим – е с'с туј његову молбу – <u>закла</u> ме (77). - А црни дни ти <u>дођоше!</u> (79).
Компарација придева	<ul style="list-style-type: none"> - Ако, ако, бре Асане, вени, тугуј за њума, јер од карасевдах <u>поголем</u> болес нема (31).
Аналитичка деklinација	<p>Генитив: - А чалгиције, што ти још <u>од билачки хан</u> поведешем, пешке идев <u>иза мене</u>... А <u>из серај</u> и <u>башче</u>, куде младе жене и девојке <u>око шеврдан</u> и на месечини оро играв, грнета свириву, дајре се чује и песма... (59).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Све што <u>од турску веру</u> и по царски друм <u>нађешем</u>, све <u>терашем</u> испред себе (57) <p>Датив: - <u>На побратима</u> свећу запали (29).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Што <u>на сина</u> душа искала, све мајка давала (58).⁵⁹ - Ете с'г <u>дом сам</u>, <u>кући!</u> (57). <p>Акузатив: - Немам ја, бре, <u>лошу премислу</u> на њума (33).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Да свириву: како нигде никога немам. Ни <u>брата</u>, ни <u>тата</u>, ни <u>мајку!</u> <u>Жену?</u> Ене <u>гу</u>. (57). - Да ти дам беле <u>паре за црни дни</u> (79). <p>Инструментал: - Па тај глас иде, <u>с'с месечину</u> се лепи (59).</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>С'с туј његову молбу</u> – <u>закла</u> ме (77). - Остај ми <u>с'с здравје!</u> (79). - Гледа како би ме одма, још од праг, <u>с'с своје црне очи</u> опила, изела (33). <p>Локатив: - Што ти још у турско време, <u>по Скопље, Солун, Серез</u> (33).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Све што од турску веру и <u>по царски друм</u> <u>нађешем</u> (33). - Ти ћеш... као вештица <u>у некрстени дни</u> што <u>на снег</u> и <u>на месечину</u> игра (35). - Само се <u>по мејане</u> луњаш, само пушке, сабље, жене (61).
Вокативне форме	<p>Коштан: - Пој бре, <u>Коштан!</u> (31).</p> <p>Митке, Мито: Истина је, <u>Мито</u>, црни <u>Митке</u>, да си бекрија (61).</p> <p>Митко: Ево ћу и ја, газда <u>Митко!</u> (60).</p>

Дијалекат и елементи народног говора су важна диференцијална карактеристика језика Борисава Станковића и такав суд је већ донесен у испитивањима овог аспекта пишчевог стваралаштва:

⁵⁹ Драгана Станковић међу примере са дативом убраја и патронимску форму „на чорбаџи-Арсу брат” (33) (2018: 33), а В. Стевановић о тој конструкцији говори у вези са посесивним генитивом (Стевановић 1977: 59).

„Уметничка обрада једне трагичне личности која у великој мери говори у дијалекту показала је огромну песничку снагу Борисава Станковића. Читава синтакса то показује. У тој је функцији померање дијалекатских облика и особина у корист књижевних. Свака нова реч, на први поглед сувишно додата постиже већи степен уверљивости: и градација, и снажнији ефекат, и дубљи естетски доживљај.” (Стевановић 1977: 72).

„Само језик којим се служио Станковић могао је дочарати амбијент старог Врања и оригиналне ликове какве нам Станковићево дело доноси. ... Станковићева употреба језика у књижевним текстовима представља његов стил – оригиналан и јединствен у српској књижевности. Тим стилем, каквог није дотле било и нема га ни после Станковића, он слика свет којег више нема. Тај стил омогућио је Станковићу да од својих прозних дела начини песме – јединствене у српској књижевности.” (Марковић 2016а: 254/255).

Таквим језиком градио је јединствено лепе поетске слике као у реченици у којој уочавамо и редукцију вокала и заменичко удвајање: „Па тај глас иде, с’с месечину се лепи, трепери и на мен’ као мелем на срце ми пада” (*Коштана*, 59).

Помоћу дијалекта се осликава специфични темперамент, животна снага и осећајност Срба са југа: „У целини гледано, говор Митке у *Коштани* пун је песничке снаге, са много сочности, с истанчаним језичким осећањем за казивање и онога што је најтоплији људски осећај” (Стевановић 1977: 72).

V ОНОМАСТИЧКИ СЛОЈЕВИ У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ БОРИСАВА СТАНКОВИЋА

5.1. Антропонимске категорије

5.1.1. Лично име у књижевном делу Борисава Станковића

Лична имена у књижевном делу имају осим номинативне и стилску функцију, као што је речено у уводним напоменама: „Osobna imena, a ona u književnom delu nisu izuzetak, obavljaju osnovnu funkciju identifikacije osoba diferencirajući ih tako iz vrste ili skupine istih kojoj pripadaju (baš ta žena, baš taj pastir, baš to božanstvo)” (Шимуновић 1976: 242).

Давање имена је посебан чин, на шта упућује и латинска изрека *nomen est omen* (име је знак), а у књижевном делу се томе додаје још једна димензија – поетски свет литерарног текста. У проучавању личних имена језичка средства којима се име гради морају бити посебно проучавана:

„ЛИ су [...] и стварана и наведена као израз пожељних особина, обично моралних врлина и постигнућа која се 'задају' субјекту именована [...] и/или као израз пожељног односа других људи и сила добра према особи која ће израсти из новорођеног детета [...] Улога ЛИ је да именујући класира лице као лице ('мушко' или 'женско' дете), а првобитно и да снагом свога значења учини да оно стаса у особу која ће сопствено ЛИ носити као стварну одредбу. Тај начин именована подразумева утврђен чин, колективу познатог именоватеља, интенцију и изразито чврсту везу између речи (ЛИ) и 'ствари' (субјекат ЛИ). Будући да се тако не именује и не поима ништа друго у физичком и метафизичком свету, нужно је претпоставити да су сва средства од којих су грађена ЛИ, и семантичка и творбено-граматичка [...], у састав тих речи улазила с нарочитим функцијама.” (Радић 2018: 303/304).

У србистици је антропонимија од свих других категорија највише проучавана у књижевном делу (нпр. Бјелановић 1983/1984; Шћепановић 1997б; Грковић 1997; Богдановић 1997; Милојковић 2009; Стошић 2009; Савић-Грујић 2009; Беговић 2013; Спасојевић 2013а; Спасојевић 2014; Ђуровић и Спасојевић 2017; Симић и Живковић 2018).

Истакнуто је својство антропонима да творбеном структуром рефлектује своје дијалекатско порекло: „Антропоним, дакле, као саставни дио једнога књижевног дјела, никако није неважна особина. Антропоним својим фонетско-морфолошким склопом носи у себи не само религиозно-национална него, уз то, још и дијалекатска и социјална обиљежја, а све то условљава и стилска обиљежја.” (Пецо 1995: 119). У српској књижевности постоје врло упечатљиви ликови који су прави представници одређеног ареала, а што се очитује у имену: „Његошев *Шћепан Мали*, опет, води нас у предјеле Црне Горе који знају за јекавска јотовања, док Сремчева приповијетка *Поп Ђура* и *Поп Спира*, фонетским ликом својих антропонима: *Ђура* и *Спира* воде у предјеле екавских говора, првенствено оних војвођанског типа.” (Пецо 1995: 120).

Будући да је неке од најупечатљивијих ликова у српској књижевности осмислио и представио управо Борисав Станковић, тим пре је занимљивије и значајније да се осмотри антропонимски слој именослова: „Приповедачко, романсијерско и драмско дело Борисава Станковића читаоцима је даровало монументалне ликове. Цвета, Стана, Софка, Мита, Марко, Младен, Коштана, Митка употпуњавају низ уметнички најсложенијих књижевних ликова у врхунским делима српске прозе.” (Бајић 2002: 9/10).

Многи ликови су сложени јер живе духовно распоућени: с једне стране је јавни живот, условљен строгим правилима и обавезама, а са друге стране, интимни свет, тајне

жеље и надања: „Ружа, Коштана, Митке, Софка, Марко, Ташана и други јунаци Станковићеве за живота објављене прозе имају снагу уметничког постојања сразмерну расколу између њиховог интимног и спољњег света” (Марковић 1978: 134).⁶⁰

Имајући у виду позиционо, смисаоно наглашавање у реченици, занимљив је пример употребе онима за истицање лика, као што то писац чини у првој реченици романа *Нечиста крв*: „Више се знало и причало о њеним чукундедама и прамдедама, него о њима самим: о оцу јој, матери, па чак и о њој – Софки.” – „Истицањем њезина имена [Софкиног] довршава и поантира реченицу.” (Видан 1978: 93).⁶¹

Дакле, због значајног места које антропоними заузимају у мотивској структури књижевног дела Борисава Станковића, неопходно је подробно их размотрити.

5.1.2. Методолошки приступ испитивању и класификацији антропонимских категорија

У грађи смо издвојили 258 онимских јединца које се односе на људе (140 мушких антропонима, 80 женских антропонима, 38 апелатива који служе за ословљавање и именовање). Према устаљеном методолошком приступу у ономастици у даљој анализи најпре ћемо размотрити презимена, а потом лична имена: „намеће се потреба да прво сагледамо презимена као ’шире’, а потом лична имена као ’уже’ антропониме” (Шћепановић 1997: 23).⁶²

Термини су дати према прихваћеним решењима у србистици. У складу са већ утврђеним категоријалним резредима у **антропонимску категорију** спадају: 1. лично име (мушко и женско); 2. име по мужу; 3. патроним; 4. презиме (в. Шћепановић 2003: 15). У питању је подела која подразумева прасловенски антропонимски систем (в. Маројевић 1984 и Шћепановић 1997), а данас антропонимска формула у српском језику подразумева два члана: лично име и презиме (Маројевић 1984: 195). Лична имена карактерише, са семантичког аспекта, непосредна номинација: „лице са личним или рођеним именом именује непосредно, а не преко имена другог лица” (Маројевић 1984: 183).⁶³

У испитивању презимена предност је дата критеријуму порекла (презиме словенског порекла или презиме од основе страног порекла).

Лична имена ћемо најпре поделити на мушка и женска, а даље, у оквиру те поделе, на хипокористике и надимке.⁶⁴ Лична имена и хипокористици биће посматрани према пореклу: облици словенског порекла или страног, при чему ће се утврђивати из ког језика је име преузето. У семантичко-структуралном прегледу имена придржаваћемо се у ономастичкој литератури устаљеној класификацији личних имена на:

1) словенска имена.

2) календарска имена. М, Шћепановић прецизира да су „путем црквеног календара ушла у српски именослов као грчка, хебрејска, латинска, арамејска имена” (Шћепановић 1997а: 30).

⁶⁰ У тој подвојености, жеље остају неостварене, а сва надања угушена: „Његови јунаци, стицајем околности, раде оно што не желе и желе оно што не могу да раде, а такав живот јединке резултат је двеју супротности – настојања породице ка самоочувању и јунакове тежње ка личној срећи” (Марковић 2016а: 248). Отуда и телесност као мотив приповедања: „тело је њихова тамница, јер се у телу најпре и најсуровије распињу њихова два нагона: ја-за себе и ја-за другог” (Палавестра 1986: 422/423).

⁶¹ Пишући о породичној декаденцији, Бора Станковић се служи једном жанровском конвенцијом која постоји у европским оквирима, а чији је зачетник Емил Зола и у питању је структура тзв. генеалогског циклуса (в. Видан 1978: 94). Међутим, он ју је индивидуализовао и постала је јединствени уметнички израз: „Психо-физиолошку дегенерацију није позајмљивао од Емила Золе, јер је њене дубоке, пре свега етичке феномене који су је условили, видео у свету пропалих врањских хаџија који су за новац из господских кућа продавали своје јединице кћери за малолетне сељачке синове.” (Ценић 1978: 73/74).

⁶² О антропонимији: Пешикан 1982–1983; Грковић 1983; Јовићевић 1992; Шћепановић 2016.

⁶³ У Речнику САНУ нема термина *антропоним(и)/антропонимија*.

⁶⁴ О личним именима и њиховој подели на мушка и женска в. Радић 2018: 309–313.

3) остала имена: „имена од преузете основе и словенског и домаћег наставка и имена која су дошла у српски именослов путем културног и контактнoг утицаја” (Шћепановић 1997а: 30).

Затим ћемо испитивати имена према творбеном критеријуму, што је веома важно за утврђивање елемената дијалекатског ареала.

За надимке ћемо испитивати мотив и начин постанка.

5.1.3. Неки проблеми класификације антропонима и могућа решења

Немогућност разликовања основног имена и секундарних форми представља камен спотицања при класификацији: „Од регистрованих имена доста је оних хипокористичног постања. Онда кад смо могли утврдити да је заиста реч о другом, секундарном, имену, ми смо то издвајали у ЛН (лични надимак: *Јолче* према *Јола*), али када таквих могућности није било (када, дакле, немамо пуно и скраћено име, него једино име за неку личност) ми смо те ликове третирали као имена.” (Димитријевић 2009: 59). У Напомени приређивача *Именослову српских писаца* (2009) успоставља се следећи критеријум: „Ако постоји пуно и скраћено име (*Јевдокија*, *Јевда*), онда је други лик надимак. Ако је уз име/надимак додаван неки други атрибут (мајстор, ефендија и сл.), онда је име давано као име, а ако су таква имена везана цртицом, или су код писаца обе речи писане великим словом, онда су третирана као надимци, будући да је атрибуција за патријархалну средину, и за слику која се ствара у прозном изразу, по схватању појединих аутора, битнија од имена.” (Богдановић и др. 2009: 172).

У нашој анализи придржаваћемо се следећег критеријума: термин хипокористик користимо за оне облике који имају скраћену форму основе или једну пуну основу уместо сложеног имена (в. Подољскаја 1988: 11).⁶⁵

1. Књижевно дело као извор за реконструкцију. Да би се успоставио овакав критеријум, постоји подршка и у самом књижевном делу Борисава Станковића. Наиме, постоје облици за које поуздано има потврда да су скраћене форме од основног имена: *Која* је од *Коста*, *Масе* је од *Манасија* итд. Управо овакви примери сведоче да писац има јасну свест о томе да постоје основна, званична имена и њихови скраћени облици, чак и онда када не даје потврду за то у самом књижевном тексту.

2. Историјски извори. За неке ониме за које нема податка у самом делу како гласи основни облик, одговор смо пронашли управо у аутобиографском податку, односно у стварносној фактографији: зна се да је прототип Митке из *Коштане* био Митке Стајић, чије је пуно име гласило Димитрије Стајић. Управо у овој чињеници и налазимо потврду да је *Митка* хипокористик од Димитрије, иако у књижевном делу то није експлицитно истакнуто. Такође, имена бројних историјских личности смо испитали служећи се фактографијом – *Коле Рашић* је био *Никола Рашић*.

3. Системски подаци. Наведени примери нас упућују да у класификацији мора постојати основно, званично име и његови скраћени облици, односно да скраћени облици нису нечије лично име, већ хипокористик, а основно треба да се реконструише на основу података у књижевном делу или према другим изворима, пре свега у речницима личних имена (нпр. Грковић 1977), односно у речницима савременог српског језика (Речник САНУ, Речник ЈАЗУ, Речник МС, Речник СЈ). У случајевима када је потврда изостајала у књижевном делу тражили смо је у системским подацима, речницима, али и у узорним радовима из области ономастике. Овде напомињемо да изузимамо примере хипокористика у служби властитих имена.

Употреба скраћених облика, хипокористика има даље своју функцију у књижевном делу, коју ћемо испитивати на примерима контекстуалног појављивања.

⁶⁵В. термин *лично име* (Подољскаја 1988: 68/69) и поглавље II тачка 2.1.

5.1.4. Аутобиографска подлога пищевог стваралаштва

Аутобиографска подлога је несумњива у делу и посебно ће се посматрати када писац активира предачко сећање. Позната је аутобиографска подлога књижевног стваралаштва Борисава Станковића, које се често узима, како Јован Дучић пише „и као лични доживљај пише, као аутобиографија у приповедачком облику, и као сопствени роман“, у чему је препозната посебна, висока вредност тог дела (Станковић I: 13).

За ономастичка и дијалектолошка истраживања значајан је податак да је фактографска подлога пищевог дела у великој мери аутобиографска и да је језички материјал аутентичан, јер је Бора Станковић „своје књижевне ликове обликовао на основу прича које је слушао, интегрисао елементе више људских судбина у једну, да би се постигла њихова пуноћа и уметничка заокруженост дела“ (Златановић 2009: 52). Многе приповетке су са несумњивом аутобиографском подлогом како то истиче и Љ. Бајић: „Тематика и мотиви многих Станковићевих дела имају аутобиографски извор. У приповетке са породичним и личним мотивима, као што су *Увела ружа*, *Ђурђевдан*, *Наши Божић*, *Стари дани*, *Тетка Злата*, претакла су се његова младеначка искуства, интимни доживљаји, прва љубав, сећања на прошле дане и ликове мајке, оца, бабе и блиских рођака.“ (Бајић 2002: 28).

За тумачење ономастичког слоја у књижевном стваралаштву Борисава Станковића важна су разматрања која откривају вантекстовне елементе: „Аутобиографска тематика и животни елементи који присуствују код Станковића намећу потребу да се унутрашњи приступ његовом делу повремено снажи спољашњим гледиштима, односно померањем перспективе са уметничког текста на вантекстовне околности.“ (Бајић 2002: 30). Она је важна као полазна тачка у тумачењу судбине ликова, али је веома занимљива у вези са именовањем јунака.

Управо овакав приступ тумачења ономастике у књижевном делу истиче Суперанскаја говорећи о питању „стварног прототипа књижевног јунака“ као једног од главних проблема којима се бави књижевна наука када разматра ономастички слој (Суперанскаја 1973: 32). Остали проблеми, између осталих посебно истичемо оне које су важни за наше истраживање, односе се на:

1) везу књижевног жанра и имена (нпр. реалистична дела имају стварна имена чиме се приближавају реалности, романтична дела неуобичајена имена чиме се дистанцирају од стварности, а у сатиричним делима се имена изобличавају) (Суперанскаја 1973: 30);

2) Имена која се понављају у делима различитих аутора, односно имена која се понављају у различитим делима једног аутора (Суперанскаја 1973: 34).

Наиме, многи ликови у делу носе име некога из пищевог околине или чију је судбину познавао: „Историјска перспектива, социолошко тумачење приказаних друштвених појава и породичних односа и биографско гледиште о литерарним појавама свакако ће свеобухватније осветлити њихову генезу, тематику, мотиве, ликове и уметнички смисао.“ (Бајић 2002: 18). Међутим, ликови не носе само имена стварних личности већ им је писац приписао и неке физичке и карактерне особине.

За неке ликове је несумњива аутобиографска подлога:

1) Мајка Васка је модел за лик Софке из романа *Певци*: „Кад се још узме у обзир да је у Софци, Станковић описивао своју рођену матер, коју је, истина, врло рано изгубио, још дететом, пре ступања у школу, али коју је могао запамтити (а Станковић је тако добро памтио!), онда се та супротност још више истиче као сметња стављању тога одломка у *Певце*. ... У оправдање пак стављању његову овде говорило би исто тако неслагање у опису једне и исте личности, Станковићеве прве љубави, у два причама: *Паса*, у првобитној, краћој 'Увелој ружи', исто као и у 'Ђурђевдану', црномањаста је, а *Стана*, у доцнијој, правој 'Увелој ружи', плава је!“ (Станковић V: 264).

2) Лик Стојана Певца: О породичном животу писао је у роману *Певци*, названом према очевом надимку (Бајић 2002: 28/29). „Она [идилична породична приповетка *Певци*] би

обухватила најнежнији, најидиличнији део Станковићеве породичне ауто хронике, јер он у Стојану слика оца свог рођеног, као што и у Софки матер своју, у тетка-Злати бабу а у мајстор-Арси деду свога, у Јовану побратиму очеву, татора свога, по чијем причању, изгледа, да је Станковић и писао 'Певце', јер њега често истиче као посматрача, а њиме прича и почиње." (Станковић V: 265/266).⁶⁶

О романима *Газда Младен* и *Певци* и о њиховој аутобиографској подлози речено је следеће: „*Певци* [...] заправо историја његове, Станковићеве, фамилије, проткан је идиличношћу чорбацијског живота. Стојан, отац Станковића, заноси својом песмом, која и није песма, већ нешто велико, високо, силно и опет топло, меко.⁶⁷ ... То је најприсније дело, никло из душе писца, сећање на младост и своје.” (Станковић V: 250). Међутим, истицано је и како је писац радњу романа сместио у време и пре свог детињства: „Романсирана породична историја, у целини потиче из периода староврањског живота од пре 1875. године, који не припада пишчевом детињству. По свом предмету, овај роман-хроника није аутобиографско дело (изузев по елементима који створе стил и посредно манифестују индивидуално искуство). Он је епско-идилична породична и еснафска панорама старих дана, и у целини је дат без сукоба, радње и трагичних ликова. Зато се у таквој, идиличној форми завршава тамо, где се буди панорама самог пишчевог детињства, где машту напаја врело искуства и трауматских доживљаја.” (Вук Филиповић, Станковић V: 251). Биографски подаци који су прошли кроз поетску призму: „Фрагментарни, распршени делови биографског живота у прози *Газда Младен* попримају функционално поетска значења, усмереност ка финалном исказу главне побуде. Та *доследно спроведена замисао трагике чини једну веома провидну подсвест личног живота романом* и од евоцираних тренутака ствара поетске слике, организам уметничке целине. Тиме *лична историја поприма опште, метафорично значење.*” (Вук Филиповић, Станковић V: 254/255).

3) Лик Коштане: Лав Толстој је роман *Васкрсење* сачинио према истинитом догађају, присуствовао је суђењу једној жени чија је судбина послужила за лик Каћуше Маслове, а слично тако је и живот Циганке Малике Јеминовић (зване Коштана), из Врања био подлога за стварање лика Коштане у истоименој драми: „Међутим, живела је одиста његова Циганка Коштана; живео је и њен Митке; а живела су и још нека лица из ових прича. Толико је чак све истинито, и према животу сликано у његовим приповеткама, да су неки примери врло упадљиви. Тако је Циганка Коштана једног дана тужила суду Борисава Станковића што је изнео на позорницу њу и њене љубави. Овај случај би био доказ како се одиста велике ствари у књижевности никад не дају измислити.” (Јован Дучић, Станковић I: 14). Сам Борисав Станковић је о стварној личности и лику Коштане објавио један коментар у *Политици*: „Коштану сам ја први пут видео у Врањској Бањи пошто се мој комад играо. Знам је само као гимназијалац од раније. У Врању је било неколико циганских трупа, и трупа у којој је била

---

⁶⁶ Први приређивач сабраних дела Б. Станковића, Драгутин Костић Телеш проналази, попут слагалице, могућ распоред глава породичне хронике *Певци* посматрајући опус писца: „осим прве две (7 и 8) од тих претпостављених глава ове Станковићеве породичне аутохронике, имамо све остале већ и израђене, као самосталне приповетке у збирци *Стари дани*. Као што у засебно штампаној причи 'Тетка-Злата', имамо нешто друкчије и шире разрађене и две главе (2 и 3) из *Певаца*. Тако, претпостављеној глави 9-тој [о изненадној смрти Софкиној] одговарала би слика 'Тајни болови'; глави 10-тој [о тетка-Златином васпитавању унука, првенца и јединца, о срећи њеној када је дочекала да га види као 'домаћина'] дивна слика 'Наш Божић', глави 11-тој [о одласку унука у свет] 'Увела ружа' (обе) и, можда, као друга самосталније измишљена верзија, слика „Први Поздрав”, а 12-тој [о смрти тетка-Златиној] први приповедачки покушај Станковићев, 'На онај свет'. У вези с овим циклусом прича с најинтимнијим породичним и личним мотивима, биле би још и ове: 'Стари Дани', 'Нушка' (донекле), 'Ђурђев-дан' и 'Први Поздрав'. Читава породична епопеја, рано и почета и рађена са мање психолошког удубљивања али са толико више лиризма и топлине, интимности, у којој се приповедач и директно разговара са личностима о којима прича.” (Станковић V: 266). О повезаности романа *Певци* са збирком приповедака *Стари дани* полемише Вук Филиповић: „То је могуће закључити једино са становишта биографских идентитета, док поетски интегрална, трагична суштина *Старих дана* искључује такав хронолошки идентитет са *Певцима*.” (Станковић V: 251).

⁶⁷ Стојан из приповетке *У ноћи* такође пева.

Коштана била је најбоља и најчешће су је позивали по кућама имућнијих Врањанаца. Оно што сам ја писао о Коштани није Коштана у самој ствари.” (Станковић VI: 214).⁶⁸

4) Лик Митке: Судбина Димитрија Стајића била трагична: „Осим Коштане, свој прототипски основ имао је и Митка. Летопис старог Врања помиње Митку дућанцију, боема који је себи одузео живот у очајаљњу због сивила живота и неутаженог 'жала' за прохујалом младошћу. Али, Станковић је свог јунака поштедео самоубилачког чина. У драми Митка признаје пораз, али из његових опроштајних речи бије пркос: 'Више у меану – не! Дома ћу, кући...'” (Радојчић 2009: 191). О стварној личности сазнајемо из посредних извора: „Занимљиви су подаци које је госпођа Бек-Лилер изнела у писму о својој породици. Сазнајемо да је Димитрије-Митке Стајић, ожењен Софијом-Софком Влајинац, послужио писцу Борисаву Станковићу као прототип за лик Миткета из 'Коштане'. Говорио је турски и арнаутски, био је врло храбар, добро је јахао и руковао оружјем, те су га браћа увек водила на трговачка путовања, највише ради заштите каравана робе од разбојника” (Радивојевић-Петровић 1998: 251).

Јован Дучић је надахнуто приметио да је читаво дело аутобиографија у приповедачком облику:

„Треба Станковићево дело узети често и као личне доживљаје пишчеве, као аутобиографију у приповедачком облику, и као сопствени роман. Овај роман је пун химеричких срећа и несрећа једног самотника, затвореног у своју илузију о жени, и закованог за своју љубавну утопију. Ово не значи да Станковић није дао један потпуно истинити део живота, чак и живота једног изразито српског краја, као што је Врање, стари немањински град ћесара Угљеше. – Истина, живот једног краја са крајње границе на истоку Србије, а не из њеног срца и сржи, где можда има мање наслага и талоба, али више расне чистине и етичке чистоте.” (Јован Дучић, Станковић I: 13).

5.1.5. Стваралачки процес: проблем различитих верзија једног дела и промена имена лика

У стваралачком процесу писац је био недоследан у именовању својих ликова о чему сведоче коментари приређивача дела Борисава Станковића (сви рукописи су уништени у Првом и Другом светском рату): „Да је и Газда Младен писан у многим навратима, преко реда, у дужим временским размацама, види се већ и по разноликости хартије и мастила у нађеним одломцима рукописа, редовно не пагинираним. Више још, по неким неслагањима у причању (напр. затварање и отварање дућана, суретање Младена и Јованке и после њене удадбе), али, нарочито, по разноликим именима која је Станковић давао једној личности, и главнима баш. Тако, главна јунакиња се напр. у нацрту зове Мара, у штампаном одељку и преради Јованка (стога је то име и овде задржано), а уз то још: Цвета (после удадбе), Мила, па и Софка. И Младен се у једном одломку зове Арса а у другом још и Здравко; ч'а Марко је негде ч'а Трајко, као и хаџи Зафир што је и хаџи Димитрије, и др.” (Станковић V: 262). У вези с тим, Бојан Чолак поставља питање настанка нацрта романа, и отвара могућност да је то могло бити након 1903. године (роман је у наставцима почео да излази у часопису *Коло* фебруара 1903. године): „Уколико би се прихватила теза да је нацрт настао након 1903. године, поставља се питање зашто је Борисав Станковић вратио име Јованка.” (Чолак 2009: 65). Међутим, испитивање организације романа у првој и другој верзији не иде у прилог томе да је нацрт настао након 1903. године.

---

⁶⁸ С. Радојчић (2009) тим поводом каже: „Познато је да је Станковић инспирацију за своја дела, па и за *Коштану*, налазио у стварном животу, највише у животу људи из Врања, у коме је и сам провео детињство и рану младост. Бројни су Станковићеви ликови за чије се прототипове зна да су постојали. Зна се да је једна певачица из Врањске Бање надахнула Станковића да створи лик Коштане” (191).

Објашњење зашто је мењао име јунаку може се наћи у укупном стваралачком методу писца: „С обзиром да ствара афективно, у једном даху, под непосредним дејством најискреније, рекло би се органске инспирације, он ствара приповетке без до у детаље разрађене концепције, или чак без ње. Тиме тумачимо ону готово пословичну недовршеност многих Станковићевих приповедака, мењање имена јунацима [итд.]” (Ивановић 1978: 79).

Б. Станковић је многе ликове именовао једним именом. Разлози за то могу бити неколики, а без коначног одговора остајемо, јер би за такво испитивање биле од суштинског значаја радне верзије, рукописи који до данас нису сачувани:

1. једна стварна личност инспирисала је више ликова у делу.
2. из истог разлога којим се тумачи недовршеност дела, односно мењање имена јунацима – стваралачка инвенција која се на моменте опире планској концепцији.

5.1.6. Лично име Борисава Станковића

У вези са антропонимијом, занимљиво је испитати и пишчево лично име и презиме – Борисав Станковић. *Борисав* је мушко лично „име као Борислав само је *л* нестало иза *с*, а *Борислав* је сложено име од словенских основа” (Грковић 1977: 42). У ЕССЈ-а налазимо пун податак: антропонимска сложеница од императивне форме глагола **boriti* и основе *slav-* (од **slava*, **slaviti*) (ЕССЈ-а II: 203).

О чувеном писцу се чешће говори са хипокористичним „Бора” уместо пуним обликом „Борисав”: „Своју преданост писцу и његовом уметничком свету [млади читаоци] испољавају и присним именовањем: писац је за њих само ретко Борисав, а готово увек, као од миља, ’наш’, Бора.” (Бајић 2002: 18; Милановић 2008). Хипокористични облик је толико познат и прихваћен да се чак наводи као део одреднице у енциклопедији, уз основно име: „Станковић Борисав – Бора” (МЕР III 1978: 300).

Презиме *Станковић* изведено суфиксом *-ић* од присвојног придева имена *Станко* са словенским кореном **stan-*, и спада у групу заштитних имена (в. Вуковић и Недељков 1983: 20; Шћепановић 1996: 184). М. Шћепановић је испитивао антрополошки контекст антропонима са кореном **stan-*, за осветљавање профилактичке природе имена у делу српског културног и језичког простора и скренуо пажњу, између осталог и на испитивања оваквих имена у врањском крају (в. Шћепановић 1996: 184/185). Видосава Николић-Стојанчевић бележи да је „у народу до наших дана усађено веровање да има породица код којих деца ’не фирајев’, ’не трајев’. Због тога су мајке... прибегавале многим сујеверним радњама и врачањима. Најпре се прибегавало мењању кумства, или давања детету имена, које симболичким, магијским значењем, треба да пренесе трајност здравља и живота на дете, или учини да деца ’станев’ на пр. имена *Трајко*, *Стана*, *Станоје*, *Живота*, *Стојмен*, *Гвозден* и слично). У таквом случају се обављао и обред магијског провлачења детета кроз ’*Станин* и *Станојев* рукав’... или се дете запајало водом узетом са три брода, у коју су најпре бацале као жртвени дар, сребрни новчић, три удовице по имену *Стана*” (Николић-Стојанчевић 1974: 428).

5.1.7. Презимена

Имајући у виду испитивање антропонима на одређеном микроареалу, М. Шћепановић презимена назива ширим антропонимима, а лична имена ужим (1997а: 23). Презимена испитујемо у оквиру антропонимских категорија, како је то наглашено у методолошком приступу грађи. Поменућемо нека запажања која одвојено посматрају проучавање презимена као патронимијска проучавања напореда са антропонимијским, која се, дакле, односе на лична имена: „Последњих година је и у нашој средини порасло интересовање за ономастичка истраживања која, пре свега, обухватају топонимијска, антропонимијска и патронимијска проучавања.” (Вуковић и Недељков 1983: 5).

Као важну семантичку карактеристику презимена Р. Маројевић истиче да су питању антропоними посредне номинације: „лице се не именује непосредно, него према очевом имену” (1984: 184), за разлику од личних имена која представљају антропониме непосредне номинације.

У српском именослову најраспрострањенији тип презимена је на *-ић* (в. Маројевић 1984: 186; Шћепановић 1997а: 23).⁶⁹ Српска презимена на *-ић* пореклом су патроними, односно имена по оцу. Р. Маројевић образлаже на који начин су од примарног значења имена по оцу патронимски облици временом добили секундарно, а потом и једино значење за именовање и потомака: „Облици типа *Петровић*, *Петровићи*, поред значења ’Петров син, Петрови синови’, добијају значење ’Петров потомак, Петрови потомци’, да би ово секундарно значење постало најпре основно, а знатим и једино. Тако су током XV века формирана српскохрватска презимена на *-ић*”. (Маројевић 1984: 186/187).⁷⁰

У анализи ћемо користити како књижевно дело, радове из области српске историје тако и системске изворе међу којима посебно место заузима патронимијски *Речник презимена Шајкашке*. Иако начелно омеђен територијално, корпус за израду речника подразумева посредно шири простор о чему аутори дају следећу напомену: „У грађу за патронимију Шајкашке унета су и презимена која се не односе на поменућу територију, али су исписана из матичних књига са терена Шајкашке, пошто се тамо и региструју. Обично су таква лица... имала функцију кума, старог свата или је, пак, невеста била из неког другог места, ван Шајкашке.” (Вуковић и Недељков 1983: 10).

5.1.7.1. Презимена у књижевном делу Борисава Станковића

Презимена смо разврстали према пореклу основе од које су постала. У нашем корпусу забележили смо једанаест (11) презимена. Будући да се сва односе на мушке ликове, нисмо их разврставали по опозицији *мушка: женска*.

Испитаћемо на који начин су презимена употребљена у књижевном делу: да ли у именској формули: лично име + презиме, или се јавља само презиме, и какав је ефекат таквог јављања патронимика.

Врло су специфичне карактеристике презимена у врањском крају. Нису сва деца имала исто презиме – деца су добијала презиме по очевом презимену, а најмлађе је носило презиме свог деде: „У врањском крају, нарочито у селима, презиме се доста дуго (по казивању испитаника до краја шездесетих година XX века) одређивало по дедином имену (очевом оцу). Обичај презивања по деди подразумева да син, обично старији, а уколико има у породици више мушке деце онда најмлађи добије презиме изведено из дединог имена. Уколико се деда звао Јања презиме гласи Јањић, од деда Трајка произилази презиме Трајковић и слично. Наведено наводи на закључак да су се презимена мењала из генерације у генерацију, била су нестална.” (Ђорђевић 2001: 123). Овакво именовање јавља се с циљем да се не заборави порекло.

⁶⁹ Р. Маројевић наводи четири творбено-семантичка типа презимена која се јављају у Срба: 1) презимена на *-ић*, настала преображајем мушких патронима; 2) *-ов*, *-ев*, *-ин* настала на бази присвојних придева; 3) *-ац*, *-анин*, *-ски*, изведена поглавито од имена места, која су настала функционалним преображајем некадашњих етника и ктетика.; 4) презимена настала на бази индивидуалних и породичних надимака. (Маројевић 1984: 189/190).

⁷⁰ Да су патроними добили значење ’име потомака’ у XV веку, Р. Маројевић наводи три разлога:

1) у другој половини XIV века облици на *-ић* још увек имају значење ’син лица од чијег је имена облик на *-ић* изведен’;

2) неки средњовековни споменици показују да су се патроними на *-ић* преносили на следећу генерацију;

3) народно предање у неким случајевима везује настанак презимена или племенског имена за претка који је живео у другој половини XIV века. (Маројевић 1984: 190).

Изведена презимена од имена словенског порекла

Изведена презимена од мушког личног имена

Милојевић – презиме (Речник САНУ XII: 546; Вуковић и Недељков 1983: 142) изведено од присвојног придева *Милојев* суфиксом *-ић* (Беговић 2013: 44), односно суфиксом *-евић* од личног имена *Милоје*. У основи се налази антропоним *Милоје*, изведен од корена *мил-* и суфикса *-оје* (Грковић 1977: 134).

Презиме *Милојевић* се јавља у две приповетке и у питању је једна, историјска личност, „књижевник, историчар и политичар, професор и директор гимназије (Ваљево, Београд и Лесковац), почасни члан Српске краљевске академије” (Милојевић САНУ).

1. „Пре ослобођења ниједан преобучен учитељ, Милојевић или други ко, није дошао а да прво њему [старом Василију] не дође, па онда иде даље.” (*Стари Василије*, Станковић II:98).

2. „Чак се лично познавао [отац Јовота] и са владоцем, са старим Ристићем, Белимарковићем. А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим, са њима је био он више него браћа.” (*Јовото*, Станковић II: 225).

У приповеткама се историјске личности помињу у свом боравку на југу Србије у време Српско-турских ратова (1876–1878) који су окончани победом Србије и извојевано је ослобођење од османске власти чиме је Врање и територијално припало српској држави (в. Стојанчевић 1998: 159): „Подстакнуто околностима црквенополитичке и културне борбе (поводом настанка бугарске Егзархије), увидевши да се у Београду слабо знају етнографске и културне прилике у јужним областима, Намесништво је 1868. године основало Одбор за школе и учитеље у Старој Србији, у који су ушли архимандрит Нићифор Дучић, Милош С. Милојевић и Панта Срећковић. Одбор је кренуо са оснивањем школа (или са обнављањем старих), слањем књига и учитеља, што је, све заједно, ојачало српску културно-просветну и политичку идеју у Старој Србији.” (Терзић 2010: 14).

Срећковић – У *Речнику презимена Шајкашке* презиме *Срећковић* убраја се у заштитна: „профилактичка имена чији су трагови на овом терену сачувани само у патронимима” (Вуковић и Недељков 1983: 20). Облик је изведен суфиксом *-ић* од присвојног придева *Срећков* (Беговић 2013: 44), у чијој је творбеној основи мушко име, хипокористик *Срећко* (име изведено суфиксом *-ко* од именице *срећа*) (Грковић 1977: 184). Односно презиме је изведено суфиксом *-овић* од личног имена *Срећко*.

Презиме је употребљено уз иницијал личног имена: „Чак се лично познавао [отац Јовота] и са владоцем, са старим Ристићем, Белимарковићем. А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим, са њима је био он више него браћа.” (*Јовото*, Станковић II:225).

Будући да је у питању историјска личност, знамо да се иницијал односи на лично име *Пантелија*: „Пантелија Панта Срећковић био је историчар, професор Велике школе (Београд) и члан Српске краљевске академије” (Срећковић САНУ).

Станисављевић – Презиме је настало извођењем од присвојног придева *Станисављево* суфиксом *-ић*. У творбеној основи присвојног придева је мушко лично име *Станисав* (исто име као *Станислав* само је *л* нестало иза *с*, а *Станислав* је сложено име од словенских основа (Грковић 1977: 185)). Потврду налазимо и у *Речнику презимена Шајкашке* (Вуковић и Недељков 1983: 173). Према суфиксалној анализи презимена коју нуде Г. Вуковић и Љ. Недељков (1983: 57) презиме *Станисављевић* изведено је суфиксом *-евић* од творбене основе коју чини лично име.

Презиме је употребљено у антропонимској формули лично име + презиме, с тим да је лично име дато и у основном облику уобичајеним за српски именослов (*Ђорђе*), али и у специфичном облику са француским изговором (*Жорж*), а такође и са титулом (*господин*):

„Око пола десет часова, при крају првога дела, појави се у сали исти господин Жорж или Ђорђе Станисављевић, доктор права и писар министарства.” (*Наступ*, Станковић VI: 56).

Стојановић – презиме је изведено суфиксом *-ић* од присвојног придева *Стојанов* (Беговић 2013: 44). У основи присвојног придева је мушко лично име *Стојан*, пореклом од глаголске основе *стој-* (Грковић 1977: 186). Потврду налазимо и у *Речнику презимена Шајкашке* (Вуковић и Недељков 1983: 176).

Презиме *Стојановић* јавља се само у једној приповеци и то у оквиру антропонимске формуле лично име + презиме: „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.” (*Његова Белка*, Станковић II: 275).

Изведена презимена од хипокористика мушког личног имена

Микић – У Речнику САНУ се наводи као презиме (Речник САНУ XII: 517). У *Речнику презимена Шајкашке* презиме Микић убраја се у презимена постала од „хипокористичних форми хришћанских имена” (Вуковић и Недељков 1983: 21). (1983: 140). Презиме пореклом од хипокористика *Мика* изведено суфиксом *-ић*. Антропоним *Мика* је хипокористик од словенских имена са компонентом *Мил-* (*Милослав*, *Милутин*), односно од имена грчког порекла *Михаило* (Грковић 1977: 131). Ипак, презиме смо сврстали у групу презимена са основом словенског порекла, јер и М. Шћепановић бележи да је *Мика* хипокористик од *Милан* (1997а: 36).

Презиме се јавља у једној приповеци и то уз лично име лика: „Зар би један Тома Микић, миран, питом човек, судија, довикивао официру који их је водио: – Каква гарата! Какво интернирање! Што лажете свет! Кољите!” (*Сурдулица* Станковић VI: 44).

Рашић – презиме изведено од хипокористика *Раша* суфиксом *-ић* (Беговић 2013: 44). Раша је хипокористик за мушка имена која имају у свом саставу формант *радо-* у првом делу сложенице попут *Радослав*, *Радован* итд. (Грковић 1977: 172). Нема потврде у Вуковић и Недељков 1983.

У питању је историјска личност Никола Коле Рашић, вођа локалног устанка у лесковачко-власотиначкој области: „У свим овим крајевима учествовало је по неколико стотина сељака и под вођством својих народних старешина и других виђенијих представника, од којих су нарочито остали познати: Нишлија Никола-Коле Рашић са акцијом око Власотина и у северним лесковачким селима” (Стојанчевић 1998: 216).

У примеру потврде у књижевном тексту презиме је употребљено уз хипокористик личног имена (*Коле*): „Чак се лично познавао [отац Јовота] и са владоцем, са старим Ристићем, Белимарковићем. А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим, са њима је био он више него браћа.” (*Јовото* Станковић II: 225).

Изведена презимена од хипокористика календарских имена изведена словенским суфиксом

Јоксић – Презиме *Јоксић* (Речник САНУ VIII: 768) је изведено суфиксом *-ић*. Творбена основа *Јокс-* је од хипокористика *Јокса* мушког личног имена *Јоксим* (Грковић 1977: 107). М. Грковић осим потврде имена *Јоксим* не даје ниједан други податак о пореклу и творби. Презимена нема регистровано у *Речнику презимена Шајкашке* (Вуковић и Недељков 1983). Облике *Јокса*, *Јоксим* и презиме *Јоксић* П. Скок тумачи пореклом од *Јован*, односно *Иван*: „Ovamo idu možda još i Joksia i Joksima, prezime Joksić” (ЕРХСЈ I: 737).

У примеру потврде у књижевном делу презиме је употребљено уз лично име: „Милован Јоксић, некадањи трговац, а сада час цариник, час пензионер, који, тако се

причало, поред кућице, винограда и једног малог имања у оближњем селу, имађаше и прилично заштеђених новаца.” (*Печал* Станковић VI: 110).

Пејић – презиме изведено суфиксом *-ић* (Вуковић и Недељков 1983: 155; Речник САНУ XIX: 619). У основи презимена налази се мушко лично име *Петар*, које је грчког порекла, односно хипокористична основа *Пе-* (*Пеја*) (ЕРХСЈ II: 650). Презиме је употребљено у именској формули лично име + презиме: „За столом, нагнут над отвореним сандуком, сједио је Милован Пејић, предавач гимназије у тој варошици.” (*Тајни болови* Станковић II: 7).

Ристић – презиме је изведено од мушког личног имена *Риста* суфиксом *-ић* (Беговић 2013: 44). Антропоним *Риста* је грчког порекла (варијанта хипокористика *Христа*, од имена *Христивој*, *Христифор*, са значењем ’онај који носи Христа, христоносац’ (Грковић 1977: 205)). У Речнику презимена *Шајкашке* убраја се у презимена постала од „хипокористичних форми хришћанских имена” (Вуковић и Недељков 1983: 21).

У презимену се осликава стварносна фактографија јер је у питању Јован Ристић, академик, „државник и историчар, др филозофије, посланик у Цариграду, министар спољних послова и краљев намесник” (Ристић САНУ). У делу је назван *владаоцем* управо због своје високе државне функције краљевог намесника: „Чак се лично познавао [отац Јовота] и са владоцем, са старим Ристићем, Белимарковићем. А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим, са њима је био он више него браћа.” (*Јовото* Станковић II: 225).;

Још један лик носи презиме Ристић. Уз презиме је употребљено и лично име лика: „Милован Ристић, редов те и те чете, тога и тога батаљона.” (*Црвени Крст* Станковић II: 269).

Сложено презиме од стране основе

Белимарковић – У питању је презиме сложено „по моделу детерминатив + антропоним” (Вуковић и Недељков 1983: 55) од компоненти: *Бели-* + *-Марков-* + *-ић*. М. Грковић издваја облик *Бели* и тумачи га на следећи начин: „првобитно је био надимак који добијају изразито плава деца, а у садашње време прерастао је у име одмила” (Грковић 1977: 35). У Речнику САНУ *Бели* је дефинисано као: „надимак који је постао презиме” (Речник САНУ I: 442). *Марков* је присвојни придев мушког личног имена *Марко* лат. *Marcus* (један од четири јеванђелиста), чије се семантичко порекло у речницима тумачи тројако: 1. рођен у месецу марту; 2. син бога Марса; 3. ратник. (Босанац 1984: 318).

Презиме лика је презиме стварне личности – Јован Белимарковић је био српски генерал у Другом српско-турском рату и учествовао је ослобођењу јужних делова Србије до Врања и Грделице, био је на челу Шумадијског корпуса (в. Стојанчевић 1998: 179): „Врање су ослободиле трупе Шумадијског корпуса којим је командовао генерал Јован Белимарковић, будући намесник краља Александра” (Јушић 1998: 263).

Лик је у делу потврђен само презименом: „Чак се лично познавао [отац Јовота] и са владоцем, са старим Ристићем, Белимарковићем. А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим, са њима је био он више него браћа.” (*Јовото* Станковић II: 225).

Презиме из француског језика у прилагођеној форми

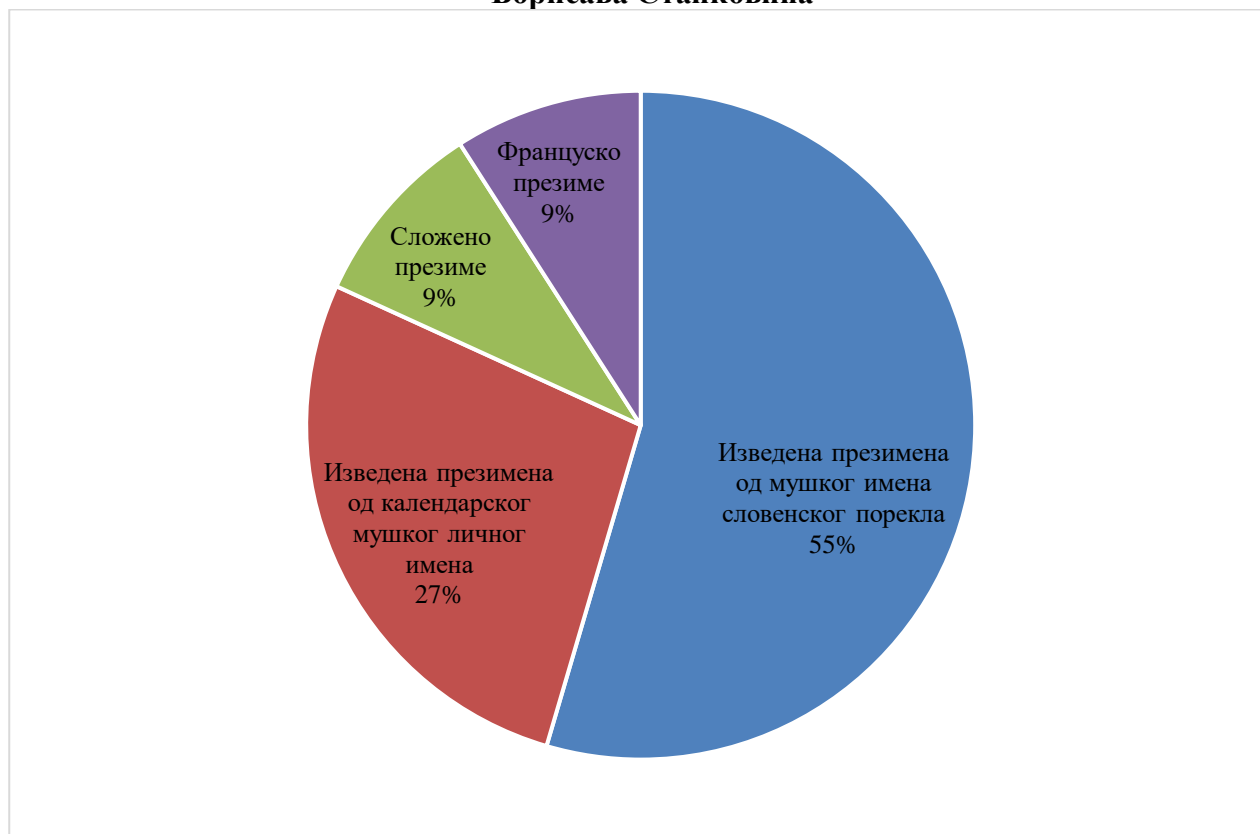
Мопасан – Презиме чувеног француског писца доба реализма Гија де Мопасана (1850–1893). Транскрибовано презиме које на француском гласи *Maupassant* (Правопис МС: 236). Пример употребе: „Раскомоћен, у оној полутами, читајући, чини ми се Мопасана” (*Увела ружа* Станковић I: 101).

То што Станковићев лик чита Мопасана представља извесни аутопоетички елемент, а како примећује Вук Филиповић међу писцима постоје стваралачке везе: „Огледајући се у својој прошлости, он [Борисав Станковић] је стварао роман лика, који Мопасан, на пример, претпоставља старијем *роману радње, интриге и изузетне ситуације*.” (Станковић V: 252).

5.1.7.2. Семантичко-творбена структура презимена и њихова функција у књижевном делу

Према творбеном критеријуму, са изузетком француског презимена *Мопасан*, сва су изведена суфиксом *-ић* уобичајеним за српске именослове, односно сложеним суфиксом *-овић/-евић*. Презимена као што су: *Милојевић, Срећковић, Станисављевић, Стојановић, Белимарковић* имају патронмијску суфиксалну варијанту *-овић/-евић*. Као типични пример презимена изведеног суфиксом *-ић* у *Речнику презимена Шајкашке* наводи се *Костић*, а према том моделу у нашем корпусу налазе се следећа презимена: *Јоксић, Микић, Пејић, Рашић, Ристић*.

Илустрација 2: Семантичко-творбена структура презимена у књижевном делу Борисава Станковића

Врло мали број презимена у укупном стваралаштву Борисава Станковића је значајан податак. Примећено је да роману *Нечиста крв* од већине ликова нема презимена: „немамо ни детаљнијих портрета, ни презимена, нити се њихова имена, осим Трифуновог, на значајнији начин понављају у тексту” (Видан 1978: 98).

1) Употреба пуне антропонимске формуле, лично име + презиме, у вези је са званичним ситуацијама. Будући да у делу Борисава Станковића таквих ситуација врло мало, онда је потреба за официјелним именовањем ликова по моделу лично име + презиме ограничена само на тих пар околности:

А) у писму где је званични тон појачан и истицањем војног чина: *Светозар Стојановић*, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.⁷¹

Б) представљањем лика из градске средине што је праћено и титулом *господин* – *господин Ђорђе Станисављевић*.

2) Презимена се употребљавају да означе стварне историјске личности које су учествовале у политичко-друштвеним дешавањима на југу Србије у времену Српско-турских ратова и Ослобођења од турске власти: Јован Ристић, Јован Белимарковић, Милош Милојевић, Пантелија Панта Срећковић, Никола Коле Рашић. Будући да су познати, писац није сматрао да је неопходно да буду представљени и именом и презименом, већ је било довољно само презиме.⁷²

3) Онда када говори о породичном стаблу, врло јасно именује породице према личном имену најугледнијег члана, а не према породичном презименом: у роману *Нечиста крв* то су „хаци-Трифунџи потомци”, у роману *Газда Младен* породица и породично имање се именују према баба Стани – на пример „баба Станин чардак” (в. Чолак 2009: 78) итд. У врањском крају чешћа је била употреба патронима, имена по оцу или деди, а не сталних презимена.

5.1.8. Патроними

Видосава Николић истиче да је „главну тешкоћу” у пописима према архивским изворима, у турској и егзархијској администрацији, „задавало то што код становника у овом крају није постојало стално породично име, односно презиме” и да се то најбоље види „из имена старешина породица” која су се „обележавала тако што се поред имена лица стављало само име оца у облицима говорног дијалекта (напр. ’Станко Петре’, или ’Стојилко Станко’) и сл. што би у дијалекту значило ’Стојилко на Стојко’” (Николић 1965: 81).⁷³ Патроними су у призренско-тимочким говорима исказани посесивном конструкцијом *на* + општи падеж: „Предлогом *на* и општим падежом означава се у говору Врања посесивност. Обично се и данас чује: *ја сам син на Петра, кућа је на Милана* итд. Исто је и у говору Митке: *на чорбаџи-Арсу брат*” (Стевановић 1977: 57).

Имена породица „рачунала су се по оцу”, дакле, у складу са патријархалним поретком, по мушком члану породице (в. Георгијевић 1981: 125/126).

Патроними имају придевску функцију, а породична имена и презимена именичку, и зато су одвојени у посебне групе. Дакле, применили смо синтаксички критеријум у подели. То напомињемо, јер су категорије презимена и патронима по пореклу посесиви, а презимена су се временом лексикализовала и добила именичку функцију: „Граматики, патроними припадају, у првој фази, категорији посесива (имају синтаксичке функције посесива, иако су формално именице), који су се касније трансформисали у категорију именица. Патроними на *-ић* су се у српском језику сачували у лексикализованом виду” (Шћепановић 1998: 292).

За разлику од патронима, лична имена припадају именицама: „Лична имена припадају категорији именица јер немају посесивне придјевске морфеме (суфиксе) у свом саставу, што

⁷¹ М. Шћепановић испитује употребу презимена у књижевном делу Стевана Сремца и примећује следеће: „Презимена су у Сремчевом књижевном тексту прецизни идентификатори личног имена” (Шћепановић 1997б: 61). О називима за занимање у вези са Сремчевим делом и њиховом функцијом да допуњују име јунака, напомену даје напомену управо у сфери војне терминологије: „Сремац својеврсним професионалним приимком [резервни командант над цандари] допуњује име главног јунака” (Шћепановић 1997б: 61).

⁷² О именима која су везана за историјске личности у делу Стевана Сремца писала је Милица Грковић (1997: 71).

⁷³ Занимљиво је да ауторка додатно експлицира како би забележено име и патроним гласили на дијалекту уз напомену да су: „егзархијски преписивачи, по свој прилици, искварили ова значења”. Такође, истиче се да су у прегледаној архивској грађи посебно занимљива мушка лична имена која су „етничко обележје овог краја” а која су „давно избочијена (као Голуб, Паун, Златун, Господин и сл.)” (Николић 1965: 81).

им је и главна формално-граматичка одлика, док семантичка карактеристика личних имена почива на њиховој непосредној номинацији” (Шћепановић 1998: 291).

Патронимске форме које налазимо у нашем корпусу завршавају се на *-ов/-ев, -ин*, односно јављају се у дијалекатској конструкцији *на + општи падеж* и имају придевску функцију. О пореклу и значењу таквих структура налазимо следећи податак: „Ова презимена [презимена на *-ов, -ев, -ин*] се простиру на периферији наше језичке области (источни и сјеверни крајеви). Јављају се као последица губљења облика на *-ић* из живе језичке употребе за именовање према претку, што показује њихово потискивање из разговорног језика облицима секундарних и надимачних презимена (нпр. именовања у ширем сливу Мораве)” (Шћепановић 1998: 293).

Патронимске форме бележимо у следећим примерима:

(Ћерка) на Петка – У питању је облик који треба посебно истаћи, јер је дат у патронимској форми типичној за југоисток Србије, у облику *на + акузатив (општи падеж)*. То је управо патронимски лик који Видосава Николић обележава као дијалекатски (Николић 1965: 81): „Ето на Петка керка на факултет.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260).

(Брат) на чорбаци-Арсу – „Митка је тој, викав, на чорбаци-Арсу брат!” (*Коштана* Станковић IV: 33).

Рашин – Уз властито име (Коле) долази очево име (Раша) у облику придева на *-ин*. „Ако не зна где их има [књига], нека оде код Коле Рашинога и само нека му се каже да је наше дете, да је мој, па ће му Коле на глави места...” (*Стари Василије* Станковић II: 104).

Говорећи о облицима друштвеног уређења у врањским и грделичким насељима средином 19. века, Видосава Николић бележи имена старешина задруга и то по моделу лично име + патроним: „нпр. у Бањи: Стаменко Станков, Ђорђи Станков, Јово Станков; у Кумареву: Стефан Марко, Стојко Марко; у Новом Селу: Цветко Илијин, Петре Илијин, Павле Илијин, итд.” (подвукла М. Б. С.) (Николић 1965: 81).

(Сестра) на Рибинчики – в. тачку 5.9.1.

Стојанов – „Ама чији си беше ти?– Ја? Стојанов!” (*Гугутка (Из мога краја)*, 14). Патронимске облике треба разликовати од уобичајене, придевске функције: „На њих би се, сва посута снегом, журно провукла Стојанова мати.” (*Певци* 150); „Онда тај њен [Златин] пасторак у Стојановом добром учењу налазио као неки и свој понос, јер ваљда ће се тамо, у школама и међ светом уз то Стојаново добро учење сигурно помињати и име њихове куће” (*Тетка Злата* Станковић II: 187).⁷⁴

⁷⁴ У нашој грађи смо забележили присвојне придеве од личних мушких имена, али и од надимака. Оне облике који имају функцију патронима забележили смо у основном тексту, а овде износимо преглед сакупљене грађе:

Од мушких личних имена: *Јованов, -а, -о; Марков, -а, -о; Миланов, -а, -о; Миронов, -а, -о; Младенов, -а, -о; Трифунов, -а, -о*. Од хипокористика: *Итин, -а, -о; Јовотов, -а, -о; Јовчин, -а, -о; Менков, -а, -о; Митин, -а, -о; Миткин, -а, -о; Тајин, -а, -о; Тасин, -а, -о; Томин, -а, -о; Томчин, -а, -о; Тошин, -а, -о*; Од мушких надимака: *Парапутин, -а, -о; Сарајдаров, -а, -о*.

Неки оними се јављају само у придевској форми. Овде наводимо примере, а облике личних имена смо реконструисали и убележили на одговарајуће место: *Душанов, а, о; Јанчин, а, о; Спасин, -а, -о; Соломонов, -а, -о; Соломунов, -а, -о*.

Од женских личних имена: *Златин, -а, -о; Јованкин, -а, -о; Коштанин, -а, -о; Ташанин, -а, -о; Тодорин, -а, -о; Цветин, -а, -о*.

Од хипокористика: *Беткин, -а, -о; Вејкин, -а, -о; Васкин, -а, -о; Зулфин, -а, -о; Катин, -а, -о; Ленкин, -а, -о; Магдин, -а, -о; Назин, -а, -о; Наџин, -а, -о; Симкин, -а, -о; Софкин, -а, -о; Станин, -а, -о; Ташин, -а, -о; Тодин, -а, -о*.

Патронимске форме исказују се присвојним придевом (*Рашин, Стојанов*), али и дијалекатском формом на + име оца (*ћерка на Петка, брат на чорбаџи-Арсу, сестра на Рибинџики*). Ова категорија данас није у активној употреби међу најмлађим говорницима Враћа (в. Станковић 2018: 128).

5.1.9. Породична имена

Поглаварци – У питању је породично име и то „стариначке породице у Врању” за шта налазимо потврду у раду Данила Барјактаревевића (1977: 374).

Управо о стариначком пореклу и сведочи одломак из романа *Газда Младен*, о старој породици која се богатила с колена на колена и бавила трговином, а за једну генерацију се богатство проћердало и имање пропало: „Па исто тако, ено чувени Поглаварци, чији су стари закупљивали и наплаћивали данак. Чим им отац, стари Поглавар, умро, синови, не само што баталили радње већ, тукући се међу собом, почели да се деле.” (*Газда Младен* Станковић V: 29).

Рибинџики – У посматраном корпусу издваја се пример породичног имена: „сестра на Рибинџики” (*Покојникова жена* Станковић I: 236). Могуће је топонимско порекло овог имена, према агроониму „Рибинка, ж – њива” (Маринковић 1989: 132), а које је постало „према називу оближњег села Рибинџа” (Маринковић 1989: 132). К. Беговић посматра целу синтагму 'сестра на Рибинџики' као надимак. Ауторка износи могуће порекло антропонима, али не налази одговарајуће решење: „надимак је неразјашњене етимологије; овакав облик могуће је извести од корена *риб-*, али мотивациона семантика надимка остаје неразјашњена (осим оне која презиме повезује са *рибом*, за шта потврду налазимо и у ЕССЈ-а; међутим, оваква мотивација не одговара контексту (браћа према којој сестра добија надимак у приповеци баве се трговином стоке)” (Беговић 2013: 49). Дакле, у основи облика *Рибинџики* јесте *риб-*, али је оно део топонима према којем је настало породично име. Тај топоним је постао од фитонима *риба* (в. Радић 2003: 146) и врло је маркантан словенски и српски преднемањински топоним (*Рибница* је име метохијске реке која је назив добила према особинама тока и воде – богат рибом (Пешикан 1991: 332)).

У приповеци *Покојникова жена*, главна јунакиња је именована прво према породичном имену, према браћи: „А она, Аница, једино се по тој својој браћи и знала. Нико њу није звао њеним именом већ патронимском формом 'сестра на Рибинџики’” (Исто, 131). Такав поступак именовања служи дубљој карактеризацији женског лика: „Ова прича сведочи да то одузимање воље жени, праћено њеним обезличавањем, почиње од најранијег детињства, а оличава га, овде, поступак Аничиног именовања” (Чолак 2013: 142).

У нашој грађи забележили смо облике којима се означава читава породица, и то у облику присвојног придева личног имена у множини (*Аритон > Аритонов*). У *Именослову српских писаца* такви облици су означени термином „фамилијарно име” (Богдановић 2009в: 15; Стошић 2009).

Аритонов – „Тек ми као да смо знали, те синоћ не одосмо на седење код Аритонов. Срећом, као да смо знали, те нас затече код куће, иначе ко зна” (*Јовча* Станковић IV: 230).

Миленкови ж – Именовање кћерки наводи се према мушкој глави породице, и у тексту се и не наводе имена девојака, већ су именоване према оцу: „А нарочито све то за матере оних Софкиних другарица за које је Магда слутила да их Софка не воли, особито Миленков, Трајков.” (*Нечиста крв* Станковић III: 67).

Митрини – „При уношењу сваког од тог дара, на сав би се глас казивало чији је, од кога: Ово је од деда-Митриних!... Ово је од ујка-Стошених!... Ово од баба-Станиних, тетка-Магдини...” (*Нечиста крв* Станковић III: 196).

Стошени – пример и објашњење в. под **Митрини**.

Трајкови ж – пример и објашњење в. под **Миленкови**.

У нашој грађи забележили смо и породична имена од женског личног имена, дакле, именовање породице према женском члану. То није необична појава на југоистоку Србије (в. Георгијевић 1981: 126, фуснота 4):

Станини – пример в. под **Митрини**.

Магдини – пример в. под **Митрини**.

Забележене патронимске форме и породична имена имају уплив дијалекта у својим облицима у књижевном делу. На творбеном плану издвајамо породично име мотивисано топонимом из околине Враћа (*Рибинац* (село) > *Рибинчики* (породично име)).

У патријархалном друштву било је уобичајено именовање по оцу, по мушком члану породице (в. Георгијевић 1981: 125/126). Пошто је писац описивао патријархални свет у својим делима, није необично што неке ликове именује само према мушком члану породице (нпр. ћерке су оловљене само преко очевог имена: *Миленкове*, *Трајкове*). Такође, будући да је и жена патријархалном друштву, у неким сегментима живота имала доминантну улогу, као што је улога у вођењу домаћинства, није необично да налазимо и она породична имена која су постала од женских личних имена, као карактеристику начина живота, али и говора југоисточних српских крајева (Станини, Магдини) (в. Георгијевић 1981: 126, фуснота 4).

Одлике народних говора јасно се и маркантно очитују на синтаксичком плану, у дијалекатској посесивној форми патронима на + општи падеж (*на чорбаџи-Арсу брат*, *ћерка на Петка*, *сестра на Рибинчики*) (в. Николић 1965: 81; Стевановић 1977: 57; Станковић 2018: 128). А скрећемо пажњу и на антропонимску формулу лично име + патроним која је заступљена у дијалекту (*Коле Рашин*) (в. Николић 1965: 81).

Функција оваквих понародњених облика у књижевном тексту јесте у осликавању патријархалног друштва о којем је реч у делу. Из перспективе данашњице, наведене форме представљају већ застареле облике који немају активну употребу међу млађим нараштајима.

5.1.10. Мушка лична имена

Мушка лична имена смо поделили на основна имена и на хипокористичне облике. Даље смо поделу извршили према пореклу на словенска имена и имена преузета из других језика (календарска имена).

5.1.10.1. Основна мушка лична имена

Српски мушки именослов у књижевном делу Борисава Станковића чини четрнаест (14) словенских основних имена, осамнаест (18) облика преузетих из грчког језика, десет (10) основних имена пореклом из хебрејског језика, преузетих преко грчког и два (2) имена из латинског језика.

Мушка лична имена словенског порекла

Мушка основна имена словенског порекла поделили смо према творбеном критеријуму на сложена имена од словенских основа (два забележена), и изведена имена од именице (три забележена), придева (три забележена), глагола (шест забележених).

Сложена имена од словенских основа

Светозар – М. Шћепановић утврђује порекло компоненти овог сложеног имена од словенских основа: „од придева *свет-* и корена *зар < зарити, озарити*” (1997а: 55), при чему ово име „вероватно нема прасловенску старину, јер [...] други део до сада није потврђен у ЕССЈ-а”. О форманту *-зар* и имену *Светозар* напомену износи и Жељко Ћупић: „непродуктивни или слабо продуктивни, захваљујући великој учесталости једног или два имена, као *-дан, -дар, -зар (Богдан, Божидар, Светозар)*” (1998: 86). М. Грковић бележи када је име први пут забележено и како је распрострањено: „Сложено име које је први пут забележено у Летопису попа Дукљанина. Милован Видаковић га је оживео својим романом *Љубомир у Јелисиуму*” (Грковић 1977: 177).

Ово име носи један лик у делу Б. Станковића и у примеру стоји у антропонимској формули лично име + презиме: „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.” (*Његова Белка* Станковић II: 275).

Стојмен – Име изведено од словенског корена *стој-и-мен* (Грковић 1977: 188). Катарина Беговић упућује и на другачије тумачње порекла имена и његову заштитну функцију: варијанта имена *Стоимен* (онај који има сто имена), сложено од броја *сто* и апелатива *име* (у синтагми *сто имена*), могуће је да је овај антропоним имао апотропејско значење (2013: 45). Ово име носе два лика:

1. У приповеци *Баба Стана* уз име стоји и надимак: „Стојмен Гајдарција са дугачком црном колијом, са гајдетом испод пазуха, спотиче се пијан, батрга по чаршији идући из механе у механу свирајући.” (*Баба Стана* Станковић II: 120).

2. „Иде увек мој Стојмен кришом за њим, тамо, знате, више Васкине куће.” (*Јовча* Станковић IV: 273).

Изведена мушка имена од словенских основа

Мушка лична имена изведена од именице

[**Душан**]⁷⁵ м – М. Грковић наводи могућ двојак постанак мушког личног имена *Душан*: 1) изведено од истог корена који је у именицама *дух* и *душа*; 2) од имена празника *Духови* (Грковић 1977: 85).

П. Скок наводи да је име постало од хипокористичне употребе именице *душа*, *duh+ia* > *душа* > *Душан* (ЕРХСЈ I: 373). Дакле, име је настало од основе словенске речи: „Prijevojima њ > а, и, у > i у *dah, duh, dih*- ... ove sveslavenske osnove iz praslavenskog doba” (ЕРХСЈ I: 374).

У књижевном делу се име налази у основи присвојног придева *Душанов* у синтагми *Душаново царство*: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Враћа, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Недељко – име хришћанског светитеља. Изведено од назива седмичног дана *недељ(a)* суфиксом-*ко*, а по значењу може бити и превод грчког имена *Kiriakos* – *недељни*. Шимундић сматра да је *Недељко* постало од именице *недеља* (1988: 250). Постоји и треће тумачење семантике онима које нуди М. Шћепановић, а то је глаголско порекло лексеме: „У нашим речницима нисмо пронашли могућност тумачења овог имена преко глагола *не делити се*, чиме би се везало за време старих патријархалних задруга – да се браћа не деле.” (Шћепановић 1997а: 53).

Име *Недељко* носи један лик, који је познатији као други невољени муж Анице, главне јунакиње приповетке *Покојникова жена*: „Зашто неће Иту, већ хоће Недељка, удовца, сиромаха [...]” (*Покојникова жена* Станковић I: 258).

Цветко – „изведено од корена *цвет-* + *-ко*. Име је у вези са хришћанским празником *Цвети*, а давало се најчешће деци која су тада била рођена или крштена” (Грковић 1977: 208). У нашем корпусу име *Цветко* носи један лик у приповеци *Тетка Злата*: „А она чак је осећала и знала код кога ће га брат јој дати код мајстора. Сигурно код Цветка, тадањег најбољег мајстора а братовљева побратима.” (*Тетка Злата* Станковић II: 197).

Мушка имена изведена од придева

Милан – изведено од корена *мил* + *ан*. Име је постало од придева *мил* (*мио*) (Шимундић 1988: 223), и представља хипокористик двочланих имена чији је први елеменат *Мил-* (ЕРХСЈ II: 427). „*Ан* је важан суфикс у грађењу мушких личних имена. Првобитно је био хипокористичан ... али су многа од тих имена стекла такву учесталост да су потиснула првобитне дуже облике: *Милан*, *Стојан* итд.“ (Клајн 2003: 26). Примећено је да је „овде могла деловати и аналогија с именима *Јован*, *Иван*, *Стеван*, у којима је *-ан* део основе, из грчког.” (Клајн 2003: 26).

1. „Милане, синко, дођи сутра али рано, сабајле, те чича мало месца да ти да, да однесеш дома“ (*Покојникова жена* Станковић I: 231).

2. Уводећи нови лик, Борисав Станковић то чини преко заменице за 3. лице: „Међутим он, Милан, мој као неки рођак по тетци а и по комшилуку, јер њихова је кућа била

⁷⁵ У угластим заградама се налази облик који је реконструисан према присвојном придеву личног имена.

одмах трећа од наше – није хтео да буде као сви они. Одмах оде тамо у Београд, и уписа се, и то у најстрожу гимназију, како се говорило, и продужи даље школовање. И што је најглавније било: није се као сви до тада издржавао послуживањем него поучавајући децу по господским и министарским кућама. Тако су бар његови укућани, а особито отац, причали, и тако смо ми сви – не веровали, него тврдо били убеђени – јер за нас овамо свака је београдска кућа била министарска.” (*Мој земљак* Станковић II: 206).

Присвојни придев: **Миланов, -а, -о.**⁷⁶ „У ону Миланову кожно, велику дуванску кутију кришом угура испресавијену банку” (*Мој земљак* Станковић II: 210);

Младен – изведено од корена *млад* + *ен*.⁷⁷ Име је мотивисано придевом *млад* (Шимундић 1988: 242) посталим од прасловенског облика *told (ЕРХСЈ II: 439).

Истичући карактеристике српског средњовековног именослова, примећено је да су оваква изведена имена била врло честа: „Судећи по средњовековним текстовима, још су много чешћа била имена изведена од једног корена помоћу наставка: Младен, Милош...” (ИСН I 1994: 636).

Име *Младен* носи пет различитих ликова:

1. Младачки заноси и прве љубави чест су мотив у делу Б. Станковића, и таквом случају врло је симболично име Младен са својом укупном семантиком: „Нарочито Младена, црвена, висока момка из њене махале, који је чак овамо дошао ради ње и уби се водећи коло и дајући бакшиша Циганима.” (*Нушка* Станковић I: 165).

2. „Тако је и за Катку и Младена знала [тетка Таша] да се волу. ... Луд! – Чисто сад сажаљевајући га [Младена] мислила је Ката. А он је и даље остао такав... И, ево, још тако лудује... Увек исти, увек бесан, горд, као једнако одржавајући *оно*, што је некад било.” („*Чок*” Станковић II: 168).

3. „Сад баш чаршијом иду са твојом децом хаџи Риста и отац ти, Младен.” (*Ташана* Станковић IV: 149).

4. „Срећан си, Младене, срећан што си њен [Васкин], што њу двориш, служиш и што, кад је облачиш, можеш руком да је додирнеш ... Али, шта и мени, код мојих снашка, фали? Моје место још боље, још лепше. Ја бар нисам жељан, не трпим, не мучим се гледајући као он. Ја овамо код снашка имам бар све.” (*Јовча* Станковић IV: 253).

5. Најпознатији лик са именом *Младен* је главни јунак романа *Газда Младен*: „*Умрећу рањав и жељан*. И потписао се, али не: газда, хаџија, већ само *Младен*, и ништа више.” (*Газда Младен* Станковић V: 125).

Запажа се велики контраст у значењу имена *Младен* и судбине коју лик има — младост је једино што овај лик није искусио: „Младена описује као младог човека без младости који је принуђен на живот без нежности и тоpline. Главни лик [...] мора непрекидно да буде газда Младен ... строг, хладан, сув, неприступачан, без осмеха” (Чолак 2009: 14); „Између детета коме је дато име Младен а касније човека са тим именом, коме су придодавани остали атрибути у складу са друштвеним местом које је освајао, и личности са тим именом, која ће на крају живота спознати значај добијених звања и видети да она значе сву неспокојност са оним што се збивало око њега, неоствареност битних човекових спона са животом и неиспуњеност жеља, – протекао је један људски век.” (Марковић 1978: 137).

Име главног лика Младен својом семантиком, повезаношћу са придевом 'млад' у супротности је са његовом судбином: „Још као дете остао је Младен, доцнији газда Младен, без оца, сам, бринући се о себи и о својима, баби, мајци и брату. Рано оумудрио, погрбио се да би изгледао старији, озбиљнији и да га не би убрајали међу његове вршњаке, децу.” (Јован Кршић, Станковић V: 249).

⁷⁶ Под одредницом властитог имена наводићемо и присвојни придев, уколико је у грађи потврђен.

⁷⁷ И. Клајн издваја домаћи именички суфикс *-ен*, али не помиње да се њиме изводе лична мушка имена.

Присвојни придев: **Младенов, -а, -о.** „Васка открива у том говору Младеновом осећања не обичне верности и покорности једног слуге него осећања пробуђене мушкости, ко зна од кад силом затајаване, у њу заљубљеног човек кога, као таквог, није досад познавала, само замишљала, сањала.” (*Јовча* Станковић IV: 258); „Ето стога је била толика Младенова радост у томе хаџијином здрављењу.” (*Газда Младен* Станковић V: 32);

Стаменко – Име изведено од придева *стамен* и суфикса *-ко* (Грковић 1977: 185). Име Стаменко носе два лика:

1. „А оном Стаменку кажи: жив да ме не чека, ако и он сада оде од куће и запије се.” (*Коштана* Станковић IV: 18).

2. „Баба, одозго, не дижући се, окретала би се, звала слушкињу и гласно, да онај чује, заповедала би: – Васке, кажи Стаменку да му је Младен казао да тад и тад дође код њега у дућан.” (*Газда Младен* Станковић V: 78).

Мушка имена изведена од глагола

Милован – име је постало од трпног глаголског придева: „Трпни придев од глагола *миловати* узет за лично име” (Грковић 1977: 134). У проучавањима средњовековног српског именослова утврђује се словенска старина у именовању и издваја се управо категорија имена изведених од глагола: „Нека од имена се свODE на трпне придеве глагола који значе угодно физичко или психичко деловање: *Милован, Негован, Утешан...*” (ИСН I 1994: 636). И М. Шћепановић убраја име Милован у словенска имена изведених од глаголске основе (1997а: 31). У вези са творбеном структуром треба рећи да је изведен суфиксом *-ован* (Ђупић 1998: 86). Три лика носе име *Милован*:

1. „За столом, нагнут над отвореним сандуком, сједио је Милован Пејић, предавач гимназије у тој варошици.” (*Тајни болови* Станковић II: 7).

2. „Милован Ристић, редов те и те чете, тога и тога батаљона.” (*Црвени Крст* Станковић II: 269). „Миловане, моје радовање!” (*Црвени Крст* Станковић II: 271).

3. „Милован Јоксић, некадањи трговац, а сада час цариник, час пензионер, који, тако се причало, поред кућице, винограда и једног малог имања у оближњем селу, имађаше и прилично заштеђених новаца.” (*Печал* Станковић VI: 110).

Станко – име изведено од глаголске основе (К. Беговић прецизира да је у основи имератив глагола *стати* (2013: 45)), од корена *стан-* и суфикса *-ко* (Грковић 1977: 186). *Станко* је име које носи седам мушких ликова:

1. Лик из *Божјих људи*: „– Чисто брашно искам, чисто ... – Одбија жене када му која случајно да хлеб од 'нечиста', непшенична брашна.” (*Станко „чисто брашно”* Станковић I: 309).

2. „И на њима се појави господин Станко, истерани учитељ, чувени зеленаш и пискарало.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 65).

3. „Они млади, па већ човек и да се не љути. Али што за ове друге, старије, домаћине! Остарело, клекло, па кад се с њом нађе побесни! Ено: Максим, Зафир, Станко, сви.” (*Коштана* Станковић IV: 19).

4. „Сад тек све више видим онога Станка, комшију мога, лудога Станка, што ме је док смо били деца, кријући се, из баште гађао.” (*Ташана* Станковић IV: 135).

5. „Станко, још и тада онако здепаст, мали, био је све некако назорљив.” (*Певци* Станковић V: 147).⁷⁸

6. „У тој гунгули ја угледах и моје покојне, Перу и Станка.” (*На онај свет* Станковић VI: 14).

⁷⁸ У питању је лик Станко Чукља: „Једино што се [Јован] дружио са Сарајдаром, Станком Чукљом.” (*Певци*, 135).

7. „Он, ч’а Станко, стајао је испред чувеног зеленог стола и испред судија.” (У суду Станковић VI: 35).

Станоја (вок. Станојо) – изведено од корена *стан* + *-оја* (Грковић 1977: 186). Корен *стан-* у вези је са глаголом *стати* (Шимундић 1988: 320), односно обликом *стан-* који представља први елемент у старим сложеним антропонимима и од њих створеним хипокористцима, нпр. *Станоје* (ЕРХСЛШ: 327). О суфиксу *-оја* (в. тачку 5.1.10.6.1).

Станоја из истоимене приповетке јесте човек са маргине, који је у пићу изгубио све, истрајан једино у својој љубави према жени коју није смео да воли: „Причају, а и он колико се пута хвали, како је некад био имућан: држао бакалницу, имао дућан, кућицу и једну сакату сестру. Али некако од кад се мој стриц оженио стрином, он се пропио, и мало по мало дућан напустио, кућу дао сестри, и почео да служи, док напослетку није дошао код стрица, не тражећи никакве плате до само хлеба, старог одела и преноћишта у штали.“ (*Станоја* Станковић I: 144).

Стојан – изведено од корена *стој-* + *-ан* (Грковић 1977: 186). Име је мотивисано глаголом *стајати* (Шимундић 1988: 323); односно *стојати* (Шћепановић 1997а: 55). У ЕРХСЈ је констатовано да *стајати* представља корен у многобројним личним именима и хипокористичним изведеницама типа *Стојан* (Ш: 324). Међутим, данас се овај антропоним не осећа као хипокористичан.

Име Стојан носи 7 различитих мушких ликова.

1. За ово име везан је јак аутобиографски моменат: отац Борисава Станковића звао се Стојан. Родословни именованост из стварног живота писац је сасвим очигледно преточио у приповеци *Тетка Злата*, где је мајчино име *Злата*, као што је то било име пишчеве баке, а синовљево *Стојан*: „Али Стојан је и не гледа. Весело, живо прича где је био. Како када се пустио из школе, прошао поред ’дедине’, њеног [Златиног] брата, куће и тамо га деда звао, тамо би седео, играо се, чак и јео, па ево, у торби од тога и понео.” (*Тетка Злата* Станковић II: 194).

2. Ликовима са овим именом, писац је приписао и таленат за песму и певање који је имао и његов отац: „И још кад би им он, Стојан, запевао. Његово певање. Не била песма, глас, већ нешто велико, високо, силно, а опет топло, меко.” (*Певци* Станковић VI: 138). Музички мотиви, склоност ка песми врло је истакнут у пишчевом делу и чини његов значајан део: „Станковић је дао у српској књижевности најлепши и најпунији опис певања и слушања лирских народних песама, као и доживљавања људског гласа, говорећи о певању свога оца, младог Стојана.” (Пешић 1978: 116).

3. У збирци *Стари дани* име *Стојан* носе два лика: *газда Стојан* „Беше он благ, миран, тих и радан као нико. [...] Али сада кад год би запевао, певао је тако тужно и изразито, да би сви падали у севдах.“ (*У ноћи* Станковић I: 140) и *Стојан Доњовранче* (ген. Стојана Доњовранчета): „А од Стојана Доњовранчета допире писак деце, плач жене и његова вика.“ (*Наши Божјић* Станковић I: 182).

4. Лик Стојана из приповетке *У ноћи* представља један од оних монументалних ликова у прози Борисава Станковића. Пошто се није могао оженити вољеном девојком због разлике у статусу, из незадовољства пати у договореном браку и тиме постаје жртва строгих друштвених правила. Он своју драгу, Цвету, дозива песмом кроз топле ноћи. Њихови сусрети и дијалози, будући да су обоје у браку с невољеним особама, не смеју ничим да покажу осећања. Међутим, писац вешто представља њихов унутрашњи свет и кроз дозиране дијалогске форме открива бујицу емоција. На то колико се синтаксичка равна укршта са афективним ефектом односно утицај вокативне форме на стилску вишеслојност у исказу, упутиле су А. Симић и А. Живковић: „Прво ословљавање [Цвета ословљава Стојана] остаје без придева, да би се потом Стојановом имену прикључио придев ’слатки’, јер ’доста је доста, слатки Стојане’... Наслућује се извесна (не)дисконтинуантност, једно од синтаксичких начела кохезије, којим се потврђује самосталност вокативне конструкције.

Додавање атрибута имену драгог онемогућава уметање било какве треће речи (осим још којег атрибута), јер атрибут у наведеном примеру искључиво детерминише целину, односно управну именицу... Употреба независне вокативне конструкције мотивисана је Цветином потребом за сагледавањем јединствености и целовитости Стојановог бића. Међутим, у моменту највишег љубавног усхићења наместо Стојановог имена појављује се заменица 'ти' као знак Цветиног апсолутног дивљења пред Стојаном” (Симић и Живковић 2018: 774/775).

5. „Како к’д Куманово чума би, к’д се луди и бесни Стојан загледа у Стамену, од ујку сестру, па или град да пали или Стамену да узме.” (Коштана Станковић IV: 40).

6. „Спази [Мирон] на улици једног пролазника: Чорбаџи Стојане, причувај Парасуту од деце, док ја стигнем да га узмем и одведем код мене у цркву.” (Ташана Станковић IV: 117).

7. У роману *Газда Младен* стилски је веома занимљива етимолошка фигура у којој се јавља корен глагола *стајати* у глаголском прилогу садашњем (*стојећки*), у личном имену (*Стојан*) и у првом лицу јединине презента (*стојим*): „На самој капији њиховој Младен, као увек затече мужа јој... Видећи Младена диже се да га стојећки поздрави. Младен га ослови: – Шта радиш, Стојане? – Ето, батке, стојим – одговори му он свело, уморно.” (*Газда Младен* Станковић V: 81).

Стојиљко – М. Грковић бележи да је у питању варијанта имена *Стојилко*, а које је постало од имена *Стојил* у чијем је корену основа глагола *стајати* (*стој-*) (1977: 188).

Име *Стојиљко* носи један лик: „У исто време из механа, такође из краја чаршије, неки његови [Младенови] вршњаци одлазе, а увек међу њима Стојиљко, друг његов, син попа-Косте, јединац, толико мажен.” (*Газда Младен* Станковић V: 42).

Трајко – изведено од корена *Трај(а)+ко*. У вези са именом *Траја* констатује се да је постало од *Трајан*, а да може бити и да је постало од глагола *трајати* и да је давано као заштитно име (Грковић 1977: 196; исто тумачење налазимо и код Шимундића 1988: 345). Суфикс *-ко* издвојен је као домаћи именички хипокористични суфикс мушког рода којим се изводе имена типа *Велко* (Клајн 2003: 103).

Издвајамо одломке из дела: 1. „Комшија Трајко жени сина првенца.” (*Нушка* Станковић I: 165).

2. „Јест! Он је. Син Трајка гурбетина! Син Трајка сурунтије, што имаше жену турску помећарку, од које у маали ниједна девојка не остаде поштена, упропашћена, неподведена оном псу... Крвнику Сујлејману.” (*Стари Василије* Станковић II: 98).

3. „Поп Трајко већ брижно пролази и иде кући знајући да ће му син, као увек када у комшилуку има свадба, весеље, он већ тамо бити, опити се, начинити свађу, кавгу” (*Газда Младен* Станковић V: 67).

Међу мушким основним именима словенског порекла посебно се истичу она имена мотивисана глаголом са основом *stan-*. Наиме, таква имена су одраз дијалекатског поднебља у књижевном делу: Стојан, Стојиљко, Станко и др. Давање таквих имена везано је за народне обичаје и имају заштитну улогу (в. Николић-Стојанчевић 1974: 428).

Мушка лична имена преузета из других језика

Мушка имена преузета из грчког језика

Аритон (грч.) – име хришћанског светитеља, као *Харитон*, али је изостало иницијално *х* (Грковић 1977: 30). Према М. Грковић *Харитон* је постало од грчке речи за лепоту (1977: 203), а М. Шимундић порекло тумачи на следећи начин: „Charítón (грч.) који *obasípa milostima*. Od *cháris* – *ljubav, milost*” (1988: 137). Потврду налазимо и у Речнику САНУ (I 1959: 165).

1. За породицу умирућег човека присуство блиског пријатеља, Аритона, заиста представља милост и смирење: „Чудо, како су се Аритону сви покоравали, слушали га. Али могло се видети, да то они чине због тога, што мисле да што год им он каже, заповеди им, да то њихов Мита хоће, да кроз њега он говори.” (Они Станковић I: 218).

2. Сасвим другачију, епизодну улогу има лик из *Нечисте крви*, који се само успут помиње: „Нека се иде и доведе Аритон наводација” (*Нечиста крв* Станковић III:116).

Арсеније (грч. Αρσένιος 'јуначан, узвишен') – име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 30; Речник САНУ I: 172). Име *Арсеније* носи један лик, односно, у именовану једног лика имамо потврду да је хипокористик *Арса* од *Арсеније*: „Улазе Арсеније клисар и Парапута.” (*Ташана* Станковић IV: 201).

Василије (грч. Βασίλης 'царски') – име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 50). Семантику овг имена испитује Суперанскаја: „Грчко име традиционално објашњавано као *цар*, далеко је од представе о царевима која се развила као резултат многовековне историје. Грчки *басилеус*, попут словенског *кнеза*, само је војни вођа. Владавина *басилеуса* није била ни тиранија, ни деспотизам, ни апсолутна монархија” (1973: 23/24).

Један лик носи ово име. Осим у наслову приповетке, и у делу се уз лично име појављује, као стални епитет, придев *стари*: „Када би изненада, у невреме, обично после ручка, са цркве почело велико старо звоно пуно и тешко да звони, оглашавајући нечију смрт, сваки, који не би у суседству и међу познаницима имао кога јако болесног, а нестрпљив да дочека и дозна ко је, говорио би: – Сигурно стари Василије! Ко ће бити други? Откада, годинама, толико њих умиру, а он никако. Најстарији у целој вароши. И то једнако најстарији. Одавно се заборавило откада је и колико му има година. Знало се само то, да он сваког зна ко је, чији је, како се зове, када се родио.” (*Стари Василије* Станковић II: 97).

Димитрија (грч. Διμήτρης, 'род земљин') – варијанта имена *Димитрије* (Грковић 1977: 75). Наставком *-ија* изводе се властита имена према књижевном *-ије* (Марковић 2000: 202). Дакле, Борисав Станковић у дело уноси дијалектизиране облике личних имена (дијалекатски облик *Димитрија* : књижевни *Димитрије*), односно бележи их онако како је у Врању то уобичајено.

Пример: „И усред ове благодете, тишине и неког полудремежа искрсне он, Димитрија, из ма које капије. Кад њега спазе сви се покрену, насмеју и узвикну.” (*Прва суза* Станковић I: 71).

Присвојни придев има облик са наставком *-ин*: *Димитријин*, *-а*, *-о*; а од имена Димитрије присвојни придев би гласио *Димитријев*, *-а*, *-о*.⁷⁹ Потврда у књижевном тексту за облик вокатива: „Кад коме што он затреба, тај само изиђе на улицу и викне: – Димитријо! – Сад, сад! ... Ево! – Чуо би се Димитријин оштар глас из неке куће, макар на крај махале.” (*Прва суза* Станковић I: 73).

Димитрије (грч. Διμήτρης, 'род земљин') – име хришћанског светитеља, а постало је од имена *Деметре*, богиње земљорадње и плодности у грчкој митологији (Грковић 1977: 76), а постало је од „ghéa–zemlja, poljeimeter –mati” (Шимундић 1988).

Име носи један лик: „Улази момак Димитрије и уплашено стаје пред Младена.” (*Ташана* Станковић IV: 191).

Ђорђе (грч. Γεώργιος, 'земљорадник') – име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 88). Ово име носи један лик, а будући да су за њега везани и облици Жорж и Шорш, објаснићемо их на једном месту.

⁷⁹ У питању су придеви који имају само неодређени вид (Стевановић ⁴1981: 251).

- **Ђорђе** – „Око пола десет часова, при крају првога дела, појави се у сали исти господин Ђорђе Станисављевић, доктор права и писар министарства.” (*Наступ* Станковић VI: 56).
- **Ђорж** – Ђорђе, али је име прилагођено француском изговору јер лик борави у Паризу и у преписци се потписује као *George*.
„Око пола десет часова, при крају првога дела, појави се у сали исти господин Ђорж или Ђорђе Станисављевић, доктор права и писар министарства.” (*Наступ* Станковић VI: 56).
- **Ђорш** – „Сервус, Негг Ђорш” (*Наступ* Станковић VI: 82). У питању је обраћање Немца у Паризу Ђорђу Станисављевићу. Дакле, немачки изговор имена *Ђорж*, односно *Ђорђе*.

Ђафир (грч. 'сафир') – варијанта имена *Ђафир* које на грчком значи „сафир” (Грковић 1977: 95).

1. „Они млади, па већ човек и да се не љути. Али што за ове друге, старије, домаћине! Остарело, клекло, па кад се с њом нађе побесни! Ено: Максим, Ђафир, Станко, сви.” (*Коштана* Станковић IV: 19). „Марко, хата па у град, и Хаџи-Ристу, Ђафира, Секулу ... Све бре, све зови овамо на радост и весеље!” (*Коштана* Станковић IV: 46).

2. „На самом углу пролазио би поред чувене трговине и једино окреченог дућана хаџи-Ђафиновог. И чим би [Младен] ту наишао, знао је да је сад већ тамо око разгрејаног мангала, у ћурку, са бројаницама, сам главом хаџи Ђафир.” (*Газда Младен* Станковић V: 31). Присвојни придев који је наведен у цитираном примеру има посесивну функцију.

Ђоста (грч. Κωστα) – настало од грчког имена или као хопокористик од *Константин* (Грковић 1977: 113). Ми посматрамо облик као пуно име.

1. „Крезуби, некада богат, а тада сасвим пропао Ђоста Казак са пола увученом у устима муштиклом, завученим рукама у старе, отрцане чакшире” (*Баба Стана* Станковић II: 119).

2. „Долазе Ђоста и Риста [кафански момци]” (*Ташана* Станковић IV: 160).

3. „У исто време из механа, такође из краја чаршије, неки његови [Младенови] вршњаци одлазе, а увек међу њима Стојиљко, друг његов, син попа-Ђосте, јединац, толико мажен.” (*Газда Младен* Станковић V: 42).

4. „Ђоста опет све се лицкао, гладио, кришом куповао сапун и умивао се њиме сваког јутра. И више волео да је кући, да тамо послује и са женама се разговара.” (*Певци* Станковић V: 142).⁸⁰

5. (вок. Косто) „– Брате Косто! Ти ли си?! ... Косто, брате, брате ... еј, еј!” (*Увела ружа* Станковић VI: 30). Бележимо дијалекатски облик вокатива *Косто*, према књижевном *Коста*.

Ђирон (грч. Μύρον) – Мушко грчко име које значи „онај који капље светим уљем”, име је хришћанског светитеља (Грковић 1977: 137).

Б. Станковић слика своје ликове и семантиком имена и понашањем: „Улази Ђирон (са требником, увијеним у епитрахил. Још млад, али задовољан и поносан собом; већ доста угојен. Обучен упола владичански као сваки 'намесник', старешина над осталим сеоским свештеницима. Лица мирна, уморна, али још живих, жељних очију).” (*Ташана* Станковић IV: 105).

Име Мирон је лик добио на замонашењу, а световно име је било Станко, и то је јасно представљено у књижевном делу: „Боже, дедо! Али, не 'дедо', не 'Мироне', већ некадањи

⁸⁰ У питању је лик Коста Сарајдар: „Сарајдар увек као неко женско очешљан, чист, шарен у неком белом појасу” (*Певци* Станковић V: 155).

Станко, друже, комшија, зар си ти толико несрећан? Зар ти је толико тешко?" (*Ташана Станковић IV*: 145).

Врло се суптилно гради разлика између црквеног, духовног живота лика и његовог световног, пређашњег живота. Узвишеним стилем којем доприноси црквенословенска лексика описује се садашњи црквени живот, а непосредним обраћањем (*друже, комшија*) представљен је световни живот лика.

Присвојни придев: **Миронов, -а, -о.** „Као увређена [Ташана] на Миронову сестру због њеног издајства те њине тајне." (*Ташана Станковић IV*: 137);

Митар – варијанта имена *Дмитар* (од грчког имена *Димитрије*) (Грковић 1977: 138).

Ово име се помиње у два дела, а пошто је у оба случаја представљено узрасном категоријом 'деда', врло је могуће да је у питању један лик, који постоји на нивоу укупног стваралаштва Б. Станковића:

1. „Бога ми, сећам се, са покојним деда-Митром, Бог да га прости, док радимо црквене, наше народске ствари, – радимо; а после и ми, ако је сабор, слава, и ми сиђемо, па и ми као сви." (*Ташана Станковић IV*: 91).

2. „Марко се окрену њима тамо, за трпезом, свима, а највише најстаријем у челу софре, старом и готово слепом деда-Митру” (*Нечиста крв* Станковић III: 190).

Михаило – Име је прузето преко грчког језика, и грчког облика *Μιχάλης*, из хебрејског језика *Micha'el*, и означава „сличан богу”, у питању је библијско име (Грковић 1977: 138): „Испред дућана, на тезги, седи стари ч'а Михаило, другар оца му [Младена], који никако да се одвикне од њихова дућана и тезге, на којој је с оцем седео.” (*Газда Младен* Станковић V: 44).

Михајло – варијанта имена *Михаило* (Грковић 1977: 138).

У питању је један лик који носи ово име, али које се у тексту не појављује осим у наслову приповетке: „Гледао је, погађао по борама лица и чела, ко колико има година и колико ће да живи... И, као други просјаци, он нити проси, нити шта тражи. Ако му дате што – добро, ако не – он оде. Исто онако стидљиво, насмејан, блажен, бос, у старим чакширама и увек, увек погнуте главе с рукама у цеповима и пробирајући где ће да ступне, склањајући се сваком.” (*Ч'а Михајло* Станковић I: 312/313).

Никола (грч. Νικόλαος 'народни победник') – Име хришћанског светитеља преузето је из грчког језика *Nikétes*, од *nikáo*: „победити“ (Шимундић 1988).

Један лик носи име *Никола*: „Да не мислиш о Николи? (твој, из комшилука, најдрскији удварач а у исто време и највећи опадач).” (*Увела ружа* Станковић I: 95).

Петар (грч. Πέτρος) – мушко грчко име које значи „камен, стена”. М. Грковић бележи да је то календарско име врло распрострањено од најстаријих времена до данас (1977: 156). Ж. Ђупић име *Петар* означава као ксеноним (1998: 86). Ово име носе три лика:

1. Главни лик слике *Ч'а Петар* у којој се не помиње именом у тексту већ само у наслову (*Ч'а Петар* Станковић II: 157).

2. „Ено богата ч'а Петра. А ено му и његова бостана... Његово коњче на коме је дојахао... а он [ч'а Петар] на њиви.” („*Чок*” Станковић II: 161).⁸¹

⁸¹ У књижевном тексту је објашњено значење дијалектизма *чок*: „– Тако, не ваља – смејући се и усиљавајући се да прикрије непријатност. Све не ваља. Чок све. – Како чок? – Тако, и земља више не ваља. Ни она више не рађа. – И да би ме уверио како све не ваља, а највише да не би причао о себи, поче да прича о другима.” („*Чок*” Станковић II: 160).

3. „Иако је била као заклоњена, увучена иза велике куће и магаза чувеног газда-Петра, опет је била и она велика, са великом старом капијом, пространим двориштем.” (*Певци Станковић V: 147*).

Стеван (грч. Στέφανος) – фонетски понародњена (Спасојевић 2013а: 874) варијанта имена *Стефан*, грчког порекла са значењем „венац”, име хришћанског светитеља (Грковић 1977: 187) са значењем „овенчан” (Беговић 2013: 45).

Име Стеван носе четири лика, од чега су два лика у наслову приповетке:

1. Име божјака у *Божјим људима*: „Па су чак после његове смрти од тог новца купили икону и кандило и уметли у иконостас цркве за упокој душе његове... Толико је било много што је он напросио.” За овог лика везана је и једна легенда: „И заиста, он је увек, где год ишао по чаршији, улици, вукао, скупљао камење и трпао у недра, појасеве. И сад, кажу, да је путања која води од порте до цркве од тога његовог камења начињена.” (*Људи Стеван Станковић I: 323*).

2. „Он онда унезверен, сасвим преплашен почео да иде пискарачима; да њих тамо моли [да му не осуде сина Ристу]; плакао и давао им новаца да пишу тобож молбе и лепе таксе.” (*Стеван Чукља Станковић II: 94*).

3. „Сам свекар ти, хаџи Стеван, први ме све научио.” (*Ташана Станковић IV: 124*).

4. „Младен је већ знао да је то стари Стеван, као увек пре ручка, дошао у дућан, да види шта му син ради, како води радњу, коју је на њему оставио, а он мисли да се повуче, па, наишав на неисправност, већ побеснео и грди сина, тражи од Младена ’тевтер’, да му покаже како треба.” (*Газда Младен Станковић V: 45*).

Присвојни придев: **Стеванов, -а, -о.** „Па знаш: парастос мом зету, хаџи-Стевановом сину, који је умро пре три године.” (*Ташана Станковић IV: 189*); „А у том би се већ спроћу, из дућана газда-Стеванова, чула псовка и дозивање Младена.” (*Газда Младен Станковић V: 45*).

Трифун (грч. Τρύφωνας) – варијанта имена хришћанског светитеља *Трифон* које значи „онај који воли задовољство и весеље” (Грковић 1977: 197).

Име Трифун носи један лик, и то врло истакнут – Софкин предак из *Нечисте крви*: „И тек за хаџи-Трифуна, од кога се они почели хаџијама звати, знало се да је он први имао смелости да, после свога хаџилука, све то богатство, које до тада лежало скривено и нагомилано по подрумима, амбарима и шталама, изнесе, распореди и уздигне, да би могао ’свет да гледа’.” (*Нечиста крв Станковић III: 7*).

Присвојни придев: **Трифунов, -а, -о.** „За нас горе гуменцу, и кафе, одмах! А деда-Трифунове чаше и зарфове стамболијске!” (*Јовча Станковић IV:263*); „И од тад, од смрти хаџи-Трифунове, у њиховој кући знало се само за онај живот, изобилан, увучен и пун раскоши, са лепим женама и раскошним оделима, а још раскошнијим јелима и слаткишима.” (*Нечиста крв Станковић III: 13*).

Мушка имена преузета из хебрејског преко грчког језика

Зарије – фонетски упрошћена (Спасојевић 2013а: 872) варијанта имена *Захарије*, које значи „бог се помиње” и име је библијског пророка (Грковић 1977: 95): „Зар би могао њихов мали Зарије, који је тек прошле године проходао, оног њиховог рогоњу, кога се и саме слуге боје, готово го, само у кошуљици, онако бесно да шиба и гони испред себе цичећи: – Ци, ци!” (*Његова Белка Станковић II: 282*).

Иванот – изведено од *Иван* суфиксом *-от* (нема у Грковић 1977). Суфикс *-от* представља наслеђе постпозитивног члана балканског језичког савеза (в. *Јовото*). Овим творбеним средством писац недвосмислено одређује националну припадност својих ликова, уноси језички, потом и стилски колорит у књижевно дело.

Лик који носи ово име пореклом је са македонског говорног подручја јер је газда Николча, који говори дијалекатски у приповеци пореклом „од Пишкопеје, од дебарско, битолско” (259).

Име *Иванот* јавља се у следећем одломку: „И зато они почеше овако просто клот да играју, да ништа не записују, већ када неко изгуби само викну „тури га на Иванот”.” (*Моји земљаци* Станковић II: 258).

Сама приповетка богата је ауторским коментарима који се тичу језика: „– Како, шта не ваља? – Тако, не ваљат! – добаци ми он у дијалекту. А то је већ значило да заиста има неку муку јер се ето заборавља и почиње да говори ’његовски’.” (*Моји земљаци* Станковић II: 259). У наведеном одломку примећујемо најпре облик ’не ваљат’, затим већ сам писац образлаже тај облик констатацијом да лик ’добацује у дијалекту’, односно да говори ’његовски’. Писац објашњава слободну употребу матерњег говора: „Ето једва дочекали да се њихова родна места ослободе, па ево одмах побацили она швапска одела и навике и почели да се одевају и да живе како су некад живели, немајући сада да стрепе да ће име неко због тога добацити оно: ’како су рекалије бугараши’.” (*Моји земљаци* Станковић II: 258).⁸²

Илија – библијско име јеврејског, старозаветног пророка које на хебрејском значи ’Јехова је мој бог’ (Грковић 1977: 99).

Потврда у књижевном тексту: „Он, њен, Златин и покојног Илије син, Стојан!” (*Певци* Станковић V: 162).

Исаија – хебрејско библијско име које значи ’божја помоћ’ (Грковић 1977: 100).

Име носи један лик у роману *Нечиста крв*: „Црквењак проти, прота, давши свештеницима знак, одмах поче: Исаије, ликуј!” (*Нечиста крв* Станковић III: 178).

Јован – библијско име. Од хебр. *Yôhānān* ’бог се смисловао’, а преко грч. *Ιωάννης* (Грковић 1977: 106). А М. Спасојевић додаје да је то: „новозаветно, хришћанско име” (2013: 873).

Име које носи чак десет ликова, оно се јавља у чак четири од девет приповедака у збирци *Стари дани*: *У ноћи*, *Наш Божјић*, *Стари дани*, *Они*.

Различити карактери ликова носе ово име:

1. „На нашој капији уђе заносећи се, са заваљеном шубаром, наш ч’а Јован, ортак и побратим покојног оца, а за њим, тискајући се, свирачи.” (*Наш Божјић* Станковић I: 183), а са друге стране тврдица:

2. „Пође за овим Јованом, човеком истина не сиротим, али удовцем, тврдицом и преким до зла Бога.” (*У ноћи* Станковић I: 137).

3. „– А, а ... Јоване! – храбре га пролазници гледајући га где, задуван, стење вукући своје торбе пуне хлеба, брашна непрошеног по селима. – Стићи ћеш, стићи ... још је рано! ... – Храбре га они и показују му на цркву чији се крст светлуца из вароши.” (*Јован* Станковић I: 303). „Јованов тешки пут симболично наткриљује црквени крст, који опомиње на чињење добра. Светлуцави крст побуђује богату чулну и просторну знаковност. Његова астрална светлост и небеска уздигнутост сугеришу вредности као што су приклоњеност узвишеном и узношење до јеванђеоског добра. Под сенком црквеног крста и побожни божјак не проси да би стицао и гомилао, већ да би давао, поклањао.” (Бајић 2002: 89).

4. „Затим изнесе ч’а Јовану малу, трonoжну столицу, а мени, као ,господину’, велику, тешку и гломазну.” (*Гугутка* Станковић II: 16).

5. „Сулуди Јован, стар а још бела свежа лица, који вечито по подрумима претаче вино и ракију, већ пијан изишао и на сред чаршије дере се колико га глас држи.” (*Баба Стана* Станковић II: 120).

⁸² „Бугараши су људи који не припадају бугарској народности, али су јој се приклонили и почели се називати Бугарима” (Јастребов 2018: 249).

6. „Двориште чисти слуга Јован.” (*Ташана* Станковић IV: 206).

7. „Јован, слуга” (*Јовча* Станковић IV).

8. „А он, Јован, још увек исти. Јак, црвена врата; чист, са зулувима и густим проседим обрвама. Кад иде, ступа целом ногом. Само му рамена спала, те му лопатице на леђима одскочиле и штрче испод гуња. А остало све као пре.” (*Певци* Станковић V: 129).

9. „– Јоване! – дахну она загушљиво и скочи дотерујући одело” (*Печал* Станковић VI: 104).

10. „– А теби Јована! – одазва јој се увређен и срдит Васкин глас.” (*Нечиста крв* Станковић III: 151).

Забележили смо и присвојни придев антропонима: **Јованов, -а, -о.** „И многе мајке [комита] уцвилио, расплакао, у црно завио, а највише мајку Јованову?” (*Коштана* Станковић IV: 26); „Кад би изишли, приближили се дућану Јовановом, увек би наишли на Јованова оца који сваке вечери седи на ћепенки, с изувеним ципелама, бројећи бројанице.” (*Певци* Станковић V: 175).

Манасија – библијско име. Име је преузето из хебрејског преко грчког језика: „грч. Manásses od heb. *M^enaššéh* – који узрокује zaborav. Od *našah* – zaboravio је“ (Шимундић 1988: 207). Име се деклинира према III врсти.

1. Старо име које се очувало у народу, о чему сведочи дело Б. Станковића: „Није хтео да је да Томчи, [...], него моме чичи Манасији.” (*Стари дани* Станковић I: 192). Има промену по III деклинационој врсти (према М. Стевановићу), док облик Манасије има промену по I деклинационој врсти. Тако би било у стандардном језику, међутим код Б. Станковића варира само облик номинатива *Манасија/Манасије*, а промена је по III деклинационој врсти независно од основне форме.

2. „И зато је она [клицарница] једва дочекала тога Манасију и толико га трпела да јој се он чак по кући вуче, једе што нађе па и на њу саму се истреса, гунђа.” (*Манасије* Станковић I: 271). Дело је насловљено као *Манасије* и у облику акузатива, у односу на номинатив граматичког средњег рода, очекивали бисмо: „дочекала тога Манасија”. Ипак, у датом примеру стоји облик са падежним наставком -у „дочекала тога Манасију”, па закључујемо да је промена по III деклинационој врсти, као да номинатив гласи *Манасија*.

3. „Синови му, без њега [Јовче], нити смејући да му то помену, удали су Нацу за тога с ким је остала трудна. А да је бар био ко, већ њихов слуга Манасија.” (*Јовча* Станковић II: 151).

Манасије – варијанта имена *Манасија* (Грковић 1977: 126), има промену по I деклинационој врсти (према М. Стевановићу): „Ти ћеш одавде да одеш право до попа Манасија, као најстаријег и најписменијег, да узме црквене књиге и донесе ми на гробље, да му предам рачуне, јер одавде право на гробље идем, гробљански да сам свештеник и чувар, јер у цркву више не смем [Мирон].” (*Ташана* Станковић IV: 201).

[Соломон] – библијско име из хебрејског језика *šelomo* са значењем ’мирољубив’ (Грковић 1977: 182). Облик смо реконструисали на основу присвојног придева. У питању је антропоним који се само једном јавља: „Под је застрт великим ћилимом са везеним Соломоновим словима.” (*Коштана* Станковић IV: 9).

[Соломун] – варијанта хебрејског имена *Соломон*, фонетски измењена. Као и у случају са антропонимом *Соломон*, и његову варијанту налазимо само у форми присвојног придева, и то у истом контексту, у синтагми ’ћилим са Соломоновим/Соломуновим словима’: „Као увек, био је прострт изнад асура, да би било мекше и не чуо се ход – онај велики, стари ћилим са Соломуновим словима.” (*Нечиста крв* Станковић III: 75).

Тома – библијско име, један од дванаесторице Христових апостола. Према М. Грковић у питању је основно име постало од „грч. *Theomas* < хебр. *te'om* – близанац“ (1977: 195). М. Шимундић сматра да је *Тома* изведено од *Томислав* (1988: 461) (а *Томислав* да је постало од старог императива „*tomi, tomiti – mučiti, zlostavljati i slava*“ (Шимундић 1988: 344). Катарина Беговић сврстава овај оним у хипокористике уз следећи аргумент: „код нас се употребљава као хипокористик имена у чијем је саставу формант *том-*“ (2013: 47). Ипак, имајући у виду порекло онима, арамејско-хебрејско, сврставамо га у основна имена.

1. „Па чича Тома, у жутим од шајка чакширама, с благим очима, белим, мало као поднадулим лицем, гласом облим и оштрим, више кроз нос“ (*Стари дани* Станковић I: 190).

2. Лик божјака: „Становао је, управо био чуван у кући хаџи-Томе. Првог и најугледнијег хаџије.“ (*Луди Стеван* Станковић I: 322).

3. „Нека се зна, да је Хаџи Тома хаџија, а не да храни и чува.“ (*Коштана* Станковић IV: 17).

4. „Марија Томи: Ти, сине, по Богу син да си ми, одмах сутра деда-владики.“ (*Јовча* Станковић IV: 271).

5. „– Отац, ено бата Тома!“ (*Сурдулица* Станковић VI: 43).

Забележен је и присвојни придев: **Томин, -а, -о.** „– А-а-ах! ... – познах Томин глас“ (*Увела ружа* Станковић VI: 30); „Велика пространа гостинска соба Хаџи-Томине куће.“ (*Коштана* Станковић IV: 9).

Мушка имена преузета из латинског језика

Максим – календарско име. Облик имена у грчком према латинском *Maximus* и значи „највећи“ (Грковић 1977: 125).

Име *Максим* носи један лик: „Они млади, па већ човек и да се не љути. Али што за ове друге, старије, домаћине! Остарело, клекло, па кад се с њом нађе побесни! Ено: Максим, Зафир, Станко, сви.“ (*Коштана* Станковић IV: 19).

Марко – име једног од четири јеванђелиста. Преузето име према лат. *Marcus*, које може имати вишеслојну семантику: 1. означава „чекић“, 3. односно да значи: рођен у марту месецу; затим, 3. син бога Марса; 4. а потом и „ратника“ (према Шимундић 1988; и Босанац 1984: 318).

1. Ипак, *Марко* се у приповеткама јавља као једноставан човек, везан за послове око обрађивања земље: „Још издалека, на улазу, видим где се Марко коњар раскречио, шубара му штрчи на глави, он коленима притиснуо крблу, заврнуо рукав на кошуљи и муља грожђе што му жене сипају из својих корпа грдећи сваку што поред грожђа бере и сухо лишће.“ (*У виноградима* Станковић I: 154)

2. „Истина да су били сироти, али држали су у стану једног чиновника, господина Марка, који га је толико волео да га је чак и последије њене смрти потпомагао... Исти тај господин Марко био је – љубавник.“ (*Тајни болови* Станковић II: 9/10). Употребом титуле *господин* успоставља се дистанца међу ликовима.

3. „Ево и вино што је за тебе Марко цедио, без петелке, све зрно по зрно.“ (*Коштана* Станковић IV: 42).

4. „А испод Младенових на капији газда-Марка види се како седи тамо сам стари газда Марко. Погрбљен, без појаса, у папучама и белим, високим чарапама.“ (*Газда Младен* Станковић V: 50).

5. „Испод фењера који гори пред кућом чувеног газда-Марка“ (*Певци* Станковић V: 176).

6. Најпознатији је лик газда Марка, из романа *Нечиста крв*. У ретроспективној визури, на почетку приче увођење лика обавља се преко заменице за 3. лице: „После прошевине [Софкине], све се до ситница дознало о њима: нарочито о њему, газда-Марку.

Али, као да нису ни живели, тако се за њих овамо горе, око цркве и у правој вароши, мало знало, као и за цео тај њихов крај доле.” (*Нечиста крв* Станковић III: 127).

Присвојни придев: **Марков, -а, -о.** „Горе их дочекују. Ефенди Мита са свима се љуби. Али Маркови сељаци још никако да се ослободе, никако да се одвоје сасвим од њега и да подале поседају на изнесене столице и јастуке.” (*Нечиста крв* Станковић III: 169).

Међу мушким календарским именима примећујемо следеће специфичне језичке и дијалекатске особине:

1. Бројност фонетских варијанти (понародњени облици према стандардним): *Димитрија – Димитрије, Михајло – Михаило, Манасија – Манасије, Соломун – Соломон*; и искључива употреба понародњених и фонетски упрошћених верзија: *Зарије, Стеван*.

Бројност фонетских варијанти је доказ извесног колебања које постоји. Врло је могуће да је то колебање одраз стања на терену, али и самог пишчевог језика. То потврђује пример *Соломон – Соломун*, јер је у оба јављања име у истом контексту, у синтагми ’ћилим са Соломоновим/Соломуновим словима’. Затим, посебно издвајамо пример *Манасија – Манасије*. Манасија има промену по III деклинационој врсти (према Михаилу Стевановићу), док облик Манасије има промену по I деклинационој врсти. Тако би било у стандардном језику, међутим код Б. Станковића варира само облик номинатива *Манасија/Манасије*, а промена је по III деклинационој врсти независно од основне форме. Пример употребе овог старог имена у српском именослову у књижевном делу Борисава Станковића доказ је колебања у самом језику писца, а што је одраз његовог матерњег идиома који је уносио у своје текстове.

2. Висока фреквенција имена *Јован* – велики број ликова на нивоу укупног посматраног корпуса носи име *Јован*. То је значајан податак и испитали смо подробније ту појаву. Наиме, могуће је да је писац многим ликовима доделио ово име управо зато што је оно уобичајено у врањском крају. Оно се не везује искључиво за јужне српске пределе, али је чињеница да је у том крају било име са високом фреквенцијом у једном периоду прошлости, о чему је податак забележио Митар Пешикан (в. Пешикан 1991: 334).

3. Издвајамо и један пример фонетски различитих варијанти имена *Ђорђе*, које нису условљене дијалектом, већ говорном средином страних језика: *Ђорђе – Жорж – Шорш*.

Ђорђе, Жорж (француски изговор) и *Шорш* (изговор Немца у Паризу) су оними који служе да означе једну личност у приповеци *Наступ*. Облик *Шорш* је занимљив, јер представља фонетско изобличавање и макаронски „звучи” у књижевном тексту, као какав *макаронски антропоним*. Овакво фонетско изобличавање приметио је М. Ковачевић у вези са етнонимом Србин (*боснијен Серпс*), које је назвао *макаронски етноним* („Левајчев синтагматски макаронски етноним”) (2012: 306).⁸³ Макаронизам *боснијен Серпс* (у односу на прави етноним: босански Срби) заснован је на звучном изобличавању етнонима Срби, према енглеском изговору (Serbs /serps/), док је облик *Шорш* настао изобличавањем према француском изговору. Употребом оваквих *макаронских антропонима* Борисав Станковић непосредно карактерише говор својих ликова према пореклу, односно према националној припадности у говорној средини страног језика.

⁸³ М. Ковачевић термин *макаронизам* дефинише према Рикарду Симеону: „ријеч (или израз) другог језика, механички унесена у говор уз неизбежно искривљење њезина звуковног облика и природног контекста, а то јој даје гротескно обиљежје” (Ковачевић 2012: 306; Симеон 1969: 787).

Мушка имена оријенталног порекла

У питању су имена која не припадају српском именослову. Углавном је реч о историјским личностима, Османлијама. Забележили смо двадесет (20) основних имена. У вези са овим антропонимским слојем истичемо занимљиву језичку специфичност: апелативну лексику која улаза у састав именске формуле а тиче се лексема за означавање титуле/статуса: „Специфичност у антропонимима оријенталног порекла ... јесте што се име не употребљава самостално, већ у свом саставу најчешће садржи титулу: ага, бег, ефенди, паша, хоџа, мула и сл., што указује на социјални статус – виши ниво образовања, бољи материјални статус, учешће у власти и сл. За разлику од српског језика, у турском језику ови детерминативи стоје иза имена, па се тај редослед задржао и на новом језичком простору. Да се детерминатив осећао као саставни део именске формуле, сведоче патронимици/презимена деривирани од оваквих спојева, као и нека сложена имена” (Спасојевић 2013а: 880). Већина мушких личних имена у забележеном корпусу има овакав формант.

Абдул-Ћерим ага – *Абдул* је од *Абдулах*, муслиманско име је арпаског порекла и значи „алахов роб” (Шкаљић 1966: 67; Речник САНУ: 8); *Ћерим* је муслиманско мушко лично име које на арапском значи „племенити, веледушни” (Шкаљић 1966: 190). Име се помиње само у песми: „Море, враћај коња, Абдул-Ћерим аго” (*Коштана* Станковић IV: 50).

Алил – Нема у Грковић 1977.⁸⁴ Потврду не налазимо ни у Речнику САНУ. Облик *Алил* не бележи ни А. Шкаљић. Могуће је да је у питању име *Халил* без иницијалног *х*, муслиманско мушко име које на арапском значи ’љубимац, верни пријатељ’ (Шкаљић 1966: 305). Име се помиње у два дела и носе га два различита мушка лика:

1. „Ено, Алилов син, Асан; отац му, Алил, богат, ’на парама лежи’, и хоће је. Проси је [Коштану] толико пута!” (*Коштана* Станковић IV: 21).
2. „Алил, полуциганин, у белим чакширама, са чалмом, дугачка носа, просед али висок, дугих руку, дугих лакова, почне да извија и трепти грнетом. И пратећи их свирком, заједно се и он за њима пење.” (*Нечиста крв* Станковић III: 169).

Присвојни придев личног имена **Алилов, -а, -о**. „Ено, Алилов син, Асан” као патронимски облик. Асан се не предстаља презименом, већ именом оца, Алила.

Арибег – Двосложно име које има форманте *Ари-* и *бег*, *Ари-* је од *Ариф*, муслиманско мушко име арапског порекла и значи ’добар познавалац, гностик’ (Шкаљић 1966: 97). Нема у Грковић 1977; Без потврде у Речнику САНУ. Потврда у књижевном тексту: „Поче јој причати како је било: како је стари Арибег, који је одавна отишао у Цариград да тамо, где се и родио, умре, оставив имање и тај највећи и најлепши чивлук наследницима” (*Газда Младен* Станковић V: 79).

Асан – антропоним турско-арапског порекла, варијанта имена *Хасан* (а што на арапском значи *најлепши*) (Шкаљић 1966: 316; Беговић 2013: 45). Потврду налазимо у Речнику САНУ (1959 I: 182). Име се помиње у два дела и носе га различити ликови:

1. „Асан-паша ... – И запрепашћено почне да се дере и прича: – Не ли Беглер-бег дође по десетак! ...” (*Менко* Станковић I: 306).
2. Ено, Алилов син, Асан; отац му, Алил, богат, ’на парама лежи’, и хоће је. Проси је [Коштану] толико пута!” (*Коштана* Станковић IV: 21).

Присвојни придев **Асанов, -а, -о** употребљен је као својеврсно име по мужу: „И ја његова, Асанова?”.

⁸⁴ М. Грковић напомиње се да муслимани имају свој систем имена, и да зато у *Речнику личних имена код Срба* нема одредница из те категорије (1977: 9).

Ахмет (Ахмет-бег) – мушко лично име које на арапском значи 'много похваљен, најхваљенији' (Шкаљић 1966: 75; Спасојевић 2013а: 880). Потврду налазимо и у Речнику САНУ (I: 212).

1. „А ти, Ахмете ... овде, пред вратима да си, и чувај је [Коштану]!” (*Коштана* Станковић IV: 68).
2. „Де, Ахмет-беже, 'Веселу, веселу Стојну', твоју Стојну, чивчику, ради које ти замало вером не промени.” (*Ташана* Станковић IV: 171).
3. „И то се волели толико, да су се он [газда Марко] и Ахмет, иако овај Арнаутин, туђе вере, у манастиру пред калуђером побратимили и то пијући из расечених руку крв један од другог.” (*Нечиста крв* Станковић III: 128). Забележили смо и присвојни придев – **Ахметов, -а, -о:** „Ахметов синовац, Јусуф, готово одрасте у Марковој кући” (*Нечиста крв* Станковић III: 129)

Беглер-бег – Апелатив *беглербег* означава „врховног војног и цивилног заповедника једне веће области или покрајине, која се састојала од више санџака” (Шкаљић 1966: 130; в. и Речник САНУ I: 368). На турском значи 'бег бегова', и синтагма је ушла у састав антропонима: *Беглербеговић* (Шкаљић 1966: 130). А. Шкаљић не помиње и лично име. Антропоним се јавља једанпут: „Асан-паша ... – И запрепашћено почне да се дере и прича: – Не ли Беглер-бег дође по десетак! ...” (*Менко* Станковић I: 306).

Јусуф (Јусуф-бег) – муслиманско мушко име пореклом из асирског језика „мушко име, име пејгамбера, сина Јакубова” (Шкаљић 1966: 375). Два лика носе ово име:

1. „Јусуф-бег: Сароше, бре, још од кад ти глас и песму нисам чуо! Оно, истина и ја покатакд запевам.” (*Ташана* Станковић IV: 170).
2. „И нико није био пажен и вољен као тај већ 'њихов Јусуф', 'Јусуфче' како су га сви звали. За све Маркове браственике био је он као неко вуче, неко дивље младунче, које они треба што више да орипитоме, што више да му угоде. И сваки му је чинио, угађао, више него својему.” (*Нечиста крв* Станковић III: 129).

Кара-Мустафа – Сложено име од форманта *кара-* који на турском значи 'црн' (Шкаљић 1966: 394), и личног муслиманског мушког имена *Мустафа* које на арапском значи 'одабран' (Шкаљић 1966: 477).

У питању је историјска личност великог везира Кара Мустафе: „Било је то окончање дуге борбе за ослобођење Средње и Југоисточне Европе од османске власти, која је, кад је Европа у питању, започела после пораза великог везира Кара Мустафе под Бечом 1683. године а завршила се Првим балканским ратом 1912/13. године. Срби су у тој великој борби предвођеној Светом лигом били увек на страни европске коалиције плаћајући то, поред бројних жртава и страдањем своје културне баштине, у првом реду својих цркава и манастира, али и великим егзодусима из старосрпских области крајем 17. и почетком 18. века, под патријарсима Арсенијем III Чарнојевићем и Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом.” (Терзић 2012: 93).

Име се јавља само у песми: „Болан ми лежи Кара-Мустафа, болан ми лежи, хоће да умре [народна песма]” (*Ташана* Станковић IV: 156).

Курта – На турском „kurt” значи „вук”, и у питању је муслиманско мушко име узето као заштитно (Грковић 1977: 116). Име носи један лик у драми *Коштана*, цигански пандур: „Курто, ти горе, на сокак и пази!” (*Коштана* Станковић IV: 68).

Мемет – фонетски измењен облик муслиманског мушког личног имена *Мехмед* (в. **Мехмед**). Име које се јавља само у песми: „Мемете, море, Мемете, | Три села викав на тебе [народна песма]” (*Ташана* Станковић IV: 178).

Мехмед бег – Мушко лично име, постало од имена *Мухамед* које на арапском значи 'слављен, прослављен' (Шкаљић 1966: 453)

Име је везано за једног мушког лика: „Јутрос отварам дућан, а оно куче турско, Мехмед бег, што му се месо натраг кроз чакшире види и што му хлеб на вересију дајем, прође покрај мене па лану: 'Хеј! Чусте ли ви за вашу Ташану и нашега Сароша?'” (*Ташана* Станковић IV: 195).

Решид-бег – Име *Решид* је муслиманско мушко име, које на арапском значи 'паметан, онај који је вођен правим путем' (Шкаљић 1966: 534). Име носи један лик: „Док се живи, Решид-беже.” (*Ташана* Станковић IV: 171).

Сарош – Нема у Грковић 1977. У питању муслиманско име из турског језика јер је лик описан као „мухамеданац” (*Ташана* Станковић IV: 83). Име је постало од апелатива турске речи *sarhoš/saroš* која значи 'пијаница, бекрија' (Шкаљић 1966: 550). (вок. Сароше (*Ташана* Станковић IV: 170)). Лик је по пореклу Турчин и очекивано је да носи име из муслиманског именованослова: „Улази Сарош (у тридесетим годинама, распусна изгледа, негована лица, још негованијих бркова. Са заврнутим рукавима, те му се виде још лепше и нежније руке. Обучен у доста аљкаво одело, али по коме се види да је, кад је први пут кројено и шивено, то било сасвим раскошно одело.” (*Ташана* Станковић IV: 149).

Скендер-бег – муслиманско мушко име, које је у ствари грчко име *Александар*, а у турски језик је дошло преко арапског језика: *Alexándros*(грч.) > *Äl-Iskändär* (ар.) > *Iskender* (тур.) (Шкаљић 1966: 567).

Име које се јавља само у песми и помиње историјску личност Ђурђа Кастриота Скендербега који је живео у 15. веку: „Пусту друми затворени | Од Румелије, | Скендер-бег их затворио” (*Коштана* Станковић IV: 320).

Сулејман – Преко арапског и турског језика од старохебрејског имена које значи 'мирољубив' (Шкаљић 1966: 573; Спасојевић 2013а: 880). Име носи један лик: „Син Трајка сурунтије, што имаше жену турску помећарку, од које у маали ниједна девојка не остаде поштена, упропашћена, неподведена оном псу... Крвнику Сулејману.” (*Стари Василије* Станковић II:98).

Хусејин-паша – муслиманско мушко име, у турски језик је дошло из арапског и значи 'најлепши (полијеп)' (Шкаљић 1966: 337).

У делу се односи на историјску личност из времена 16. века: „Ето ти твоја Србија! А за време Хусејин-паше такве [као Коштана] су се на четири коња черечиле. А сад? Циганима царство дошло! – Зар ја [Хаци Тома] ово да дочекам?!” (*Коштана* Станковић IV: 17). У другој верзији *Коштане*: Хусеин-паша (295).

Цафер-бег – муслиманско мушко име које је у турски језик дошло из арапског и значи 'мала река' (Шкаљић 1966: 231)

Ово име у делу носи један лик: „Докле ће се овако, Цафер-беже?” (*Ташана* Станковић IV: 171).

Целеп – име турско-арапског порекла (Беговић 2013: 45). *Целеп* на арапском значи 'крдо стоке' (Шкаљић 1966: 236), а Катарина Беговић бележи да „код нас постоји и апелатив *целепија* – *сточар*, па је могуће да је овим путем од апелатива постало и лично име” (2013: 45). Један лик носи ово име: „Ређа девојчин плач, проклињање матере што је није дала за Целепа, богата, силна, чувена, само што је далеко кућом од њих, у другом крају.” (*Певци* Станковић VI: 189).

Шабан – тур. име *Saban* < арап. *ša'bān* – име осмог месеца у муслиманском календару давано као заштитно (Грковић 1977: 212).

Циганска песма је чест пратилац весеља, а узрок заноса многих јунака у приповеткама Б. Станковића. Слика музицирања Шабана Циганина довољно је упечатљива: „Грнета гроће, ћемане клизи, дахире звоним а Шабан својом шупељком све њих води, извија, упада, прекида, сече, те да човек још више побесни.“ (Нушка Станковић I: 168).

Шаћир бег – муслиманско турско мушко име, пореклом из арпаског језика и значи 'онај који захваљује, захвални' (Шкаљић 1966: 578).

Један лик носи ово име. Примећујемо да нови лик Б. Санковић уводи преко личне заменице 3. лица: „Ето и он, Шаћир бег. Затурио фес на потиљак, те га кићанка бије по раменима, чело високо, очи отворено плаве, веће састављене, нос повисок и прав, бела нежна, обријана лица. Уста му осредња, а горња усна мало дебља. На грудима џамадан (јелек), богато срмом извезен. Свилен минтан, чије рукаве посувратио, те се виде широки рукави свилене му кошуље.“ (Стојанке, бела Врањанке Станковић II: 26).

5.1.10.2. Хипокористична мушка лична имена

Хипокористичне облике смо поделили према пореклу на оне изведене од словенских основа и на оне изведене од календарских имена. Забележили смо тринаест (13) словенских хипокористика, двадесет и четири (24) хипокористика од имена грчког порекла, девет (9) из хебрејског језика преузетих преко грчког и два (2) из латинског језика, такође дошлих у српски именослов преко грчког језика.

Хипокористици изведени од словенских основа

Веља – хипокористик од *Велимир*, *Велислав* (Грковић 1977: 51). Име је додељено једном мушком лику: „И онда оно у шта Софка до тада није могла да верује, она прича о њиховом чувеном чивчији деда-Вељи, за кога се причало да је са свима снајама живео.“ (Нечиста крв Станковић III: 198).

Вељко – изведено име суфиксом *-ко* од *Веља* (< *Велимир*, *Велислав*) (Грковић 1977: 51). Име историјске личности, славног Вељка Петровића помиње се само у песми: „Нека је љуби тај Хајдук-Вељко“ (*Ташана* Станковић IV: 156).

Веса – од *Веселин*. М. Грковић претпоставља двојаку могућност настанка антропонима Веселин: а) словенско име који је изведено од придева *весел-* суфиксом *-ин*; б) или је постало као превод грчког имена *Hilarius* (Грковић 1977: 52).

Један лик из *Божјих људи* носи ово име: „– Деда Весо, шта радиш, деда Весо? Он би једнако клатећи се, почео: – Етее... – А то његово отегнуто, дубоко 'етее' пролазницима, ваљда што је слеп, чинило се да долази са онога света.“ (*Деда Веса* Станковић I: 325).

Поетско повезивање имена, говора и изгледа јунака посебно је истакао Радивоје Микић у вези са ликом деда Весе из истоимене приповетке: „У једној од приповедака у књизи *Божји људи* главни јунак је слепи старац кога сви у чаршији знају само као деда Весу. Седећи увек издвојено, овај необични старац се према свему што се догађа око њега односи готово равнодушно. Кад му пролазници упуте питања: 'Како си, деда Весо?', шта радиш, деда Весо?', он ће увек одговарати на исти начин, једном речју: 'Етее'. Изговарајући то 'етее', а не 'ето', деда Веса не даје само информацију о томе којој језичкој заједници припада, већ у једну реч сажима много података о себи. А кад се ти подаци повежу са описом његовог изгледа, добија се оно до чега је приповедачу посебно стало. А то је могућност да се деда Веса сагледа као биће између два света – света живих и света мртвих. Важну улогу у свему

томе има само показна речца коју деда Веса претвара у важан елемент свог портрета.” (Микић 2008: 70/71).

Воја – хипокористик од *Војислав, Рдивој* (Грковић 1977: 56). Потврда у књижевном тексту: „– Не ваља г. Војо! ... – Како, шта не ваља? – Тако, не ваљат! – добаци ми он у дијалекту. А то је већ значило да заиста има неку муку јер се ето заборавља и почиње да говори ’његовски’.” (*Моји земљаци* Станковић II: 259).

Љуба – хипокористик настао од првог дела сложеног имена од словенских основа у чијем је саставу формант *љуб-*, од *Љубисав, Љубомир* (Грковић 1977: 122). Име носи један мушки лику збирци *Божји људи*: „А изгледало је, да је од свих заволела [Наза] неког Љубу, просјака, који је вечито лежао и спавао.” (*Љуба и Наза* Станковић I: 274).

Менко – од *Стаменко*. Од придева *стамен*, тј. сталан, чврст, сигуран (Шимундић 1988: 318).

1. У приповеци *Наши Божји, Менко* је лик помраченог ума: „После ручка изишао сам на капију, да слушам свирку, песму и гледам где се луди Менко пијан ваља по улици, распасује и баца са себе одело.” (*Наши Божји* Станковић I: 181).

2. Чувен је лик Менко из *Божјих људи*: „А то би нагнало чаршилије да се сете његове несреће од које је Менко тако шенуо, те да би после између се причали: како тај Беглер-бег, док Менко био млад, тек се оженио, нов домаћин, кад је купио десетак у Менковом селу бацио око на његову жену.” (*Менко* Станковић I: 306).

3. „Менко ... ни он сам није знао за шта је. Час би трчао, радио као бесан, час би опет попустио, малаксао, те и он изишо од мајстора.” (*Певци* Станковић V: 142).

У грађи смо забележили и присвојни придев: **Менков, -а, -о.**

Миланче – име изведено суфиксом *-че* од *Милан* (Грковић 1977: 132). Потврду налазимо и код П. Радића: *Милан* од *Миланче* у категорији малих или младих бића и припадника различитих друштвених групација (Радић 1987: 229).

Хипокористична употреба онима у контексту омогућена је хипокористичним суфиксом *-че* и придевом *мало*: „И, каже, да мало Миланче већ одавно проходило и већ говори.” (*Ташана* Станковић IV: 211).

Миле – М. Босанац име тумачи као хипокористик од *Милан, Милован* и сл. (1984: 324). М. Шимундић га убраја у основно име постало од придева *мио* (*мил*) (Шимундић 1988: 224). Испитујући средњовековне српске именослове утврђује се за управо облик *Миле* да је по пореклу хипокористичан, али да је временом престала да се осећа хипокористичност и давано је као основно име: „Систем имена код средњовековних Срба у којем се сачувало много словенске старине. Најстарији, праиндоевропски слој сачињавају имена сложена од двају корена као *Бранивој... Милгост, Радослав, Стрезимир, Часлав ...* Од оваквих имена, помало гломазних и одвећ свечаних за свакодневну употребу, развила су се скраћена имена образована на разне начине, таква као *Стан, Стрез ... Миле...* У почетку су ово махом биле краће, хипокористичне варијанте пуних имена, употребљаване само у интимнијем кругу, али су се касније осамостаљивале, претварајући се у посебна имена, давана *уместо* дужих облика, а не *поред* њих.” (ИСН I 1994: 636). М. Спасојевић га убраја у „скраћена имена словенске провинијенције” (2013: 875). Будући по пореклу хипокористик, у ту класу га и овде сврставамо.

Миле је име које носи наратор, и среће се у неколико приповедака само у збирци *Стари дани*, и то онда када је написана у 1. лицу: *Станоја, Нушка, Стари дани, Они*. Будући да су приповетке у 1. лицу, име наратора сазнајемо у дијалогу, у репликама које изговарају саговорници наратора. То је врло занимљиво да ономастичке податке налазимо у дијалозима јер су разговори међу ликовима ретки у делу Борисава Станковића.

1. „– Миле... - а не може да говори – кажи, капу ... шињел, момак нека... донесе у механу... Не могу ја... Имам работу!” (*Стари дани* Станковић I:200)
2. „– Ех, бре Миле! – изненада, одједном препаде ме Мита.” (*Они* Станковић I:206).
3. „Ћипи он [Станоја] и погледа ме страшно; али кад виде ко сам, брзо се прибра, узне будак и отпоче да копа, шанув: – Ти си, Миле!” (*Станоја* Станковић I: 150).
4. „– А, бре, Миле, душу да дам, само да ја – ти! – препаде ме и трже од гледања загушљив глас испред мене.” (*Нушка* Станковић I: 168).
5. Занимљива је симболика коју носи нараторово име, кроз чију призму читалац посматра радњу и деловање других ликова у приповеткама: имена са елементом *мио* (*мил-*) изражавају весеље родитеља што су добили пород по жељи (ЕРХСЈ II: 427): „Његово ’Миле’, оно чупе, умрљаних уста и образа чак и обрва, голо, само у кошуљи, које је он толико носио на леђима, цупкао га, забављао, да не би тамо матери у кујни сметало при послу, или драло се, – ето сада прави господин, и то колики господин, и ко зна још колики ће бити.” (*Мој земљак* Станковић II: 209). То што је облик Миле под наводницима у примеру говори о његовој хипокористичности и секундарности у односу на основни облик.
6. Име се јавља и у песми: „Не могу ти, пиле, Миле, | Да станем, устанем” (*Коштана* Станковић IV: 60).

Милованче – хипокористик изведен деминутивно-хипокористичним суфиксом *-че*. *Милован-* + *-че* (нема у Грковић 1977).

Употребу имена одмила, појачава и контекст: то што се односи на мало дете које тек учи да говори и присвојна придевска заменица ’моје’: „Данас 6. јуна, први пут моје Милованче проговори: мама!” (*Тајни болови* Станковић II: 8).

Таја – У Речнику М. Грковић порекло овог облика се тумачи да је настао од сложеног имена *Татомир*. Ипак, имајући у виду судбину лика ближе је тумачење које износи К. Беговић: „хипокористик од имена *Тајан*, *Тајен*, порекло и семантика имена везују се за придев *тајан*” (Беговић 2013: 46).

Један од ретких ликова у чијој судбини препознајемо одраз значења онима – тајновитост јесте Таја из *Божјих људи*: „И сви су му давали. Као да су га се бојали, и тиме као хтели да га задовоље, ућуткају, те да не гунђа и злокоби. А веровали су: да све што он прозлокоби, испуњава се.” (*Таја* Станковић I: 282). Писац уоквирује необичну слику несвакидшњег просјака и представља га врло живо: „Од свих просјака он је био најлепше обучен. Нагунтан: са по неколико пари одела на себе, у неким широким, чоханим чакширима, доламама, опасан појасевима ... све ’пустињско одело’, што су му жене од умрлих мужева и синова давале.” (*Таја* Станковић I: 281).

Карактеризација лика је извршена са више аспеката, па тако ово је лик чије реплике одликује дечји говор: „Жене давав, Таја бута.” (Жене дају, а Таја облачи.) (*Таја* Станковић I:281).

Присвојни придев: **Тајин, -а, -о.** – „[...] почела с трепетом да ишчекује кад ће Таја да се дигне и по обичају као увек он и Вејка оду кући у ону, познату собицу Тајину, иза клисарнице.” (*Таја* Станковић I: 285).

[Спаса] – од *Спасоје*. М. Грковић напомиње да је име настало на следећи начин: „према типу лат. и грч. личних имена *Pascalis*, *Anastasius* створена су лична имена *Спасо*, *Спасоје*, *Спасенија* итд.” (1977: 182).

Потврду налазимо само у присвојном придеву **Спасин, -а, -о.** „Пођох Спасиној башти која је у сред поља, ограђена зидом, с кућом унутра. А и згодније ми је. Пут је тамо бољи за у варош... окренух од Спасине баште навише, као Текији и оним тополама” („*Чок*” Станковић II: 160).

Стојанче – Име је изведено суфиксом *-че* (у основи је име Стојан- + *-че*). Име носи један лик. За разлику од других онима који су изведени суфиксом *-че* и и мају

хипокористично значење, ово име је лишено субјективности: „Ено, баш спроћу њих газда Стојанче што само једног сина има.” (*Газда Младен* Станковић V: 29).

Забележен је и присвојни придев: **Стојанчетов, -а, -о.** „Спроћу Младенових, на капији газда-Стојанчетовој, све његове кћери изишле.” (*Газда Младен* Станковић V: 49).

[**Стоша**] м – Стоша је хипокористик од Стојан (Грковић 1977: 189). У тексту налазимо ово име само у корену породичног имена: „При уношењу сваког од тог дара, на сав би се глас казивало чији је, од кога:Ово је од деда-Митриних!... Ово је од ујка-Стошиних!... Ово од баба-Станиних, тетка-Магдиних...” (*Нечиста крв* Станковић III: 196).

На творбеном плану међу хипокористичним именима словенског порекла посебно се издвајају она изведена дијалекатским суфиксом *-че*. Таква имена представљају одраз дијалекатске творбе. Дијалекатска творба је појава која подразумева однос према књижевном језику, односно према другим дијалектима – специфични суфикси и творба којих нема у стандарду или у другим дијалектима (в. Богдановић 2017: 32). Суфикс *-че*, пре свега, везан је за призренско-тимочку говорну зону (в. Белић 1905: 379; Радић 1987: 228–234; Реметић 1996: 465/466; Клајн 2003: 164).

Употреба овог суфикса у творби хипокористика јесте јасан показатељ уплива дијалекта у структуру именослова. О маркираном положају ових облика (у односу на стандардни језик) сведочи и недоследно бележење у антропонимским речницима (у Грковић 1977 забележен је само облик *Миланче*).

Оваква имена имају деминутивно-хипокористично значење, њиховом употребом постиже се повишена осећајност и експресивност у књижевном тексту: као у случају изведеница *Милованче*, *Миланче*, које прате и атрибути мало *Миланче* и моје *Милованче*.

Међутим, изведеница *Стојанче* нема маркираност какву имају *Миланче* и *Милованче*, што је показатељ да је суфикс *-че* потпуно регуларан (општи деминутивни) суфикс у призренско-јужноморавским говорима.

Хипокористици изведени од страних основа

Хипокористици од имена из грчког језика

Арса – од *Арсен*, *Арсеније* итд. (Грковић 1977:), а потврду да је *Арса* хипокористик од *Арсеније* налазимо и у Речнику САНУ (1959 I: 172). Мушко лично име *Арсеније* је пореклом од грчког Ἀρσένιος – који је мужеван; од *arsen* – мужеван, јак (Шимундић 1988: 24).

1. Потврду за пуно име и хипокористични облик налазимо у следећем примеру: „Мирон вади чибук иза врата и пружа га Арсенију ...: Пуни, Арсо, пуни!” (*Ташана* Станковић IV: 217).

2. „– Жене, песму, бре! – викну са чела софре стари чича Арса, а минтан већ извукао из појаса и разголитио своје космате груди.“ (*Стари дани* Станковић I:194).

3. „Газда Арса би дошао. А он увек иде озбиљно, широко, са затуреним фесом, те му се високо чело и обло, пуно, обријано лице цакли.” (*Наза* Станковић II: 57).

4. „Када се газда-Арса напије и пушке баца, – развесели се; а када Стеван ларму прави – и у апс!” (*Стеван Чукља* Станковић II: 89).

5. „Нарочито грдење брата старијег, Арсе. Који је био миран, повучен. Нигде од куће не излазио, па и ако изађе, он или седи на капији или се умеша међ жене и девојке да с њима разговара.” („*Чок*” Станковић II: 160).

6. „Митка је тој, викав, на чорбаџи-Арсу брат!” (*Коштана* Станковић IV: 33).

7. „Арса, син Јовчин од прве жене” (*Јовча* Станковић IV).

8. „А они први пут се нашли као шегрти газда-Арсе, папуџије. Био је то човек који се никад не љутио, псовао, не зацрвенео, задрхтао, плануо, а опет страшан, и чувен са своје строгости.” (*Певци* Станковић V: 141).

9. „И кроз широке пукотине од истина тешких, јаких дасака, али доста једно од друго растављених, он [Марко] једва дочека да виде како се тамо, у кући, засветли и како отуда, са лојаном свећом у чираку, огрнут гуњом и гологлав, поче да се приближава његов слуга, Арса.” (*Нечиста крв* Станковић III: 97).

Присвојни придев: **Арсин**, -а, -о. „Ево, дај коме пандуру и нека ми коња изведе у Арсину механу.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 76); „– Ех, бре, Арсо! – настави плачно сасвим разумевши те Арсине узвике, прекоре” (*Нечиста крв* Станковић III: 213).

Ванко – изведени облик од *Ван(е)-* + *-ко*, у чијој је основи име грчког порекла *Ванђел* < *Евангел* што значи „добар весник” (Грковић 1977: 49). Лик Ванко у *Нечистој крви* не може бити весник, он је мутав: „У том чу Софка како из баште долази мутави Ванко. И то пева. Сигурно пијан, као сваке суботе од бакшиша што је добио, слушајући по пијаци и чаршији.” (*Нечиста крв* Станковић III: 51).

Васа – од хришћанског имена *Василије* које на грчком значи „царски” (Грковић 1977: 50). Овај хипокористик се помиње у вези са једним ликом: „Па, поред мајсторова еснафа, ту је и његов сестрић, Васа, лончар, са својом лепом женом. И он леп, плећат, округла наочита лица, црних очију; али, ваљда свестан своје лепоте, свагда мало подругљива погледа.” (*Певци* Станковић V: 179).

Васиљко – изведено име од *Васиљ* суфиксом *-ко* (Грковић 1977: 50). Мушко име грчког порекла *Васиљ* варијанта је имена *Васил* а које је постало од *Василије*. Име се помиње једном: „– Добро, добро, – као одобривољен вели Таса – а у коју кафану? – У ону, до кантарџице, код Васиљка.” (*Госпо 'н Таса* Станковић II: 252).

[Јанча] – облик изведен суфиксом *-ча* од имена *Јане*, које је хипокористик грчког порекла (Грковић 1977: 103). Катарина Беговић износи претпоставку да је име постало од скраћене варијанте имена *Јован*: „формант *јан-* могао је настати од скраћене варијанте имена *Јован* (као чешки и пољски облик имена)” (2013: 46).

Име је реконструисан облик према придеву који је у тексту потврђен: „Ете га... у хаџијском, газда-Јанчином гробу.” (*Манасије* Станковић I: 271).

Која – од *Константин*, *Козма* (Грковић 1977: 112). У тексту приповетке стоји име *Коста*, чиме се потврђује да је *Која* хипокористик од *Коста*: „А ја те, брате, Косто...” (*Увела ружа* Станковић I: 115) и „Шта ти је, Којо?” (*Увела ружа* Станковић I: 93).

Коле – од *Константин*, *Коста*, *Никола* (Грковић 1977: 112). За овај антропоним имамо потврду да је постало од *Никола*, јер је у питању историјска личност Никола Коле Рашић (в. Стојанчевић 1998: 216).

1. „[Стари Василије] Ако не зна где их има [књига], нека оде код Коле Рашинога и само нека му се каже да је наше дете, да је мој, па ће му Коле на глави места...” (*Стари Василије* Станковић II: 104).

2. „[Отац Јовота] А већ Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића знао је онако сасвим” (*Јовото* Станковић II: 225).

Износимо претпоставку да је у питању иста личност у две наведене потврде *Коле Рашић* и *Коле Рашин*. Наиме, лик старог Василија је у одређеној мери на сличан начин описан као лик Јовотовог оца: „Ниједан паша, чувени крвник није, било митом, премештен било кришом убијен, или отрован а да и он у томе није био умешан. Пре ослобођења ниједан преобучен учитељ, Милојевић или други ко, није дошао а да прво њему не дође, па онда даље иде” (*Стари Василије* Станковић II: 98). У оба цитата понавља се презиме Милоша Милојевића, и могуће је да када стари Василије помене име *Коле Рашин*, у ствари мисли на Николу Кола Рашића.

Коља – од *Коста, Никола* (Грковић 1977: 112). Као и за облик *Која*, у самом књижевном тексту налазимо потврду за порекло облика који се јавља у вокативу: „Кољо!” (*Увела ружа* Станковић I: 117). Овај лик је, како је примећено, аутобиографски: „Коста из *Увеле руже* за кога се одувек држало да је у високој мери аутобиографски лик” (Петковић 1988: 146).

Костаћи – од *Коста* изведено грчким суфиксом *-аћ* (Грковић 1977: 113). Творбено је додат знак за множину-и. У питању је говор кафеџије Мана Грка који и јесте Грк пореклом и отуда и у његовом говору особине грчког језика. Б. Станковић у кратким потезима описује своје ликове јесно их диференцирајући и уз помоћ језичких средстава представља њихово порекло и биографију.⁸⁵

Овакав облик јавља се само у вези са једним ликом: „Ристаћи, Костаћи, устанајте бре и ложите ватра!” (*Ташана* Станковић IV:160).

Мита – од *Димитрије, Митар* итд. (*Димитрије* је име хришћанског светитеља. Преузето је из грчког језика у којем означава „род земљин“, а постало је од имена *Деметре*, богиње земљорадње и плодности у грчкој митологији (Грковић 1977: 74).

Чак седам ликова су носиоци антропонима *Мита*:

1. „Леле, Мито!” (*Покојникова жена* Станковић I: 229). „Изгледао је и био увек миран, тих. А овамо учас, ма за шта, плануо би и био готов на све. И, као да није никога уважавао, ценио, а најмање њу, своју жену, Аницу.“ (*Покојникова жена* Станковић I: 248).

„Чини се, фонолошка сличност покојниковог имена са именом Аничиног старог свата није случајна. С обзиром на то да се узвик појављује у спреси са вокативним обликом имена ’Мита’, верујемо да се Аничин лелек може односити и на живог ’покојника’ – Иту, будући да након његове прошевине, лежећи као мртва, Аница очајно јеца: – ’Ито, Ито мој, те као да је мртав, почне да кука, оплакује га’⁸⁶... Неколико пута поновљено ’Леле, Мито!’ као да се претвара у свој ехо ’Ито, ито мој’.” (Симић и Живковић 2018: 776/778).

2. „А неки почео да прича како га је Мита, док је био жив, частио.” (*Гугутка* Станковић II:15).

3. Протагониста драме *Коштана*: „Истина је, Мито, црни Митке, да си бекрија.” (*Коштана* Станковић IV: 61).

4. „Улази Мита, унук Ташанин, шипарац али већ замомчен.” (*Ташана* Станковић IV: 214).

5. „Мита готово силом вуче Анђу за собом; пење се, чистећи успут одело и загледајући се; Анђа за њим скрушена.” (*Јовча* Станковић IV: 239).

6. „– Пријатељ-Мито [отац Јованов], не знам ни ја како да ти кажем. Да кажем да је за једно, није; а за друго, опет није. Ето, видиш га [Јована] и сам.” (*Певци* Станковић V: 143).

7. Један од главних јунака романа *Нечиста крв*: „После дође рат, и ослобођењем нестанак турске власти и господства, па и нестанак Софкиног оца, ефенди-Мите. Са Турцима и беговима и он пребегао, и тамо у Турској почео да се бави, тобож тргујући с њима. Ретко би отуда овамо прелазио.” (*Нечиста крв* Станковић III: 31).

„Митин егоизам има многе узроке. Васпитањем и начином живота он се отуђио од породице и свога народа, од примарне и шире социјалне средине, и од свога друштвеног слоја. Боравећи у Цариграду, камо су га родитељи послали са напором и уз жртве којих није био свестан, стицао је образовање и манире који су послужили само да му прибаве висок углед и издвоје га од осталог света. Господско туђење од људи добило је и свој језички израз. У синтагми ’ефенди Мита’ његово господство доведено је у јединство са његовим именом, држањем, ученошћу и ближењем са угледним и богатим Турцима.” (Бајић 2002: 155).

⁸⁵ В. приповетку *Баба Стана* (Станковић II).

⁸⁶ Цитат у делу: *Покојникова жена* (*Стари дани*), стр. 260.

Присвојни придев: **Митин, -а, -о.** „Па не ли, то је жена Митина? Кад ми умер, не остави ништа иза себе, до ње. А ја, куда ћу? Шта ћемо сами ми, две душе, у оволикој кућетини? Шта ћу да радим, него, ову исту, што је виде, снају ми, удадох за другога, доведох га код мене и усиних... На Митино место...” (*Гузутка* Станковић II: 19);

Митанче – од *Мита* изведено суфиксом *-че* (одн. сложеним суфиксом *-анче*) (нема у Грковић 1977). Овај хипокористик налазимо у народној песми са југа Србије: „Мито море, Митанче, | Цркни ми, пукни, душмаче | Мито море, Мито, Мито!” (*Нечиста крв* Станковић III: 151).

Митица – хипокористик изведен од *Мита* суфиксом *-ица* (нема у Грковић 1977). У питању је хипокористик за ефенди Миту, једног од протагониста романа *Нечиста крв*, за шта налазимо потврду у самом тексту: „Поче да пита о њему, ефенди-Мити, кога је он крстио, доцније са Тодором венчао ...: – Па шта ми ради мој Митица? Где је? Здрав ли је?” (*Нечиста крв* Станковић III: 79).

Митка – изведено од *Мит(а)+ка* (Грковић 1977: 138), за шта налазимо потврду и у књижевном делу: 1. „Истина је, Мито, црни Митке, да си бекрија.” (*Коштана* Станковић IV: 61). Код Шимундића налазимо само варијанту *Митке* (1988: 440). О суфиксу *-ка* налазимо да је то хипокористични именички суфикс који се додаје, пре свега, на основе именица женског рода, али може доћи и са именицама мушког рода (Клајн 2003: 98):
Још два лика имају наденут овај хипокористик:

2. „С леве стране, на путу, који је био усечен, а из долине преко брда водио вароши, искрсну Митка Мераклија. Задигао главу, прогрглио корпу грожђа што је напросио и коју ће сад продати у чаршији за ракију.“ (*У виногради* Станковић I: 162).

3. Лик из *Божјих људи*: „Митка би тад узалуд гледао за попом и, онако пијан, молио га, плакао, показивајући на те своје гробове.” (*Митка* Станковић I: 289).

Митка Стајић је био прототип за стварање главног мушког лика у драми *Коштана*: „Митка Стајић је био гласовит по јунаштву и по спремности да истерује правду чак и са Турцима. Али породични живот му је био пун неспоразума са женом, а они су се једног дана претворили у породичну трагедију. У један од многих сукоба супружника умешала се полиција. Тада је Митка, вероватно припит, нехотично ранио пријатеља, а затим, мислећи да је он мртав, усмртио себе. Гроб Митке Стајића постоји и данас у Врању, на Шапраначком гробљу.” (Бајић 2002: 32).

Номинатив и облици зависних падежа овог имена представљају својеврсни камен спотицања – у књижевној критици се сматра да је то именица прве врсте, а заправо је именица треће врсте: „Тако Богдановић тог јунака назива *Митке*, а Скерлић чак и *Митко*. И један и други сматрају да ову именицу треба мењати по обрасцу именица прве врсте... Међутим, име главног јунака Коштана јесте *Митка* и то име представља именицу која означава особе мушког пола, али граматички припада именицама женског рода, тј. трећој врсти и тако би је и требало мењати: Митка – Митке – Митки, а чињеница је да су властита имена често дијалекатски обележена, тј. да се морају уклопити у говор краја у коме се у комуникацији употребљавају, те их стога не треба преобликовати и „стандардизовати“, тим пре што овакав лик и није нестандардан (Марковић 2016а: 254)

У књижевном делу се и налазе облици који потврђују да је у питању именца мушког рода која се мења по трећој врсти: „Митка је тој, викав”, „Долази до Митке певајући”, „предусреће Митку”, „Види Митку”, „Уноси се у Митку”. Потврду да се Митка мења као именице женског рода на *-а* (типа *жена*) налазимо и у облику присвојног придева на *-ин*: „Миткина кућа. – Башта испред куће.” (57). У делу постоје различите вокативне форме. Сам Митка каже: „Плачи, Митке, плачи“, Салче: „Други пут ће она то, Митке, други пут!” (34), Тома: „Митке, бре!” (44), а Коштана користи форму *Митке*: „Немој, немој, газда-

Митке” (39); „Коју, газда Митке?” (59). Марко: „Није он, газда Митко” (28). Дакле, *Митке* је вокатив за основни облик *Митка* што је у складу са правилом у дијалекту: именице на *-ка* у вокативу имају наставак *-ке*: „Вокатив типа *Митке* представља одлику народних говора овога краја – вокатив на *-ке* од именица женског рода на *-ка*, те је отуда могао бити преузет облик за номинатив Митке. Вероватно је том логиком преузет и лик Митко као основни” (Марковић 2016а: 254). Ј. Марковић уочава и недоследности у употреби датива и напомиње да она може имати тројаког кривца: „Истина, извесна недоследност јавља се и у тексту драме *Коштана* – поред датива Митки ’окреће се Митки’..., стоји и: ’Салче: (Митку)’...; ’Окреће се Митку’... . Може се, међутим, поставити питање како је до те недоследности дошло и чија је она заправо – пишчева, лекторска или издавачева?” (Марковић 2016а: 254).

Николча – од *Никола* изведено суфиксом *-ча* (Грковић 1977: 147), а *Никола* је име хришћанског светитеља, преузето из грчког језика и значи „народ побеђује” (1977: 146).

1. „Једнога дана за мојим свакидашњим столом код ’Жиче’ прилази ми газда Николча, један од њихових као најглавнијих, као представник њихов, а веома угледан домаћин.” (*Моји земљаци* Станковић II: 258).

2. „У то време дошао неки нов учитељ, Николча, чувен са свога певања и несравњеног гласа. У њега се она [Цона] ту, у цркви, слушајући његово певање, напослетку и загледала.” (*Нечиста крв* Станковић III:19). (вок. Николчо, „Аферим, Николчо!” *Нечиста крв* Станковић III: 19).

Панта – хипокористик имена *Пантелејмон*, *Пантелија*, грчког порекла са значењем „свемилостив” (Грковић 1977: 154).

Пример потврде у књижевном тексту: 1. „Нико не зна одакле је [Митка], тек знају да се одједном нашао међ слугама чувеног газда Панте.” (*Митка* Станковић I: 291).

2. У иницијалу *П.* уз презиме *Срећковић* откривамо име *Панта* (*Пантелија*).

Пера – од *Петар* (Грковић 1977).

1. „Па чича Маса, Пера, Арса – сви остали. Све је то било своје, блиско, рођено... Један другогха пецка, нуде се дуваном, Разговарају се, чекају попа да пресече колач.” (*Стари дани* Станковић I: 191).

2. „У тој гунгули ја угледах и моје покојне, Перу и Станка.” (*На онај свет* Станковић VI: 14).

Петко – М. Грковић износи двојаку мотивацију овог антропонима: „хипокористик од *Петар*, али није искључено да је име настало по седмичном дану” (Грковић 1977: 156).

У патронимској форми која је типична за југоисток Србије:⁸⁷ „Ено Иванот знаш чита све новине и књиге. Ето на Петка керка на факултет. И читали они. Викав: и ако турско царство пропадне, решено је да на бугарску страну остане на наш вилајет, наше куће, жене, деца.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260).

Риста – исто име као *Христа* само је нестало иницијално *х* (*Христа* од *Христивој*; *Христивој* је сложено име од хипокористика *Христа* и слов. корена *-вој* (Грковић 1977: 205; на исти начин порекло имена тумачи и М. Шимундић (1988: 417)).

Према биографији Борисава Станковића, Риста је било име пишчевог деде по мајци (Глишић 2015: 14). Будући блиски, није необично што је ово име најфреквентнији мушки антропоним.

1. „Риста бојација се већ побио и затворио у кућу.” (*Наши Божји* Станковић I:182).

⁸⁷ Погледати у одељку **Патроними: (Перка) на Петко** (в. тачку 5.1.8.).

2. „И та отуђивост свију, не бежање, страх од њих, али и не долажење, не општење изгледало је да није толико због њега самог, Ристе, због те његове мирноће и те његове неке као болне, учмале усамљености, колико због жене му.” (*Риста бојација* Станковић II: 65).

3. „Био је то тај чувени и страшни кријумчар [Риста]. Истина, сељак отуда са саме границе, али и трговац... Бојали су га се чак и Арнаути. Међутим, био је то мали и ситан сељак. Само су му очи биле оштре, уста танка.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

4. „Можда и она [жена Стевана Чукље] плаче за сином, кога никад неће видети; за својим лепим Ристом увек у ново обученим; за његовим чистим, лепим девојачким лицем што је мајка толико неговала и чиме се толико поносила.” (*Стеван Чукља* Станковић II: 95).

5. „Као велећи: „Видиш, како је сада Риста леп”.” (*Луди Риста* Станковић II: 265).

6. „Ево, Ристу бојацију – не силом, већ молбом, и то каквом молбом, једва га одведох кући. Напио се. Из механе изнео сто наред чаршије, па засео и псује” (*Коштана* Станковић IV: 22).

7. „Марко, хата па у град, и Хаџи-Ристу, Зафира, Секулу ... Све бре, све зови овамо на радост и весеље!” (*Коштана* Станковић IV: 46).

8. „Улази Хаџи Риста. (Стар, сув и ситна лица у дебелој колији; широких, чоханих чакшира и плитких ципела са дугим, масним бројаницама.)” (*Ташана* Станковић IV: 91).

9. „И кад најстарији [од првих домаћина из маале], хаџи Риста, диже се и наздравиње му, домаћину, своме комшији, газда-Младену” (*Газда Младен* Станковић V: 91).

10. „Поред њих, знао је Јован, да је сад тамо и стари хаџи Риста, брат Сарајдарове мајке, сув, чист старац.” (*Певци* Станковић V: 179).

11. „– Нане, ено ујка Риста доведен! ... – Не убијају, не убијају, зет-Ристо и ништа више!” (*Сурдулица* Станковић VI: 43).

12. „Софки и сада, кад год би се сетила лудог тетина Ристе, месо би неком одурношћу заиграло.” (*Нечиста крв* Станковић III: 22).

Ристаћи – од *Риста* изведено грчким деминутивним суфиксом *-аћ* (Грковић 1977: 172) (в. под *Костаћи*). Име се јавља само једном говору кафеџије Мана-Грка: „Ристаћи, Костаћи, устанајте бре и ложите ватра!” (*Ташана* Станковић IV: 160).

Ристот – од *Риста* изведено суфиксом *-от*, остатком некадашњег постпозитивног члана, као и име *Иванот* и *Јовото*.

Име се јавља једном и у тексту се јавља паралелно и облик *Риста* и *Ристот*. У питању је говор газда Николче, досељеника, који проговара дијалектом у афекту и отуда се и јавља форма са постпозитивним чланом: „Ено на Ристота дошла [прва жена]. Ти знаш газда-Ристу. Две куће има. Узео Швабицу и вика: никад у живот послатко јело неје поја; у помекко неје легло и одморио се.” (*Моји земљаци* Станковић II: 261).

Таса – од *Танасије* (Грковић 1977: 191) што је варијанта грчког имена *Атанасије* и које значи „бесмртан” (1977: 31).

1. „Особито Таса, наш друг, родом из Пирота, који се у пети разред гимназије вратио био са одслуженом војничком обавезом, као резервни поднаредник, и који је упорно, сваки разред понављајући, ишао напред.” (*Јовото* Станковић II: 235).;

2. „Таса је осећао како ће се од насладе задовољства и изобиља оваквог срећног живота чисто растопити од гојазности. И готово би се распао од дебљине, насладе живота само да по кад кад нешто га не узнемири и не загорча му све. А то увек приликом или Божићнег или Ускршњег пазара. Истина једном у години али му то бива доста за целу годину [долазак његових са села].” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 252).

3. „Па кога? Зар Тасу кмета? Он, ако оде тамо, или све на мртво име испребија, или и сам с њима заседне, па онда још већи лом, још већа мука.” (*Коштана* Станковић III: 19).

Присвојни придев: **Тасин, -а, -о.** „Све то било је као запарложено, разграбљено и није се опајало али сада спојено, у рукама Тасиним појави се у својој целини и величини.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 249).

Тасица – од *Таса* изведено деминутивно-хипокористичним суфиксом *-ица* (нема одреднице у Грковић 1977). Употребом хипокористичног облика у обраћању, саговорник, у овом случају, мајка, жели да се додвори свом сину и да измоли да види унуче: „Па Тасице, како су ми деца, моја слатка деца? Кад ћу Тасице да их видим?” (*Госпо'н Таса* Станковић II:254).

Ташко – изведено од *Таша* суфиксом *-ко*, а *Таша* је постало од *Танасије*, *Татомир* (Грковић 1977: 192). Пример потврде у књижевном делу: „Тако исто колико би пута гледала и оне кћери Ташка самарције, више њихне куће, у истој улици.” (*Нечиста крв* Станковић III: 44).

Тоша – од *Тодор*, *Тодосије* (Грковић 1977: 196), што су имена грчког порекла. Пример потврде у књижевном делу: „– Тошо – чу глас своје матере.” (*Први поздрав* Станковић VI: 19).

Забележили смо и присвојни придев: **Тошин, -а, -о.** „Али Дара брзо устукну, занеме од Тошиног смртног бледила.” (*Први поздрав* Станковић VI: 21);

Тошка – од *Тоша* (<*Тодор*, *Тодосије*) изведено суфиксом *-ка*. У Речнику М. Грковић постоји облик *Тошко*, а форму *Тошка* реконструисали смо по угледу на антропоним *Митка*, јер у вокативу има наставак *-ке*, што је уобичајено у дијалекту код именица које се завршавају на *-ка*: „– Тошке, Тошке! Па дође, зграби га за руку и наже се к њему сва пресећна и не трепћући.” (*Први поздрав* Станковић VI: 20).

Хипокористици од имена из хебрејског језика преузетих из грчког

У овој групи имена посебно се издваја дијалекатски облик *Масе*, који се несумњиво односи на мушко име Манасија. Затим, издвајамо такође дијалекатске форме *Мане*, *Јовча*, типичне за југоисточне српске говоре.

Гајка – Антропоним који се јавља само у песми је посебно привукао пажњу и захтева додатни коментар.

Пример потврде у књижевном тексту: „Хаџи Гајка, хаџи Гајка | Девојку удава” (*Коштана* Станковић IV: 39); (*Нечиста крв* Станковић III:161).

Милица Грковић бележи облик *Гајка* под женским именима као изведен облик од *Гај(а)* + суфиксом *-ка*, а да је *Гаја* од *Гаврила*, *Гајтана*, при чему су то имена настала према мушким (*Гаврило*, *Гајтан*). (Грковић 1977: 236). У напоменама о преводима дела Боре Станковића на немачки језик, наишли смо на следећи коментар у вези са једном верзијом превода: „Погрешно се схватило да је *Гајка* женско име у немачком преводу” (Костић 1978: 256). Међутим, М. Грковић не даје такву могућност (не постоји облик *Гајка* наведен под мушким именима).

О песми која је у 19. веку била веома популарна, и Борисав Станковић ју је уврстио у чак четири своја дела (*Нечиста крв*, *Коштана*, *Певци*, *Стари дани*), у 21. веку је потпуно непозната о чему нас обавештава Сања Златановић испитујући савремене свадбене обичаје у Врању: „Свадбену песму Хаџи-Гајка девојку удава, у XIX веку веома омиљену у Врању, Бора Станковић је унео у четири своја дела, при чему је она у композицији романа *Нечиста крв* добила посебно истакнуто место. Песма говори о невољној удаји кћери и у Бориним делима се јавља у приликама у којима се приказује виши, хаџијски слој. Нисам забележила да је на некој свадби ова песма певана, нити да је за њу знао ико од оних који су се позивали

на „старо Врање“.” (Златановић 2009: 56/57, в. Златановић 2002). Дакле, према вантекстовном податку о томе на кога се име Гајка односи сазнајемо да је у питању отац. Мада антропонимијски речници не допуштају могућност да је у питању мушка особа носилац имена, вантекстовни подаци и сама песма, односно два стиха, не нуде другу варијанту:

1) титулу хаџи носе мушке особе (за жене постоји облик *хаџика*).

2) девојку удавати: то чини углавном мушки члан породице (отац, брат) „према својој одлуци дати коме за жену (кћер, сестру, рођаку)” (Речник МС VI: 425).

3) Кад овим чиниоцима додатмо и то да је сам облик онима *Гајка* хипокористик од женских имена, али која су настала према мушким именима, ствара се веза са мушким именословом и оним може функционисати као хипокористик од мушких имена.

Дакле, имајући у виду ситуацију коју песма описује у питању јесте мушка особа, и то највероватније отац.

Ита – Нема одреднице у *Речнику* Милице Грковић, док Милан Босанац под одредницом *Ита* бележи да је у питању хипокористик имена *Итали*к и др. (1984: 279), а код М. Шимундића налазимо да је *Ита* изведено од *Иван* (1988: 418). Порекло имена Иван М. Грковић објашњава на следећи начин: По пореклу исто име као Јован. У најстаријим српским споменицима јавља се углавном облик Иван (1977: 98).

1. У приповеци *Покојникова жена* за Аницу је Ита био посебан и другачији од свих других: „Једино тај Ита није био као они. А зато ваљда што се он тиме, шверцем, није ни бавио, већ је само долазио да преко браће јој купује шверцовану стоку за своју касапницу; он као да је био за њу нешто, али о томе она није смела да мисли, нити је опет зато имала кад.“ (*Покојникова жена* Станковић I: 238)

2. „Мухе су зујале, лепиле се за торбе и падале по тезги на којој су обично седеле муштерије, а на којој сада беше сео сам Ита, ковач’.” (*Гугутка* Станковић II: 16).

Присвојни придев: **Итин**, -а, -о. „Дођосмо до Итине касапнице. Било је то све. И кафана, млекцијиница, ђевабциница и бакалница.” (*Гугутка* Станковић II: 16);

Јаша – од *Јаков*, *Јанићије* (Грковић 1977: 104). *Јаков* је библијско име, хебрејског порекла и значи 'пратилац' (1977: 102). Облик се помиње у једној приповеци: „Јашо мој, ми немамо везе с народом.” (*Наступ* Станковић VI: 51); „Јашо, имај обзира, за Бога!” (исто, 54).

Јова – од *Јован* (Грковић 1977: 106). У приповеци се име помиње уз ауторски коментар о језику. Језичко порекло огледа се у ословљавању – *Јова* ном., *Јово* и *Јовото* вок.: „И једино што би их издавало и показивало да су отуда, из Турске, досељеници, то је био он, њихов Јова, јединац. Сви они, поред свега, никако нису могли да се уздрже и да га зову правилно, просто: Јово, већ би се при помену његова имена увек заборавили и звали га Јовото!” (*Јовото* Станковић II: 223).

У приповеци је употребљен само облик присвојног придева имена *Јова*: „Осећала је као сви у њу гледају; нарочито с доксата газда-Јовине куће, која се више њихове куће издизала на два спрата; отуда су је гледале прве, богате девојке, жене...” (*Покојникова жена* Станковић I: 241).

Јовото – од *Јово* < *Јован*, са наставком -то, који је постпозитивни члан. Ово је врло занимљива појава и захтева додатни коментар.

Српски језик спада у оне језике који имају препониране чланове (за индетерминацију). У српском стандардном језику употребљава се неодређена заменица *неки*, -а, -о, или *један* у значењу „неки”. Међутим у призренско-тимочким говорима развила се постпонирана употреба показних заменица, и то у сврљишко-заплањским и тимочко-лужничким говорима: „Александар Белић полази од тога да је члан у говорима источне Србије дошао из македонских говора, да су га у почетку имала сва три говорна типа

(јужноморавски, сврљишко-заплањски и тимочко-лужнички), односно заједнички прадијалекат ових говора, да га данас има само тимочко-лужнички уз ретке остатке у сврљишко-заплањском, чак да се у овом последњем и не ради о остацима, већ о наносима из првог” (Ћирић 1999: 147; в. Белић 1905: 442–446). А. Белић наглашава и то да у призренско-јужноморавском говору не постоји члан, али да „у причама које сам слушао у Врању могао сам чути по који члан који се иначе нигде не употребљава у јужноморавском говору” (Белић 1905: 35). Постпозитивни члан данас постоји у македонском (*човекот, жената, детето*) и у бугарском језику (*човекът, жената, детето*) (Ћирић 1999: 147).

У облику *Јовото* примећујемо члан за средњи род, који представља утицај македонског језика „заснованог на дејству дуготрајног суседства и интензивног миграционог кретања” (Ивић ¹2001: 158; в. Белић 1905: 446). Тај утицај се јасно очитава у следећем одломку: „И једино што би их издавало и показивало да су отуда, из Турске, досељеници, то је био он, њихов Јова, јединац. Сви они, поред свега, никако нису могли да се уздрже и да га зову правилно, просто: *Јово*, већ би се при помену његова имена увек заборавили и звали га *Јовото!*” (*Јовото* Станковић II:223). Писац у свом делу оставља коментаре који сведоче о статусу врањског, градског говора који се сматра „господским”, правилним и „народског говора” коме припада и облик имена *Јовото*: „У питању је народски изговор, који су сачували у говору иако су, по друштвеном статусу, господа: Ма коме од његових, чак и његовим сестрама, које су се највише упињале да говоре господски, само приђите и изненадно упитајте за њега, свака би се заборављала и одмах, уплашено, питала: – Је л’ *Јовото?*” (*Јовото* Станковић II: 224).

Присвојни придев: **Јовотов, -а, -о**. Хранили смо се заједно у једној ашчијници, код неког земљака *Јовотовог*. (*Јовото* Станковић II: 230);

Јовча – изведен облик од *Јов(а)* суфиксом *-ча* (Грковић 1977: 107). Име се јавља у приповеци и драми и у питању је иста личност:

1. „Узалуд толики просиоци. Долазили су први, чувени. Али *Јовча* је све одбијао. И без икаква снебивања што су неки од њега били богатији, и чувенији, чак и са неком насладом, одговарао им је: – За мене нема зета!” (*Јовча* Станковић II: 144).

2. „За тебе је, *Јовчо*, све, и алал ти вера! Не да кажеш да ти сад ово у очи ласкам, или ма шта ... Али и кад ниси овде, колико те пута спомињем и хвалим Бога што си ти. Јер, да тебе нема, шта би од нас, од ове цркве и вере било?!” (*Јовча* Станковић IV: 246).

Присвојни придев: **Јовчин, -а, -о**. „Е, пријатељи, ето то је та *Јовчина* кућа, имање. Широко колико зид овај држи чак тамо” (*Јовча* Станковић IV: 261);

Лаза – од Лазар, које је библијско име хебрејског порекла и значи „помаже бог” (Грковић 1977: 117). Име се јавља само у хипокористичном облику: „*Лаза* одмах поче да грди Јовота” (*Јовото* Станковић II: 238).

Мана – (грч. < хебр.) хипокористик настао од првог дела имена. *Мана* је хипокористик од *Манасије*, *Манислав*, *Манојло* (Грковић 1977: 126); С. Реметић упућује да је *Мане* хипокористик од *Манојло* (1996: 466). Форма *Мане* је уобичајена за име Манасија у говору Ниша, а *Масе* је везано за Врање (Богдановић 1997: 81). Име се јавља у неколико дела и односи се на једну личност – Ману-Грка.

1. „Она (хаџика Гашана) била млада, лепа, и како остала удовица, још више се пролепшала, набујала а онако сама у великој, богатој кући преварила се и загледала у неког лепог, чувеног са своје лепоте т. з. *Ману-Грка*.” (*Паранута* Станковић I:301). У датом примеру употребљен је облик акузатива, а не општег падежа.

2. „Испред своје пекарнице по обичају већ стоји чувени *Мана* Грк. Грбав, дугачке главе, јаких вилица, утрпан памуклијама, брошљав, са бројаницама, радосно, сладећи се, као поздрављајући путнике, госте, дере се: – Кевалос!” (*Баба Стана* Станковић II:119).

3. „За ту реч [’браћа смо’] – Мане, бре! – све што се ноћас потроши, ја плаћам.” (Ташана Станковић IV:174).

Масе – Ово је одредница која захтева додатни коментар, јер постоји неслагање у системским подацима (ономастичким речницима) и информацији коју пружа књижевно дело. Наиме, у *Речнику* М. Грковић, као и у *Рјечнику* М. Шимундића налазимо да је *Масе* постало од *Максим* (1988: 428). Међутим, у приповеци *Стари дани*, јасно је да је *Масе* од *Манасија*, што потврђујемо примером: „Док, а увек она, снашка Паса, жена чича-Масина, прва не уђе, па за њом и остале. [...] Тај јој је ујак био богат и није хтео да је да Томчи, који ју је превео, него моме чичи Манасији.” (*Стари дани* Станковић I: 192).

То што у књижевном делу јасно стоји однос основног имена и његове изведенице, а који се не слаже са подацима које пружају речници, упућује нас на закључак да је *Масе* облик који је везан за врањски говор. Потврду за такав закључак налазимо у *Речнику говора јужне Србије* М. Златановића који бележи одредницу *Масе* и везује га управо за Врање. Везаност облика за врањски говор налазимо и у чињеници да је у Нишу, у нишком говору *Мане* хипокористик од *Манасија* (рецимо *Мане* кујунџија у *Зони Замфировој* Стевана Сремца) (в. Богдановић 1997:81).

М. Златановић тај облик дефинише као ’мушки надимак’. Међутим, ми га ипак сврставамо у хипокористике, јер је творбени механизам постања овог антопонима следећи: *Масе* је постало скраћивањем основног имена, а тако скраћене облике убрајамо у хипокористике.

Хипокористици од имена из латинског језика (преузети преко грчког језика)

Томча – (грч. < хебр.) хипокористик изведен од *Том(а)+ча*. М. Шимундић примећује да може бити у питању изведено име од *Томислав*. У вези са суфиксом *-ча* налазимо следеће: „*Ча* је хипокористични суфикс, углавном регионалан, у мушким именима“ као Мирча, Коча, Јовча итд. (Клајн 2003: 163). Творбени наставак *-ча* типичан је за јужне и источне крајеве српског, штокавског говорног подручја.

1. *Томча* из приповетке *Стари дани* један је од најупечатљивијих мушких ликова у збирци, и зато није необично што је писац баш њему наденуо име у чијем се облику огледа и дијалекатско поднебље из којег је потекло: „Ту је [Пасу] нашао Томча, који се баш тада врзао око границе као кријумчар... Сам без игде икога. Само пије и лута по механама, бијући Циганке и друге механске жене. Примили га у општину. Ни кмет, ни полиција, нешто средње. Њега нити бирају, нити га ко поставља. Зна се шта је он – ноћник, који обилази варош, хвата кријумчаре, бије пијане слуге и симиџије“ (*Стари дани* Станковић I: 192).

2. „А највише је утврђивало у том предосећању да ће га заиста заволети не то што је биво све изразитији и пунији оне мушке, јаке снаге, него што је с дана на дан све више постајао њен, сасвим њен, не неки други, страни Томча, син газда-Марков, него њен *Томча*.” (*Нечиста крв* Станковић III: 222).

Присвојни придев: **Томчин, -а, -о**. „Слуга, пошто још једном баци престрашен поглед по коњу, да није штогод заборавио, приведе алата, гурну ону узенгију на Томчину ногу, коју овај беше само подигао” (*Нечиста крв* Станковић III: 241);

Тоне – од *Антон, Антоније* (Грковић 1977: 196). Име носи један мушки лик у роману *Нечиста крв*: „Као увек, све је то извршивао Тоне, њихов главни момак, који је још под дедом Софкиним био доведен са села. Он се после толико извежбао у рачунима да је, као њихов заступник, једнако горе у чаршији, у њиховој магази седео.” (*Нечиста крв* Станковић III: 32).

У вези са мушким календарским хипокористичним именима можемо приметити неколико специфичних дијалекатских карактеристика:

1. Богата деривација, бројност хипокористичних облика од једне основа је карактеристична за јужне говоре (в. Грковић 1997: 75; Стошић 2009: 75; Савић-Грујић 2009; Чолак 2009: 60):

Димитрије: Мита, Митанче, Митица, Митка; *Коста*: Која, Коља; *Василије*: Васа, Васиљко; *Јован*: Јова, Јовча; *Манасија*: Мане, Маса; *Танасије*: Таса, Тасица, Ташко; *Тодосије*: Тоша, Тошка.

Већина облика је стилски маркирана, јер се употребом таквих форми показује експресивност, појачана осећајност и блискост у међуљудским односима.

2. У дијалекатској творби хипокористика посебно се издвајају они који су постали суфиксима везаним за дијалекатски ареал: суфикси *-ка* у именима *Митка*, *Тошка*, *-ча* у именима *Јанча*, *Јовча*, *Николча*, *-че* у облику *Митанче*. Главна специфичност оваквих форми јесте у томе што су грађене од стране основе и домаћег суфикса, и то оних наставака који су типични за призренско-тимочку (односно призренско-јужноморавску) говорну зону.

3. Хипокористик *Маса* је нарочито издвојен, јер представља специфичност баш врањског поднебља у односу на друге говоре призренско-јужноморавског ареала. То утврђујемо на основу три битна податка.

а. У антропонимским речницима *Маса* је означено као изведеница од *Максим*, а не од *Манасија* (в. Грковић 1977). Међутим, у књижевном тексту је врло јасно показано да се *Маса* односи на *Манасију*.

б. У дијалекатском речнику налазимо потврду да је *Маса* постало од *Манасија* и да је употреба облика везана за Врање (в. Златановић 1998 према Расковник САНУ).

в. Други хипокористик од *Манасија*, *Мане*, везан за област око Ниша (в. Богдановић 1997: 81).

4. Скрећемо пажњу и на облике са балканистичком језичком цртом, са постпозитивним чланом *Јовото*, *Ристот* (Ћирић 1999: 147; в. Белић 1905: 442–446); као и на облике изведене суфиксом грчког порекла *Костаћи* и *Ристаћи*. Јављањем оваквих облика у књижевном тексту, реферише се на порекло ликова који их употребљавају (на оне са македонског говорног подручја, односно на ликове грчког порекла).

Хипокористици од имена оријенталног порекла

Аса – Нема у Шкаљић 1966. У речнику *Турцизми у српскохрватском језику* налазимо да *has* значи 'посебан, специјалан' (1966: 316). Нема података ни у Речнику САНУ. Могуће да је у питању хипокористик од *Асан*. Облик *Аса* везује се за један мушки лик: „Јуче сам мог *Асу* заженио и запресио му девојку.” (*Ташана* Станковић IV: 169).

Јусуфче – хипокористик од муслиманског имена *Јусуф*, изведен суфиксом *-че*. Управо такав облик је веома занимљив и захтева додатни коментар. Према својој структури у питању је антропоним са страном основом (*Јусуф-*) и словенским суфиксом *-че*, посебно везаним за говоре призренско-тимочке зоне. Д. Томић каже да је овај антропоним „употребљен у нестандартном, дијалекатском облику” (Томић 2015: 254).

У тексту се облик *Јусуфче* долази у реченици након основног имена, које се јавља у синтагми 'њихов *Јусуф*', чиме се осећање блискости према лику појачава. Деминутивно-хипокористични суфикс *-че* интензивира присно и заштитничко осећање према младом *Јусуфу*. Јасна је пишчева намера да језичким средствима опише однос међу ликовима, однос два побратима газда Марка и Ахмета, и бригу о породици једног другог као о сопственој.

Потврде налазимо у следећем одломку: „И нико није био пажен и вољен као тај већ ’њихов Јусуф’, ’Јусуфче’ како су га сви звали. За све Маркове братственике био је он као неко вуче, неко дивље младунче, које они треба што више да припитоме, што више да му угоде. И сваки му је чинио, угађао, више него својему.” (*Нечиста крв* Станковић III: 129).

Јусуфчић – хипокористик од муслиманског мушког личног имена *Јусуф*, изведен суфиксом *-чић* (в. *Јусуф* и *Јусуфче*). Као и у вези са обликом *Јусуфче*, хипокористик *Јусуфчић* је од стране основе а домаћег суфикса: „Узалуд Ахмет, пренеражен, цео фис довукао к себи, да му Јусуфчића дан и ноћ чувају и пазе” (*Нечиста крв* Станковић III: 130).

Суља – хипокористик од *Сулејман*, муслиманско мушко име које је пореклом *Соломон* у хебрејском, а у турски језик је дошло преко арапског (Шкаљић 1966: 573). Као основни облик овог хипокористика бележимо форму са *-а*: *Суља*, како налазимо и у књижевном делу, а К. Беговић бележи облик *Суљо* (2013: 47). Хипокористик је додељен једном лику у делу: „И ко би је [баба Стану] видео чинио би се невешт! Једино Суља Циганин. Ако би и он дошао тада на пазар, куповао као увек коње, пошао овамо и чим би њу видео, одмах би застајао.” (*Баба Стана* Станковић II: 127).

5.1.10.3. Мушки лични надимци

Надимак или когномен (*cognomen*) је термин који је дефинисан на следећи начин у србистици и русистици: „Надимак је секундарно име, неслужбено, неретко шаљиво или погрдно, добијено на основу неке телесне или психичке одлике, на основу неког догађаја...” (Богдановић 2009: 10); „Прозвище, затем фамильное имя, стоявшее на третьем месте (после помен) в антропонимической формуле имени человека в античном Риме. *Пр.*: Scipio, Paulus, Cinna, Nasika” (Подольскаја 1988: 65).⁸⁸ Вук Караџић о надимцима пише следеће: „У Херцеговини у Црној гори много чељаде (и мушко и женско) има још по једно име осим крштенога. Надимци могу бити двојаки – једни се надјену дјетету у кући као од милости (може бити још прије крштења), а други послѣје изван куће, понајвише подсмјеха ради” (Караџић 1935 према Расковник САНУ).

У врањском крају сасвим је уобичајена употреба надимака, представља диференцијалну одлику говора и језика овог поднебља и зато завређује посебну пажњу: „У јужним српским крајевима у свакодневном животу веома је развијена употреба надимка. Док у многим областима надимке сматрају за увреду, овде су познатији од имена” (Грковић 1997: 75)

Ова категорија антропонима је посебно занимљива са стилског аспекта, јер је то увек маркирани слој лексике и има експресивну функцију: „Наиме, имена и презимена често могу бити обременена конотацијом – позитивном или негативном – а надимци скоро увек.” (Спасојевић 2014: 347).

Од хипокористика личних имена се разликују по томе што су трајнији пратилац особе која га носи: „Надимци се од већине хипокористика разликују по томе што се хипокористици све мање користе како особа одраста и стари, а надимак прати свог носиоца обично кроз читав живот” (Јашовић 2009: 26).

Важан чинилац настајања надимака је то што се најчешће бира једна карактеристична особина лика који је носилац: „У процесу настајања надимка, номинатор из збира појма означеног именицом човек апстрахује за надимак само једну, по њему најмаркантнију особину којом ће конкретизовати, диференцирати дотичну особу” (Жугић 2004: 177).

⁸⁸ У руској литератури постоји и термин *кличка*, али је он везан за зоониме. Међутим, у једном свом значењу може се односити и на надимке људи, али у одређеном контексту као што је тајно име: „Конспиративно прозвище у човека, находящегося в какой-либо тайной организации, в т. ч. партийная кличка у многих членов партии в период ее нелегального существования (сейчас — партийный псевдоним)” (Подольскаја 1988: 65).

Надимци могу бити мушки и женски; лични и породични. У нашој грађи забележили смо неке личне надимке који су постали од породичних.

Будући да надимци настају према једној карактеристичној особини носиоца, мушке надимке смо поделили према тим карактеристикама: оними који су постали према пореклу, затим према занимању лика, они постали од апелативне лексике различитог значења.

Мушки надимци мотивисани етничком припадности или пореклом лика

Грк – Надимак према етнониму Грк, а лик је пореклом Грк и управо та особина је постала његово главно обележје, да је ушла у надимак.

У књижевном делу надимак стоји уз лично име: „Она (хаџика Ташана) била млада, лепа, и како остала удовица, још више се пролепшала, набујала а онако сама у великој, богатој кући преварила се и загледала у неког лепог, чувеног са своје лепоте т. з. Ману-Грка.” (*Паранута* Станковић I: 301). Утицај грчког језика на српски народни говор очитује се у репликама кафеџије Мане Грка у драми *Ташана*.

Секула – У литератури постоји двојако тумачење облика Секула:

1) варијанта мађарског имена *Секул* које означава припадника мађарског племена у Ердељу (Грковић 1977: 177).

2) М Шћепановић бележи да је *Секула* хипокористик од *Селимир* (1997а: 37). Нема података у Златановић 1998.

1. „Марко, хата па у град, и Хаџи-Ристу, Зафира, Секулу ... Све бре, све зови овамо на радост и веселје!” (*Коштана* Станковић IV: 46).

2. У нашем корпусу постоји јасна потврда да је Секула надимак за Менка јер се на једном месту помиње Секула, а на другом Менко у вези са истим ликом: „Секула надизао би канату (тестију) вина, пио тобож да се охрабри, како би после више се раздрљивао, јаче лупао по грудима и узвикивао: – Еј, хеј! Стојане, брате мој слатак. Певај Стојане, певај туго моја слатка!” (*Певци* Станковић V: 139); „А Менко такође” (*Певци* Станковић V: 142).

„Турчин” – надимак који је мотивисан етнонимом. Надимак се односи на лик *Јовче* који је Србин по пореклу: „Жене су га чак и мрзеле. – ’Турчин!’ – гунђале би оне кад виделе где им се он онако натмурено а чист у ново обучен, још свеж и здрав, приближава!” (*Јовча* Станковић II: 140). Надимак који је лик стекао не због порекла, већ због времена које је провео у Турској, због трговине: „Водио је трговину ружама по Турској.” (*Јовча* Станковић II: 139).

(Суља) Циганин – Надимак према етнониму Циганин, који је лику наденут јер је пореклом Циганин. Надимак је употребљен уз хипокористик личног имена *Суља*: „И ко би је [баба Стану] видео чинио би се невешт! Једино Суља Циганин. Ако би и он дошао тада на пазар, куповао као увек коње, пошао овамо и чим би њу видео, одмах би застајао.” (*Баба Стана* Станковић II: 127).

Мушки надимци мотивисани топонимом

Доњовранче – *Доњовранче* је надимак који је изведен од топонима Доње Врање и суфикса *-че*. Суфикс *-че* се редовно употребљава као хипокористични суфикс од мушких имена, а ређе од женских (Клајн 2003: 165).

Потврда у књижевном тексту: „А од Стојана Доњовранчета допире писак деце, плач жене и његова вика.” (*Наш Божих* Станковић I: 182).

Шкодра-паша – К. Беговић бележи да је у питању „антропоним неразјашњене етимологије” и да је „највероватније у питању реч арапско-турског порекла” (Беговић 2013:

45). Међутим, ми налазимо податак да је у питању историјска личност Мустафа-паша Бушатлија, Мустафа-паша Шкодралија. У историју је ушао као вођа устанка против султана у 19. веку: „Против Цариграда устали [су] скадарски везир Мустафа Бушатлија и босански беговат на челу с градачким капетаном Хусеином” (ИСН V-1 1994: 189).

У питању је надимак, јер је званично име историјске личности Мустафа-паша Бушатлија. *Шкодралија* је надимак који је паша добио према територији којом је управљао. На једном месту облик *Шкодралија* издвојен је наводницима: Мустафа-паша „Шкодралија” (ИСН V-1 1994: 230).

Облик Шкодра-паша у вези је са топонимом Скадар, јер је паша том територијом управљао – потврду за то налазимо у историјском прегледу када на једном месту стоји „Мустафа-паша Шкодралија, скадарски везир” (ИСН V-1 1994: 114), а на другом „Мустафа-паша Скадарски” (ИСН V-1 1994: 147).

Одредницу Шкодра-паша сврстамо у антропониме оријенталног порекла имајући у виду компоненту *паша*, реч пореклом из турског језика и у питању је: „titula visokih dostojanstvenika i vojnih lica osim u duhovnoj hijerarhiji; rang generala. Uvijek se stavlja iza imena” (Шкаљић 1966: 511).

У делу ово име носи један лик и реферише се на стварну личност: „Битке појединих паша, почев од пролаза чувеног Шкодра-паше, па све на овамо.” (*Стари Василије* Станковић II: 97).

Мушки надимци мотивисани занимањем

Недељко Богдановић је приметио у вези са делима Стевана Сремца да постоји „читав регистар делатности ондашње вароши представљен... посредно, преко секундарних имена личности” (Богдановић 1997: 80).

Бојација – Један од ликова у укупном делу Б. Станковића који носи име *Риста* представљен је и занимањем, што представља неку врсту сталног епитета, јер се лик јавља у две приповетке на исти начин именован:

1. „Риста бојација се већ побио и затворио у кућу.“ (*Наш Божић* Станковић I:182).

2. „Ево, Ристу бојацију – не силом, већ молбом, и то каквом молбом, једва га одведох кући. Напио се. Из механе изнео сто насред чаршије, па засео и псује” (*Коштана* Станковић IV: 22).

Занат бојација/бојадисање у врањској области: „М’стење (бојадисање) домаћих тканина врши се и данас природним бојама, уз употребу индустријских боја. До другог светског рата било је више бојацијских радњи него данас, јер се индустријска боја теже и скупље добављала.” (Николић-Стојанчевић 1974: 155).

Гајдарџија – Надимак према занимању– лик у приповеци свира гајде.Н. Богдановић описује порекло према турском *gayda* (Богдановић 2017: 33):⁸⁹„СтојменГајдарџија са дугачком црном колијом, са гајдетом испод пазуха, спотиче се пијан, батрга по чаршији идући из механе у механу свирајући.” (*Баба Стана* Станковић II:120).

Кријумчар – Надимак према занимању. Иако није испуњен формални критеријум, да антропоним буде забележен великим словом, ово је несумњиво надимак, јер заузима насловну позицију у приповеци *Риста* кријумчар, а такође је део карактеризације лика што показује следећи одломак: „Био је то тај чувени и страшни кријумчар [Риста]. Истина, сељак отуда са саме границе, али и трговац... Бојали су га се чак и Арнаути. Међутим, био је то

⁸⁹ У том раду Недељко Богдановић говори о различитим дијалекатским облицима овог занимања, као што је гадљар, у оквиру дијалекатске творбе (в. тачку § V 5.2.2. овог рада).

мали и ситан сељак. Само су му очи биле оштре, уста танка.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

Певац/Певци – У питању је наслов недовршеног романа (Станковић V: 127). Стојан Певац био је надимак пишчевог оца који је добио због талента – певања (в. Речник МС IV: 372).

Мушки надимак према статусу

Госпо'н – надимак наденут из подсмеха лику који би желео да је као господин. Апелатив *господин* изведен је суфиксом *-ин*: „*Drugi dio ovog sufiksa [-anin] -in dolazi i u apelativima (primjer: gospodin: pl. gospoda, vlastelin: vlastela)* i значи један индивидуум између других исте категорије. *Zbog toga iščezava u pluralu.*” (ЕРХСЈ I: 44).

Надимак носи један лик, а синтагма *Госпо'н Таса* је уједно и у наслову приповетке: „Наравно да је од другова добио општи прекор и назив 'Госпо'н Таса' али је зато тек у трећем месецу службе и последњи од њих био отпуштен а он је једини остао.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 244).

Лик Тасе је лик у развоју. Од надимка који је служио као подсмех, *госпо'н* почиње да буде титула, *господин*: „И тако он, поред службе, поред кондиција које су бивале све боље и веће, не у шали и потсмеху, већ у истини поче да бива 'Госпо'н Таса' ... Али по лицу већ доста нежном, као свако неговано, а особито по његовом ходу, полаком, мало поклекцујућем, видело се да се осећа већ као господин, сигуран, свој, јак.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 245).

Мушки надимци добијени према породичном имену

Казак – Тумачење овог онима може бити тројако: презиме, надимак, име рода.

1) Према Речнику САНУ у питању је презиме. К. Беговић га према том критеријуму сврстава у презимена.

2) Међутим, узимајући у обзир семантику и могуће порекло као варијанта лексеме *козак*, оним може припадати надимцима: „Може бити варијанта лексеме *козак*... У ЕССЈ-а наводи се обличка варијанта лексеме *коза* – *каза*, што може бити још једна потврда за претпоставку да је презиме етимолошки везано за лексему *коза*. ... Међутим с обзиром на могућу етимолошку на коју упућују ЕССЈ-а и САНУ, треба имати у виду да ово може бити надимак – *онај који чува козе*.” (Беговић 2013: 44). У речнику М. Златановића одредница *Казак* је дефинисана као 'надимак' и везана је за Врање (Златановић 1998 према Расковник САНУ).

3) У етнографским истраживањима налазимо податак да је у питању име рода. Име рода *Казаџи* је везано за Нерадовац (врањско насеље), а добијено је „по друштвеним односима и положајима у турском феудалном систему” (Николић-Стојанчевић 1974: 317). У књижевном тексту надимак стоји уз лично име: „Крезуби, некада богат, а тада сасвим пропао Коста Казак са пола увученом у устима муштиклом, завученим рукама у старе, отрцане чакшире” (*Баба Стана* Станковић II:119).

Сарајдар – Могуће је да је у питању породични надимак који је узет за лични на основу припадања том роду. У Златановић 1998 постоје одреднице *Сајдар* 'мушкарац из рода Сајдарови' и *Сајдарови* 'род у Врању'. Нема у Грковић 1977.

Надимак је везан за једног јунака, за Косту: „Сарајдар, као увек, изваљивао би се и пуштао неки глас што није личио ни кашљању ни песми.” (*Певци* Станковић V: 139; в. и 142).

У грађи смо забележили и присвојни придев: **Сарајдаров, -а, -о**. „Поред њих, знао је Јован, да је сад тамо и стари хаџи Риста, брат Сарајдарове мајке, сув, чист старац.” (*Певци* Станковић V: 179).

Чукља – К. Беговић наводи да је у питању надимак неразјашњене етимологије (Беговић 2013: 47). У *Речнику српских говора Војводине* лексема *чукља* је везана за рибарску и пастирску терминологију и означава: 1. шиљати завршетак мреже; 2. врста овце са завијеним роговима (РГВ10). Међутим, Момчило Златановић бележи да је *Чукља* „мушкарац из рода Чукљинци”, да су Чукљинци „стари род у Врању” (Златановић 1998). Код Јаворке Маринковић налазимо топоним *Чукљанци* који означава ’махалу, део села’ у Собини (Маринковић 1989: 125).

Два лика носе овај надимак:

1. Стеван Чукља, надимак се помиње само у наслову истоимене приповетке у збирци (*Стеван Чукља* Станковић II:88). Насловни лик приповетке је касарин и помиње се да је овчарио: „имао је двадесет и више брава оваца”, чиме се може довести у везу са значењем лексеме *чукља* о овцама са завијеним роговима. Међутим, немамо потврду да се та лексема користила у Врању са тим значењем. Будући да се у вези са ликом не износи податак о пореклу, па не знамо да ли је од старог рода Чукљинци из Врања.

2. У недовршеном роману *Певци*, *Чукља* је надимак за *Станка*: „Једино што се [Јован] дружио са Сарајдаром, Станком Чукљом.” (*Певци*, 135)); „Чукљу после [кад Стојан запева] место не држи. Издиже се. Шири лактове и набија фес.” (*Певци* Станковић V:139).

Будући да два лика носе овај надимак, а оба лика су из Врања, сасвим је извесно да је надимак у вези са пореклом и означава мушкараце из рода Чукљинци.

Мушки надимци различите мотивације

Бекче – Катарина Беговић нуди три претпоставке о етимологији посматраног облика према различитим речницима:

1) Прва се тиче хипокористичног значења лексеме *бекче*: *млади бег*. Потврду за мотивисаност онима *Бекче* лексемом *бег* налазимо и у истраживањима о суфиксу *-че* (Радић 1987: 229).

2) Друга се односи на деривационо поље којем припада придев *бекав* са значењем *тепав, муцав*.

3) А трећа је у вези са презименом *Бекчевић*, а које је повезано са турским језиком и лексемом *бекчи* која значи *стражар*.

На крају се приклања другом тумачењу, у вези са придевом *бекав*, јер „таква семантика доприноси карактеризацији лика у делу” (Беговић 2013: 47).

У књижевном опусу ово име се јавља два пута и односи се једну личност:

1. У *Божјим људима*: „Шта ће ми хлеб? Хлеб је за просјаке. А Бекче просјак није! Ракију да ми даш.” (*Бекче* Станковић II: 293).

2. „Улази Бекче у чоханим чакширима, цемадану, са свиленим појасом; на глави набијена шајкача до очију. ... Био је некада врло леп, што се и сада приметно види. Кошчат, и има пуну, кратку браду. Омиљен код свију.” (*Ташана* Станковић IV: 119).

Гркљан – Налазимо две могућности за мотивацију овог надимка. 1) у вези са занимањем лика, лик је музикант, У Златановић 1998 налазимо одредницу *Кркљан* ’мушки надимак’, фонетски измењену, са обезвученим иницијалним сугласником.

Име носи један лик и у питању је отац *Коштана* из истоимене драме: „Уз *песму, свирку, улазе Коштана, Стојан, Салче, Гркљан, и остали.*” (*Коштана* Станковић IV:25).

Доктор – Надимак за зеленаша. Латинизам који значи „носилац највишег академског степена”, а у секундарном значењу ’лекар’ (Речник МС I: 722), а *лекар* је дефинисан као „онај коме је посао да проучава и сузбија болести и да лечи болеснике” (Речник МС III: 182). Вероватно да се из секундарног значења ’лекар’ развио и надимак за зеленаша, као иронично метафорично значење ’помагање људима’.

Пример употребе у књижевном делу је дат врло сликовито: „Али га ђаво натера те се мало задужи код Доктора... А он, знаш га, жива ватра. Кога дочепа у своје руке тај више читав не изиђе. Мало по мало преклопи му имање. И давај, давај, исплаћуј, али, ко ће алу да засити.” (*Увела ружа* Станковић I: 111).

Каварола – Нема у Речнику САНУ, нема код Грковић 1977, нема у Златановић 1998 према Расковник САНУ; нема у ЕРХСЈ. Једину потврду да је у питању лични надимак налазимо у испитивању ономастичке грађе *Нечисте крви* (Стошић 2009: 65).

Пример потврде у књижевном тексту: „Па чувени деда Софкин, Каварола. Место да он, као старији, једнако седи код куће, пошто је млађи брат био вечито болешљив, и ма да се би оженио првом лепотицом из Скопља, из неке упола грчке фамилије, ипак он, једва издржавши неколико месеца брачнога живота, продужи тобож своја путовања по варошима, а у ствари свој стари распуснички живот са чочецима, Циганкама и другим јавним светом.” (*Нечиста крв* Станковић III: 20).

Мераклија – Надимак *Мераклија* постао је од „*merak*“ (арап.) у значењу ’наслада, уживање, угодно осећање, угодно расположење’ (Шкаљић 1966: 459) и суфикса *-лија*, којим се граде именице са значењем занимања или носилаца особине (Клајн 2003: 106).

Пример потврде у књижевном тексту: „С леве стране, на путу, који је био усечен, а из долине преко брда водио вароши, искрсну Митка Мераклија. Задигао главу, прогрлио корпу грожђа што је напросио и коју ће сад продати у чаршији за ракију.” (*У винограду* Станковић I: 162).

Паламар – *паламар* је реч турског порекла и значи „дебело бродско уже” (Речник МС IV: 308). Пример потврде у књижевном тексту: „Јован Паламар засео наред куће. Избацио мангал и пећ – врућина му, поломио све чаше и привукао тенџеру и из ње пије. Госте не дочекује стојећи, већ они морају после да се краду и тако оду од њега” (*Наши Божји* Станковић I: 182).

Парапуга – Катарина Беговић упућује на могуће значење: *онај који је докон, који губи време (онај који пара опуту)* (Беговић 2013: 47) што је у вези са судбином лика у делу:

1. „Сав нагунтан, са по десет пари кошуља и гаћа око себе и пун других крпа што једнако купи и халапљиво трпа у своје пазухе, недра, ногавице.” (*Парапуга* Станковић I: 300).

2. У питању је исти лик и у драми *Ташана*: „Али да би свој грех испаштала, била кажњена целог живота, овде, у овој кући, има Парапугу, онако унакаженог, блатњавог, што се ваља по улицама и спава по камењарима и под плотовима, да негује и двори.” (*Ташана* Станковић IV: 200).

Присвојни придев: **Парапугин, -а, -о.** „Ниже степеница види се Парапутина кућица.” (*Ташана* Станковић IV: 205).

Цопа – Нема у Грковић 1977. У Српском рјечнику проналазимо само лексему цопа, која није властито име, и дефинисана је као „лоша реч против жене” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). У Речнику МС је дефинисано као германизам, покрајинска и поградна реч: „аљкава женска особа” (Речник МС VI: 811). Будући да се лексема *цопа* односи на жену, а у књижевном делу га носи мушки лик, није вероватно да је значење погрдне лексике везано за посматрани оним.

Пример употребе у *Божјим људима*: „И почео да му уноси крст. А то је код Цопе значило: крст од његова, Цопина гроба. Цопа би на то почео да плаче, виче, баца се штаповима и торбама дерући се за оним а тужећи се на њ пролазницима.” (*Цопа* Станковић I: 308).

Присвојни придев, **Цопин, -а, -о:** „крст од његова, Цопина гроба”, употребљен је у неодређеном виду.

„**Чисто брашно**” – У питању је синтагматски надимачки спој (в. Спасојевић 2014: 351). Управо конструкције овог типа издваја Суперанскаја као занимљиве и сложене због тога што те лексеме нису уобичајене за именовање људи. Наиме, Суперанскаја уводи критеријум, ако се у деклинацији мења свака реч значи да супстантивизација није потпуно извршена, а ако се деклинира само последња компонента онда је супстантивизација потпуна (Суперанскаја 1973: 111/112).

Што се тиче стилске функције, она је у овом случају веома изражена. Надимак је лик добио, јер тражи „чисто”, бело, пшенично брашно и у питању је божјак из *Божјих људи*: „– Чисто брашно искам, чисто ... – Одбија жене када му која случајно да хлеб од 'нечиста', непшенична брашна.” (*Станко „чисто брашно”* Станковић I: 309). У врањском крају познат је култ хлебова. Чисто, бело брашно симболизује чисти род пшенице.⁹⁰

Оваква конструкција не може бити упрошћена, а да се не изгуби део информације који је у њој похрањен као целини. (Суперанскаја 1973: 112).

У једном дијалошком одломку, односно у једној реплици главног лика, издвајамо епитете који нису надимци али су врло карактеристични као избор увредљиве лексике: **гурбетин, крвник, сурунтија** (турцизам „нешто старо, похабано” (Шкаљић 1966: 576) – Син Трајка гурбетина! Син Трајка сурунтије, што имаше жену турску помећарку, од које у маали ниједна девојка не остаде поштена, упропашћена, неподведена оном псу, - пас му се на гроб! ... Крвнику Сулејману. – Оох! (*Стари Василије* Станковић II: 110).

Надимке карактерише експресивност и њиховом употребом се остварује висок степен индивидуализације лика који га носи, нпр.: *Турчин, Доктор, Госпо'н*. Надимком се истиче нека специфична особина као што је занимање (*Гајдарџија, бојаџија*), статус (*Госпо'н*), порекло (*Доњовранче, Чукља, Сарајдар, Казак, Грк*), а неки надимци у вези су са народним предањем (*Чисто брашно* – култни хлебови). У већини надимака се очитује локално порекло – надимци су настајали према припадности старим врањским породицама, према локалним занимањима, према локалним народним веровањима. Поједини надимци су врло експресивни, јер су показатељ емотивног набоја који постоји према лику који је носилац (подругљиво и увредљиво *Турчин*, иронично *Доктор, Госпо'н* итд.).

У вези са творбеним планом издвајамо појаву антропонимизације апелативне лексике и трансонимизације. Мушки надимци постали од занимања издвојени су самом формом (пишу се великим словом) тј. антропонимизовали су се, или су заузели специфичну позицију каква је место у наслову књижевног дела. Надимак *Доњовранче* постао је трансонимизацијом топонима у класу антропонима дијалекатским суфиксом *-че*.

⁹⁰ „Култни хлебови. За прво орање и сетву, за ораче се меси 'чиста погачка' (од белог пшеничног брашна), коју су орачу носили за обед на њиви. (1974: 98) ... Аграрни обреди везани су и за остале празнике црквеног календара. На 'Чисти понедељак' [први дан Ускршњег поста] домаћице месе 'чисту погачу', како би у житу било што мање 'гламнице' (уродица, кукољ). Ова погача се тако зове због белог, 'чистог' пшеничног брашна, од кога се меси. Белина и чистоћа брашна и жита мађијским путем треба да обезбеди чист род пшенице.” (Николић-Стојанчевић 1974: 99).

5.1.10.4. Распоред мушких имена према пореклу и статистички подаци

У грађи смо забележили укупно 140 мушких антропонима са следећим распоредом:

- 1) Слој словенских антропонима: 14 (основних имена) + 13 (хипокористичних) = 27
- 2) Слој библијских и хришћанских антропонима:
  - А) из грчког језика: $18 + 25 = 43$
  - Б) из хебрејског језика: $10 + 9 = 19$
  - В) из латинског језика: $2 + 2 = 4$

Међу мушким именима значајан број чине имена домаћег, словенског порекла што је очекивано имајући у виду да испитујемо српски именослов.

У другој групи налазе се календарска имена чији је збир већи од броја домаћих имена. Таква имена су уобичајена у српском именослову, јер су део (православне) традиције, започете примањем хришћанства, и зато су очекивана (в. Грковић 1983: 12/13; Јовановић 2009: 222). О томе Ж. Ћупић каже следеће: „То су редовно давно одомаћена имена из хришћанске традиције (библијска и светачка) и њихови деривати” (Ћупић 1998: 76). Што се тиче вероисповести, највећи број припадао је православљу (Поповић 1998: 72). Управо из религијске сфере долазе бројна, осим словенских, и календарска имена. У Русији је црква наметала хришћанска или календарска имена, а српски именослов није прошао кроз ту врсту намета: „Црква је током неколико векова наметала тзв. хришћанска или календарска имена, тј. грчка и грецизирана мушка и женска имена. Тако су лична имена све више постајала творбено-семантички немотивисане речи. Нарушио се однос између пуних и скраћених имена. Хипокористици се, међутим граде и од ових имена помоћу словенских суфикса: *Иванко, Томица, Стјепанш, Петрило* и сл. ... Од свих словенских народа Срби и Црногорци најбоље чувају прасловенска двотематска и хипокористичка имена. Ова појава се објашњава тиме што српска православна црква није наметала хришћанска (календарска) имена, суочена са опасношћу од исламизације” (Маројевић 1984: 186). Ипак, календарска имена заузимају део фонда традиционалног српског именослова. То је стара традиција још од српског средњовековног именослова: „Уз српска словенска имена... с примањем хришћанства отворио се пут и за имена из хришћанске традиције (библијска и светитељска)... У овом малом и раном преднемањивом узорку видимо да су доста заступљена хришћанска имена (*Петар, Стефан, Захарија, Павле и Михаило*) (Пешикан 1995: 36/37)”.

У нашем корпусу најчешћа мушка имена су хипокористик *Риста* (12 потврда) *Јован* (10 потврда), *Стојан* (7 потврда), хипокористик *Мита* (7 потврда). М. Пешикан, проучавајући антропонимски материјал са косовско-метохијског подручја, примећује да су у источнијим крајевима те области у XIV и XV веку честа имена била управо Јован и Димитрије (Пешикан 1991: 334). Будући честа и уобичајена српска имена на посматраном ареалу, очекивано је да су заступљена и у књижевном делу.

- 3) Слој антропонима различитог порекла:

Антропоними оријенталног порекла: $20 + 4 = 24$. Бора Станковић пише о српском становништву у сложеним историјским околностима живота у Османском царству. Имена оријенталног порекла носе различити ликови, из различитих народа:

А) Ова имена носе Турци, Арбанаси (Арнаути) и Цигани.

Б) У вези са турским и арбанашким именима најчешће их прати опис зулума над српским становништвом какав је нпр., један од најупечатљивијих, у приповеци о Менку.

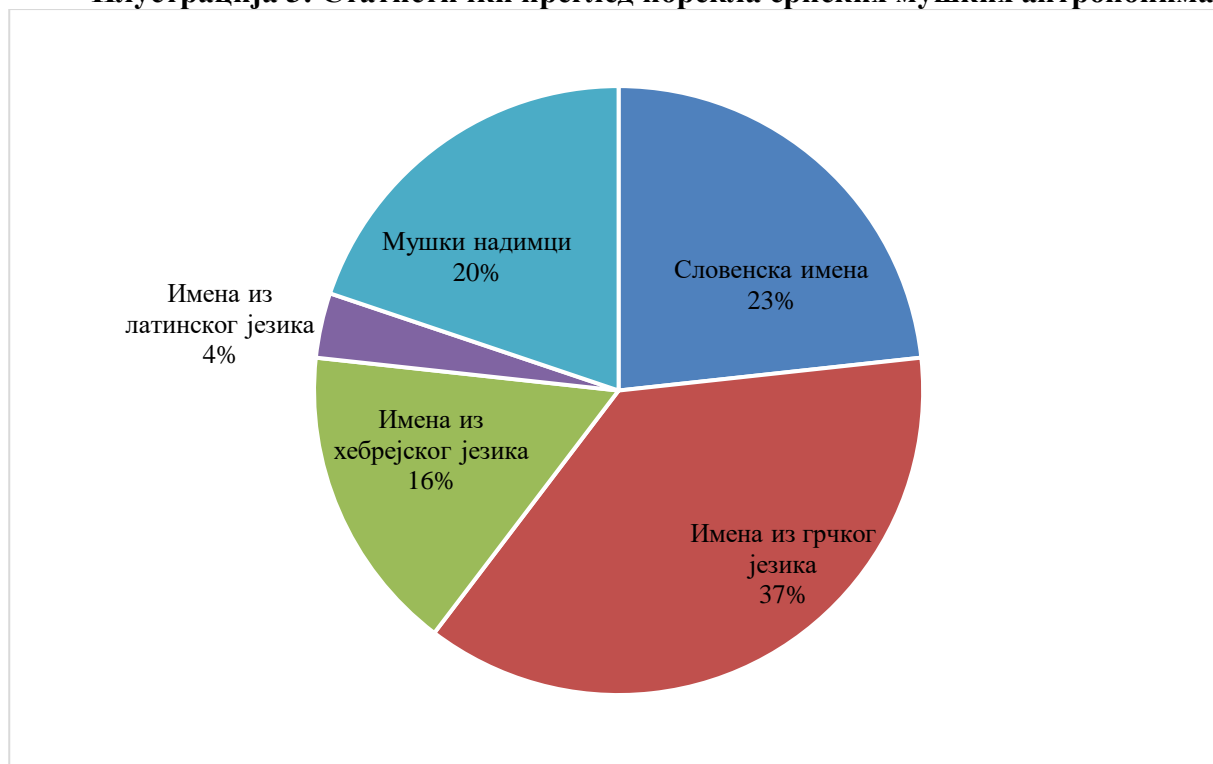
В) Готово увек постоји подела на 'наше' и 'ваше' нпр.: „ваша Ташана [Српкиња] и наш Сарош [Турчин]” у драми *Ташана*. И мада су постојали побратими какав је био газда Младен и Ахмет у роману *Нечиста крв*, брак између Арнаутина, Ахметовог сестрића Јусуфа, Јусуфчета, како су га од милоште звали, и Српкиње, сестре газда Марка, ипак није био дозвољен и дошло је до крвопролића, селидбе, одмазде и освете.

Имена овог порекла не представљају део српског именослова у књижевном делу, па их зато не уносимо у табелу са статистичким подацима.

- 4) Мушки надимци: 23.

Илустрација 3: Статистички преглед порекла српских мушких антропонима

5.1.10.5. Структура мушких антропонима

Мушка имена несловенског порекла можемо према структури поделити у две веће групе:

А) страна основа а домаћи суфикс: *Тасица*, *Митица* итд.;

Б) деривати прилагођени домаћем моделу (типа *Боћа* од *Богдан*, *Пеђа* од *Предраг* – в. Ћупић 1998: 86). У нашем корпусу такви су хипокористици изведени суфиксом *-а*.

Суфиксе којима се граде категорије мушких антропонима можемо поделити на следећи начин: словенски суфикси и суфикси страног порекла (грчки и турски).

Форманте смо издвојили према системским подацима, онако како их бележе речници.

Занимљиву напомену даје Ж. Ћупић у вези са антропонимским суфиксима у именима страног порекла. Класификовајући свој корпус, који чине савремена лична имена у грађи *Ономатолошких прилога*, аутор издваја суфиксе: „издвојени су они који се јасније повезују с домаћим образовањима и где постоје карактеристичне варијације суфикса (в. Илија : Милија; Ђорђија : Ђорђије, Димитрије : Животије; Михаило/Михајло : Вукајло; Данило : Момчило), али би се по неким критеријумима могло издвајати и још форманата, нпр. *-ан* у Иван и Јован, па и у Стеван (уп. изведенице *Ивко*, *Јовица*, *Стевица*)” (Ћупић 1998: 87).

Словенски суфикси

1. *-а*. Суфикс *-а* је продуктиван у творби хипокористика: *Панта*, *Риста*, *Таса*, *Мита* итд.

Напомена: Наставак *-а* у *Тома* је пореклом од грчког *-ас* (Клајн 2003: 13), дакле, не спада у групу хипокористика изведених словенским суфиксом *-а*.

2. *-ан* (*Милан*, *Стојан*); високо продуктивни суфикс (Ћупић 1998: 86); „важан суфикс у грађењу мушких личних имена” (Клајн 2003: 26). И. Клајн напомиње да је суфикс *-ан*

првобитно био хипокористичан, али да су многа имена изведена тим суфиксом „стекла такву учесталост да су потиснула првобитне дуже облике” (2003: 26).

3. *-ен (Младен)*. За именички суфикс *-ен* Иван Клајн каже да се „јавља у малом броју речи”, а наводи пример изведенице од придевске основе *стрмен* (2003: 58), какво је по форми и име *Младен*. У вези са придевским суфиксом *-ен* И. Клајн бележи облик придева *млађен*, форму са јотованом основом (2003: 224), али не и лично име *Младен*.

4. *-ин* (у категорији надимака од етнонима, односно апелатива: *Турчин, Госпо 'н (<господин)*). „Тај се суфикс у овим дијалектима употребљава чешће него у другим нашим говорима. Често се тамо где је један наставак већ употребљен додаје овај још једном.” (Белић 1905: 380). Осим примера који су уобичајени као што су: *циганин, Арнаутин*, јављају се и дијалекатски: *говедарин, сељанин* (в. Белић 1905).

Овај суфикс се употребљава само у једнини, а *-ин* у множини отпада (в. Клајн 2003: 74; ЕРХСЈ I: 44).

5. *-ица (Тасица, Митица, татица, ефендијица)*. Суфикс *-ица* је један од најфреквентнијих именичких суфикса. О хипокористичној употреби у изведеницама на *-а* мушког рода И. Клајн даје напомену: „С хипокористичним, пре него деминутивним значењем, основе могу бити и именице мушког рода на *-а чичица, батица... Јовица, Перица, Микица* итд.” (2003: 87). Управо са таквим значењем налазимо га у нашој грађи. Имена која су изведена овим суфиксом заузимају важне позиције у исказивању присног односа међу ликовима.

6. *-ка (Митка, батка)*; А. Белић издваја употребу суфикса *-ка* у призренско-тимочким говорима као деминутивну, а управо као такву је налазимо и у изведеницама у нашем корпусу: „*-ка* као деминутивни суфикс ретко је и у овим дијалектима, и ако је наставак *к* за мушки род са таквим значењем врло продуктиван у овим говорима. Ја сам забележио само неколико примера у којима би наставак *-ка* могао бити деминутиван, али, у ствари, он није увек такав, или за то што се у овоме дијалекту изгубила основна проста реч од које је форма са *ка* изведена, или за то што је цела изведена реч добила, донекле, друго значење према основној речи.” (Белић 1905: 370).

И. Клајн бележи да се моциони суфикс *-ка* често јавља у извођењу женских имена посталих од мушких, али потврде за грађење мушких имена нема (Клајн 2003: 99). То што суфикс није регистрован код Ивана Клајна за мушка имена упућује на закључак да је овај облик дијалекатски и да је везан за југоисточне српске говоре и за призренско-тимочку (призренско-јужноморавску) зону.

7. *-ко (Стаменко, Стојиљко, Недељко, Станко, Трајко, Цветко, Ташко, Ванко)*; високо продуктивни суфикс (Ћупић 1998: 86). И. Клајн напомиње да је у питању „хипокористични суфикс мушког рода, и искључиво у том облику” и да је његова основна функција: „хипокористични суфикс мушких имена” (Клајн 2003: 103). Такође, додаје да су многи од првобитних хипокористика почели да се употребљавају као званична имена (Клајн 2003: 103). И управо таква имена, која су изгубила хипокористичност, заступљена су у нашој грађи.

8. *-ован (Милован)*. Непродуктивни или слабо продуктивни суфикс (Ћупић 1998: 86) и у нашој грађи забележен је само у имену *Милован*.

9. *-оја (Станоја)*. У *Творби речи у савременом српском језику* нема издвојеног суфикса *-оја*. Налазимо, међутим, суфикс *-оје* који се јавља искључиво у мушким именима попут *Станоје* итд. (Клајн 2003: 138). Ни Жељко Ћупић не издваја суфикс *-оја*: издваја *-оје* (*Благоје, Радоје*) (Ћупић 1998: 88). Да ли је у питању дијалекатски суфикс *-оја*, према стандардном *-оје*?

10. *-от, -то (Иванот, Јовото)*. У питању је постпозитивни члан који је карактеристика македонских и бугарских говора, а у призренско-јужноморавску зону ушао је путем блиског контакта и интензивних миграција. Заступљен је у говору ликова досељеника као што је газда Николча из приповетке *Моји земљаци* (Станковић II: 258–259) и породица Јовота у истоименој приповеци (Станковић II: 223).

10. *-ча (Јанча, Јовча, Томча, Николча)*. И. Клајн бележи суфикс *-ча* као „хипокористични суфикс, углавном регионалан, у мушким именима као... Јовча,... Николча” (Клајн 2003: 163). Управу ту црту регионалности истиче М. Грковић. Она издваја суфиксе *-ча* и *-че* у тврбеној структури антропонима у делу Стевена Сремца (везана за југ Србије) као оне који дају специфичан колорит: „Суфикси *-ча* и *-че* како код мушких тако и код женских имена давали су специфичан колорит целој антропонијској слици” (Грковић 1997: 75).

11. *-че (Митанче, Миланче, Милованче, Јусуфче, Стојанче; надимци: Бекче, Доњовранче)*;

Овај суфикс захтева посебан коментар јер се везује за југоисточне крајеве српских говора и за призренско-тимочку говорну зону (Клајн 2003: 164).

Један од најпродуктивнијих именичких суфикса „на источним штокавским теренима, посебно у староштокавским говорима” (Радић 1987: 228). Велика продуктивност овог наставка везује се за чињеницу, да је фонетски и семантички аналоган суфикс познат и другим балканским језицима ... и на могуће присуство балканистичких језичких момената у укоренивању суфикса *-че* у овим јужнословенским говорима” (Радић 1987: 234).

Суфиксима *-че* и *-иче* означавају се: „1. умањени предмети и објекти; 2. млада или мала бића; 3. млади припадници група (младунчад); 4. хипокористици” (Реметић 1996: 465/466).

Иако творба речи овим суфиксом заступљена на целом српском говорном подручју он има своје специфичности управо на територији призренско-тимочких говора: „суфикс *-че* се у овим говорима јавља као општи деминутивни суфикс, тј. суфикс који није ограничен првенствено на означавање младунчади и младих припадника различитих групација, већ је у великој мери заступљен у функцији означавања ’умањених’ предмета и објеката у ширем смислу. Поред тога, суфикс *-че* се у овим говорима издваја као општи деминутивни суфикс и због овоје могућности да се везује за основе именица сва три граматичка рода.” (Радић 1987: 228).

У старословенском суфиксом *-е* означавана су младунчад (нпр. *ždrebe*): „део се наставак *-че* почео осећати као наставак за именице средњег рода, и како се наставак *е = А* употребљава у речима које значе нешто младо, почео је и цео тај наставак добијати деминутивно значење.” (Белић 1905: 379), потом се уопштио дериват наставка, *-че*, по угледу на оне именице код којих је *-ч-* део основе (*ћаче < ђак* је утицало на именице типа *медвече < медвед*), а следећа фаза у хронологији развоја овог наставка је „везивање овог суфикса за категорију предмета и објеката у ширем смислу” (Радић 1987: 233).

Осим деминутивно-хипокористичних облика какви су: *Митанче, Миланче, Милованче*, проналазимо и форме које имају суфикс *-че* а који није обојен субјективношћу – *Стојанче* и управо такав пример показује одомаћеност овог суфикса у југоисточним говорима.

Одомаћени суфикси/наставци страног порекла

1. Грчки суфикси

-аћ(и) (Ристаћи, Костаћи). У питању је суфикс пореклом од „грчког деминутивног суфикса *-aki*” (Клајн 2003: 42). Према томе са српским суфиксима би ова имена гласила

Ристица и *Костица*. Облици ових имена долазе из специфичног говора ликова-досељеника у врањску средину и сведоче о њиховом пореклу какав је лик Мане-Грк, кафеџија из драме *Ташана* (Станковић IV: 159–164).

2. Латински суфикси

-ија (*Димитрија*). А. Белић бележи употребу наставка у призренско-тимочким говорима и везује га за збирне именице и речи турског порекла, а властита имена не помиње: „Тај наставак није српскога порекла, али се у нашем језику употребљава врло много, тако да има у неким случајевима и своје специјално значење. Он се употребљава, сем његове обичне употребе у турским речима, и уз збирне именице (*момчадија*). То је било повод да тај суфикс у овоме дијалекту добије и сам, донекле, збирно значење, тако да, генералисан с једним делом основе именица у којима се налази и тако уопштен, може да уноси такво значење у именице којима се додаје.” (Белић 1905: 395). Осим бројних примера за збирне именице, наводе се и занимања попут *бадавџија* и *бачованџија* одн. *баитованџија*. Ипак, овакве примере ми ћемо разматрати под суфиксом *-џија*. По пореклу суфикс *-ија* је у ствари латински наставак *-ia* (Клајн 2003: 66).

-ије (*Арсеније*, *Димитрије*, *Зарије*). За овај суфикс И. Клајн утврђује распрострањеност и порекло: „*-Ије* је ономастички суфикс мушког рода, у именима као *Антоније*, *Алексије*, *Георгије*..., *Захарије*,... *Арсеније* и сл. Пореклом је од грчког *-ios* или још чешће од латинског *-ius*” (2003: 68).

3. Суфикси пореклом из турског језика, прилагођени српском систему наставака:

-џија (*Бојаџија*, *Гајдарџија*). „У својој основној функцији овај суфикс означава вршиоца радње, а пре свега занимање” (Клајн 2003: 169). У нашој грађи забележили смо надимке према занимању.

-лија (*Мераклија*). Суфикс-*лија* пореклом је „од турског *-li*, које није било у духу српског језика, па је калемљењем *-ија* настао нови наставак *-лија*” (Марковић 2000: 202; в. и Клајн 2003: 66). Будући да је турска држава била близу, неминовни су међусобни утицаји два народа (српског и турског), при чему су елементи из турског језика „србизирани”, како то показује пример суфикса *-лија*.

Антропонимизација и трансонимизација

Мушки надимци су већином постали антропонимизацијом апелативне лексике. Термин антопонимизација означава процес у којем „апелативи (речи или синтагме) прелазе у антропониме променом функције” (Подолскаја 1988: 33). У нашој грађи овај процес прати и формална разлика између апелатива и властитих имена – писање великим словом (в. поглавље III, тачку 3.5.1.). Такви су примери: *Гркљан* (< гркљан), *Доктор* (< доктор). Такође смо забележили у нашој грађи неке надимке постале од речи које се везују за дијалекатски југ Србије (*Мераклија* (< мераклија)), односно за народне обичаје у том крају (синтагма: *Чисто брашно* (< чисто брашно)).

Посебно издвајамо надимак *Доњовранче*, јер је он мотивисан топонимом *Доње Врање* и изведен дијалекатским суфиком *-че*. Овај надимак постао је процесом трансонимизације, тј. преласком онима из једне категорије у другу помоћу суфиксалне творбе (в. Бијак 2017: 14, поглавље III т. § 3.5.1.).

5.1.10.6. Дијалекатска подлога мушких антропонима у књижевном делу Борисава Стаковића

На основу изложеног прегледа мушких антропонима, њихових семантичких и творбено-структурних карактеристика, издвајамо најзначајније напомене о утицају дијалекатских црта на формирање посматраног дела именослова.

Дијалекат прожима фонетски план (понародњене варијанте имена, фонетски упрошћене), творбени план (богата деривација, имена са кореном *stan-*, дијалекатска творба, процеси антропонимизације и трансонимизације), морфолошке карактеристике појединих онима (вокатив имена, колебање у деклинацији), а на лексичком плану уочавамо употребу дијалекатских форми у говору одређених ликова.

Главна функција дијалекатских ликова јесте да верно дочарају и представе поднебље, време, да употпуне карактеризацију ликова и осликају њихове међусобне односе.

1. Фонетски план

Понародњени облици и фонетски упрошћене варијанте имена – Календарска имена карактеришу понародњени облици и фонетски упрошћене варијанте: *Димитрија – Димитрије, Михајло – Михаило, Манасија – Манасије, Соломун – Соломон*; односно искључива употреба секундарних облика: *Зарије* (а нема *Захарије*), *Стеван* (нисмо нашли потврду за *Стефан*).

Истакли смо да је бројност фонетских варијанти показатељ извесног колебања које постоји, како на терену тако и у језику писца. То потврђује пример *Соломон – Солумун* јер је у оба јављања име у истом контексту, у синтагми 'ћилим са Соломоновим/Солумуновим словима'.

2. Творбени план

Богата деривација. Однос основних облика имена и хипокористичних облика – Чак више од половине мушких антропонима чине збирно хипокористичне форме и надимци (76 = 53 хипокористика и 23 надимка). Милица Грковић бележи да је у јужним крајевима српског говорног подручја веома раширена употреба хипокористичних облика: „Од једног имена јавља се и по неколико хипокористика” (Грковић 1997: 75). Од имена *Димитрије* (1), *Димитрија* (1), *Митар* (2) > постали су хипокористици *Мита* (7), *Митка* (3), *Митанче* (1), *Митица* (1); *Коста*: *Која, Коља*; *Василије*: *Васа, Васиљко*; *Јован*: *Јова, Јовча*; *Манасија*: *Мане, Маса*; *Танасије*: *Таса, Тасица, Ташко*; *Тодосије*: *Тоша, Тошка*.

Већина изведеница је стилски маркирана, јер се употребом таквих форми појачава експресивност у поетском исказу.

Напомињемо да се хипокористици изведени од календарских имена граде на начин уобичајен у српском језику, морфолошки и творбено су прилагођени (в. Ђупић 1998: 86). Такви су хипокористици изведени суфиксом *-а*, настали скраћивањем сложеног имена на једну основу, односно скраћивањем вишесложних на одређени (најчешће први) део имена (нпр. *Танасије* > *Таса*, *Пантелија* > *Панта* итд.).

Пуно име је у вези са формалнијим обраћањем, односно већом дистанцом међу ликовима, а хипокористичне форме и надимци везани су за присан однос (в. Стошић 2009: 75).

Употреба пуног имена везана је и за статус, не само за формалност ситуације: нпр. божјаци у *Божјим људима* именовани су преко хипокористичних облика и надимака, а не преко пуних имена (в. Савић-Грујић 2009). Дистанца у обраћању и односу у књижевном тексту читује се и другим језичким средствима, на пример, заменицама. Начин именовања открива међусобне односе међу ликовима, да ли постоји присност или дистанца, и на то Б. Станковић веома обраћа пажњу: „Већ начин именовања открива мајчин доживљај синова и

њен однос према њима. Запажа се да Ката Младена увек ословљава именом, што указује на постојање извесне дистанце. ... С друге стране, Ката млађег сина ословљава са 'њен Мика', што указује на њихову присност." (Чолак 2009: 60).⁹¹

Дијалекатска творба – Будући да дијалекатска творба подразумева грађење речи са елементима карактеристичним за одређени ареал народних говора (в. Богдановић 2017: 32), на творбеном плану посебно издвајамо словенске суфиксе *-ка*, *-ча* и *-че* и имена која су њима изведена, јер управо та имена имају предзнак регионалности и везују се за српски југ, а тиме и за Врање.

Нарочито су истакнута она имена која имају страну основу, а домаћи суфикс (нпр. *Јанча*, *Јовча*, *Николча*, *Томча*, *Митанче*, *Митка*). Познато је да су календарска имена, улазећи у српски именослов, доживела, пре свега, фонетске адаптације (в. Пешикан 1995). У посматраном корпусу имена са страном основом имају и додатни степен у прилагођавању српском антропонимском слоју на творбеном плану, извођењем специфичним суфиксом у чему препознајемо процес дијалекатске творбе.

Остаје отворено питање порекла суфикса *-оја* (у имену *Станоја*), јер нисмо нашли потврду за овај суфикс (в. Клајн 2003), а који смо сврстали у словенске суфиксе према потврђеном суфиксу *-оје* и изнели смо претпоставку да је везан за посматрано дијалекатско поднебље прзренско-тимочких говора.

У прегледу смо посебно обратили пажњу на имена изведена општим хипокористичним суфиксима *-ица* (*Митица*, *Тасица*) и *-(ч)ић* јер они носе и стилску информацију – прати их експресивност, појачана осећајност и упућују на близак однос међу ликовима.

Словенска имена са основом stan- – Међу мушким именима словенског порекла посебно место заузимају она у чијој се основи налази корен *stan-* зато што су таква имена везана за обичаје у врањском крају и имају заштитну улогу (в. Николић-Стојанчевић 1974: 428): *Стојан*, *Стојанче*, *Стојиљко*, *Станоја*, *Станко*.⁹²

Мушко име из ове подгрупе, *Стојан*, додељено је седморици (7) ликова у различитим делима писца. Висока фреквенција јављања посматраног личног имена у вези је са, с једне стране, утемељеношћу датог онима у именослову посматраног поднебља и његовој повезаности са народним веровањима, а са друге стране, пишчевим нарочитим избором, имајући у виду да је *Стојан* било име Станковићевог оца.

3. Морфолошки план

Колебање у деклинацији – На морфолошком плану, на корпусу календарских имена, посебно смо издвојили пример *Манасија* – *Манасије*. Манасија има промену по III деклинационој врсти (према Михаилу Стевановићу), док облик Манасије има промену по I деклинационој врсти. Тако би било у стандардном језику, међутим код Б. Станковића варира само облик номинатива *Манасија/Манасије*, а промена је по III деклинационој врсти независно од основне форме. Пример употребе овог старог имена у српском именослову у књижевном делу Борисава Станковића доказ је колебања у самом језику писца, а што је одраз његовог матерњег идиома који је уносио у своје текстове. Писац је у своје дело уносио властита имена онако како су она постојала и у живом говору.

⁹¹ Патријархалан поредак у кући читује се у осећању подређености и поштовања који мајка исказује: „Она према њему, Младену, не само да се није осећала старија од њега, као мати, још мање равна њему, него чак и млађа, нижа од њега. Њега и мужа, оца му, заједно у један ред стављала, у старије, веће од себе, као домаћине куће.” (в. Чолак 2009: 60).

⁹² У нашем корпусу нема творбено немаркираних онима, односно нема самотворних имена типа *Вук* и *Голуб* (в. Ћупић 1998: 86).

Међу мушким антропонимима примећена је појава да једно име носи неколико различитих ликова на нивоу укупног стваралаштва. Међу таквим именима налазе се *Јован* и *Димитрије* и њихове изведенице као фреквентни мушки антропоними. Ова мушка лична имена су потврђена као често заступљена у на посматраном дијалекатском ареалу у прошлости (в. Пешикан 1991).

Вокатив мушких антропонима – На морфолошком плану истичемо дијалекатску употребу вокатива мушких имена. Мушка имена би, у стандарднојезичком облику, по правилу, имала вокатив једнак номинативу (в. Пипер–Клајн 2013: 87; в. поглавље IV т. § 4.4.2 овог рада).

а) наставак *-о*. *Станоја* – *Станојо* (слов.) и *Димитрија* – *Димитријо* (грч.). Оба имена представљају варијанте *Станоја* према *Станоје*, *Димитрија* према *Димитрије*, и већ представљају понародњене форме. У складу са дијалекатском обојеношћу, у вокативима се јавља наставак *-о* (стандарднојезички облик био би једнак номинативу). Наставак *-о* имају и мушка имена изведена дијалекатским суфиксом *-ча*: *Николча* – *Николчо* (грч.); *Јовча* – *Јовчо* (хебр. > грч.).

б) наставак *-е* код имена која се завршавају на *-ка*: *Митка* – *Митке*; *Тошка* – *Тошке*. У стандарду таква имена би имала вокатив једнак номинативу, али дијалекатске форме одступају, тј. не подлежу таквим правилима.

4. Лексички план

Дијалекатски говор ликова – У говору неких ликова примећујемо дијалекатске особине као што су: *Митка* из *Коштане* (в. поглавље IV тачку § 4.4.2.; Деда Веса из истоимене цртице у *Божјим људима* и његово отегнуто *етее* које као да долази са онога света; Тајин дечји говор (*Божји људи*); газда *Николча* и „његовски” говор са елементима македонског језика; Мана Грк у драми *Ташана* и његови грецизми; вокативне форме у приповеткама *Покојникова жена*, *У ноћи* и др.

Издвајамо још нека мушка имена која имају (језичко)стилску функцију у књижевном делу.

1) Фонетске варијанте имена *Ђорђе*, *Жорж* и *Шорш* имају улогу да дочарају говорну средину у којој су изговорени – француски језик односно немачки језик. М. Ковачевић овакве форме назива макаронизмима (в. Ковачевић 2012).

2) Забележили смо имена чија је семантика у симболичном складу са судбином ликова који их носе, какав је лик *Таје* из *Божјих људи*, његове тајновитости и злокобних пророчанстава.

Још су занимљивији ликови чија је судбина у супротности са семантиком имена: такав је мутави Ванко из *Нечисте крви* (од *Ванђел* што значи ’добар весник’), а најмаркантинији пример је Газда Младен из истоименог романа који у животу никада није заправо проживео младост.

3) Лично име има диференцијалну функцију која условљава и стилску: лик Мирона из драме *Ташана* је веома занимљив пример. Напустивши свет мирјана, некадашњи Станко добија име Мирон. Писац прави јасну стилску разлику када говори о Мирону, духовнику, и када говори о Станку и његовом световном животу. Одабир лексике се разликује: узвишени стил прати име Мирон, а име Станко прате именована као „друже, комшија”.

5.1.11. Женска лична имена

Женска лична имена смо најпре поделили на основна и на хипокористична, а затим, по критеријуму порекла, разврстали смо их на словенска и календарска.

5.1.11.1. Основна женска лична имена

Основна женска лична имена (24) груписана су према пореклу на словенска и на календарска имена (из грчког језика 7; из хебрејског језика 6 итд.). Даље је подела извршена према творбеном критеријуму, на словенска имена постала од именица (четири забележена), од придева (једно забележено), на она настала према мушким личним именима (четири забележена).

Женска лична имена словенског порекла

Имена изведена од именица

Злата – име настало по називу племенитог метала злата (Грковић 1977: 254; Босанац 1984: 184). Михаило Шћепановић бележи да је у питању хипокористик од *Златија* (1997а: 44). У Речнику САНУ налазимо податак да облик *Злата* може бити и хипокористик од *Златија*, *Златка* и сл. али и лично име (Речник САНУ VII: 50). Такође у Речнику САНУ проналазимо покрајински облик *злата* као 'хип. назив одмила за женску особу (у обичајном сродничком ословљавању или уопште)', а према изворима наведених примера сазнајемо да је употреба везана за југ Србије (Косово и Метохија). Реч *злато* је по пореклу свесловенска и прасловенска (в. ЕРХСЈ III: 656).

Можемо рећи да је у основи имена метафора: особа која носи ово име је као злато (добра, вредна). Таква семантика имена везује се за секундарно значење мотивне именице *злато* 'фиг. реч одмила, мила драга особа' (Речник САНУ VII: 58). Управо овакву семантику налазимо и у карактеризацији лика Злате.

У овом имену похрањен је изразит аутобиографски елемент. Ако се осврнемо на пишчеву биографију, неспорно је место које има његова бака по оцу, Злата, која је бринула о дечаку Борисаву Станковићу након преране смрти његових родитеља: „Пошто је Станковић још као дете остао сироче (отац Стојан умро је 1881, а мати Васка 1883. године), о њему се старала баба Злата. Обудовела, новцем који је с муком прикупила, Злата је саградила кућу крај вароши, у Доњој махали, и ту је, по смрти Станковићевих родитеља, живела сама с унуком, кога је подигла и школовала ткањем и шивењем. Сиротињу и оскудицу која их је притискала Злата је блажила својим причама и песмама, због којих је била на гласу. Њу је Станковић топло описивао у неколиким приповеткама (*Тетка Злата*, *Наш Божић*, *Увела ружа*, *На онај свет*). По Златином казивању познавао је и оца, иако га је као дете једва могао запамтити.

Управо су приче баба Златине и инспирисале многа дела Б. Станковића: „Баба Злата је својим успоменама и приповедањем у Станковићу будила интересовање и љубав према прошлости породице и родног града.” (Бајић 2002: 9). Уочена је веза између приповедачког поступка писца и баба Златиних прича: „Станковић је у првим годинама свога књижевног стварања осећао неку спонтану стваралачку потребу да у своје приповетке уведе наратора, односно да причање персонализује, да укаже на такво његово извориште, и тиме означи и перспективу из које оно тече ... док се касније та потреба јављала све ређе. Да ли је, и у којој мери на то утицало још блиско сећање на детињство ... када би му његова баба Злата причала о старом Врању и Врањанцима, и он тако пред собом имао јасно уочљивог наратора који 'посредује' између некадашњих времена и дечака” (Вученов 1978: 15).

У приповеци *Тетка Злата* и у *Певцима*, лик Злате има сина Стојана баш као што је у животу било.

1. Н. Петковић је уочио да „уз промену социјалног положаја иде и једна врста преименовања” управо имајући у виду оно што и сам писац истиче (Петковић 1988: 160): „Јер ето сада она је престала да је *женска* и још мање удовица и да као досада међ светом својом појавом и снагом изазива грешне жеље, грешне мисли, пожудне погледе. Сада је она само *мајка*. Чак и своје крштено име губи и једино се зна као „тетка *Злата*“, као мајка Стојанова. И онда не само да је слободна и равна свакоме, него и више. Сваки сад мора са поштовањем и подижући се да је поздравља” (*Тетка Злата* Станковић II: 203).

„Шта је *снаја-Злата*?” (*Тетка Злата* Станковић II: 192).

2. „– Седи, седи, лала, *Злато* – вели мајстор и чини јој места до себе. – Седи, и онако си дома сама. Седи, одмори се и огреј, а после можеш и до наших (кући му) да одеш, да поседиш тамо.” (*Певци* Станковић V: 150).

3. „– *Злато*! Сестро слатка! Устани да га видиш, еве га, сестро! – запева оним дрхтавим дебелом гласом.” (*На онај свет* Станковић VI: 9).

Присвојни придев: **Златин, -а, -о.** „Он, њен, *Златин* и покојног Илије син, Стојан!” (*Певци* Станковић V: 162).

Коштана – М. Грковић бележи да је „име постало шире познато под утицајем истоимене драме Боре Станковића” (1977: 267). Дело Борисава Станковића је, дакле, утицало на српски именослов управо популаризацијом овог имена. Знимљив је податак да одреднице нема у *Речнику* Момчила Златановића (1998), а очекивало би се.

У истоименој драми Коштана је Циганка, која својим чудесним гласом заводи све слушаоце: „Само нека им она, *Коштана*, запева, па не само пушке, већ ће и главе побацати. А нарочито он, наш брат, красан наш брат!” (*Коштана* Станковић IV: 13).

Име Коштана настало је према тамној боји кестена. О њеном именовању и сам писац у једном интервјуу у *Политици* говори: „Да она [Циганка Марика Јеминовић Коштана] зна, по причању њених савременика, зашто су је прозвали Коштаном (кестен), одрекла би се тог надимка, а још мање би тражила лажно уверење да је она била тај кестен.” (Станковић VI: 214). Име *Коштана* творбено је везано за облик *коштање* за шта налазимо потврду у етнографској студији врањског краја: „На ’танур’, софру, домаћица износи ’коштање’ (питоме кестене), орахе, ’печенке’ бундеве” (Николић-Стојанчевић 1974: 100). У црквенословенском су потврђени облици *kastaпъ, *kostaпъ (в. ЕРХСЈ II: 164).

У драми је јунакиња и симболично везана за кестен, чиме је само име дубоко уткано у мотивску структуру дела: „На капији стоји обешен фењер, који заједно са месечином осветљује воденицу и око ње тамну гору, чија се дебела, мрка кестенова стабла црно оцртавају.” (Станковић IV: 24). Управо о вези Коштаниног лика и овог описа у дидаскалији примећено је следеће: „колористички контраст између светлости фењера и месечине, на једној, и црних сенки кестенове горе на другој страни, експресивни [је] знак понорних токова и тајанствених сила у судбинама јунака, а посебно у Коштанином животу. Тамна кестенова гора, коју Коштана осећа и радосно мирише, функционално се повезује и за појаву, представљање јунакиње драме.” (Бајић 2002: 117).⁹³

Забележили смо и присвојни придев: **Коштанин, -а, -о.** „Час гледа у *Коштанину* колибу, час на друм” (*Коштана* Станковић IV:69).

Мирјана – Милица Грковић наводи два могућа постанка овог имена:

1) изведено од словенског корена *мир-* + *-јана* као *Борјана* и *Горјана*;

⁹³ Лик Коштане је: „метонимјска замена за уметност која генерише кризу у учмалој патријархалној средини, али без шансе на успех у судару са остацим феудалне хијерархије коју Стојан, на расстанку с Коштаном, у изливу љубоморе овако апострофира: ’Да само ја слушам твој глас’, каже он, ’гледам твоје очи, лице, снагу... Нико! Ни Господ! Ни отац, ни Митка, ни председник, а камо ли полицаја и пандури!’” (Лазаревић 2006–2007: 24)

2) од хебрејског имена *Miryām* (1977: 281).

Име се јавља само у песми: „Мирјано, ој Мирјано, | Имаш русе косе, Мирјано!” (*Коштана* Станковић IV: 27).

Цвета – од *Цветана*, *Цветимира* итд. Упућује се на закључак Вука Караџића: ’Име женско, које се највише надијева онима који се роде на Цвијети’ (Грковић 1977: 316; 320). Шимундић сматра да је *Цвета* основно име постало од именице *цвет* (1988: 57). Прасловенска реч *цвет* има индоевропски корен *kuēit (в. ЕРХСЈ I: 282).

1. Занимљиво је приметити да лик у чијем је имену у основи реч *цвет*, симболички у вези са бујањем живота и цветањем, карактеризује патња за љубави, за нечим што се гаси и што не сме бити. Дакле, постоји контраст у симболичком значењу имена и судбине јунакиње која га носи: „Успоредне са усахлим животом уз невољеног мужа, призване слике пређашњег живота дубе ране у Цветиној души.” (Бајић 2002: 58). Цвета се открива као сањар уплашен својих маштарија: „Колико пута, само она, у зору, кад месечина сја, гледа га кроз свој прозор, где издалека, на коњу, с паше долази кући и пева тиха, јасно, тужно... пева он, а ниоткуда гласа, само месечина сја и трепти. А њој тада дође – сачувај Боже, као нека напаст! – да и она, као што се у причама казује, полети, седне до њега на коња, обгрли га, и да обоје, загрљени, на месечини, преко поља и гора побегну далеко, далеко!” (*У ноћи* Станковић I: 140).

2. Осим већ чувене *Цвете* из приповетке *У ноћи*, чије име има јаку симболику и контрасту са судбином лика, у делу Борисава Станковића постоји још једна *Цвета* у приповеци *Баба Стана*: „Узалуд узела [баба Стана] неку девојчицу. Чак је и усвојила. Било без игде икога. Звала се Цвета. Вижљаста и већ доста велика. Истина са још уским али већ очишћеним лицем и изразитим, оцртаним устима... И тако је остајало: да се Цвета место ње, баба-Стане, виђа како излази, иде по чаршији, купује, доноси, а баба Стана да тамо у соби, у кревету лежи, ћути и чека...” (*Баба Стана* Станковић II:126).

А Симић и А. Живковић испитују како различити падежни облик утиче на различиту „идентификацију јунака” у приповеци *У ноћи*, и утврђују да када се име Цветино помиње у номинативу, јунакиња је окарактерисана на један начин, а у вокативу сасвим другачије: „У нарави најчесталији облик имена јунакиње дат је у номинативу. Чини се да упућује на удату Цвету, згурену и уморну, на ону која је себе прежалила и оплакала. Међутим, како Стојан седам пута тихо изговара њено име у облику вокатива, у свет приче као да се уводи јунакињина двојница – Стојанова Цвета. ... Ритмичност љубавног осећања знатно се појачава Стојановим распеваним дозивањем ’Цвет-о-о’..., кликтањем милог имена, језичком егзалтацијом. ... Име, претворено у песму, показује како се Цвета одражава у Стојану, како одзвања у њему, и та звучна растегљивост имена јунакиње открива Стојанову преплављеност њоме, потребу да се Цветиним именом смисаоно определи свет” (Симић и Живковић 2018: 774). Ауторке сагледавају употребу вокатива као асинтаксичне јединице позивајући се на Белићев став о синтаксичкој неукључености вокатива (2018: 774).

Издвојили смо и присвојни придев овог имена: **Цветин, -а, -о**. „Тамо, из куће, чуло би се Цветино, тобож послом, певање.” (*Баба Стана* Станковић II: 133).

Женска имена изведена од придева

Миленија – изведено од *Милен(а)* суфиксом *-ија*, у чијој је основи корен *мил-* од придева *мио* (Грковић 1977: 279).

Потврда у књижевном тексту: „И Софка осети како још никада у животу није видела овако сунцем опаљено и отврдло али толико нежно лице, као сада у те Миленије. И то је било толико наивно, ропско и срећно, пуно благодарности, што се даје и њему да живи.” (*Нечиста крв* Станковић III: 184).

Женска лична имена настала према мушким именима

Спасена – женски облик према мушком имену *Спасен* (Грковић 1977: 307); од именице *спас* (Шимундић 1988: 314). Потврда у књижевном тексту: „Из тога трже ме вика на Спасену, младу, виту, црномањасту и топлу жену нашега комшије, који је одмах после свадбе отишао у Турску да шије чакшире, пошто то код нас већ нестаје.“ (*У виноградима* Станковић I: 155).

Стаменија – изведено од мушког имена *Стамен* суфиксом *-ија* (Грковић 1977: 309). „Дакле, Милован Ристић, родом из Врчина јавља се својој жени, Стаменији, и осталим својим рођацима ... моли своју жену, Стамену, да га и она истим овим путем извести је ли она жива и здрава“ (*Црвени Крст* Станковић II: 270).

Стамена – у тексту од *Стаменија* (према мушком имену *Стамен*) (Грковић 1977: 309). Име се јавља у неколико приповедака:

1. „Дакле, Милован Ристић, родом из Врчина јавља се својој жени, Стаменији, и осталим својим рођацима ... моли своју жену, Стамену, да га и она истим овим путем извести је ли она жива и здрава“ (*Црвени Крст* Станковић II: 270).

2. „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.“ (*Његова Белка* Станковић II: 275).

3. „Како к’д Куманово чума би, к’д се луди и бесни Стојан загледа у Стамену, од ујку сестру, па или град да пали или Стамену да узме.“ (*Коштана* Станковић IV: 40).

Стојанка – изведено од мушког имена *Стојан* (Грковић 1977: 311), у чијем је корену глагол *стајати*.

Пример потврде у књижевном делу: „Међу девојкама једна – Стојанка – истицаше се како лепотом тако и лаким, пуним господства и нежности ходом. Лепа јој црна коса, оплетена, спушташе се низ плећа чак испод паса. Иде забрађена црвенкастом марамом – шамијом – са обореним црним крупним очима и дугим трепавицама. Нежно јој бело лице проткано руменилом, уста мала, црвена и набубрела као трњине.“ (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 25).

У групи словенских женских имена посебно се издвајају она са основом чији је корен *stan-* (в. Николић-Стојанчевић 1974; в. т. § 5. 1. 10. 6. овог поглавља).

Карактеристичан је дијалекатски облик вокатива женског имена са наставком *-ка*. Песма је саставни део неких дела Б. Станковића, а женска имена су у тим песмама бројна. Име Стојанка јавља се у једној народној песми из Врања, и то у облику дијалекатског вокатива: „Стојанке, мори, Стојанке, | Стојанке, бела Врањанке!...“ (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 25). Дијалекатска форма, у односу на могући, нормативно исправан исказ (једнак номинативу), носи експресивност, темперамент, осећајност тако карактеристичне за модерну књижевност (в. Бајић 2002: 7), за лирски реализам/поетски натурализам на чијем је почетку у српској књижевности Борисав Станковић.

Нарочито се издвајају два женска имена, која су врло истакнута у стваралаштву Борисава Станковића: *Злата* јер је везано за југ Србије (в. Речник САНУ VII: 58); и *Коштана* јер је утицало на српски именослов управо захваљујући чувеној истоименој драми (в. Грковић 1977: 267).

Женска имена преузета из страних језика

Имена преузета из грчког језика

Агафија – руски облик календарског имена *Агатија* које је грчког порекла и значи „добра, блага” (Грковић 1977: 217).

Управо о том, грчком пореклу имена говори се и у приповеци *Госпо'н Таса*: „А како си ми ти, снашка? (Њој име никако није, поред свог упињања могла да запамти. Неко грчко, цинцарско. као Анастаси, Агафија ... тако јој се нешто мутило по мозгу.)” (*Госпо'н Таса*, Станковић II: 254).

Анастаси – вероватно од *Анастасија* (нема потврде у Грковић 1977), које је име хришћанске светитељке пореклом из грчког језика на којем значи „она која је васкрела” (Грковић 1977: 218).

О пореклу имена сведочи књижевни текст: „А како си ми ти, снашка? (Њој име никако није, поред свог упињања могла да запамти. Неко грчко, цинцарско. као Анастаси, Агафија ... тако јој се нешто мутило по мозгу.)” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 254).

Ђурђа – М. Грковић помиње име Ђурђа (1977: 249) које је постало према мушком имену *Ђурђе* (< од грчког имена Γεώργιος (1977: 89)). Име се јавља само у песми: „Сум шетал, мори Ђурђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44).

Јелена – име је грчког порекла и значи „сунчева светлост”, и име је хришћанске светитељке (Грковић 1977: 261). Потврда у књижевном тексту: „Или, ако то баш неће [Младен], а оно још мање да ће пристати на Јованкину заову, Јелену. Не што није за његова брата, већ што је њена [Јованкина] заова.” (*Газда Младен*, 86). Ово име има следеће хипокористичне изведенице: *Ленка*, *Ленче*.

Риза – (грч.) име грчког порекла и значи „златна” (Грковић 1977: 299). Потврда у књижевном тексту: „И тад Риза, не толико лепа колико сува и танка Циганка, са оштрим, високим гласом издвајала би се од осталих, долазила близу њих и клекла.” (*Певци* Станковић V: 140).

Софија – (грч.) име грчког порекла и значи „мудрост”, име је хришћанске светитељке (Грковић 1977: 307). Име Софија носи један женски лик у драми *Јовча*: „Снахе Софија и Вела истрче из кујне, доле: Софија носи међу прстима очишћене ципеле; Вела носи леген, ибрик и пешкир; пењу се у чарапама на чардак.” (*Јовча* Станковић IV: 232). Занимљиво је приметити да је чешћа изведеница од овог имена – Софка. У питању је, дакле, хипокористик који преузима улогу личног имена.

Тодора – варијанта имена *Теодора* (Грковић 1977: 314) у чијој је основи грчко мушко име *Теодор* и значи „дар од бога” (1977: 192). „Њене сестре одавно то некадашње богаство прежалиле и поудавале се за ситне трговце, бакале, већином скоротечнике, док се Софкина мати, Тодора, од свих тих сестара одвајала. Била више мушко него женско. Вижљаста, сува и црномањаста. И нико се није могао надати да ће из ње каква лепота изићи.” (*Нечиста крв* Станковић III: 26).

Присвојни придев: **Тодорин, -а, -о**. „Поче да пита о њему, ефенди-Мити, кога је он [свештеник Риста] крстио, доцније са Тодором венчао, и са чијим је оцем, Тодориним свекром, био нераздвојни друг још из детињства.” (*Нечиста крв* Станковић III: 79).

Женска имена преузета из хебрејског језика

Јелисавета (хебр.) – библијско име хебрејског порекла са значењем „бог је заклетва” (Грковић 1977: 261). Име је преузето из хебрејског преко грчког језика (ЕРХСЈ I: 772). Пример употребе у књижевном делу: „Долази Јелисавета. Послала је мајка, пошто је она болесна и не може да дође.” (*Печал* Станковић VI:120).

Марија – име хебрејског порекла, библијско име (Грковић 1977: 276). Неколико женских ликова носи ово име:

1. „Седи, Маријо, одмори се...” (*Увела ружа* Станковић I: 88).

2. „[Стари Василије снахи]– Ићи ће, ићи, Марија! То је! Шта ћу ти?! Није требало да се удајеш, и мајка да будеш! То је! Мора да иде. Не може он за твоју љубав слеп до века остати. Ићи ће!” (*Стари Василије* Станковић II: 102).

3. „Ето толико њих! Ено већ полуделе Марије, старе баба-Анђе! Чак поред синова и кћери и све унучиће покопале и испосарањивале и још живе, још се вуку...” (*Тетка Злата* Станковић II: 192).

4. „Немој, баба-Маријо, немој, тако ти Бога и душе; немој ради овог детета. Зар не видиш како се уби плачући? Грехота је. Немој.” (*На онај свет* Станковић VI: 10).

5. „Само њена мало јаче извучена брада и онај вечити осмех на страну издаваше нарочито њу, госпођу Марију, увек склону на одобравање и уступак.” (*Печал* Станковић VI: 110).

6. „- Ох, ох! ... курва Марија! ... Тетка, чувши, брзо би истрчала.” (*Нечиста крв* Станковић III: 23).

Женска имена са основом имена преузетог из хебрејског језика

Јованка – име је изведено од мушког имена *Јован* суфиксом *-ка* (Грковић 1977: 263). „Више њега [газда-Марка] види се како се бели кћи му, Јованка. Као свакад, тако је и тад обучена у бело одело. У шалварама и белом, тесном минтану, са широким затвореним рукавима. Од целе ње онако беле само јој одскаче црна коса и више ува јој у страну приљубљен велики кадифени цвет, божур.” (*Газда Младен* Станковић V: 50).

Присвојни придев: **Јованкин, -а, -о**. „А испод њихове Јованкина висока кућа јаче се црни и као да му она нешто говори те њему [Младену] од тога срце трне.” (*Газда Младен* Станковић V: 63).

Марика – (вок. Марике) – изведено од *Мар(а)* + *ика*, као *Милика*, *Радика* итд. (Грковић 1977: 277). А *Мара* је постало од *Марија* (хебр.), *Маргарита/Маргарета* (грч.) (Грковић 1977: 276). Примећено је да је суфикс *-ика* врло заступљен у творби именица са хипокористичним значењем, нпр. *Аника*, *Милика* и др. (Клајн 2003: 71).

Име се помиње у два дела: једном као лично име, а у вези са другим ликом као део надимка:

1. „И мати му је, истина, за то дочула, сазнала, али се чинила томе невешта, и покаткад издалека наговештавала му, како му је већ отац изабрао другу, ову исту Марику, која је била из горње чаршије, одакле су и они дошли, а уз то је још у мираз доносила неколико винограда.” (*Они* Станковић I: 214).

2. „Ено ’Стрижена Марика’, истина сељанка, набељена али са вечито врелим руменим јагодицама никако не избија [од баба Стане].” (*Баба Стана* Станковић II: 124).

Овај пример захтева додатну напомену јер је читава синтагма *Стрижена Марика* стављен под наводнике, па наводи на закључак да је у питању надимак чија је друга компонента лично име, а да то није лично име лика на који се надимак односи. Зато ову конструкцију целу посматрамо као надимак.

Савета – од *Јелисавета* (Грковић 1977: 302), а које је библијско име хебрејског порекла са значењем „бог је заклетва” (1977: 261). Потврда у књижевном тексту: „После, у потаји, у поверењу, причало би се како је к њима једне ноћи била дошла чувена Савета, која није била обична, свакидашња, за новац женска. Она је била богата, са грдним имањем, што јој је муж оставио.” (*Нечиста крв* Станковић III: 16).

Календарска женска имена већином су у складу са стандардом, осим неколиких изузетака које ћемо посебно размотрити.

На фонетском нивоу, издвајамо облике *Анастаси* и *Тодора*. Име *Анастаси* – непотпуна је форма имена *Анастасија*, јер писац прати унутрашњи монолог свекрве која покушава да се сети необичног имена своје снахе. У вези са овим именом писац даје и ауторски коментар да је у питању грчко, цинцарско име. *Тодора* је фонетски упрошћена варијанта од грчког имена *Теодора*.

На творбеном плану издвајају се *Јованка* и *Марица* – страна основа, а домаћи суфикс. На морфолошком плану примећујемо дијалекатску црту у вокативу *Марице*.

Женско име оријенталног порекла

Фатима – тур. Fatime – име Мухамедове кћери (Грковић 1977: 318). Фаталност женске лепоте представљена је у лику *Фатиме*: „И већ почели, кога год сретну од деце и слугу, да шиљу по Фатиму, чувену, прсату Циганку с белим лицем, црним и округлим очима. Њу је после општина морала силом да уда, јер кад се с њом нађу, онда забораве и ручак и вечеру и ноћ.” (*Наш Божић* Станковић I: 181).

Женско име пореклом из гелског језика

Малвина – нема облика у Грковић 1977. Име је пореклом из шкотског, гелског језика (породица келтских језика), јер се јавља у делу шкотског песника из 18. века Џејмса Мекферсона. Потврду налазимо у делу *Песме о граду Селми (од Осидана)* (Јавор 1875: 289/290). Под утицајем дела, ширила се и употреба имена.

Име налазимо у једном делу и помиње се једанпут: „А ја те, Малвина, молим, кумим, тако ти мене, ако ме истина волиш као што кажеш, онда да се, преклињем те...” (*Наступ* Станковић VI: 97).

Важно је истаћи да се име које је пореклом западне провинијенције јавља у делу *Наступ* чија је тематика везана за Београд, за престоницу, а не за далеко патријархално Врање: „Недовршен Станковићев прозни рад ... *Наступ*, по широј концепцији својој могло би се сматрати покушајем романа из нашег друштвеног живота, али не више оног патријархалног, старинског, паланачког, у Врању, него престоничког, 'вишедруштвеног' у Београду.” (Станковић VI: 268/269). Дакле, именослов ликова у књижевном делу писац уређује према тематици текста.

5.1.11.2. Хипокористична женска имена

Хипокористична, скраћена женска имена поделили смо најпре према пореклу на словенска имена и на имена преузета из других језика: из грчког (двадесет забележених), из хебрејског преко грчког (пет забележених) и др. У следећем кораку груписана су према творбено-структурним карактеристикама: она постала од словенских сложених имена (два забележена имена), од именица (два забележена), од придева (једно забележено), од глагола (пет забележених). Женске надимке посматрамо одвојено од хипокористика.

Женски хипокористици словенског порекла

Хипокористици од првог дела сложених имена

Вејка – изведено од *Vej(a)* суфиксом *-ка*, а у чијој основи хипокористик од имена *Везиља*, *Велислава* (сложено име од словенских основа) (Грковић 1977: 229).

Турски зулум је оставио далекосежне последице на српско становништво у области Враћа. Бора Станковић је то забележио кроз опис судбине једне младе девојкеу *Божјим људима*: „У то време била пребегла из Турске једна просјакиња, неко улаво, младо девојче. Звала се Вејка. Од зулума померила памећу. Турци, да би је уграбили, све јој поубијали. И тад се по њој могло још да види како би она заиста постала лепа, само да је није то, тај ужас, као пресекао, те се од тога она као искривила, сасушила.” (*Таја* Станковић I: 283).

Присвојни придев: **Вејкин, -а, -о.**– „Таја је све јео. Али више од варошанке, него од свога и Вејкиног.” (*Таја* Станковић I: 284).

Вела – од имена *Велислава* (Грковић 1977: 229). М. Шћепановић наводи податак да је *Вела* од *Весна* (1997а: 43). Женски ликови који носе ово име јављају се у два дела:

1. „А саката и језична Вела дигла би тада главу, и наслоњена пазухама о штাকে, почела би високо, на слоге да муца... тобож као да правда, брани Љубу што неће да проси.” (*Љуба и Наза* Станковић I: 274/275).

2. „Снахе Софија и Вела истрче из кујне, доле: Софија носи међу прстима очишћене ципеле; Вела носи леген, ибрик и пешкир; пењу се у чарапама на чардак.” (*Јовча* Станковић IV: 232).

Хипокористици од женских имена мотивисаних именицом

Кошта – хипокористик од *Коштана* (нема у Грковић 1977). „Кошто, песму!” (*Коштана* Станковић IV: 27).

Коштан – хипокористик од *Коштана* (нема у Грковић 1977). „Пој бре, Коштан!” (*Коштана* Станковић IV: 31). Облик имена је у вокативу са редукцијом крајњег вокала. Дати пример је обраћање Гркљана својој ћерки Коштани. В. Стевановић (1977: 48) и С. Радојчић (2009: 195) примећују да се редукција јавља у различитим врстама речи: *там, овам, толки, теб, себ* итд.

Хипокористици од женских имена мотивисаних придевом

Доља – од *Добрила* (Грковић 1977: 244), а што је женски облик према мушком *Добрил* које је постало извођењем суфиксом *-ил* од *Добр-* (Грковић 1977: 77), дакле антропоним који има придевску мотивацију. Име се помиње само једном и један женски лик је његов носилац:

„Али тада би, као увек, његова [Јованова] жена, баба Доља, тобож послом ушла у башту.” (Певци Станковић V: 130).

Хипокористици од женских имена мотивисаних глаголом

Стаја – од *Станислава*, *Стојанка*. Постанак имена објашњава се двојако:1) од сложеног имена од словенских основа, или од имена у чијем је корену глагол *стајати* (Грковић 1977: 309). Потврда у књижевном тексту: „– И – наставља Магда – немој Стаја (његова жена) да погачу препече. Нека гледа да је од чистог брашна.” (*Нечиста крв* Станковић III: 72).

Стана – Милица Грковић од *Стамена*, *Станислава* (Грковић 1977: 309), а која су постала на следећи начин: *Стамена* < од мушког имена *Стамен* и *Станислава* сложено име од словенских основа (Грковић 1977: 309), дакле од имена словенског порекла са кореном *стан-*. Милан Босанац бележи да је облик хипокористик од *Станимир*, *Станислав*, *Станко* (Босанац 1984). Михаило Шћепановић даје детаљнији преглед могућности постанка овог имена: „Стана, женско лично име настало 1° према мушком имену *Станъ* (данас само *Стане*, *Стано*) у моционом односу -ъ : -а, 2° као хипокористик од сложених имена типа *Станислава*, *Станимирка* и изведених *Станица*, *Станојка* и сл., 3° као скраћено и(ли) хипокористик од имена *Стамена*, *Стаменија*, *Стаменка* и сл., што помера морфемску границу (перинтеграција), па уместо суф. -а имамо суф. -на (*Стан+а* : *Ста+на*), и 4°– што остављамо као хипотезу – према месту рођења, у становима, катунима (као *Плана*, *Загорка* и сл.)” (Шћепановић 1996: 188–189).

Име Стана носи осам женских ликова:

1. „Однеси им. Нека окуси Стана, јер ме је дете целог дана слушало.” (*Увела ружа* Станковић I: 88).

2. „Али све то за баба-Стану одавна било. А и она одавна се била заборавила: када била тако млада, лепа; када се онако, раскошно, бесно, као у инат носила; када сама живела у оној својој кућици; помагала оне сироте жене, удовице... Све се то једва памтило а она знала се само као таква: стара, подгрбљена, са сувише дугачким рукама.” (*Баба Стана* Станковић II: 121).

3. „Док су моје комшике, моје Ленке и Стане, трчале око мене, долазиле на ноге, у башту” (*Јовото* Станковић II: 229).

4. (вок. Стано) „Хајде и ти, Стано, са нама да певаш и да играш.” (*Коштана* Станковић IV: 11).

5. „У соби је слушкиња Стана са двама слушкињама.” (*Ташана* Станковић IV: 85).

6. Најпознатија је баба Стана из романа *Газда Младен*: „А када она, баба Стана, за неку каже не само да је добра него и пристане да јој дође у кућу и буде снаха, онда се знало колико то значи.” (*Газда Младен* Станковић V: 16).

7. „А како Марија, Стана, јесу порасле, живе биле; како снаја Теша, њени?” (*Печал* Станковић VI: 120).

8. „Стана, његова [Маркова] жена, изиђе и придржа му коња.” (*Нечиста крв* Станковић V: 124).

Присвојни придев: **Станин**, -а, -о. „Арса поче као без душе, од страха, да доноси и уз помоћ Станину да намешта.” (*Нечиста крв* Станковић III: 124).

Стоја – од *Стојанка*, *Стојислава* (Грковић 1977: 310), од имена словенског порекла са кореном *стој-*. У књижевном делу налазимо име уз сроднички назив *тетка*: „Ово ти је послала тетка Стоја и молила ме, Бог зна како, да те поздравим: да узмеш и окусиш од те њене пите.” (*Нечиста крв* Станковић III: 68).

Стојна – изведено од корена *стој-* и суфикса *-на*, као *Милна*, *Радна* (Грковић 1977: 311). Ово име носи неколико женских ликова:

1. „Али Стојна све више и више плакаше.” (*Стојанке, бела Враћанке* Станковић II: 30).
2. „Тома Стојни, оштро: Чуј. Да нас сакријеш доле код себе.” (*Јовча* Станковић IV: 276).
3. „– Стојно – [Јованка] оловљава најмлађу [Стојанчетову ћерку] – јеси ли учврстила љуљашку?” (*Газда Младен* Станковић V: 51).
4. У песми: „Весело, Стојно, мори весело!” (*Ташана* Станковић IV: 172).

Цона – од *Стојанка*, *Стојна* (Грковић 1977: 321), од словенских имена мотивисаних глаголом *стајати*. У питању је чувени женски лик из романа *Нечиста крв*: „Већ за прамбабу јој [Софкину], за чувену Цону, не само по вароши, него и по околним варошима знало се и причало. Чувена је била са своје раскоши и ’салтанатлука’.” (*Нечиста крв* Станковић III: 18).

На фонетском и морфолошком плану међу словенским женским хипокористичима уочавамо редукуцију вокала у вокативу: *Коштан*. Редукација вокала је дијалекатска појава и заступљена је у различитим врстама речи (в. Радојчић 2009: 195; в. и поглавље IV т. 4.4.2. овог рада). Овакав облик има експресивну функцију у књижевном делу, јер се налази у вокативу, и праћен је императивом *пој*, уз стилски маркирану лексему *бре*.

У вези са статистичким прегледом уочавамо бројност хипокористика од имена изведених глаголом (*Стаја*, *Стана*, *Стојна*, *Цона*), односно високу фреквенцију онима *Стана* у именовану ликова (8).

Женски хипокористици од страних основа

Хипокористици од имена из грчког језика

Анђа – од *Анђелија*, које је грчко име чији корен значи „весник, посланик” (Грковић 1977: 219). „Ето толико њих! Ено већ полуделе Марије, старе баба-Анђе! Чак поред синова и кћери и све унучиће покопале и испосарањивале и још живе, још се вуку....” (*Тетка Злата* Станковић II: 192). Име носи женски лик у драми *Јовча*: „Мита готово силом вуче Анђу за собом; пење се, чистећи успут одело и загледајући се; Анђа за њим скрушена.” (*Јовча* Станковић IV: 239).

Васка – изведено од *Вас(а)* суфиксом *-ка* (Грковић 1977: 229), а у чијем је корену грчко мушко име *Василије* које значи „царски”. Васка је име пишчеве мајке. У женским ликовима који носе ово име нема, на пример, никаквог аутобиографског трага. Све „Васке” су у књижевном делу слушкиње, а Васка Станковић, пишчева мајка, била је из богате трговачке куће.

1. „Васка, иди кући, кћери, и нађи се код мајке, те дочекујте госте.” (*Коштана* Станковић IV:18).

2. „Ех, и ја сам имао у мој чивлук не Стојну, него Васку. Убаво, мило, красно дете. Заједно, као деца, играсмо се, купасмо се у реци, прависмо куће у песку. А после, кад одрастосмо, раздвојисмо се: она у свој дом, сељачки, ограђен гувном, стоговима сена и чопорима паса; ја у чивлук, млади бег, опкољен старим крезубавим ханумама.” (*Ташана* Станковић IV: 172).

3. „То ми је, дедо, *све*. То, моја Васка, то је све што имам, што сам имао, и што ћу имати. То је *све* моје, и ништа више.” (*Јовча* Станковић IV: 248).

4. „Баба, одозго, не дижући се, окретала би се, звала слушкињу и гласно, да онај чује, заповедала би: – Васке, кажи Стаменку да му је Младен казао да тад и тад дође код њега у дућан.” (*Газда Младен* Станковић V: 78).

5. „– О, о ... тетка амамцике, пусти Васки онога њенога Ристу. Ено га дрежди и чека пред амамом на мосту.” (*Нечиста крв* Станковић III: 151).

Присвојни придев: **Васкин, -а, -о.** „Гледам како река подлокала Васкину башту.” (Ташана Станковић IV: 172); „С лева, врата за Васкину собу отворена” (Јовча Станковић IV: 252).

Дара – од *Дарија, Дарослава* (Грковић 1977: 241), дакле, од имена у чијим су основама страно и словенско име (*Дарије*, преузето из персијског преко грчког језика од имена персијског цара; односно сложено име *Дарослав* од словенских основа (1977: 73)).

Име се једном помиње: „– Даро! Па нехотице пружи руку [Тоша], да је загрли. Али се трже, прибра и рукова.” (*Први поздрав* Станковић VI: 20).

Дика – од *Димитрија* (Грковић 1977: 242). Облик који је у вези са првим делом имена. Један женски лик носи ово име: „А како је леп дан и биће врућина, децу сам послала с Диком у башту да се тамо играју и у речи брчкају.” (Ташана Станковић IV: 179).

Ката – хипокористик од *Катарина* (Босанац 1984: 84). Порекло имена од лат. *Catharina*, односно од грч. *Aikateríne* – ’која је чиста’ (Шимундић 1988: 173), ’чиста нада’ (Грковић 1977: 250).

1. *Ката* је оличење моралне чистоте и преданости раду: „Беше, истина, богата кућа, изобилна свачим, али немаше слоге и љубави. Сирота стрина! Онако висока, црномањаста, сува; с црним крупним очима, дугачким танким обрвама, малим и упијеним устима – беше и раденица кô кртица. Од ране зоре до мркла мрака она је била увек у послу.” (*Станоја* Станковић I: 147).

2. „Све, нарочито девојаштво, па удадба, први дани, све је то некако чудно прошло, тако да сад, после пет година, када Ката већ двоје деце има, лепотом, снагом почела да опада, чисто јој мило било што је све то прошло, те се с дана у дан осећала све мирнија и мирнија.” (*Чок* Станковић II: 165).

3. „Ка вратима куда је Ката изашла” (*Коштана* Станковић IV: 16).

4. „Улази Ката. – Где си, мори, мати?” (*Ташана* Станковић IV: 96).

5. „И нарочито она, Ката, која је била најмлађа од свих сестара и готово била остављена само да ради и трчи по кући, као нека слушкиња” (*Газда Младен* Станковић V: 16).

6. „После, чим Магда сиђе, немо, никоме се не јављајући, оде са њом код тетке-Катиних.” (*Нечиста крв* Станковић III: 104) (в. у поглавље V, тачка 5.1.9.).

Присвојни придев: **Катин, -а, -о.** „А то [тетка Таша] је била комшика им, из Катине баште водио капиџик у њену кућу.” („*Чок*” Станковић II: 164).

Катаринче – хипокористик од *Катарина*, изведен суфиксом *-че*. Јавља се само у песми: „Катаринче, девојче, | Ајде да се земаме.” (*Ташана* Станковић IV: 119).

Катинка – Изведено од *Кат(а)* суфиксом *-инка* (Грковић 1977: 265). Јавља се само у песми: „Катинку грло болело, | Катинке, лепа девојке.” (*Коштана* Станковић IV: 31).

Коца – од *Косана, Костадина* (Грковић 1977: 267) при чему је *Косана* изведено од именице *коса*, а *Костадина* према мушком имену *Костадин* које је у вези са грчким именом *Константин* и значи „царски” (1977: 113). За овај хипокористични облик потврду налазимо у имену лика у драми *Коштана* (*Коштана* Станковић IV: 10).

Коцана – изведено од *Коца* суфиксом *-ана* (Грковић 1977: 267). Потврду налазимо у драми *Коштана*. Име лика је наведено је у дидаскалији: „Васка задржава Коцану, голицајући је и штипајући.” (*Коштана* Станковић IV: 10).

Лена – од *Јелена, Милена* (Грковић 1977: 171), хипокористик (Босанац 1984: 92). М. Шимундић убраја антропоним *Лена* у основна имена (1988: 190). Порекло имена *Јелена* је грчко, и има значење 'сунчева светлост' (Грковић 1977: 261).

1. У књижевном тексту се јавља у стиховима: „А ја сам ти, Лено, болан, болан – преболан!“ (*У виноградима* Станковић I: 163).

2. „Ето баш пре неки дан била је код мене Лена, твоја сестра.“ (*Ташана* Станковић IV: 91).

Ленка – изведено од *Лен(а) + ка* (Грковић 1977: 171), хипокористик (Босанац 1984: 92). Именичким словенским суфиксом *-ка* изводе се нека имена која могу бити хипокористици (нпр. *Рушка* према *Ружа*), док се друга осамостаљују и не осећају као облици одмила (*Анка, Данка* итд.) (Клајн 2003: 98).

1. „Док су моје комшике, моје Ленке и Стане, трчале око мене, долазиле на ноге, у башту... (*Јовито* Станковић II: 229). Као типична женска имена у том крају, према осећању писца. У датој реченици властита имена можемо заменити са општом/заједничком именицом *девојке*.

2. „Није могла [Наза, мајка] да се нагледа ње [Ленке], јер Ленка као да је „из воде расла“, тако је почела да се пролепшава. Брзо ушла у посао, и све научила. Научила и јела да готови, и собе да намешта, чак и да тка танка платна. А лепо се и носила.“ (*Наза* Станковић II: 53). „Сви Ленку радо гледали, пазили. Млађи је слушали.“ (*Наза* Станковић II: 54).

3. „А могу да вам честитам на укусу – и погледах у Ленку која стајаше и гледаше немо, упитно у Бетику.“ (*Наступ* Станковић VI: 82).

4. „Биле су све наше: тетке, стрине, ујне, неке из комшилука; а била је и она, Ленка. Само она, као мени у инат, није се дала да је видим.“ (*У виноградима* Станковић I: 154).

Хипокористични облик упућује на заштитнички однос који приповедач осећа према женском лику: „Премда у дијалозима приповедач, који је истовремено и књижевни јунак, ниједном неће ословити именом јунакињу, Ленкино име учестало се јавља у наративним деоницама као сигнал непопустљивости љубавног осећања, као ритмичка истрајност заклетве. Властито име Ленка с хипокористичним призвуком упућује на драго, умиљато, малено биће уз које би приповедач да се приљуби и привије.“ (Симић и Живковић 2018: 773). Женско име има посебну стилску вредност у делу, јер се јављањем имена са узвичном интонацијом исказују емоције које приповедач осећа према Ленки: „Ленка се смањује и увећава, удаљава и приближава, постаје покретна и свуда присутна личност у приповедном свету што и самог јунака изненађује“ што ауторке потврђују примером: „Хтедох да прођем, кад – она, Ленка! Заобишла и стала ту, чека ме“. А. Симић и А. Живковић уочавају изразиту афективност у оваквом изражавању и да је такав језик битна одлика Станковићевог лиризма: „С обзиром на то да наведени пример изражава афективни садржај, представља заправо екскламативну реченицу, која постаје граматичко-стилистичка доминанта Станковићевог језика љубави.“ (Симић и Живковић 2018: 773).

Присвојни придев: **Ленкин, -а, -о**. „Из крајње, тако добро мени познате собе, чух Бетикино кикотање и један мушки глас а и Ленкино угушено цикање“ (*Наступ* Станковић VI: 81).

Ленче – Хипокористик од већ хипокористичне основе *Лена + -че* (Грковић 1977: 271) јавља се у чувеној песми: „Отвори ми, бело Ленче, | Вратанца, вратанца“ (*Коштана* Станковић IV: 60).

Магдица – од *Магда* изведено деминутивно-хипокористичним суфиксом *-ица* (нема облика у Грковић 1977).

Име се јавља једном: „– Магдо! – заносећи се поче Мита – Магдо, Магдице! (Први пут је тако ослови, због чега Магди ноге поклецнуше од радости.)“ (*Нечиста крв* Станковић III: 121).

Хипокористичан облик јасно је појачан суфиксом *-ица*. Ауторским коментаром, који следи у загради, објашњава се функција овог облика. Наиме, обраћање са деминутивно-хипокористичном формом има циљ да искаже блискост између ликова. Будући да се то ефенди Мита тако обраћа Магди, својој слушкињи, разумљиво је зашто је она због тога толико срећна да су јој колена клецнула. Разнеженост ефенди-Митина и такво обраћање слушкињи дешава се у тренутку афекта: Мита је срећан јер је Софка пристала да се уда за Томчу, чиме је омогућено да се спасе имање.

Софкица – деминутивно-хипокористични облик изведен суфиксом *-ица* (нема у Грковић 1977).

Ефенди-Мита хипокористичним обликом ословљава своју кћер Софку: „Носећи је на рукама по соби, грлећи је, говорио би: – Софкице! ... Татина Софкице!” (*Нечиста крв* Станковић III: 29). Деминтуивна форма долази као исказивање велике очинске љубави и нежности коју отац осећа према свом детету, али и као осећање меланхолије које прати самоиспитивање:

„А највише би, међући је на миндерлук, клечећи испред ње, узео њене ручице да обавија око свога врата, своју главу да меће у њен скут и да је гледа неким тако широким, чудним и дубоким погледом. Као да му из самих очију сузе иду, уста почну да се покрећу и влаже се. Никако не може да је се нагледа, једнако као у Софкиним очима и устима налазећи и сећајући се нечега. Ко зна чега? Да ли нечега непрежаљеног и ненађеног? Да ли што овако лепа Софка није мушко, његов наследник? Да ли што га њене танке уснице, детиње али црне очи и мало, тамно чело, са већ дугом косом, подсећају на матер, на онакву какву је први пут видео, први пут се њоме занео?” (*Нечиста крв* Станковић III: 28).

Таша – од *Ташана*; погледати под *Ташана*.

1. „– Стојно! Шта је? Мајка ли? – викну пренеражено Таша.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 30). У овој приповеци јасно је да је *Ташана* од *Таша*: „уђе у кућу своје сестре – Туркиње, Ташане” (29).

2. „Али је тетка Таша умела: распитујући је [Кату] како је било, зашта се свађали, она је полако, неприметно, правдала га [Младена]” („*Чок*” Станковић II: 165).

Присвојни придев: **Ташин, -а, -о**. „Она [Ката] измучена чежњом, страшћу што је бежала, није хтела толико дуго да га виђа а од једа што га толико воле, на тетка-Ташине говоре о њему, чисто процвили: – Тето, мори, не спомињи ми га!” („*Чок*” Станковић II: 160).

Теша – од *Теодора, Теофана* (Грковић 1977: 313) што су имена грчког порекла: *Теодора* је настало према мушком *Теодор*, а *Теофана* у преводу значи „Богојављање”. Име је додељено једном женском лику: „А како Марија, Стана, јесу порасле, живе биле; како снаја Теша, њени?” (*Печал* Станковић VI: 120).

Тода – од *Тодора* (Грковић 1977: 314) које је варијанта имена *Теодорау* чијој је основи грчко мушко име *Теодор* и значи „дар од бога” (1977: 192). Потврда у књижевном тексту: „А беше лепа Тода! Не беше то бујно, крупно чељаде, као што су већином код нас, већ средње, нежно, мало и вито.” (*Прва суза* Станковић I: 75).

Присвојни придев: **Тодин, -а, -о**. Дирљива сцена праћења девојке из очеве куће након венчања: „Одједном чу како кола стадоше пред капијом, па онда како сви изиђоше, па попин дрхтав благослов, јецање Тодино, плакање и угушено ридање осталих.” (*Прва суза* Станковић I: 80).

Дијалекатски материјал у прегледу једног дела календарских женских имена уочавамо пре свега на творбеном плану, у богатој деривацији (*Ката, Катинка, Катаринче, Лена, Ленка, Ленче*). А такође и у дијалекатској творби у вези са изведеницама суфиксом *-че* (*Катаринче, Ленче*).

Неке женске хипокористике из ове групе карактерише експресивност, која је на језичком плану исказана општим деминутивним суфиксом *-ица* (*Магдица, Софкица*). Будући да се јављају у дијалогу, функција оваквих облика јесте да се покаже блискост и нарочита наклоност према носиоцу таквог имена.

Хипокористици од имена из хебрејског језика

Јелка – изведено суфиксом *-ка* од *Јел(а)*, а при чему је *Јела* од *Јелена* и не дају се друге могућности (Грковић 1977: 261). Међутим, овај облик захтева додатни коментар јер је у књижевном тексту јасно да је *Јелка* од *Јелисавета*: „Ово је Јелка, твоја сестра о којој сам ти причала.” (*Печал* Станковић VI: 121). У тексту се говори о припреми *Јелисавете* да дође из провинције у Београд и обиђе родбину, а при сусрету тетка јој се обраћа са *Јелка*, и тиме жели да покаже њихову блискост.

Бетика – нема у Грковић 1977. Вероватно од хипокористика *Бета*, а које је од *Елизабета*, а које је, опет, варијанта имена *Јелисавета*. У питању је изведеница домаћим суфиксом *-ка*: *Елизабета* > *Бета* > *Бетика* (ЕРХСЈ I: 265).

Име се јавља у приповеци која је везана за београдски живот: „Увек је била код неке њене другарице Бетике, Швабице, удате, са пегавим, белим лицем, подебљим устима и модрим водењикавим очима.” (*Наступ* Станковић VI: 81).

Присвојни придев: **Бетикин, -а, -о.** „Из крајње, тако добро мени познате собе, чух Бетикино кикотање и један мушки глас а и Ленкино угушено цикање” (*Наступ* Станковић VI: 81).

Мара – од *Маргарета, Марија* итд. (Грковић 1977: 276); хипокористик (Босанац 1984: 101). Босанац и Шимундић препознају име *Мара* као основно, које порекло има у хебрејском језику и носи значење 'горчина, огорченост' (Босанац 1984: 101; Шимундић 1988: 209). Име *Мара* носе два женска лика:

1. „Тамо је Мита и заволео неку баштованову кћер, Мару, плаву, али развијену девојчицу.“ (*Они* Станковић I: 214).

2. „На капицик улази Мара, девојчица, унука Ташанина, са још неколико комшијских девојчица.” (*Ташана* Станковић IV: 212).

Сетка – Могуће да је поменути облик постао извођењем суфиксом *-ка* од *Сет(а)*, што је постало од *Савета* (Грковић 1977: 304). А *Савета* је од *Јелисавета* (Грковић 1977: 302). Један женски лик носи ово име: „Мајка Младенова чисто се уплаши од ње [од баба Стане]. Није она ни дао Бог. Ако је ма за шта пита, она одговара некако умиљато, болно: – Ако, Сетке, ако ...” (*Газда Младен* Станковић V: 100).

Симка – изведено од *Сим(а)* суфиксом *-ка* (Грковић 1977: 305), а *Сима* је од *Симеуна, Симона*, односно од мушких имена *Симеун, Симон* која су различита по пореклу: *Симон* је библијско име постало од хебрејске речи „слушати” (1977: 179).

Једном женском лику је додељен овај антропоним: „Једно што је пошла баба Симка, чувена трљачица, која ће тамо Софку купати.” (*Нечиста крв* Станковић III: 138).

Присвојни придев: **Симкин, -а, -о.** „И та близина баба-Симкина дође јој још теже.” (*Нечиста крв* Станковић III: 145).

Међу овим хипокористцима посебан коментар захтевају облици *Јелка* – *Бетика* – *Сетка* јер су настали од имена *Јелисавета*. За име *Јелка* у речницима се постанак тумачи на један начин (од *Јелена*, в. Грковић 1977: 261), а у књижевном тексту постоји недвосмислена потврда за порекло (*Јелка* < *Јелисавета*). То што речници не дају друге могућности осим *Јелена*, а у књижевном тексту нема сумње о постанку од *Јелисавета*, говори нам да је

хипокористик *Јелка* везан за одређени ареал народног говора, у овом случају за призренско-тимочку зону и врањски говор. Потврду за порекло хипокористика *Сетка* налазимо у речнику и везује се за основно име *Јелисавета* (в. Грковић 1977: 302). Сасвим је другачији пут настанка хипокористика *Бетика*. У основи је германизована варијанта имена *Јелисавета* – *Елизабета* и њена изведеница *Бета*, од које је, додавањем словенског суфикса *-ка*, постао хипокористик *Бетика*, чиме се, на творбеном плану, извршила адаптација у духу српског језика.

Ове различите форме имена имају и своју функцију у књижевном делу – указују на порекло носиоца и националну припадност. Прва два облика, *Јелка* и *Сетка*, везана су за српски именослов, носе их Српкиње, и то оне са југа Србије, док име *Бетика* носи Немица.

Хипокористик од имена из латинског језика

Ната – од *Наталија*, од латинског „*Natalis, dies natalis Domini* – дан Христовог рођења”, уз напомену да су „обично ово име добијала деца рођена на овај дан” (Грковић 1977: 284). Један женски лик носи ово име: „Ено млада, пуна и чиста лица, Ната газда-Миленкових.” (*Нечиста крв* Станковић III: 43).

Хипокористици од имена оријенталног порекла

Ајша – хипокористик од *Ајка*, *Ајкуна*, од муслиманског имена арапско-турског порекла са значењем ’жива, постојећа’ (Шкаљић 1966: 75; Грковић 1977: 217; Беговић 2013: 48). Име носи један женски лик: „Истина не као пре млади, лепи, али још под вођством некада беле, страсне, чувене Циганке, Ајше, зване „дукат”.” (*Баба Стана* Станковић II: 120).

Зулфа – У Речнику А. Шкаљића налазимо само мушко име *Зулфикар*, чији је хипокористик *Зулфо* (1966: 656). Отуда је вероватно да је женско име настало према мушком. У Речнику М. Грковић нема податка.

Име носи један женски лик у драми *Јовча*: „Зулфа улази тихо и седа на столац према Јовчи, подаље; ураскошном оделу, с низама о врату, забрађена танком, фином шамијом, тако да јој се виде само очи, крупне, сјајне, живе; поглед јој умиљат, нежан, чежњив” (*Јовча* Станковић IV: 279).

Присвојни придев: **Зулфин, -а, -о.** „Кроз фијук ветрова чује се крик Зулфин” (*Јовча* Станковић IV: 283).

Наза – од *Назланка*, а које је пореклом од персијске речи „*naz*” која значи „нежност, лепота”, и у српски именослов је дошло преко турског језика. М. Грковић напомиње да је „до 1889. године”, дакле до ослобођења од турске власти, „ово било омиљено српско име у Врању” (1977: 284; в. и Босанац 1984). (вок. Назо: Па добро, добро Назо. (*Наза и Љуба* Станковић I: 275; в. *Ташана* Станковић IV: 170).

1. „Био је син неке просјациње Назе.” (*Прва суза* Станковић I: 74).

2. Истинска нежност и љубав везана је за лик Назе у дирљивој приповеци *Наза и Љуба у Божјим људима*: „За себе се Наза није бојала већ за њега, Љубу.” (*Наза и Љуба* Станковић I: 277). Иако убога просјациња, побегла од насилног газде куће у којој је служила, Наза покушава да живи обичним животом, чак жели и да се уда.

3. Пожртвована и поносна мајка, која је чинила све за то да омогући својој ћерци безбрижан живот у тешким околностима. „Наза месецима збирала пару по пару, само да њој [Ленки, кћерци] купи лепу басму за минтан, шалваре.” (*Наза* Станковић II: 53).

4. „И то гори него обична подвачица, Наза Циганка, која бар хлеба ради подводи, а ти најгори ... себе ради!” (*Ташана* Станковић IV: 188).

5. „Отме Нази [старој Циганки, врачари] ’кост’ и баца на Зулфу, која се згрчила у страху.” (*Јовча* Станковић IV: 282).

б. „Па онда Софкиног деде рођена сестра, 'чал'к Наза', како су је звали. Три пута бежала као девојка. Три пута се турчила. Готово један чивлук отишао откупљујући је и доводећи натраг.” (*Нечиста крв* Станковић III: 21).

Забележен је и присвојни придев: **Назин, -а, -о.** „Сарош их [бегове] не чује, јер усхићено посматра Назину игру која је намењена само њему.” (*Ташана* Станковић IV: 170).

Салче – нема у Грковић 1977. Облик *Салче* налазимо у топониму *Салче гладе* са следећим пореклом од латинског *salix* 'врба' преко румунског *salcie* (Пешикан 1994: 497), дакле именског порекла. Облик *Салче* не налазимо ни у Шкаљић 1966. Али је такође могуће и антропонимско порекло. Могуће је да је од муслиманског женског имена *Салиха*, зато што под мушким именом *Салих* стоји хипокористик *Салчин*, па аналогично је *Салче* хипокористик од женског имена (*Салих* : *Салчин* и *Салиха* : *Салче*) (Шкаљић 1966: 545).

Име се помиње у два дела, али је у питању иста личност, јер се име јавља у истом контексту – лик Салче пева:

1. „И онда, крештав, јак, сув глас Циганке Салче запева под твојим прозором кад те другарице почеше облачити.” (*Увела ружа* Станковић I: 110).

2. „Салче, стара ђидијо, мори! Видиш ли? А 'наше' к'д беше? К'д ми овакој млади и убави бесмо? Свири, море, и пој, зашто ће те убијем? Ће те закољем, само да те не гледам тако стару и збрчану. Де, онуј нашу, стару, мекамлијску: како за младост и лепотињу срце гори и изгори [Митке говори]” (*Коштана* Станковић IV: 29).

Сута – хипокористик од *Султана*, а *Султана* је постало од *Султанија* што је име „настало према почасном називу за турске принцезе”, у чијем је корену арапска реч која значи „царска” (Грковић 1977: 311). Један женски лик носи ово име: „Звала ме она Сута, болесна је.” (*Ташана* Станковић IV: 182).

Хипокористици од имена различитог порекла

У ову групу смо сврстали оне хипокористике који могу бити од имена која су различитог порекла.

Ванка – М. Грковић наводи две могућности: а) име изведено од *Вана*- суфиксом *-ка* б) од *Иванка* (<*Иван* + *-ка*) (1977: 228). *Вана* је од *Владанка* (< *Владан* + *-ка* < словенски корен *влад-* + *-ан*), *Ивана* (< *Иван* (као и *Јован* (хебр.)).

Име се помиње само у песми: „Пошла Ванка на воду – | И ергени то њума” (*Коштана* Станковић IV: 311).

Наца – од *Надежда*, *Наталија* (Грковић 1977: 285), при чему је *Наталија* пореклом из латинског језика (в. *Ната*), а *Надежда* „превод грчког календарског имена и значи 'једна од хришћанских врлина’”. Додаје се и то да је „у прошлом [19.] веку ово име дошло код нас под руским утицајем” (1977: 284).

Име се јавља у драми *Јовча*: „Али она, на срећу своју, као последње дете, роди му кћер, Нацу, коју Јовча као неким чудом заволе.” (*Јовча* Станковић II: 143).

Присвојни придев: **Нацин, -а, -о.** „А њима, браћи јој, тек сада било је јасно оно Нацино некадање мољење и преклињање кад су они у дугим зимским ноћима ишли сви на весела, седељке по родбини, а њу остављали код куће, не смејући од оца да је тамо поведу.” (*Јовча* Станковић IV: 151).

Нушка – изведено од *Нуш(а)* + *ка*, или од *Анушка* (Грковић 1977: 287). Дакле, и ово име изведено је хипокористичним суфиксом *-ка*. Примећујемо да у *Просвјетином* именованом нема одреднице *Нушка*. *Нушка* < *Нуша* < *Анђуша* < *Анђа* < *Анђелија* (грч.) (Грковић 1977: 219); *Нушка* < *Ануша* < *Ана* (хебр.) (Грковић 1977: 220).

Врло је живо представљен карактеристичан Нушкин плес који је израз младости, страсти и снаге: „Нушка се изви натрашке. Коса јој додирну земљу, прса одскочише, рукави јој се заврнуше чак до рамена, падоше доле. А она пресавијена, држећи тепсију, која блешташе од месечине, поче: Јоване, прво гледање!...“ (*Нушка* Станковић I: 170).

Паса – од *Параскева*, *Спасенија* итд. (Грковић 1977: 292); *Параскева*, грч. Петка (дан пре суботе), име хришћанске светитељке (1977: 291); *Спасенија* од именице *спас* (Шимундић 1988: 314). Име *Паса* се среће често у делу Борисава Станковића. Паса је била Врањанка и прва љубав пишчева (Глишић 2015: 34).

1. У приповеци *Стари дани* истиче се *Паса*, храбра и неустрашива, а опет, врло женствена и нежна, јединствен женски лик у опусу врањског писца: „Док, а увек она, снашка Паса, жена чича-Масина, прва не уђе, па за њом остале. [...] Кад је човек тако виту, плаву, нежну а разговорљиву види, ко би рекао да је она, кад су је Арнаути грабили, уз пут их ноћу заварала и овамо побегла. Па чак, до наше границе преобучена у мушко одело, и пешке, преко планина, дошла!“ (*Стари дани* Станковић I: 192).

2. „Добро се ти сети да је не шаљемо тамо, него сакријемо чак код тетка-Пасе. Ту је неће тражити.“ (*Јовча* Станковић IV: 270).

3. Као и многе своје ликове: „У мало па дође и 'она', Паса! Пријатељу, ти си можда видео многе лепоте, али, веруј ми, као њу, мучно. Не беше то само лепо, пуно, мило створење; већ у њој беше нешто особито, примамљиво, страсно и освајајуће да ми сва крв и снага устрепта кад је видех.“ (*Увела ружа* Станковић VI: 25).

4. „Остале једва дочекаше ту њену [Софкину] раздраганост, те и оне почеше још веселије и бешње, особито чувена и страсна играчица, тетка Паса.“ (*Нечиста крв* Станковић III: 158).

Шана – хипокористик настао од *Александра*, *Душана* (Грковић 1977: 324). Само у песми се јавља: „Шано душо, Шано, отвори ми врата, | Отвори ми, Шано, врата, да ти дам дуката“ (*Коштана* Станковић IV: 10).

Хипокористици у служби личних имена

У ову групу женских антропонима ставили смо она имена која се у књижевном тексту јављају само у хипокористичној форми, а у питању су маркантни женски ликови. По пореклу ови облици спадају у хипокористике изведене од имена из грчког језика, односно од хебрејског језика.

Аница – изведено од *Ан(а) + ица* (Грковић 1977: 219); деминутив (Босанац 1984: 21). Занимљив је податак да име не налазимо у *Рјечнику особних имена* М. Шимундића. На хебрејском *Нана* је: „блага, љупка, мила“; а означава и „милост, захвалност“ (Босанац 1984: 21); библијско име (Грковић 1977: 218).

У вези са деминутивним значењем суфикса *-ица* и судбине јунакиње Симић и Живковић су приметиле да постоји саодносност: „Ако сваки суфикс има свој психофизички набој..., онда суфикс *-ица* не доноси очекивано деминутивно-дечје значење. У Станковићевом језику љубави овај облик имена јунакиње показује заправо докинутост женске фигуре, сведеност и осакаћеност Аничине женскости. Име јунакиње не само да посведочава начетост и недовршеност женског идентитета већ подразумева и неостваривост Аничиног бића као јединственог бића.“ (Симић и Живковић 2018: 777).

У приповеци *Покојникова жена*, Аница је оличење ропске захвалности: „И ма да га у ствари није било, ма да је већ толико било прошло од његове смрти, ипак је он морао за њу да буде жив. Нарочито за њу, Аницу. Јер он је био тај који се сагао, узео је и увео у своју кућу и тиме увео у неки ред жена, људи. Дао јој – не име, већ нешто више, јаче, дао јој неку

одређеност, а не као пре, док је била девојка, што није смела ни у кога да погледа“ (*Покојникова жена* Станковић I: 254).

Аничина даља судбина и сав живот након мужевљеве смрти наставља да је обезличава: „о Аници се у *Покојниковој жени* приповеда као о удовици, а то је значајно зато што се у ограничењима удовичиног понашања вероватно најјасније испољавају латентно присутне забране.” (Петковић 1988: 158). Како то Борисав Станковић сагледава у свом делу, ништа што се дешава у једном тренутку живота није већ одавно припремљено на такав исход. Аница је одувек била зависна од свог окружења и од детињства а то писац наговештава посредним именовањем лика: „А она, Аница, једино се по тој својој браћи и знала. Нико њу није звао њеним именом већ ’сестра на Рибинчки.’” (*Покојникова жена* Станковић I: 237); (в. породично име *Рибинчки*, поглавље V, тачка 5.1.9.).

Магда – од *Магдалена*, од грчког имена – „жена из малоазијског градића Магдале. У Библији се јавља личност Марија из Магдале (Марија Магдалена). Код хришћана се затим почело употребљавати као лично име.” (Грковић 1977: 275). Ово име носи четири лика:

1. „И њој је сада Ускрс и светао дан. (*Грлећи Магду*): Ово је моја друга мајка, њезино сам млеко сисао [говори Стојан]” (*Коштан* Станковић IV: 25).

2. „Магда, сестра Јовчина, удовица” (*Јовча* Станковић IV).

3. „А, јел ли, баба-Магдо? Истина ли има влакно преко кога мора да се дође у рај?” (*На онај свет* Станковић VI: 13).

4. „Остављајући момку Тонету магазу горе у чаршији а кућу Магди, слушкињи, коју су још дететом узели и лепо је удомили, једнако су били на чивлацима.” (*Нечиста крв* Станковић III: 24).

У грађи смо забележили и присвојни придев: **Магдин, -а, -о.** „А изнад свега чуло се једнако, из дна кујне, око огњишта, хркање Магдино.” (*Нечиста крв* Станковић III: 71).

Софка – изведено од *Соф(а)* суфиксом *-ка*, при чему је *Софа* хипокористик од *Софија*, грчког имена које значи „мудрост” (Грковић 1977: 307).

1. Дубока интуиција везује се за чувени лик Софке из *Нечисте крви*: „Софка је увек, откако памти за себе, – знала за све. И као што је, никад ни за шта не питајући, осећала и разумевала све шта се око ње догађа, тако је исто знала и за себе, шта ће с њоме бити. Још дететом је била сигурна у какву ће се лепоту развити и како ће та њена лепота с дана у дан све више поражавати и задивљавати свет. Јер се зна да сада само она, само из њихне куће, једино још ’ефенди-Митина’ кћи што може бити тако лепа, а ниједна друга.” (*Нечиста крв* Станковић III: 38).

2. Сматра се да је лик Софке из *Певаца* саздан према пишчевој мајци: „Обично би [Јован] отишао код комшике, удовице Софке, удове његова побратима.” (*Певци* Станковић V: 133).; „А изнад свих Софка, мајсторова кћи. ... Развијених широких прсију, лица не тако млада, више кошчата, мека, са црним, паметним очима, она се издваја од свих и зајапурена, срећна, што сад она поред мајке има највише да се истиче, да слуша, она само трчкара.” (*Певци* Станковић V: 180).

Присвојни придев смо забележили у оба дела: **Софкин, -а, -о.** „А међутим, увек при помену Софкином Стојан би одмах осетио као неку тугу, чисто неки бол.” (*Певци* Станковић V: 199); „Никако не може [ефенди-Мита] да је се нагледа, једнако као у Софкиним очима и устима налазећи и сећајући се нечега.” (*Нечиста крв* Станковић III: 28).

Ташана – од *Таши(а)* изведено суфиксом *-ана* (Грковић 1977: 313), а *Таши* је од *Танасија*, *Татјана* што су имена страног порекла: *Танасија* је од имена *Атанасија* (име хришћанске светитељке које на грчком значи „бесмртна” (1977: 220)), а *Татјана* је варијанта грчког имена хришћанске светитељке *Татијана* које је у српском именослову распрострањено под руским утицајем (1977: 313).

Име се помиње у неколико дела, а у драми *Ташана* и цртици *Парапути* из *Божјих људи*, односи се на једну личност: хаџика Ташана која је згрешила са Турчином чија је судбина да испашта свој грех бринући се о полуделом Парапути. Овај женски лик увек прати карактеристичан опис: жена расне лепоте, али која у самоћи уз тежак рад проводи време.

1. „А још мање би озбиљнији, старији трговци гледали у њ да нису знали да њега [Парапути] још једнако код себе држи, храни, и негује сада већ остарела хаџика Ташана.” (*Парапути* Станковић I: 300).

2. „ТАШАНА (стара, погрбљена, али још са траговима некадашње лепоте. Забрађена је дубоко. Једва јој се очи и чело виде. У црној дугачкој колији. Око врата повезана белом, чистом марамицом. Једном руком носи послужавник а другом загрће рукаве на првој руци, да јој се не прљају од послужавника. Полако, пазећи на послужавник, силази дрхтећи од старости и иде Парапутиној кућици...)” (*Ташана* Станковић IV: 210).

3. Лик Ташане у приповеци *Стојанке, бела Врањанке* има сличну судбину као Ташана из истоимене драме. Стојнина сестра, Ташана, удала се за Турчина и удајом потурчила, па је зато писац именује Туркињом: „Остави [Стојанка] тестије, па споредним сокачетом, кроз много капицика уђе у кућу своје сестре – Туркиње, Ташане.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 29).

Присвојни придев: **Ташанин, -а, -о**. „Потом узима босиљак и шкروпи водом по соби, око себе, а највише по Ташаниној глави.” (*Ташана* Станковић IV: 116).

Међу наведеним облицима посебно се издваја *Аница* – изведеница са специфичним значењем суфикса које у таквој форми има и књижевно-стилску функцију. Деминутивни облик имена формално је обележје које је у спрези са судбином јунакиње – емотивна несамосталност и зависност од друштвених норми.

5.1.11.3. Женски лични надимци

Женски надимци нису пожељни у патријархалном друштву: „Надимак није увек пожељан и зато су у патријархалној средини жене обично поштеђене надимака” (Богдановић 2009: 10; в. Јашовић 2009: 26). Тиме се може објаснити мањи број надимака за женске особе у односу на мушке у нашем корпусу. Такође, примећујемо да неке надимке имају жене које припадају маргиналном друштвеном слоју (нпр. *Биљарица* проси, *Мотикарке* означавају нижи раднички слој).

Женски надимци имају различиту мотивацију: надимци добијени према занимању (*Биљарица*), према пореклу (*Ђорговка*, *Швабица*, *Стамболка*), према друштвеном статусу (*Мотикарке*), а забележили смо и један надимак историјске личности у понародњеној варијанти (*Помпадура*). Према структури занимљиви су они добијени метонимизацијом (нпр. *Ајша дукат*), као и они постали од речи страног порекла (*Бириси*, *чалк Наза*).

Биљарица – Надимак је добијен према занимању. Налази се само у наслову приповетке и не помиње се у тексту. Ова биљарица тражи расковник, чаробну биљку и замишља да ће једног дана бити довољно богата да живи у граду: „А – одбија их, – још нисам расковник нашла. А кад га нађем, – уверава их – тад ћу да дођем код вас ... Да си и ја купим кућу, земљу, стоку ... да сам и ја као ви ... А дотле нећу ... Ја и сад не бих дошла, него хлебац ми нестане ... Не бих дошла. Не смем жељкарних да оставим ... Ко зна шта је тамо сад? ...” (*Биљарица* Станковић I: 298).

О траговима усменог стваралаштва и предања у делу Борисава Станковића и у судбини Биљарице: „Предање овде добија истински призив трагичности у дословном примењивању веровања у коме пролази цео живот безимене биљарице и због кога она налази смрт, као типичну казну предања за човека који досеже до чудесног.” (Милошевић-Ђорђевић 1978: 59).

Бириси – Оним до краја неразјашњене етимологије. У самом тексту не налазимо потврду о томе шта *Бириси* значи, али је јасно да се односи на женску особу. Ипак, пробали смо да реконструирамо облик на основу семантике и могућег порекла из турског језика: *birinci* значи 'први, најбољи', а чита се *биринци* (Шкаљић 1966: 145; Речник САНУ I: 565). Момчило Златановић бележи лексему *бирицик* (према турском облику *birinci*) и мушки надимак *Бирцик* (Златановић 1998). Облик *Бириси* је, према томе, фонетски измењена варијанта надимка *Бирцик* и значи 'прва, најбоља'.

Овај надимак носи један женски лик: „Права 'Бириси' која и када дише, спава, и онда мисли само на своје дојке и уста, а камо да може издржати кад испред себе види мушкога. (*Јовото* Станковић II: 242).

„**Дукат**” – италијанизам (< *ducato*) који значи „назив за златан (ређе сребрн) новац различитог порекла и различите вредности, који се некада употребљавао и као женски накит” (Речник САНУ V: 14). Надимак је Циганка Ајша врло вероватно добила јер је носила такав накит, мада за то не налазимо потврду у књижевном тексту: „Истина не као пре млади, лепи, али још под вођством некада беле, страсне, чувене Циганке, Ајше, зване 'дукат'.” (*Баба Стана* Станковић II: 120). Уколико претпоставимо да је надимак добила према томе што је носила дукате, препознајемо метонимизацију апелативне лексике као творбени поступак.

(Циганке) Ђорговке – надимак према етнониму. У етничком саставу Горње Пчиње учествују и православни Цигани, који говоре српски – Ђорговци. Њихова занимања су: ковачи, свирачи, прошња. Цигани у Врањској котлини се дела на Цигане православце (Ђорговце) и Цигане муслимане (Гурбете) (Николић-Стојанчевић 1974).

Потврда у књижевном тексту: „Доводили чочеке из Скопља, метере, зурлаше из Масурице, и Циганке и то не праве, ове из вароши, из циганске мале, него тако зване Ђорговке, насељене по околним селима и хановима на друму, а чувене са својих кртих, топлих тела и разблудних очију.” (*Нечиста крв* Станковић III: 16).

Мотикарке – Према Татомиру Вукановићу у питању је нижи социјални слој: мотикари – варошка сиротиња и надничари. „Чорбацијска“ (имућнија) породица није обичавала да склапа брак са „керпичима“ (сељацима) и „мотикарима“ (варошком сиротињом и надничарима) (в. Вукановић 1978: 191–195).

Управо о ниском социјалном статусу сведочи следећи одломак: „Од које си фамилије? 'Мотикарке'! Ко ти беше дед, отац? Зар си ти била за овакву хаџијску, домаћинску кућу? [Хаџи Тома се обраћа прекорно својој жени Кати]” (*Коштана* Станковић IV: 16). Циљ употребе оваквог блика јесте увредљив начин именовања, према лошем социјалном статусу.

Помпадура – „Их, право је казала Помпадура: 'Après nous, le déluge' (После нас потоп)” (*Наступ* Станковић VI: 56). У питању је Мадам Помпадур (1721–1764) али у понародњеном облику са додатим наставком женског рода *-а* према формалној ознаци женских имена у српском именослову.

Стамболка Рецеповица – Стамболка – јер је из Стамбола, односно Истанбула; а Рецеповица – андроним (име по мужу),⁹⁴ једини пример у нашој грађи, жена старог Рецепа. Сврставамо у надимке јер ниједан део ове двочлане конструкције није лично име. Женски лик се именује посредно, и то двоструко: према етнику Стамболка и преко имена мужа – Рецеповица (присвојни придев *Рецепов* + *-ица*, суфикс којим се изводе имена по мужу).

Име се помиње једном у Миткином говору у *Коштани*: „Ех, Стамболке Рецеповице, мори, жална песмо моја!” (*Коштана* Станковић IV: 33).

⁹⁴ Као што је и Хасанагиница (в. Поломац 2013: 233; Ђорић 2009а).

На који начин прича о Стамболки Рецеповици утиче на грађење лика Митке, било предмет запажања проучаваоца музичке и сценске уметности:

„Митка се, на пример, у маниру Кочићевог јунака [Симеуна Ђака] хвали како је 'још у турско време, по Скопље, Солун, Серез', куда га 'брат праћаше по трговину... и т'г, све што од турску веру и по царски друм' налазаше, све пред собом тераше. Чак су му се и паше склањале с пута. У тим исповестима, као и у епским народним песмама, присутна је она супериорност, која му је у животу недостајала. Чак и интимна прича о Рецеповици прилагођена је потребама његове промашености. На пример, за разлику од угледних патријархалних домаћица, којима се, како он каже, 'од брашно и тесто очи не виде', Рецеповица је негована, увек у свилу одевена, 'а нож, знаје се, свилу не сече'.” (Лазаревић 2006–2007: 25)

Стрижена Марика – облик *Стрижена Марика* у књижевном тексту стоји под наводницима, па из тог формалног разлога, целу синтагму сврставамо у надимке, мада је, како се чини, Марика лично име личности на коју се антропоним односи. Карактер надимка даје супстантивизирани придев *Стрижена* који је постао од трпног глаголског придева глагола *стрићи*. У полисемантичкој стуктури глагола једино значење које се може односити и на карактер људи јесте секундарно, фигуративно: „вешто извучити корист из чега, искоришћавати, пљачкати кога” (Речник МС VI: 28). Имајући у виду да се говори о праљи, која је од свог заната могла доста да зарађује, врло је вероватно да је надимак добила по својој умешности. Праље, каква је и баба Стана, биле су жене са несрећном судбином, некада слушкиње, упропашћене у младости од слуге или газде, и да би избегле да просе, почињале су да се баве разним занатима.

Овај надимак носи један лик: „Ено „*Стрижена Марика*”, истина сељанка, набељена али са вечито врелим руменим јагодицама никако не избија [из краја баба Стане].” (*Баба Стана* Станковић II: 124).

Чал'к (Наза) – „Па онда Софкиног деде рођена сестра, 'чал'к *Наза*', како су је звали. Три пута бегала као девојка. Три пута се турчила. Готово један чивлук отишао откупљујући је и доводећи натраг.” (*Нечиста крв* Станковић III: 21).

Да је у питању надимак, наводи нас ауторски коментар: „како су је звали”. *Чал'к* је фонетски измењен облик турске речи *чалук* и има полугласник, обележен апострофом, што је типично за врањски говор (Томић 2013б: 274). А. Шкаљић наводи два значења под одредницом *чалук*: „1. онај који је отпуштен из јањичарске војске и брисан из књига јањичарских одреда. 2. плашљивац, сметењак.” (Шкаљић 1966: 161/162). Овај турцизам разматра С. Ђинђић и ту налазимо одговор за значење посматране форме – „луд, сулуд”:

„На *чал'к* наилазимо једино у 'Нечистој крви' уз име јунакиње Назе. Од наших лексикона реч је унета најпре у *Рјечнику ЈАЗУ* као 'надимак мјесто презимена прошлог вијека; може бити од *čalyk* 'плах', 'сулуд'. Шкаљићеви наводи су такође у смислу првог дела горњег тумачења, али не спомињу остала значења ове речи. Кнежевић је исправно тумачи: 'dummerMensch'. И Бора Станковић је употребио реч у значењу 'луд', 'сулуд'. С тим значењем турску реч *čalyk* налазимо у скоро свим важнијим турским речницима. *DerlemeSozluguI'* је даје као 'луд' Агакај и Моран – 'не сасвим нормалан'. То су све, углавном, фигуративна значења ове речи, како ју је, уосталом, и писац употребио, као атрибут за једног од Софкиних предака.” (Ђинђић 1974: 117).

Швабица – Назив за Немицу, погрдан: „Шваба (помално презирно за Нијемце” (Караџић 1935 према Расковник САНУ); „(често презр.) жена припадница немачког народа; Аустријанка; Немица.” (Речник МС VI: 935).

П. Скок утврђује да је назив настао у Војводини: „naziv, koji je danas općenit, nastao je najprije u Srijemu i Vojvodini, gdje su se Nijemci sa Rajne naselili već u 17. v.; prema f na -ica Švabica” (ЕРХСЈ III: 425).

1. Надимак према пореклу: „Увек је била код неке њене другарице Бетике, Швабице, удате, са пегавим, белим лицем, подебљим устима и модрим водењикавим очима.” (*Наступ Станковић VI*: 76).

2. „Ено на Ристота дошла [прва жена]. Ти знаш газда-Ристу. Две куће има. Узео Швабицу и вика: никад у живот послатко јело неје поја; у помекко неје лево и одморио се.” (*Моји земљаци Станковић II*: 261).

На творбеном плану у вези са женским надимцима истичу се појаве: антропонимизације (*Стрижена Марика, Биљарица, Бириси*) и трансонимизације (*Стамболка Реџеповица, Швабица*). Мада се неки издвојени називи не бележе великим словом, пишчеви ауторски коментари упућују на то да је у питању надимак („звана, како су је звали”).

На морфолошком плану примећујемо понародњену верзију страног надимка *Помпадура*. Додавањем обличког наставка *-а* непроменљива реч постаје деклинабилна и тиме више у духу српског језика. Језичка интервенција има одјека и на стилском плану – особа о којој је реч више није странац, већ се доживљава као особа из народа.

Функција женских надимака у књижевном тексту је у њиховој експресивности која се читује у емотивном набоју према носиоцу (*Мотикарке, Стрижена Марика, чал'к, Бириси, Швабица*). Због појачане осећајности ствара се и изразитија поетска слика јунака, ликови се врло живо карактеризују и представљају.

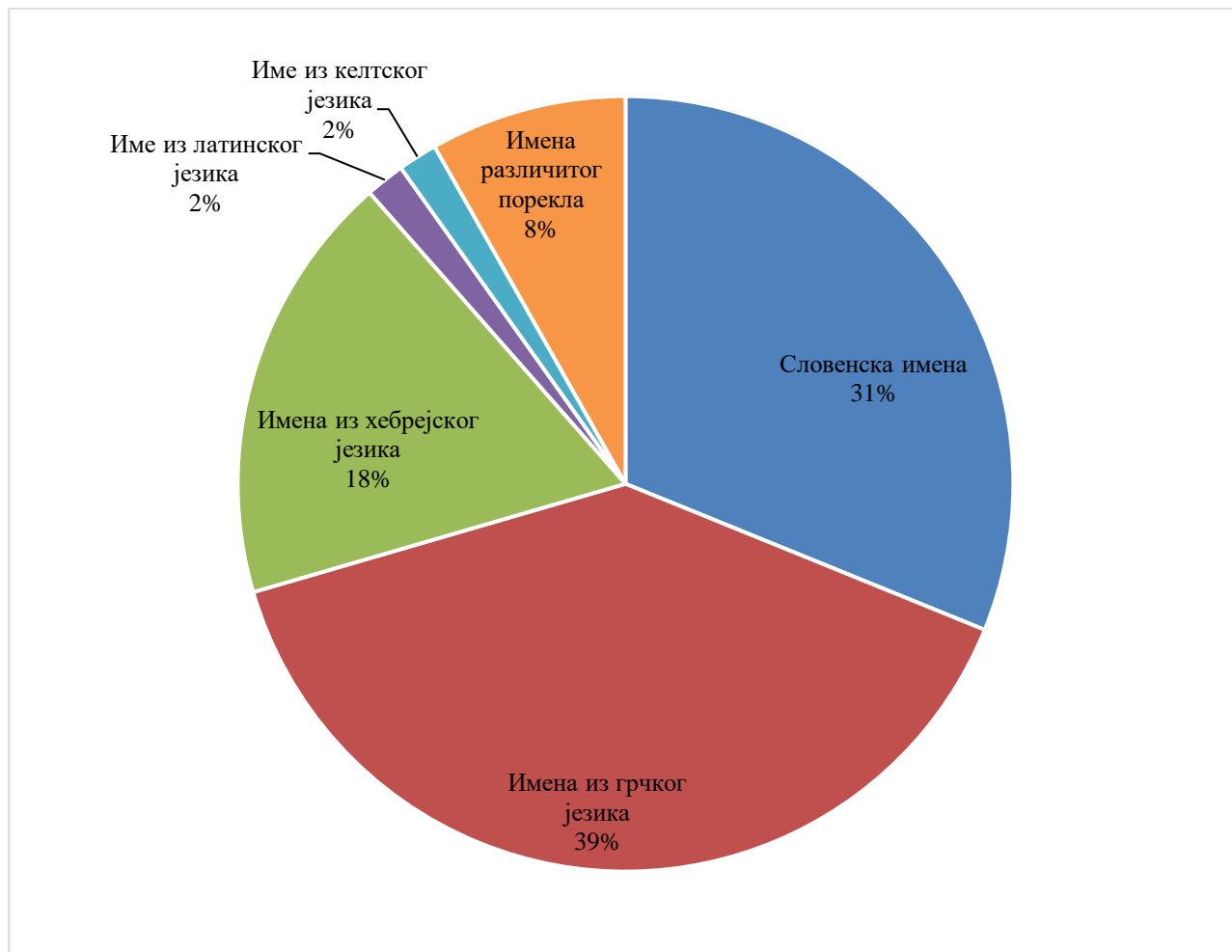
5.1.11.4. Распоред женских имена према пореклу и статистички подаци

Укупно 80 женских антропонима, што је знатно мање него мушких антропонима (140). М. Шћепановић у вези са Сремчевим делом примећује исту несразмеру и томе налази најмање два разлога: 1. пишчев избор; 2. читавање положаја жене у друштву онога времена: „У Сремчеву тексту су фреквентнија мушка од женских личних имена, што се опет може довести у везу, непосредно, са пишчевим избором главних ликова и стварању особене карактерологије, и посредно, са друштвеним положајем жене тога доба.” (Шћепановић 1997б: 60).

У статистичком прегледу, као и код мушких личних имена, дајемо збир: основна лична имена + хипокористични облици. У збиру је највећи број имена словенског порекла и календарских имена.

- 1) Слој словенских антропонима: 9(основних имена) + 10(хипокористичних облика)= 19;
- 2) Слој библијских и хришћанских антропонима:
  - А) из грчког језика: 7 + 20= 27;
  - Б) из хебрејског језика: 6 + 5 = 11;
  - В) из латинског језика: 1;
- 3) Слој антропонима различитог порекла:
  - А) антропоними оријенталног порекла: 1 + 5 = 6;
  - Б) антропоним пореклом из келтског језика, праузет из немачког: 1;
  - В) антропоними од имена различитог порекла: 5;
- 4) Женски надимци: 10.

Илустрација 4: Статистички преглед порекла женских антропонима

5.1.11.5. Творбени аспект и структура женских антропонима

Словенски суфикси

1. *-а*: у примерима: *Ната, Паса, Злата, Цвета, Коштана* итд. Хипокористици од женских личних имена постали скраћивањем дужих облика (Клајн 2003: 12). Такође се јавља у женским именима посталим од мушких, *Стамена, Стана* итд. А. Белић сматра да иако се *-а* јавља у готово свим словенским језицима никад није био жив суфикс за такозвану именичку моцију (в. Шћепановић 1996: 188). Б. Ћорић посматра „наставак *-а* као вокалски елеменат, није суфикс у правом смислу, он се не јавља у свим облицима речи. Пре свега налазимо га у саставу других моционих суфикса (*-ица, -ка* итд.), али и у речима у којима се он доиста јавља као моциони формант (Ћорић 2009а; 2009б).

2. *-ана* (*Коцана, Ташана*) суфикс издваја М. Грковић (1977).

3. *-ика*: у примерима: *Марика, Јованка*. Хипокористични суфикс уз лична имена (Клајн 2003: 71).

4. *-инка* у примеру: *Катинка*. Суфикс који се јавља и у неким женским личним именима (Клајн 2003: 80).

5. *-ица* (*Аница, Магдица, Софкица*). Продуктиван суфикс у творби хипокористика (мушког и женског рода) (Клајн 2003: 86). У вези са именом *Аница* примећено је да суфикс не доноси очекивану деминутивно-хипокористичну ноту, већ да сугерише недовршеност Аничине личности и немогућност њеног остварења (в. Симић и Живковић 2018: 777).

6. *-ка* (*Јованка, Вејка, Васка, Симка, Софка, Стојанка, Јелка, Ленка, Нушка, Сетка*); Деминутивно-хипокористични суфикс (Белић 1905), у нашој грађи један од најпродуктивнијих суфикса. Однос основног имена и изведенице која преузима улогу основног имена представљен је именима *Јована : Јованка*: „До комбинованог односа (творбена и граматичка морфема) могло је доћи под утицајем семантички непрозирних хришћанских ЛИ (уп. *Јован – Јованка, Јован – Јована*), чије је присуство могло погодovati и упливу хипокористика у сферу ЛИ и губљењу свести о смислу разлике између ЛИ и хипокористика.” (Радић 2018: 308). Моционо *-ка* јавља се у многим женским именима изведеним из мушких (в. Клајн 2003: 99).

7. *-на* (*Стојна*). Милица Грковић бележи да је у питању изведеница са суфиксом *-на*. Овај суфикс не издваја И. Клајн (2003).

8. *-че* (*Ленче, Катаринче, Салче*). Хипокористични суфикс којим се изводе и мушка и женска имена. (в. под *-че* међу суфиксима којима се изводе мушка имена, т. 5.1.10.5.).

Суфикс грчког односно латинског порекла:

-ија: у следећим примерима: *Миленија, Стаменија*. Суфикс „страног порекла, првенствено од латинског *-ia*... понекад и од грчког *-ía* или *-eía*” (Клајн 2003: 66).

5.1.11.6. Дијалекатска подлога женских антропонима у књижевном делу Борисава Стаковића

Дијалекатску подлогу у женском именослову уочавамо на неколико нивоа: на фонетском, нарочито на творбеном, на морфолошком, као и лексичком плану.

1) На фонетском плану примећена је редукција вокала у облику имена (*Коштан*), као и фонетски упрошћена варијанта имена (*Тодора* према *Теодора*). Облик *Коштан* има експресивну књижевностилску функцију, јер је употребљен у посматраном контексту са императивом и стилски маркираном лексиком.

2) На творбеном плану уочавамо богату деривацију. У нашој грађи је највећи број имена изведених хипокористично-деминутивним суфиксима *-а* и *-ка*, што је очекивано имајући у виду преовлађујући број скраћених имена. Као одлика призренско-тимочке зоне наводи се и бројност хипокористика (Грковић 1997: 71). Забележили смо развијену деривацију код следећих женских имена: *Јелена > Лена > Ленка, Ленче; Коштана > Коштан, Кошта; Косана > Коца > Коцана; Катарина > Катаринче > Ката; Танасија > Таша, Ташана; Тодора > Теша, Тода* итд.

Међу именима словенског порекла примећена су имена са кореном *stan-* за која су у врањском крају везана народна веровања и имају апотропејску функцију (в. Николић-Стојанчевић 1974). Име из ове подгрупе – *Стана* – носи осам женских ликова на нивоу укупног стваралаштва Б. Станковића и представља једно од најфреквентнијих.

Дијалекатска творба је заступљена у именима изведеним суфиксом *-че* (*Ленче, Катаринче, Салче*).

Имена искључиво западне провинијенције (нпр. *Малвина, Бетика*) налазе се у приповеткама чија се радња одвија у Београду (/Паризу) и везане су за престонички живот,

даклеко од патријархалног, српског Враћа. Дакле, тематика дела условљава и именослов, зато кажемо да су властита имена везана за мотивску структуру књижевног текста.

Такође смо испитивали однос који постоји међу хипокористицима изведеним од једног имена *Јелисавета*: *Јелка* – *Сетка* – *Бетика* и уочили да су *Јелка* и *Сетка* представници српског именослова, карактеристичног за ареал јужних српских говора и говор Враћа, а да је *Бетика* посрбљена варијанта, захваљујући словенском суфиксу *-ка*, германског имена *Елизабета*. Функција различитих варијанти једног имена указује на порекло носиоца и њихову националну припадност чиме се ликови додатно и прецизније карактеризују.

На творбеном нивоу уочавамо и процес трансонимизације, појаве преласка онима из једне категорије у другу. Занимљив је надимак који у себи садржи андроним, име по мужу, и етник, име становника насељеног места – *Стамболка Реџеповица*. Андроним и етник у књижевном делу су посматрани као једна, двосложна синтагма, представљају надимак, и као такви имају функцију антропонима. Овај женски антропним заузима значајну позицију у структури дела, јер је важан за карактеризацију лика Митке.

Затим, идвајемо настанак надимака процесом метонимизације (*Циганка Ајша „Дукат“*). Метонимизацију препознајемо и код имена *Коштана*, јер је име додељено према физичкој особини (према тамној боји кестена). Метафоризацију примећујемо у вези са именом *Злата* – ‘особа које је добра и вредна као злато’ (в. Речник САНУ VII).

3) На морфолошком плану дијалекатски уплив уочавамо у вокативу женских имена – *Стојанке*, *бела Врањанке*. Дијалекатска форма, у односу на могући, нормативно исправан исказ (једнак номинативу), носи експресивност, темперамент, осећајност карактеристичне за модерну књижевност (в. Бајић 2002: 7; в. Симић и Живковић 2018).

Затим, међу надимцима препознајемо понародњену форму страног имена којем је додат наставак *-а*, као формална ознака имена женског рода (*Помпадура* < Мадам Помпадур). Тиме је непроменљиви облик *Помпадур* прилагођен српском деклинационом систему као променљива реч, именица ж. рода III врсте по М. Стевановићу.

4) На лексичком плану издвајемо оне лексеме које служе посредном именовању женских ликова. Женски ликови су често одређени различитим детерминативима у чему препознајемо одраз њихове позиције у патријархалном друштву. Н. Петковић је уочио да „уз промену социјалног положаја иде и једна врста преименовања” управо имајући у виду оно што и сам писац истиче (Петковић 1988: 160): „Јер ето сада она је престала да је *женска* и још мање *удовица* и да као досада међ светом својом појавом и снагом изазива грешне жеље, грешне мисли, појудне погледе. Сада је она само *мајка*. Чак и своје крштено име губи и једино се зна као „тетка *Злата*“, као мајка Стојанова. И онда не само да је слободна и равна свакоме, него и више. Сваки сад мора са поштовањем и подижући се да је поздравља” (*Тетка Злата* Станковић II: 203).

5) Постоје ванлингвистички фактори који утичу на формирање одређеног дела именослова, а који се односе на локална народна веровања и обичаје. То што се у име лика учитава оно што је народна традиција није директан утицај дијалекта, али доприноси томе да се имена нарочито „вежу” за одређени ареал. Посебно место има надимак *Биљарица* јер се у причи о биљарици из *Божјих људи* садржи и народно предање о расковнику (в. Милошевић-Ђорђевић 1978: 59).

Идвајемо још нека женска имена која имају књижевностилску функцију:

Контраст семантике личног имена и судбине женског лика који га носи препознајемо у имену *Цвета*: име је у вези са лексемом *цвет*, са бујањем и цветањем, а у животу лика све вене због неузвраћене љубави.

У стваралаштву Б. Станковића смо забележили неколико јављања имена *Васка*, које је било мајчино име у стварном животу. Међутим, све Васке су слушкиње, док је пишчева мајка била из богате куће, тако да нема паралеле између имена и стварног лика. Лик Софке из *Певаца* је грађен према стварној личности и занимљиво је да проницљивост, женску осећајност и топлину писаца приписује лику са именом у чијој је семантици и похрањено значење 'мудрост' – Софка.

5.1.12. Именовање ликова према родбинском односу, занимању и друштвеном статусу

У питању је испитивање начина посредног именовања. Дакле, није реч о властитим именима, већ о апелативима. Будући да не предстаља главни фокус истраживања, за ову прилику издвојили смо поједине лексеме, уз напомену да списак није коначан.

Овакве форме употребљене уз лично име М. Шћепановић назива „антропонимским квалификативом” (в. Шћепановић 1997б: 62).

Улога овог лексичког слоја препозната је као веома важна, подједнако битна за осликавање времена и језичког простора у књижевном делу: „језички елементи, поготову они ономастички, носе слику тла и времена. Овде се та слика остварује колико именима толико и њиховим детерминативима, који... постају значајнији као атрибути до имена која одређују” (Богдановић 1997: 80).

У нашој грађи постоји различита употреба овакве лексике:

- 1) Употреба сродничке терминологије за означавање сродства.
- 2) Употреба сродничке терминологије за именовање ликова са којима субјекат није у сродству.
- 3) Именовање лика преко занимања, уз лично име и без употребе властитог имена.
- 4) Именовање лика преко друштвеног статуса, уз лично име и без употребе личног имена.

Употреба таквих термина зависи од друштвено-историјских околности: „Уколико [сродничку] терминологију схватимо као систем термина формиран у складу са структуром сродства, можемо рећи да је познавање терминологије значајно за разумевање сродничких односа. Узимајући у обзир да терминологија сродства зависи од друштвено-историјског контекста у којем постоји, видимо да је познавање сродничке терминологије значајно за разумевање друштвене структуре у целини.” (Ђорђевић 2001: 110).

За разумевање пишчевог дела важно је схватање патријархалног уређења у времену о којем Борисав Станковић пише: „Крајем деветнаестог века патријархална култура у Врању представљала је крут систем у којем су се тачно знале дужности и правила понашања у зависности од пола, као и од друштвеног и породичног статуса. Непоступање у складу с датим културним обрасцем бивало је узрок опште друштвене осуде.” (Чолак 2013: 141).⁹⁵ Патријархално уређење у породици и друштвеном систему уопште важно је за разумевање начина именовања и обраћања као одраза међусобних односа. Радња дела смештена је у „патријархални локалитет србијанског села са југа. Та уметничка околност утиче на карактер

---

⁹⁵ О начину живота и друштвеној раслојености у периоду који ступа непосредно након онога који описује Бора Станковић: „У раздобљу између првог и другог светског рата (1918–1941) ... извршена је смена старог грађанског, „чорбацијског, големашког” слоја у граду придошлим новим друштвеним слојем становништва, које је образовало нову средину, чије су врхове представљали високи државни чиновници и административни службеници, и војна лица, с једне стране, а са друге стране новоформирани капиталистички слој трговачког и занатског грађанства, што је допринело да се створи још дубљи јаз између „госпоне” и сељака, „чивчија” и „еснафлија”, госпоне и остатка старе врањске буржоазије, економски упропаћене.” (Николић-Стојанчевић 1974: 26).

Станковићеве приче и на судбину њених јунака.” (Бајић 2002: 55). У питању је висока патријархална култура:

„Изгледа да тај ’читав одређени ред ствари’ (тј. социокултурни поредак) у коме затичемо Софку пре удаје, па Ташану, тетка-Злату, газда-Младена или Јовчу припада не само старој (традиционалној балканској) него и високо утанчаној варошкој култури. Штавише, међу ранијим српским прозаистима нико није колико Станковић – и ретко је ко после њега – понашање књижевних ликова, њихову психологију, повезао са толиком множином тако тананих културних конвенција.” (Петковић 1988: 154).

У етнографским истраживањима скренута је пажња на употребу сродничких назива за особе које у ствари нису у родбинском односу са оним ко их ословљава одређеним сродничким термином:

„Сроднички називи за несроднике користе се у свакодневној комуникацији људи. Најчешћи примери су употреба термина: *тета*, *баба*, *деда*, *чика* и слично, за особе са којима субјекат није у сродству. Наведени науиви најчешће се користе за особе са којима постоји одређен степен интимности у односу (пријатељи родитеља, комшије и слично). Нису ретки примери да појединац називима *тета*, *чика* и слично, ословљава непознате особе у намери да се на тај начин одреди полна и старосна припадност појединца у друштву.” (Ђорђевић 2001: 118).

У вези са романом *Зона Замфирова* Стевана Сремца испитано је на који се све посредан начин врши именовање преко речи за родбинске односе, друштвени статус и помоћу детерминатива за неку особину лика:

„Породичну комуникацију карактерише именослов у виду хипокористика детерминисаних речима за ознаку сродства (стварног и промовисаног): *бата*, *зет*, *тетка*, *стринка*. ... О друштвеном статусу такође говоре најразличитија титулирања: *ага*, *владика*, *хаџи*, *чорбаџи*, *челеби*, *ћир*, *пан*, *газда*, *калфа*, *шегрт*, *ченгија*. ... Ту су и друге детерминације које добро дефинишу ликове по некој њиховој битној особини, а могле су прерасти и у трајни надимак: *лепи*, *бећар*, *чапкун*, *зевзек*, *ашик*, *дилбер*, *Мазни*” (Милојковић 2009: 33/34).

Тако и у делима Борисава Станковића неки ликови су исказани само родбинском везом са јунаком (нпр. *мајка*), занимањем (*клисар*, *клисарица*, *свеишеник*, *механиџија*) или пореклом (варошанка ...). Иако нису оними врло су често у употреби и сведоче о патријархалном друштву, а врло су занимљиви јер су одраз дијалекта у творби: *батке*, *тато*, *нано* (*мајко*); *снашке* итд.

Дакле, обраћање међу ликовима условљено је улогама које одређени лик има у патријархалној средини. На основу обраћања ликова један другоме препознаје се њихов статус и улога у друштву.

5.1.12.1. Мушки ликови

Именовања називом из области сродничке терминологије

Бата – у описним једнојезичним речницима српског језика примарно значење лексеме бата је ’хипокористик од брат’ (Речник САНУ I: 325).

У патријархалном друштву постоји посебан однос поштовања према старијима. Ј. Ђорђевић бележи називе за старијег брата у обраћању: „*бате*, *бато*, а за млађег *брацо*, или се млађи брат назива по имену” (2001: 114). Овај модел обраћања се шири и на однос жене према деверима, мужевљевом браћом: „старијег [мужевљевог] брата назива *бате*, а млађег брацо или личним именом” (Ђорђевић 2001: 114). У књижевном делу налазимо неколике примере употребе у значењу ’старији брат’:

1. „Бато, зовеш? [сестра Стана брату Стојану]” (*Коштана* Станковић IV: 47).

2. „Гледај, гледај док бата Јовча није дошао.” (*Јовча* Станковић IV: 240).

У тезаурусном Речнику САНУ налазимо под одредницом *бата* секундарно значење 'старији човек, чика' (Речник САНУ I: 325)⁹⁶ два примера потврде и то из књижевног дела Б. Станковића и С. Сремца, дакле из дела са утицајем призренско-јужноморавске говорне зоне:

3. „А како је бата-Мита?” (*Нечиста крв* Станковић III: 58) – Ефенди-Миту са *бата* ословљава његов дугогодишњи пријатељ Тоне а сада већ и трговац сам, и због давнашњег познанства а ипак због разлике у статусу и годинама каже „бата Мита”, а не званичније „ефенди-Мита”.

Употребу *бато* налазимо у обраћању према старијима од себе и вишим по статусу:

4. „И шалећи се, окретао би се [Младен] мужу јој [Стојану], показујући на њу [Јованку]: – Како ова? Слуша ли те? – Слуша, слуша, бата-Младене!” (*Газда Младен* Станковић V: 71).

5. „– Бата-Стојане, зову те! – рекла би му.” (*Певци* Станковић V: 200).

6. „– Немој, бата-Арсо, жив ти ко ти најмилији! – почела би она [тета-Злата] да га преклиње, да је ни Јован ни ико други не прати, да због ње не прекидају посао.” (*Певци* Станковић V: 151).

7. „– Отац, ено батаТома!” (*Сурдулица* Станковић VI: 43).

Батка – У Речнику јужних говора Србије М. Златановића налазимо одредницу *батка* са значењем: „старији брат или старији мушкарац из родбине” (Златановић 1998 према Расковник САНУ). И пример потврде Момчило Златановић наводи баш из Врања, што је значајан податак јер сведочи о дијалекатском упливу врањског говора у књижевни текст. *Батка* је стилски маркиран облик јер је изведен суфиксом *-ка*, и везан је за призренско-тимочке говоре. Дакле, у питању је дијалектизам и у књижевном делу се, очекивано, налази у говору Митке из драме *Коштана*, а под наводницима у *Певцима*. Наводници говоре о томе да је писац намерно и свесно унео дијалектизам у књижевни језик и то формално означио издвојивши га правописним решењем. У књижевном делу има експресивну функцију.

1. „Слушај, батка шта ће да ти збори: Батка дете неје. Батка је много видеја, много преко своју главу префрљија.” (*Коштана* Станковић IV: 77).

2. „И то 'батке' тако је радосно изговарао, да је Јовану од тога било некако лако, пријатно, и Стојан му долазио тако некако мио, мио ... више него рођени брат.” (*Певци* Станковић V: 146).

Брат – За разлику од облика *бата* и *батка*, *брат* је стилски неутрална форма и означава: „назив за мушкарца у односу на децу истих родитеља” (Речник САНУ II: 110):

1. „Млађи му брат више је личио на мајку. Био је нежан, буцмаст, а Младен је, онако црњи, кошчатији, више личио на оца.” (*Газда Младен* Станковић V: 37).

2. Међутим, налазимо ову форму у обраћању Јовнке некадашњој љубави Младену при чему добија одређени стилски ефекат, имајући у виду њихов однос, који свакако није однос брата и сестре: „– Брат-Младене, не стај на пут! – А већ се по њеном гласу, лицу, видело да се сетила свега [њиховог].” (*Газда Младен* Станковић V: 87). Бојан Чолак пажљиво разматра употребу ове форме у датом контексту: „Запажа се да се Јованка Младену не обраћа попут других ликова у роману са 'бата-Младене' (што би значило као ауторитету и из извесне подређене позиције), већ са 'брат-Младене' чиме истиче њихов братско-сестрински однос. Одсуство подређене позиције и позивање на сродство омогућава јој да му каже оно што жели и то користећи се императивом. Стављањем у први план 'брат-Младене', Јованка даје легитимитет и пориче постојање било каквог односа међу њима изузев братско-сестринског.” (Чолак 2009: 143).

⁹⁶ Други пример који се наводи у Речнику САНУ је следећи: „Позв'а те, бата Таско, имам си, ете, голоему муку да ти рекнем” (*Зона Замфирова*).

Деда – Деда као назив за сроднички однос означава „очев или материн отац (њиховој деци)”, а користи се за ословљавање човека с којим не постоји такав однос и тада значи „стар човек, старац” (Речник САНУ IV: 149) и управо у том, секундарном значењу налазимо га као саставни део имена божјака у *Божјим људима*: „– **Деда Весо**, шта радиш, деда Весо? Он би једнако клатећи се, почео: – Етее... – А то његово отегнуто, дубоко 'етее' пролазницима, ваљда што је слеп, чинило се да долази са онога света.” (*Деда Веса* Станковић I: 325).

Зет – Зет је сроднички назив за ожењеног човека у односу на чланове породице (родитеље, браћу, сестре) своје жене, супруге, или у односу на њене ближе и даље сроднике (Речник САНУ VII: 17). У припевци-репортажи назив је употребљен као непроменљива форма уз лично име чиме се означава сродство и блискост међу ликовима: „– Не убијају, не убијају, **зет**-Ристо и ништа више!” (*Сурдулица* Станковић VI: 43).

Пријатељ – Назив за сроднички однос је тек секундарно значење лексеме: „отац једнога од брачних другова према оцу другог брачног друга” (Речник МС V: 56). У том значењу налазимо га у неколиким примерима:

1. „Аферим, **пријатељ**-Јовча!” (*Јовча* Станковић IV: 262). Родбински однос, у питању је родбина будућег (жељеног, а несудијеног) младожење.

2. „Како си ми, **пријатељу**?” (*Газда Младен* Станковић V: 72). Овај пример је занимљив јер се односи на газда Младена који нема деце, и говори о високој и важној улози коју главни лик романа има: „Узевши Јованку за сина, Стојменов отац сматрао је да се посредно ородио са Младеном. Због тога му се он обраћа фамилијарно, уз коришћење облика посесивног датива” (Чолак 2009: 116).

Тата м (у вокативу **тато** и **тате**): – „име одмила за оца” (Речник МС VI: 151). Вокативне форме *тато* и *тате* типичне су за јужне српске говоре (Ђорђевић 2001: 120). У нашој грађи издвојили смо примере за које *Речник МС* не бележи значење. У патријархалној средини снаха родитеље свог мужа назива оцем и мајком:

1. Снаха Вела обраћа се свом свекру Јовчи: „Јесам, **тато**.” (*Јовча* Станковић IV: 233).

2. „–**Тате**, ми одосмо! – вели му снаха и прилази руци” (*Газда Младен* Станковић V: 111). Овај пример је посебно занимљив јер се снаха обраћа деверу, а не оцу мужа: „Наиме, иако је Младен Јеленин девер, она му се обраћа са 'тате' и љуби га у руку, што указује да га доживљава као Микиног оца, а не брата. Младен не одбија такву врсту обраћања. Напротив, и он њу ословљава са 'синко'.” (Чолак 2009: 169).

Татица – изведен облик деминутивно-хипокористичним суфиксом *-ица*. Пример и објашњење погледати под **ефендијица**.

Ујак – Употребљава се као сроднички термин материн брат (Речник МС VI: 472).

1. „– Нане, ено **ујка** Риста доведен!” (*Сурдулица* Станковић VI: 43).

2. „Драги **Ујаче**, И сада не знам зашто се њоме ожених” (*На развалинама* Станковић VI: 182). У књижевном делу сроднички термин који се иначе бележи малим словом написан је великим почетним словом у чему препознајемо процес онимизације: заједничка именица постаје властита.

Чича – Назив за стрица у сеоској и градској средини. (Ђорђевић 2001: 113). У шестотомном Речнику МС је то секундарно значење, а примарно је „старији човек, старац” (Речник МС VI: 888). О пореклу речи постоји двојака могућност: „Наведени назив се сматра балканским турцизмом у српском језику, али постоји мишљење да је у питању словенска реч” (Ђорђевић 2001: 113; в. Бјелетић 1995: 207).

Међутим, у нашој грађи издвојили су се примери употребе када не се облик *чича* не везује за сродника, већ је у питању узрасна категорија.

1. „Вејка га је звала 'чичом' и увек носећи његове торбе, ишла за њим, да му је на руци, да уместо њега, кад Таја или не може, или неће, мрзи га да преко гробова оде до неке жене, она уместо њега оде, отрчи и узме оно што им дају.” (*Таја* Станковић I: 283).

2. Еволуција лика газда Младена може се пратити и према томе како га средина ословљава. Он је и *газда*, *бата* једне средине, а дође српска војска у Врање по ослобођењу, војници га ословљавају са *'чича'*: „Износио је котлове пуне вина. Нудио. Није морао да нуди. Чим изнесе, чује где му војници, грабећи да пију, вичу: Хвала, чича!” (*Газда Младен* Станковић V: 119). „Ословљавајући га са *'чича'*, војници Младена лишавају било какве друштвено-социјалне улоге.” (Чолак 2009: 182).

3. Када стоји уз лично име синтаксички је непроменљив облик: „Камо чича-Марку ракије?” (*У виноградима* Станковић I: 154).

Ч'а (чича) – „ча, непромељиви облик који се јавља испред личног имена” (Речник МС VI: 832). Назив *чича* јавља се у фонетски измењеном лику са редукцијом вокала *и* и испадањем сугласника *ч*: стоји уз лично име и стоји и у наслову приповетке *Ч'а Михајло* (Станковић I: 312), *Ч'а Петар* (Станковић II: 157).

Називи за означавање друштвеног статуса

Ову групу карактеришу називи који се уз лично име употребљавају као непроменљиве форме: *бата* Младене, *газда* Младен, *чорбаци* Стојане, *ефенди* Мита, *хаџи* Тома; и имају атрибутску функцију. Писац неке од ових титула бележи великим словом јер су постале део имена.

Бата – Један од најзанимљивијих назива јер означава висок друштвени статус: „У патријархалној породици увек су се одржавале бројне економске везе са бројним рођацима. Отуда се јавио лик *'бате'* који се налазио надређен свим члановима једне породице, схваћене у најширем значењу те речи.” (Чолак 2009: 27). То је заправо „најистакнутија друштвена улога” (Чолак 2009: 35), јер он „собом оличава и чува неписане моралне и свеколике друге норме на којима је тадашњи друштвени поредак почивао” (Петковић 1982: 187). Посебан назив за тако истакнутог члана друштва „бата” је „по пореклу древна словенска реч” и, како се у истраживању Н. Петковића истиче, „није тачно да се накнадно појавила под турским утицајем” (Петковић 1982: 187).

У нашој грађи овај назив додељен је неколиким ликовима.

1. Газда Младен добија улогу бате јер успешно тргује, одолева искушењима и тиме задобија нарочити углед у својој средини: „Пошто је увидела да је способан да одоли и највећим искушењима, средина Младену додељује улогу бате” (Чолак 2009: 120). „Младен почиње да добија статус *'бате'*, што се показује не само тиме што му родбина доноси новац на чување, већ и чињеницом да га ословљавају са *'бата-Младене'*.” (Чолак 2009: 115).

Међутим, чак и тако висок статус једне личности у друштву подређен је законима патријархалних закона. О томе сведочи зависност газда Младена од друштвених норми и прекор који он упућује Јованки за њен покушај да поступи у супротности са правилима: „Ко је она да одбаци читав један систем вредности и да себе, своја осећања постави изнад норми једног друштва кад то не сме ни он, газда, па још и бата те средине?” (Чолак 2009: 128).

2. Улога бате додељује се двојници ликова, Марку и његовом сину Томчи из романа *Нечиста крв*. Газда Марков статус је био општеприхваћен и општепознат и о томе сведочи следећи одломак: „А Софкини опет, ради њих, да би пред њима показали колико они воле и цене свога новог пријатеља, тог њиховог бату, сви су се утркивали у служењу, облетању око Марка” (*Нечиста крв* Станковић III: 169).

3. Томча постаје бата, трансформише се, након што га увреди ефенди Мита: „чим се 'ослободи' и врати 'тамо у Турску', заузме место које га је већ чекало: место суровог старешине и братственичког 'бате', место 'новог газде' по друмским хановима.” (Петковић 1988: 120). На том месту он наслеђује свога оца газда Марка „вођу и бату великог сељачког братства” (Мађаревић 1978: 107).

Газда – У Речнику САНУ се газда дефинише као „онај који има велико имање или новац, богаташ”, односно у секундарном значењу као „домаћин, глава, старешина породице” (Речник САНУ III: 153). Улога газде везује се за пословну сферу живота: „од тога колико је мушкарац био успешан као газда, зависио је и положај и углед једне породице. Самим тим, она је од мушкараца захтевала велику посвећеност. Од тога колико је мушкарац био успешан као газда, зависио је и положај и углед једне породице. Управо због те одговорности, мушкарац је никада није смео одбити.” (Чолак 2009: 36). Б. Чолак истиче између улоге домаћина која је везана за кућу и улоге газде која је јавна: „Младенов отац може да занемари улогу домаћина пошто је она везана за кућу, значи мање изложена јавној процени, док улогу газде не сме, пошто је везана посао и самим тим јавна.” (Чолак 2009: 58).

Један од најупечатљивијих ликова јесте управо газда Младен. Свој роман је Борисав Станковић и насловио *Газда Младен* (апелатив *газда* и лично име *Младен*). То је улога која није само део друштвеног живота већ је у потпуности условила читаво постојање лика Младена и он се кроз ту своју улогу и идентификује.

У стваралаштву Борисава Станковића многи ликови су именовани и преко свог друштвеног статуса и богатства:

1. „Остави ми је, газдо, дај ми је! Моје је! Чедо ми је!” (*Коштана* Станковић IV: 67).

2. „Младога газду сретох на капији.” (*Ташана* Станковић IV: 210).

Газда је употребљено као непроменљива форма уз лично име и означава „титулу уз име имућног човека” (Речник САНУ III: 153):

3. „Ено, баш спрођу њих газда Стојанче што само једног сина има.” (*Газда Младен* Станковић V: 29).

4. „Иако је била као заклоњена, увучена иза велике куће и магаза чувеног газда-Петра, опет је била и она велика, са великом старом капијом, пространим двориштем.” (*Певци* Станковић V: 147).

5. „И ти одмах да идеш у Бању, нађи Асанова оца и кажи му, кажи даб сам му ја – газда Арса – поручио: да у недељу, ову, прву, одмах – чујеш ли? – поведе сватове, дође овамо и води њу, ту, Коштану, и тамо, у Бањи, венча је за свога сина Асана” (*Коштана* Станковић IV: 68).

Ефенди непром. – ефендија је „титула за учене људе, нарочито свештенике, судије, службенике и сл., господин, господар” (Речник САНУ V: 262).⁹⁷ Титулу носи чувени лик ефенди-Мите из *Нечисте крви* и у самом делу се одређује значење 'господин': „И заиста, кад се Софкин отац вратио, био је први 'ефенди', господин. Лепшега у вароши није било. Лепше турски, грчки и арпски говорио него свој матерњи језик.” (*Нечиста крв* Станковић III: 24).

Формант *ефенди* стоји као непроменљиви придев уз мушко лично име и има, дакле, атрибутску функцију: „Али ипак, поред свега тога, изгледало је да се отимљу око ње [Софке] највише ради њега, оца јој, ефенди-Мите, јер, ма да их је он оставио, ипак га они још толико поштују да ето сада његово јединче и љубимче готово што на рукама не носе, и као кап воде на длану не чувају.” (*Нечиста крв* Станковић III: 37).

---

⁹⁷ Овај облик требало би разликовати од форме *ефенд'м* коју такође налазимо у *Нечистој крви*. О разлици пише С. Ђинђић: „Од именице ефенди налазимо и облик ефенд'м који и сам писац сасвим исправно тумачи са 'мој господине'. Станковићу није непознат ни облик ефенд'м у значењу 'молим?' па га је у 'Нечистој крви' функционално употребио: 'Када је погледа, он, знао да је неки стран дошао а не она, његова Софка, и подиже се и само рече: Ефенд'м'” (Ђинђић 1974: 115)

Некада је са именом спојено цртицом (ефенди Мита, 30) а некада не (ефенди-Мите, 31). О томе колико је значајна ова титула говори то да се у делу лично име увек везује за титулу (односно хипокористик *Мита*): „И да сваком буде своје, да се зна ко је шта, свако мора бити на своме. Зато ће... Чорбаци-Ранђел [код Стевана Сремца] толико држати до свог чорбацилука у једној средини кубеџија и кондурџија, колико и ефенди-Мита, у Врању, до свога господства чак и онда када је од све моћи и имања остало само име, и надимак!” (Богдановић 1997: 80).

Ефендиџица – хипокористични облик од *ефендија*. Речима са хипокористично-деимнутивним суфиксом *-ица* истакнут је врло близак однос оца и ћерке, ефенди Мите и Софке: „Софка, једнако осећајући на себи његову руку и грлећи му колена и широке чохане чакшире, и тада још, онако мала, па је већ знала да ће то матери чинити радост и срећу, мазећи се око оца, почела би да одриче и да се правда: – Није, ефендиџице, није, татице! Није, жив ми ти!” (*Нечиста крв* Станковић III: 28).

Хаџија – „онај који је ишао на хаџилук, ходочасник, поклоник Христову гробу” (Речник МС VI: 717). „О, хаџија, Христос воскрес и срећан ти дан!” (*Коштана* Станковић IV: 17).

Хаџи непром. – Формант *хаџи*, као и *ефенди* и *чорбаци*, стоји уз мушко лично име, непроменљив је и има атрибутску функцију. У примеру из *Коштана* примећујемо да је *Хаџи* забележено великим словом у чему препознајемо процес онимизације – заједничка именица *Хаџи* постаје део имена, постаје властита именица.⁹⁸

1. „Нека се зна, да је Хаџи Тома хаџија, а не да храни и чува.” (*Коштана* Станковић IV: 17).

2. „Улази Хаџи Риста. (Стар, сув и ситна лица у дебелој колији; широких, чоханих чакшира и плитких ципела са дугим, масним бројаницама.)” (*Ташана* Станковић IV: 91).

Чорбаци непром. – *чорбација* је „домаћин, господар, богаташ, газда” (Речник МС VI: 895).⁹⁹ „Спази [Мирон] на улици једног пролазника: „Чорбаци Стојане, причувај Парасуту од деце, док ја стигнем да га узмем и одведем код мене у цркву.” (*Ташана* Станковић IV: 117).

Именовање према занимању

1. У ову групу сврстали смо неколике називе којима се лик ближе одређује (употреба уз лично име):

а. (Алил) **грнетар** – „свирач у грнету, а грне (грнета) је свирачки инструмент сличан кларинету” (*Нечиста крв* Станковић III: 347).

б. „Марко... није знао коме випе да се захвали...да ли опет своме Алилу грнетару који, клечећи подаље од њега, извија и свира као никада дотле” (*Нечиста крв* Станковић III: 170)

в. (Газда-Арса) **папуџија** – (*Певци* Станковић V: 141; пример погледати под **Арса**)

г. (Ташко) **самарџија** – (*Нечиста крв* Станковић III: 44; пример погледати под **Ташко**).

2. Односно када се лик само преко тог назива именује (нема другог именовања). Ови су облици занимљиви јер изостаје лично име и зато их издвајамо:

⁹⁸ У питању је и правописно решење: великим словом се пишу титуле ако се схватају као део имена (Правопис МС: 56).

⁹⁹ У шестотомном *Речнику* Матице српске одредница чорбација је означена као покрајинска, а према наведеном примеру из Сремчеве *Зоне Замфирове* закључујемо да долази из говора призренско-тимочке зоне.

Владика – „епископ, поглавар црквене области, највиши чин у православној цркви” (Речник САНУ II: 698). Пример потврде у књижевном тексту: „Тато, ево владика иде!” (Јовча Станковић IV: 245).

Деда (деда-попа; деда-Владика) – За чин свештеника може бити употребљено само *деда*: покрајински назив за ’свештено лице, старији калуђер’ (Речник САНУ IV: 149). У формама попут „деда-владика”, или „деда-попа” примећена је двострука номинација и таутологија. У питању је именовање које одступа од званичног стила (због форманта „деда”) али при којем се задржава поштовање високог звања владике, односно свештеничког чина (в. Бугајова 2013: 18). У религиозном дискурсу, као што је познато, уобичајена је употреба термина из области сродства (*отац, мати, син, кћер* итд.).

1. „На капији, поштапајући се и вођен дечком, појави се стари ’деда’, свештеник Риста.” (*Нечиста крв* Станковић III: 77) – Управо овај пример је наведен и у тезаурусном Речнику САНУ за потврду значења ’свештеник’.

2. „Тато, ево владика иде! ... Ох, дедо, зар ти?” (Јовча Станковић IV: 245).

3. „Кад и сам стари ’деда Владика’ долази, служи – нарочито је тада Стојан зват, поручивано за њ да дође, да пева, чита часловац.” (*Певци* Станковић V: 162).

4. „Газдарице, послао ме деда-попа, и вели: ако је толико прешно он ће одмах, чим сврши вечерњу, доћи; али, ако није прешно, онда другог дана.” (*Ташана* Станковић IV: 93).

Попа – хипокористик од *pop*. Поп је грецизам и значи „световни, мирски свештеник” (Речник МС IV: 702/703).

Пример потврде у књижевном тексту: „Попа, човек висок, кошчат, широка лица и уста, обуко нову, за сад начињену мантију, па се само шета, смешка, надгледа и дочекује госте.” (*Прва суза* Станковић I: 77).

Учитељ – „просветни радник” (Речник МС VI: 641). „Запроси је [Тоду] учитељ са села. Човек млад, самац, а господин, па шта ће боље?” (*Прва суза* Станковић I: 77).¹⁰⁰

5.1.12.2. Женски ликови

Именовања називом из области сродничке терминологије

Баба – У књижевном тексту јавља сеу значењу „старија жена, старица” (Речник МС I: 116): „Немој, баба-Маријо, немој, тако ти Бога и душе; немој ради овог детета. Зар не видиш како се уби плачући? Грехота је. Немој.” (*На онај свет* Станковић VI: 10); „А, је ли, баба-Магдо? Истина ли има влакно преко кога мора да се дође у рај?” (*На онај свет* Станковић VI:13).

Дада – Обраћање млађе сестре старијој (Ђорђевић 2001: 113/114). „Потребу да се терминолошки нагласи разлика између старије и млађе сестре људи посматрају као израз

¹⁰⁰ Остала именовања. У грађи смо забележили и један пример који не спада под наведене категорије, а представља посредно именовање.

Покојник – не назива се име, већ се само ослови као покојник. Забележили смо у неколико дела:

1. „Како: он, покојник! Покојни твој муж? ... Ама да га много не сневаш? Да ти у сну често не долази, не досађује, љуби те, грли?” (*Ташана (Драме)*, 109).

2. „И, нећу душе да грешим, покојник све на време тачно врати, а од тога виде вајде, добро заради, купи баш тај виноград и ту њиву.” (*Јовча (Драме)*, 241).

3. У наслову приповетке присвојни придев *Покојникова жена*. У приповеци постоје лична имена протагониста, Мита (покојник), Аница (покојникова жена), али је писац изабрао посредно именовање зато што се њиме ближе одређује положај жене и врши се прецизнија карактеризација јунакиње.

стварног односа између тих сродника. Био је обичај да млађа сестра 'слуша старију', јер се старијем 'оставља на поверење и бригу' млађе дете." (Ђорђевић 2001: 114).

У речницима налазимо следеће информације:

- Према Вуковом *Рјечнику* назив *дада* се користи(о) за мајку (Карацић 1935 према Расковник САНУ).

- М. Златановић упућује да је реч из турског језика *dadi* и значи 'дојкиња'.

- А код А. Шкаљића налазимо потадак да је реч персијског порекла и означава 'жену која брине о дјечи и чува их' (Шкаљић 1966: 203).

- У Речнику МС налазимо следеће податке: примарно значење је „мајка”, а у секундарним значењима јавља се као „назив за старију сестру”, и напоследку значи „дадиља” (Речник МС I: 610).

Облик се помиње у репликама Стојана који се обраћа својој дадиљи: „[Стојан Магди:] Даво, Христос воскрес и срећан ти дан!” (*Коштана* Станковић IV: 25). Према књижевном тексту јасно је да се име односи на Магду која јесте чувала Стојана и зато се значење према пореклу поклапа са употребом у тексту и то посебно када је назива другом мајком: „И њој је сада Ускрс и светао дан. (*Грлећи Магду*): Ово је моја друга мајка, њезино сам млеко сисао [говори Стојан]” (*Коштана* Станковић IV: 25).

Мати – Контекст у којем је употребљен овај облик јесте следећи: посторак не може да нађе одговарајући начин како да ослови помајку: „Друкчије није [пасторак] никако могао да је [Злату] зове. „Матером“ – не, јер је већ толико био велики, а опет по имену као какву слушкињу, иако је био толико груб и осион, ипак није хтео баш толико на жао да јој чини.” (*Тетка Злата* Станковић II: 188).

Нана – Употреба термина *нана* у врањском крају везује се за бабу и мајку. Ј. Ђорђевић прецизира да се облик *баба* користи у селу, а форма *нана* у граду: „наилазим на употребу термина *нано*, *нане* (оба у обраћању) за очеву или мајчину мајку. Назив *бабо* се обично користи за ону бабу која живи на селу, док се баба која живи у граду назива *нана*” (Ђорђевић 2001: 116).

1. Облик *нана* употребљен у значењу 'мајка': „Памтиш ли нану, сине? Е, море синко, да знаш каква ти је била мајка?! Њена работа, вредноћа, и лепотиња, надалеко беше...” (*Гугутка* Станковић II: 18/19).

2. Мајка, Ката, обраћа се кћерки Ташани: „Па кажи, чедо, кажи нани својој!” (*Ташана* Станковић IV: 98).

3. Употребљен да означи 'баку', у приповеци са аутобиографском тематиком *На онај свет* опраштајући се на самртној постељи од баке, баба Злате: „На њен глас, који беше тако слаб, дрхтав и пун неке мекоте и округлине; на оне њене речи које ме подсетише на мој црни, усамљени, без игде икога живот, срце ми пуче, пригрлих бабину суху руку, ону руку коју отоич са страхом држах, сад је страшно стиснух и, наслонивши се на њу, бризнух у плач, муцајући испрекиданим гласом: – На-а-а-но-о! Ба-бо моојаа!” (*На онај свет* Станковић VI: 9).

Прија – У секундарном значењу тиче се родбинског односа „мајка једнога од брачних другова према родитељима другог брачног друга” (Речник МС V: 55). У таквом значењу налазимо у следећем примеру: „У том, свекар јој сасвим расположен, наређивао би сину да, знајући како ће то Јованки, снаји, бити радосно, да иде и позове старца и старку, 'пријатеље', овамо, да им каже и да их прекори: зашто да не дођу, нису ту, кад знају како он, 'пријатељ им', не може да пије без њих, није му слатко... И зато да одмах дођу. И, шалећи се поручивао сину: Пријатељ и ако хоће и ако неће да дође, али прија (ташта му) да неизоставно дође” (*Газда Младен* Станковић V: 73).

У самом примеру постоји неколико назива за родбинске односе: *свекар, син, снаја, старац, старка, пријатељ, прија, ташта*.¹⁰¹

Сестра – У примарном значењу је „кћи истих родитеља у односу на другу децу тих родитеља” (Речник МС V: 744). У *Божјим људима* је јасно да се не ради о брату и сестри, већ да је употребљена у ироничном значењу: „Па што тражи да се мучи [Љуба], да проси? Кад етете те ете ... – мучила би се она [Вела] да одједном целу реч изговори – ете има сестру. [Назу] – И ту реч сестру иронично би нагласила.” (*Наза и Љуба* Станковић I: 275).

Снашка, у вокативу „**снашке**” – Нема одреднице у Речнику МС. Вокатив на *-ке* код именица које се завршавају на *-ка* типичан је за призренско-тимочке говоре и зато овај облик посебно издвајамо као уплив народног говора у књижевни језик Борисава Станковића. Употребљен је у значењу које има основна именица *снаха* „млађа удата жена” (Речник МС V: 904).

1. „Него хајде, снашке, хајде да се обучеш.” (*Ташана* Станковић IV: 89).

2. Врло је занимљива употреба речи *снашке* у роману *Газда Младен*: „Снашке, коме ја на пут стајем?” (*Газда Младен* Станковић V: 87). Бојан Чолак испитује дијалог између некада заљубљених Јованке и Младена: „На њено ’брат’ он одговара са ’снашке’, на њену искреност он одговара игром.” Овакава форма није само номинациона, већ има дубљу стилску функцију: „Ословљавајући је са *снашке* (обележавајући је тиме и социјално као младу удату жену која још нема деце), Младен дистанцира њихов однос од братско-сестринског.” (Чолак 2009: 144).

Тетка – „очева или мајчина сестра; назив за старију жену уопште” (Речник МС VI: 198). „Добро се ти сети да је не шаљемо тамо, него сакријемо чак код тетка-Пасе. Ту је неће тражити.” (*Јовча* Станковић IV: 270).

Именовање према друштвеном статусу

’Ацика, у вокативу **’ацике** – *хаџика* у фонетски измењеној форми, са испуштеним иницијалним *х*: „жена која је ишла на хаџилук”, а у секундарном значењу „хаџијина жена” (Речник МС VI: 717). „Што је, ’ацике, не пустиш на земљу него је држиш?” (*Увела ружа* Станковић I: 88).

Газдарица – „жена газда” (Речник МС I: 459). „Газдарице [Ташани], ено црни се капија и двориште.” (*Ташана* Станковић IV: 193).

Мајсторица – именоване према занимању мужа, „жена мајстора” (Речник МС III: 277). Врло је занимљиво то што сам аутор даје објашњење откуда такво именоване за лик Злате у приповеци *Тетка Злата*, а оно је у складу са положајем жене у патријархалном друштву:

1. „И колико је тек била срећна, када виде да и свет и комшилук то схвати и разуме: јер нису је звали по богатству другог мужа ’газдарицом’, него по занимању првога, ’мајсторицом’. И то јој тако слатко, тако драго би.” (*Тетка Злата* Станковић II: 190).

2. Именоване се јавља и у другим делима са истим значењем: „Мајка Стојанова са мајсторицом, високом женом, паметна, питома лица, љуби се, пита.” (*Певци* Станковић V: 177).

---

¹⁰¹ За свекрву Б. Станковић користи и реч *аба*: „У приповеци „Они” из збирке ’Стари дани’ писац је ову реч [аба], коју у том значењу не налазимо ни у једном нашем лексикону, у два маха употребио: И ’аба’ је тамо код њега. А ’аба’јој свекрва” (Ђинђић 1974: 116).

У приповеци *Тетка Злата* централни мотив и јесте положај жене у патријарханом друштву. Злата се најпре уала за мајстора, и тиме је задобила статусно именоване *мајсторица*. Након што је млада обудовела и остала са сином Стојаном, поново се удала за газду, чиме је постала *газдарица*. Међутим, и тај је муж умро. Онда је син кренуо да учи мајсторски занат, и позиција сина је њој омогућавала слободу – више није била посматрана као жена, већ само као *мајка, тетка Злата*. Управо у тој улози Злата се осећала најпријатније и најслободније и добијање таквог положаја било је оно чему се она надала од смрти првог мужа, па је врло вероватно и зато на тај начин и насловљена приповетка, не Мајсторица Злата не Газдарица Злата, већ баш Тетка Злата.

На примеру лика Злате уочава се како друштвена позиција и породични статус утичу на начин именовања и колико се он може разликовати и мењати у животу једне жене.

Хаџика – „жена која је ишла на хаџилук”, а у секундарном значењу „хаџијина жена” (Речник МС VI: 717).

У примеру потврде у књижевном делу уочава се врло висок статус жене у друштву што показује и реакција говорника означена у дидаскалији: „Ево хаџике, Ташане. (С поштовањем повлачи се у страну.)” (*Ташана* Станковић IV: 217).

Именовање према пореклу

Гркиња – женски лик именује се само према свом пореклу, а не даје се ни лично име, ни презиме, ни какав други надимак.

О грчком пореклу говори се у књижевном делу: „И она опет била нека Гркиња, из грчке фамилије, која је била у самој вароши, одмах испод цркве” (*Нечиста крв* Станковић III: 21).

5.1.12.3. Утицај дијалекта у посредном начину именовања у књижевном делу Борисава Станковића

На примеру 25 назива за мушке и 13 за женске ликове можемо закључити следеће:

1. У питању су називи који се већином налазе у обраћању, а мање је примера номинације. Дијалекатске облике вокатива налазимо у репликама ликова: *тато/тате, нано, дадо, снашке, газдарице, 'аџика* итд.; *хаџијо, ефендијице, татице, газдо, чорбаџи-Стојане* итд.

2. Многи облици су везани управо за југ Србије: *батка* као стилски маркиран, *бата* као највиша друштвена позиција, *нана* за именовање мајке и баке.

3. Функција оваквих ликова јесте да се ослика патријархално друштво. Код ових назива открива се елемент традиционалне културе, поштовање према старијима да се старији више поштују од млађих (в. Ђорђевић 2001: 114/115). Испитујући ове називе кроз призму патријархалне културе постаје разумљиво откуда појава оваквог начина именовања: из поштовања према старијима и онима вишег статуса, такав положај истиче се одговарајућим називима, и отуда се већином јављају у обраћању, у репликама.

5.1.12.3.1. Обезличавање и именоване ликова. Безимени ликови и њихова функција у књижевном делу

Једна од стилски најзанимљивијих појава јесте та када се лик не именује, зато ћемо је испитати мало подробније.

У аутопоетичком тексту Саша Хаџи Танчић говори о безименим ликовима и о обезличавању, односна да и безимени ликови имају свој значај у именовану: „Од нарочитога значаја била би... дубинско-психолошка анализа имена књижевних ликова или пак књижевних дела са именима ликова у наслову. Све скупа и сваки појединачно видим не

као механичку суму означену именима или безимених, него у одређеном идејно-стваралачком јединству, сједињених преобликовањем из непосредне животне у стварност књижевно-уметничког дела” (Хаџи Танчић 2009: 154). „Имати или немати име, стваралачко је питање обликовања лика на које одговарам као аутор – у његово име” (Хаџи Танчић 2009: 155).

Посебно ћемо испитати случај када је лик делу означен само родбинским односом: *жена (супруга), син, отац* и сл. Дакле, ни у једном контексту не појављује се лично име.

Отац – „Отац [Јовота] му је био сасвим леп, наочит човек. Висок, развијен и увек затегнута врата. Лица негована, нежна, задовољна због испуњене дужности: што је тамо оставио све своје и пребегао овамо да врши своју дужност. Због тога је био сав срећан.” (*Јовото* Станковић II: 224).

Син – „Син га слуша трпељиво. Одобрава му издатке и враћа му натраг новац кад му Јован, што му је преостало, вади и даје.” (*Певци* Станковић V: 131).

Жена – многи ликови су именовани само према свом положају у односу на мушког члана породице, у овом случају према брачној вези, на пример: „Жена му је била плава, крупна, мека и некако сва страсна. Страсна је изгледала и кад је седела. Страсно јој је било и колена које се издизало из хаљина јој; страсна и пуна јој, мека рамена...” (*Риста бојаџија* Станковић II: 65).

Мајка – Јунакиња приповетке *Наши Божјић* именована је само као *мајка*, а не и личним именом. Лик се дефинише преко своје улоге и дужности а формира се кроз очи посматрача, у овом случају, сина. Она је оличење пожртвованости и посвећености породици, дому, живећи у одрицању и служењу члановима породице: „Па и она сама, мајка, откуда ли јој толико снаге? Ради, а као да не послује. Не осећа умор. Већ једнако, истина не брзо, али полако, дурашно, клатећи се, и сва унесена у посао, ради од рана јутра до мркла мрака“ (*Наши Божјић* Станковић I: 173).

Примећено је да писац на тај начин карактеризује своје јунаке и да се тиме показује судбина лика. На пример у делу *Газда Младен*, Младенови отац и деда остају неименовани:

– „Деда Младенов, после оца наследивши толика имања и пошто био и од бабе млађи, тек онда наставши на пуну снагу, ма да је већ имао сина, оца Младенова, одједном почео да расипа, троши.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

– „Син, отац Младенов, који је био већ дорастао, наплаћивао, продавао. Увече он баби доносио новац, давао јој рачуна.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

Бојан Чолак је приметно да се мушки ликови не именују, осим по сродству (*деда, отац Младенов*), а да се женски чланови породице именују личним именом: „Занимљиво је што Станковић обојицу јунака не именује, тачније што без имена оставља чак две генерације Младенових мушких предака.” (Чолак 2009: 77). „Премда се у прве две у прве две главе романа о Младеновом оцу поприлично говори, његово име се ниједном не помиње. Изостављање имена једног од Младенових родитеља утолико је необичније што се у другој глави романа наводи име Младенове мајке – Кате. Само од себе наше се питање намеће – зашто? Да ли је Станковић настојао да укаже на универзалност судбине мушкараца или је по среди нешто друго?” (Чолак 2009: 51).

Врло вероватно је да је заиста по среди универзална судбина мушкараца у тој породици, а да су жене имале одговорнију позицију. О доминантнијем положају у вођењу посла и домаћинства сведочи и то да се кућа Младенове породице звала према баба-Стани, односно да је на челу породице женски лик, баба Стана: „И поред тога што је Младенов отац ’у чаршији, међу трговцима био доста уважен, поштован’, средина је и кућу и све укућане, укључујући и њега самог, па чак и Младена, називала по баба-Стани. Значи, мада га је средина уважавала, није у њему видела главу куће, онога ко самостално доноси одлуке и брине о егзистенцији породице.” (Чолак 2009: 51).

У *Божјим људима* многи ликови који су носиоци назива приповедака се не именују даље од наслова у приповеци. Наратор о њима прича у трећем лицу и не ословља јунаке.

Један занимљив пример именовања само личном заменицом трећег лица: „Боже, опет он!?” (Цвета о Стојану у приповеци *Увела ружа*): „То што не помиње Стојаново име већ о некадашњем драгану говори у заменичком виду усклађено је са Цветиним психолошким преживљавањем, у коме се осећање присноцти сукобљава са доживљајем туђења, са страхом од грешне мисли и казне којом се она испашта. Појава субјекта у заменичком виду представља језички израз искушене љубави, којој се Цветино срце не може отети. А у исти мах, личном заменицом уместо властитим именом означава се познато и поштовано, али неприступачно биће садашњег газде и домаћина Стојана. Управо, у личној заменици трећег лица са неодболованом љубављу укршта се испаштајућа савест, некадашња блискост преплиће се са одговорношћу удате жене коју је занела неприлична љубав.” (Бајић 2002: 57). Н. Петковић скреће пажњу да се грамичка неправилност у првој реченици романа *Нечиста крв* крије управо у употреби заменица: „Каже се, наиме, да се више знало о њеним (Софкиним) прецима него о њима, а међу овима последњим опет се налази она (Софка). Значи да је требало рећи о њиховим прецима, а не само о њеним.” (Петковић 1988: 56). („Више се знало и причало о њеним чукундедама и прамдедама него њима самим: о оцу јој, матери, па чак и о њој – Софки.”) Н. Петковић образлаже овакву употребу заменица у приповедном тексту као „размештај” различитих „тачака гледишта”, и да су оне „интервенције” које представљају „превођење из управног у неуправни говор”, које је Б. Станковић чинио са недовољном „граматичком дисциплином”, што је критика оценила као показатељ пишчеве „недовољне писмености” (Петковић 1988: 56–61).

Н. Петковић уочава различито именовање у односу на просторни распоред ликова и ствари у роману *Нечиста крв*. **Простор се опажа објективно** „Кад аутор – гледајући споља, а заправо гледа према нама читаоцима као чист посредник – лик назива неутрално именом *Томча, Тодора, Марко, Магда.*” **Простор се опажа субјективно**, „што одговара имагинарном месту (положају) које заузима неки лик (његово тело); отуд и именовање помоћу заменица (егоцентричних речи, упућивача) *они, ови.*” (Петковић 1988: 98).

Брисање имена или обезличавање примећено је у *Нечистој крви*, Софкин измашатан „он”, и у приповеци *Вечити пољубац* безимена „она”: „... безимена 'она' у приповеци *Вечити пољубац* појављује се из нанајмрачнијих слика које код Станковића постоје. И као што код Софке обезличени 'он' искрсава тек након јаког душевног немира и телесне мучнине, тако и јунак *Вечитог пољупца* – чак у сну – запада у тегобно стање, у ауру, тренутак пре него што ће се 'она' појавити.” (Петковић 1988: 151). Лик који је обезличен представља младалачку љубав, односно далеко, меланхолично сећање из прошлости: „Искрсава безимена 'она' – лик везан за дубоко покопану љубав из далеког детињства. Јер је у *Ђурђевдану* и *Увелој ружји* та љубав – истина у сећању, али на јави – оличена у девојцици из суседства, која живи с мајком, а зове се једном Паса, други пут Стана.” (Петковић 1988: 149). Јунак приповетке *Вечити пољубац* је такође безимени лик: „тамо неки безимени човјек (симбол човјека, или Станковића самог)” (Мађаревић 1978: 102).

5.2. Топонимске категорије

5.2.1. Врање као инспирација за стваралаштво

Често се за Борисава Станковића каже да је регионални писац. Везано за родно Врање и дијалекатски југ Србије, дело Боре Станковића одликује „регионалност приче, а универзалност тематике и порука” (Бајић 2002: 47). Радња Станковићевог дела везана је за „врањски локалитет и патријархално друштво на историјском прелому” (Бајић 2002: 84); „За њега кажемо да је врањски писац, те да је својим делима прославио Врање, Врањанце и врањски говор.” (Марковић 2016а: 247). Пишући о људима са једног подручја, Борисав Станковић наставља нешто што је део плодотворне традиције у српској књижевности: „Регионализам као амбијент у коме се догађају људске судбине ... Бора Станковић наставља, развија и употпуњује оно што је Стеван Сремац започео својим делима из нишке средине.” (Марковић 1978: 133). Зато је очекивано да топоними који се јављају у његовом делу буду везани за Врање и његову околину.

Врање несумњиво представља ризницу мотива за стваралаштво Борисава Станковића: „Од места рођења створио је чудотворни извор поезије. Открио је лепоте и чари родног града, богатство животних уметничких мотива на његовом тлу. Завичајно Врање онако исто као Босна Иви Андрићу, огњиште је Бори Станковићу за стварање велике поеме о човеку и животу света.” (Глигорић 1978: 12).

Аутобиографска и географска фактографија, то како су стварносне чињенице обрађене у књижевном делу и кроз коју су призму прошле, јесте предмет интересовања различитих испитивања:

„И поред свих, понекад очевидних и доказаних, аутобиографских нити којима је његово дело везано са његовим завичајем, ипак је Врање у Борином делу више његово, него његових Врањанаца. Обогаћено његовим поетским сном, оно је израз његовог доживљаја, а не потребе да се стварност пресликава.” (Ранковић 1978: 46);

„Пејзажи, ентеријери и атмосфера у његовим делима због наглашене песникове љубави према завичају, због чистоте и изворности његовог књижевног израза нису у делима спољашњи оквир ни декор, већ пре свега свежа и топла лирска сензација. Зато и његово Врање није ни етнографска ни географска сликовница, већ поетски простор којим се преовладава смрт појава и ствари једне епохе, које трају после ње, јер су уметност. ... Дубоком поетском сугестивношћу која зрачи из његовог књижевног израза, Станковић је своме Врању дао нека флуидна обележја и артистичке орнаменте каквих није могло бити, а ипак их је било, и они су остали не само да трају у уметности, већ да из ње делују на живот извориштима живих емоција и непромењеним светлуцањем лиризма и поетичности особеног кова.” (Ценић 1978: 72/73).

Пишчев однос према Врању је двојак, имајући у виду Врање његовог детињства и послератно време: „према старом Врању, према периоду свога детињства, има афективно-присан однос (*Увела ружа* и друге бројне приповетке), а према Врању његових дана показује антипатије. То је полазна антитетска основа која се, када је у питању миље у коме бораве његови јунаци, доцније преноси и на друге средине (у првом реду Београда).” (Ивановић 1978: 81).

Живот Срба на граници једна је од великих тема писца: „Цело стваралаштво С[танковић]. је посветио опевању Врања, сјаја и историје постепене пропасти старих патријархално-феудалних родова. С. прозу испуњава анализа балканске психике, менталности и обичаја људи који живе на граници Србије, под многовековним утицајем стране, наметнуте, често примитивне културе, што оставља трајне трагове.” (Суботин 1978: 249).

1. Радња која се одиграва у Врању и околини, и на југу Србије: радња приповедака из збирки *Стари дани* и *Божји људи* (Станковић I); радња већине приповедака из II књиге – *Из мога краја* (Станковић II), радња трију драма *Коштана*, *Ташана* и *Јовча* (Станковић IV), радња романа *Нечиста крв* (Станковић III), а такође и недовршених романа *Газда Младен*, *Певци* (Станковић V), радња приповетки и црта из VI књиге: *На онај свет*, *Први поздрав*, *Увела ружа*, *У суду*, *Мојим знацима*, *Сурдулица*.

2. У Београду се одиграва радња у једном делу приповетки: *Мој земљак*, *Јовото*, *Госпо 'н Таса*, *Црвени Крст* (Станковић II), *Наступ*, *Печал* (Станковић VI).

3. Од осталих топонима, маркантније се помиње Париз у приповеци *Наступ*.

5.2.2. Испитивање топонимских категорија

Термин *топонимске категорије* користимо према М. Шћепановићу:

„решења српског ономастичког терминосистема. У контексту основне, уже друштвене заједнице, номинацијски процес се одвијао на релацији од митског до сазнајнотеоријског мишљења. То нам даље може осветлити и примарно (почетно) и секундарно (накнадно) именовање, односно ближе одредити релацију *микротопоним – топоним*. Другим речима, полазећи од себе (свог имена – систем обухваћен антропонимским категоријама) човек је даље именовао своје с т а н и ш т е (систем микротопонимских категорија) и његово ближе и даље окружење (остали категоријални системи). У складу са елементарним чулно-супстанцијалним категоријама, као што су простор, време, квалитет и квантитет, настајао је и, по свом устројству, антонимичан систем (*топонимских* и *а-топонимских категорија*), који је обухватао именовања објеката, процеса и рационалних односа ван уже друштвене заједнице, а они су се, пак, и повратно усмеравали према њој.” (2003: 15).

Нешто другачије хијерархијско устројство у појмовно-терминолошком систему налазимо код Александра Ломе:

„Главни предмети именовања, а самим тим и огранци ономастике... делови просторног окружења, одређени пре свега природним чиниоцима: рељефом, хидрографијом и вегетацијом, а онда и људском историјом (*топонимија*)... То је шире значење речи у којем је овде употребљавамо. У ужем смислу предмет топонимије су *топоними* као имена насељених места (села, градова) на истој равни терминолошке хијерархије са *хидронимима* (именима вода), *оронимима* (именима земљишних узвишења); на вишој равни били би *хороними*, имена области и земаља, на нижој – *микротопоними*, називи појединих 'честица' (нем. *Flurnamen*) у атарима појединих насеља итд.” (Лома 2013: 12, фуснота 4).

Главна одлика топонима јесте њихова стабилност у именовању појмова кроз време: „произлази из непроменљиве и статичне природе денотата и везаности назива кроз покољења, тј. из потребе за континуираним распознавањем именованог објекта” (Шћепановић 1997а: 63).

У књижевном делу важно место заузимају топоними, јер су део композиционе структуре и посетском свету дају стварносни географски оквир: „Топоними несут различную смысловую нагрузку, их важность и необходимость несомненны. Они придают произведению реальный характер, локализуют место действия.” (Карпова 1989: 54). Будући да топоними могу имати и друге функције осним номинационе, они представљају изазов за испитивање у књижевном делу. Остаје да испитамо на који начин је топонимија заступљена у прози Борисава Станковића.

Топонимија у књижевном делу представља предмет малобројних испитивања (нпр. Маринковић 1989; Богдановић 1997; Лилић 2009).

Изнећемо њихову основну ономастичку обраду према радовима посвећеним микротопонимији у Врању, затим речницима и историјским изворима. У испитивању топонима и у њиховој семантичко-структурној класификацији водили смо се устаљеним методом у србистици: „Како семантичка класификација подразумева, поред осталог, и ваљано идентификовање основних значења лексеме, односно назива (уосталом *етимон* = 'основно значење ријечи'), а без тог елемента, тј. без познавања основног значења назива, не може се правити никаква семантичка класификација” (Шћепановић 1997а: 63). Неопходне податке о значењу и пореклу топонима прикупљали смо из релевантних извора: етимолошких речника српског односно словенских језика (ЕРХСЈ, ЕССЈ-а), описних речника српског језика (Речник САНУ, Речник МС, Речник СЈ), радовима истакнутих ономастичара (међу којима су А. Лома, Р. Маројевић, М. Шћепановић и др.).

Полазна претпоставка је, дакле, да су топонимске категорије одраз стварних реалија и да у њиховој употреби нема експресивности. Ипак, примећено је да дијалекатска подлога може утицати на облик имена и допринети афективности у топонимима: нека фонолошка, локална измена у односу на стандардни облик (у Суперанскаја 1973: 230). Дијалекатска творба је појава која подразумева однос према књижевном језику, односно према другим дијалектима – специфични суфикси и творба којих нема у стандарду или у другим дијалектима (в. Богдановић 2017: 32). Јављање дијалекатских ликова ће, дакле, такође бити испитано као и улога таквих облика у књижевном тексту.

Будући да је већ у неколико наврата обрађиван ономастички материјал Врања и околине (Павловић 1968; Павловић 1969; Златановић 1976, 1979, 1987; Маринковић 1989, 2002; в. Ћирић 1997), као и већине топонима који су у нашој грађи, ова анализа представља прилог тим проучавањима. За разлику од досадашњих проучавања која су се тичала једне јасно омеђене области, топонимија у књижевном тексту подразумева хетерогеност географског простирања појмова у зависности од тематике дела. Зато наша грађа подразумева имена не само једног, ужег подручја, већ шире географске области, имајући у виду историјски контекст.

Главни метод испитивања топонимије јесте класификација. Класификацијом топонима врши се и њихова интерпретација:

„Основна метода у топономастичкој интерпретацији грађе је класификација. Она ће бити коришћена како у семантичкој тако и у структурној анализи. Сходно семантичкој мотивисаности, микротопоними ће бити класификовани у одговарајуће групе и подгрупе. По сличном принципу биће представљена и структурна класификација микротопонимије. У вези са класификационом методом појавила се потреба за увођењем математичко-статистичке методе, која даје увид у бројчане односе различитих семантичких група (самим тим и у односе њихове мотивисаности) као и увид у продуктивност одређених суфикса као творбених елемената у микротопонимији.” (Жугић 2013: 14).

5.2.3. Топонимске категорије у књижевном делу Борисава Станковића

Основну класификацију топонима дајемо према именима географских појмова које означавају, а сврстани су у категорије којима се на уобичајен начин у србистици сврставају имена којима се описује човеково станиште (в. Шћепановић 2003).

Категорије које се јављају у књижевном делу Борисава Станковића су следеће:

1. хидроними (имена вода): а) потамоним (име реке);
2. агрооним (име поља);
4. ороним (име планине);

5. хороним (име области – у нашој грађи превасходно административне области: државе и регије).

У оквиру микротопонимске категорије, посматрају се:

1. ојконими (име насељеног места): а. комоним (име села); б. астионим (име града): б.1. урбаноним (име дела града): б.1.1. ходоним (име улице); б.1.2. ојкодомоним (име грађевине).
2. а. етници (име становника неког места); б. етнониими (име припадника народа).

Терминолошка решења наводимо према релевантној литератури (све)словенској (Видоески и др. 1983), према србистичким изворима (Шћепановић 1997а; Шћепановић 1998; Шћепановић 2003), која смо допуњавали на одређеним местима према решењима у руској литератури (Подолскаја 1988), као и појединачним радовима за везаним за одређене категорије.

5.2.3.1. Хидроними

Термин *хидроним* значи „име воденог објекта” (Шћепановић 2003: 15). Н. Подолскаја дефинише термин *хидроним* (рус. *гидроним*) на следећи начин: „властито име било ког воденог објекта, природног или вештачког” и бележи да је постало од грчког назива за воду ὕδωρ + оним (1988: 48).

Важна карактеристика хидронима јесте њихова постојаност и затвореност која је условљена везом назива и природне појаве: „Хидроними су познати као најконзервативнији део ономастикона” (Шћепановић 1997а: 70). О старини назива сведочи и порекло облика – сви потамоними (5) у нашој грађи су предсловенског порекла.

Бања ж – Име минералног извора. У питању је Врањска Бања. У употреби је једночлани назив у значењу ’саставни део имена места са минералним лековитим извором’ (**Бања 4.**, Речник САНУ I: 294),¹⁰² а апелатив *бања* је по пореклу „балкански латинизам” (Шћепановић 1997а: 70).

1. „Коштану у колима, опкољену пандурима, сватовима и са свирком одводе друмом, који води ка Бањи и при чијем крају и сама се Бања назире пуна дима, магле и паре бањске.” (*Коштана* Станковић IV: 80).

2. „Једина њива, што остала а вредела, била је до Мораве, до моста, кад се иде у Бању.” (*Нечиста крв* Станковић III: 34).

5.2.3.1.1. Потамоними

Потамоним као термин, који се користи и у русистици и у србистици, означава „име реке” (Подолскаја 1988: 108; Шћепановић 2003: 15). Термин је постао од грчке основе: ποταμός ’река’ + оним (Подолскаја 1988: 108).

Вардар м – највећа река у данашњој Македонији (Речник САНУ II: 401). Вук Караџић у *Рјечнику* дефинише одредницу као „вода у старој Србији” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Нема у ЕРХСЈ.

Потамоним се јавља у песми: „Крај Вардар ми стајаше, | Т’нке пушке фрљаше.” (*Коштана* Станковић IV: 24).

¹⁰² У Речнику САНУ налазимо као примарно значење одреднице *Бања* следеће ’мања област у источној Србији, у сливу Моравице, десне притоке Јужне Мораве’ (Речник САНУ I: 294). Иако би географски могло да се односи на Бању област, у књижевном делу се име Бања односи на Врањску Бању.

Власина ж – Власина је река у источној Србији и десна притока Јужне Мораве, а такође и истоимена област у сливу реке (Речник САНУ II: 707). Нема у ЕРХСЈ, али под *влас* налазимо придев *власиница* 'трава која пече' (ЕРХСЈ III: 609). У одломку је у оним употребљен у значењу река: „Пошао на Власину па погрешно пут.” (*Сурдулица* Станковић VI: 47).

Дунав м – У *Српском рјечнику* постоје одреднице према различитом изговору у српским „наречјима” *Дунав*, *Дунаво*, *Дунај*: „die Donau, Danubius” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Александар Лома износи порекло имена: „*Danuvius*, коме је у основи стара индоевропска реч *dāni-* ‘водоток, река’” (Лома 2003: 23). П. Скок разматра облик *Дунај* као старији и *Дунав* као новији, балкански: „Oblik sa -j nalazi se još u stcslav., slov., češ., polj. i rus.; j predstavlja zamenu za vlat. grupu *vj* (као у *Ptuj* < *Poetovio*) od lat. *Danuvius* pored *Danubius*. Oblik sa *v* je balkanski. Poklapa se sa rum. *Dunăre* i ngr. Δούναρης, Δούναρης < *ilotračka* замена за lat. *Danuvius*” (ЕРХСЈ I: 457).

Потврда у књижевном тексту: „Дунав и Сава бљеште као истопљено олово према рујно залазећем сунцу иза равнина сремских; Земун се црно оцртава.” (*Печал* Станковић VI: 122).

Морава ж – Односи се на Јужну Мораву и њено приобаље (Маринковић 1989: 83). Ј. Маринковић наводи овај облик у дијалекатском лику *Марава*, који не налазимо у књижевном делу.¹⁰³ Јованка Радић испитује словенски апелатив који је у основи имена реке и укрштање са затеченим стањем на терену: „Словенски апелатив *морава (в. диј. придев *морав 'модро плав') могао се на овом простору укрстити са затеченим, звуковно сличним именом реке (лат. *Margus*)” (Радић 2003: 123).

Петар Скок претпоставља да је у питању име прединдоевропског порекла, лат. *Margus*: „Тај облик чуваће *Nijemci March*, dok je i na jugu i na sjeveru -*gus* zamijenjen sufiksom -*ava*. Упор. за *nj* у *hidronimima Nišava* (od *Niš*), *Orljava*, *Vltava*. Та је замена по свој прилици одатле што је *pored Margus* постојао и *ilirski oblik *Marāgus* > *vlat. *Maraus*.” (ЕРХСЈ II: 455). Нема сумње да је *Морава* „општесловенски хидроним у чијој је основи значење вода, велика 'вода’” (Радић 2003: 123).

1. Овај потамоним јавља се у стиховима песама које прате славља јунака у приповеткама: „Ој Мораво, моје село равно” (*Покојникова жена* Станковић I: 243).

2. „А њума, после, живу гу у врећу врзали и у Мораву фрљили.” (*Коштана* Станковић IV: 34).

3. „И сада, молим те само да ми покажеш пут, правац за Мораву, да се преко ње дочепам.” (*Сурдулица* Станковић VI: 46).

4. „Једина њива, што остала а вредела, била је до Мораве, до моста, кад се иде у Бању.” (*Нечиста крв* Станковић III: 34).

Сава ж – Вук Караџић у *Српском рјечнику* бележи само превод на немачки и латински под одредницом *Сава*: „der Sawestrom, Savus” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Петар Скок испитује индоевропско порекло хидронима Сава: „U lat. *Savus* m predstavljalo je muško božanstvo, u slavenskom poganstvu žensko (prema *rěka*). Pretpostavlja se kao *ilirski* или *keltska* riječ od *ie. korijena *seu-*, *prijevoj *sou-* 'текућина, влага, сок', u *daljem raširenju *seuq-*, **suq-*, **sug-*, **seupo-*, **seub-*, od *prvobitne onomatopeje *su-*.” (ЕРХСЈ III: 208).

Потврда у књижевном тексту: „Дунав и Сава бљеште као истопљено олово према рујно залазећем сунцу иза равнина сремских; Земун се црно оцртава.” (*Печал* Станковић VI: 122).

Сви хидроними су у књижевном тексту забележени у стандарднојезичком облику.

¹⁰³ У осталим (дијалекатским) речницима налазимо податке о још једном значењу лексеме *Морава*: женско име (Караџић 1935; Елезовић 1998 према Расковник САНУ).

5.2.3.2. Ороними

Термин *ороним* користи се за означавање 'имена планине' (Шћепановић 2003: 15). Н. Подољскаја под термином *ороним* подразумева шири појам, и планине и долине: „вид топонима. Собств. имя любого элемента рельефа земной поверхности (положительного или отрицательного), т.е. любой орографического объекта” (Подољскаја 1988: 99/100). Термин је постао на уобичајен начин у ономастици, од грчке речи *óρος* 'планина' + *оним* (Подољскаја 1988: 100). У анализи под оронимима подразумевамо само узвишења, не и долине.

У овој подгрупи онима забележили смо седам (7) оронима. Четири оронима су мотивисана заједничком именицом (*Крстиловица*, *Пљачковица*, *Чука*, *Чуково*), у основи једног оронима је придев (*Голич*), а један је пореклом од антропонима (*Асанбаир*).

Асанбаир м – пространо узвишење (Златановић 1976: 87), у XIX веку под воћњацима и виноградима (Маринковић 1989: 154). Сложени ороним од личног имена *Асан* и турске речи *bayir* 'брег, страна брега' (Шкаљић 1966: 113; Златановић 1976: 87). „Овај турцизам је раније био у честој употреби и значио је пашњак (или утрину) на брдима и брежуљцима.” (Златановић 1976: 87).

Потврда у књижевном тексту: „Осећа се како, што се више раздањује и дан осваја, почиње отуда из дна чаршије, из Доњег Врања, и са винограда око Асанбаира, чисто продирући кроз редове топола што су испред вароши, да долази и брише чаршијом свеж, хладан ветар.” (*Газда Младен* Станковић V: 42).

Голич м – некад голо брдо изнад Врања. Јаворка Маринковић бележи да је брдо добило име по некадашњем изгледу: „Сада пошумљено, али назив остао” (1989: 82). Деадјективно постање: „голо брдо”.

Управо о некадашњем изгледу сведочи и веома поетизован одломак из *Певаца*: „Како иза њих у даљини, усред те тишине, одударајући од остала зелена тамна брда, брдо Голич, онако спрам месечине кречњаво, голо, бљешти и одудара као неки мртвац.” (*Певци* Станковић VI: 138). У тексту се помиње и мотивна реч „голо”, а поетска слика се гради врло упечатљивим поређењем „као неки мртвац”.

Крстиловица ж – „високо брдо изнад Врања” (Златановић 1976: 89); планина изнад Врања (Маринковић 1989: 83). Име планине је везано за лексему *крст*: „Топоним настао због веровања... становништва да се ту налази планински крст, односно идол Врања” (Маринковић 1989: 83); „Сугестивно се намеће мисао о дивинацији оронима, са перпетуирањем при смени религије, која је могла бити у закашњењу” (Павловић 1968: 319). Лексема *крст* постала је од грчког *χριστός* (< превод хебрејске речи *messia* מָשִׁיחַ – 'помазаник', 'месија'), што је епитет имена Божјег сина Исуса Христа, и значи 'миропомазан' (ЕРХСЈ II: 197).

У делу се топоним *Крстиловица* увек јавља у пару са топонимом *Пљачковица*:

1. „Само покатак заћарлија ветрић са Пљачковице и Крстиловице, доносећи свежине и мириса са зелене и шумне Ђошке.” (*Прва суза* Станковић I: 71).

2. „Погледа бег на серај, Ђошку, Пљачковицу, Крстиловицу, и друга брда, па му срце заигра радошћу.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 29).

3. „Иза вароши само је штрчала Пљачковица и Крстиловица, гола, избраздана. По њеним пукотинама и јаругама било је још снега... А и по околним брдима и висовима белио се снег.” („*Чок*” Станковић II: 160).

4. „Цело поље, брег са 'баждарницом' од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим по падинама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана

'циганска маала' иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица." (*Газда Младен* Станковић IV: 11).

5. „Наслађујем се благом ваздуха и свежином ветрића што пирка са Пљачковице и Крстиловице па прелазећи преко Ћошке доноси мирис зрелих трешања, јабука, расцветалих кестенова и липа." (*Увела ружа* Станковић VI: 24).

Пљачковица ж – мала планина изнад Врања. Порекло оронима М. Златановић тумачи на следећи начин: „Можда је овај микротопоним у вези с албанском речју *plaku* (*старац*). Пљачковица би, према томе, била 'Стара планина'" (Златановић 1976: 90). Ј. Маринковић топоним *Пљачковица* бележи у селу Мечковцу и то као хидроним: извор (1989: 115). Из примера јасно је да је у питању ороним, а у описима се дају детаљи изгледа, врло поетизовани (са лаганим и освежавајућим, мирисним ветровима). Заједно са *Крстиловицом* представља својеврсни заштитни знак географског простора Врања и поприште главних догађаја (из правца Пљачковице и Крстиловице означен је долазак српске војске и ослобођење Врања од Турака):

1. „Са Пљачковице видео се поруб неба." (*Риста кријумчар* Станковић II: 77).

2. „Са Пљачковице, која сада није, као некада, гола и испрепукла, већ пошумљена, долази мирис зеленила и планинске влаге." (*Стари Василије* Станковић II: 108).

3. „Анадолац несам [Сарош]. Овде сам се ја родио и одрастао. Пљачкавица је *моја*, Марково Кале је *моје*, река је *моја*, Собина је *моја*. Ја сам дете овога краја. За мене нема Србин и Турчин, наше и ваше." (*Ташана* Станковић IV: 174).

Врло често се у делу овај топоним у пару јавља уз топоним Крстиловица:

1. „Само покатак заћарлија ветрић са Пљачковице и Крстиловице, доносећи свежине и мириса са зелене и шумне Ћошке." (*Прва суза* Станковић I: 71).

2. „Погледа бег на серај, Ћошку, Пљачковицу, Крстиловицу, и друга брда, па му срце заигра радошћу." (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 29).

3. „Иза вароши само је штрчала Пљачковица и Крстиловица, гола, избраздана. По њеним пукотинама и јаругама било је још снега... А и по околним брдима и висовима белио се снег." („*Чок*" Станковић II: 160).

4. „Цело поље, брег са 'баждарницом' од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим падицама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана 'циганска маала' иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица." (*Газда Младен* Станковић V: 11).

5. „Наслађујем се благом ваздуха и свежином ветрића што пирка са Пљачковице и Крстиловице па прелазећи преко Ћошке доноси мирис зрелих трешања, јабука, расцветалих кестенова и липа." (*Увела ружа* Станковић VI: 24).

Чука ж – брег (Маринковић 1989: 125).¹⁰⁴ П. Скок упућује да је у питању веома раширен ороним и топоним у Србији и Македонији у да је то балканска реч медитеранског порекла (ЕРХСЈ I: 340; в. Радић 2003: 116).

Поетски опис прати овај топоним: „Сиђе [Риста кријумчар] у долину, изађе из ње, и поче се пети путем чувене Чуке, која се онако кречњава, гола, испуцала, сваке ноћи белила и одударала од целе планине и других брегова, покривених зеленилом и тамом." (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

Чуково с – нема у Златановић 1976, 1998; ни у Маринковић 1989. У основи се налази турска реч *чука*: 'брег' (в. Чука).

¹⁰⁴ Јаворка Маринковић бележи у другим селима овај топоним који означава различите површине: багременова шума, (1989: 120); њиве (1989: 79), брдо (1989: 125).

Из одломка у књижевном делу јасно је да је у питању узвишење: „Цело поље, брег са 'баждарницом' од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим по падинама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана 'циганска маала' иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица.” (*Газда Младен* Станковић V: 11).

Шарпланина ж – В. Карацић у *Српском рјечнику* име планине даје под одредницом *шара* уз превод на немачки језик и латински назив: „[Шара] планина, Berg in Serbien (mons Scardus?)” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). П. Скок утврђује да је корен илирског порекла: „*Mons Scardus* danas *Šar-planina*” (ЕРХСЈ III: 268).

Потврда у књижевном тексту: „Пој Коштана, како к'д се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари. Ноћ летња. Шарпланина у небо штрчи, а испод њума легло пусто и мртво Косово.” (*Коштана* Станковић IV: 59).¹⁰⁵

Сви ороними су у књижевном тексту забележени у складу са стандардом. На стилском плану ове облике прати изразито поетизован опис: *Голнич* – поређењем „као неки мртавац”, *Шарпланина* – „у небо штрчи” итд.

5.2.3.3. Агрооними

Термин *агрооним* користи се као назив култивисаног дела земље (Шћепановић 2003: 15; Подољскаја 1988: 16).

Од пет агроонима у овој групи три су двочлани топоними: *Арибегова воденица*, *Бакарно Гумно*, *Два Брата*. *Арибегова воденица* је постала од присвојног придева антропонима, а *Бакарно Гумно* и *Два Брата* су агрооними настали процесом топонимизације апелативне лексике, јер се пишу великим словом, а нису по пореклу властита имена.

Арибегова воденица ж – воденица и земљиште око ње. Двочлани топоним настао према антропониму, односно од присвојног придева мушког имена *Арибег* > *Арибегов*. Топоним је у XIX веку чувао некад мотивисан назив према Турчину, Арибегу, власнику.

У делу се објашњава топоним турцизмом *чивлук* што значи 'пољско имање' (Станковић IV: 386): „Знаш Арибегову воденицу, чивлук?” (*Газда Младен* Станковић V: 78). Епизода о купопродаји имања има важну позицију у композиционој структури романа:

„Само је мали број газда поседовао једновласничку воденицу. Нема сумње да је Арибегов чивлук, као највећи и најлепши, представљао у Врању симбол не само највећег богатства, већ и угледа и моћи.” (Чолак 2009: 125) ... „Арибег у Младену препознаје достојног настављача по угледу и моћи, што симболично исказује 'продавањем', а у ствари даривањем своје воденице Младену. Њој [баба Стани] бива јасно да је најмоћнији и најбогатији газда у Младену препознао достојног наследника и због тога баш њега изабрао да му 'прода' имање.” (Чолак 2009: 126).

Овим догађајем се мења однос баба Стане и газда Младена:

„Све док је Младеново напредовање остајало у оквирима баба Станиних очекивања, она га је доживљавала и као сопствену заслугу. Узимање у посед нечега на шта баба Стана није могла ни да помисли, доводи до промена у породичним односима. Кад чује да је успео да добије власништво над воденицом, баба Стана посрне тако да јој папуча одлете с ногу и потпуно ван себе, први пут, она њему пољуби руку, исказујући тиме не само поштовање већ и потчињеност” (Чолак 2009: 125/126). „Прича о купо-продаји Арибегове воденице не говори о Арибеговој пропасти, већ о његовом бирању себи достојног наследника. ... Огромна срећа код баба Стане да је осећала 'како јој тесна постају врата, улази, собе' јавља се тек пошто сазна на који начин је Младен стекао воденицу. Њој бива јасно да је најмоћнији и најбогатији

¹⁰⁵ У другој верзији *Коштане* са цртицом: Шар-планина (319).

газда у Младену препознао достојног наследника и због тога баш њега изабрао да му 'прода' имање." (Чолак 2009: 126).

Бакарно Гумно с – Нема код М. Златановића (1976; 1998); ни код Маринковић 1989. Двочлани топоним који се односи на следећи појам: „зараван код села Алинаца у Македонији, позната по историској бици за време Балканског рата 1912. године” (Речник САНУ I: 257).

Готово идентичан опис топонима налазимо у два различита дела у приповеци и драми (у вези са истим ликом – *Јовчом*). Формулативност у исказу подсећа на народно стваралаштво, на бајку: човек који је многе земље и градове пропутовао, а срећу нашао није, подсећа на главног јунака неке бајке. А ту је и симболика броја три: „три пута тамо заноћио”, која је карактеристична за народну прозу и поезију.

1. „Иафиге што си толике земље видео, градишта пропутова, и на Бакар'ном Гумну био. Трипут тамо заноћио; оно што ти је срце тражило, никад ниси имао.” (*Јовча* Станковић II: 154).

2. „Залуду ти што си толике земље видео, градишта пропутовао, и на Бакарном Гумну био, три пута тамо заноћио, – оно што ти је срце тражило, никад ниси имао, никад.” (*Јовча* Станковић IV: 280).

Два Брата м – њиве (Маринковић 1989: 120). Двочлани агрооним, паукална синтагма која се састоји од броја *два* и именице *брат*, који се пишу великим словом у чему препознајемо онимизацију апелативне лексике. Правописно решење у литератури је: *Два брата* (Маринковић 1989: 120), а код Борисава Станковића оба члана синтагме забележена су великим словом: *Два Брата*.

Потврда у књижевном тексту: „Цело поље, брег са 'баждарницом' од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим по падинама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана 'циганска маала' иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица.” (*Газда Младен* Станковић V: 11).

Слатина ж – „њиве, топоним настао према врсти и својствима тла” (Маринковић 1989: 80). Г. Елезовић под одредницом Слатина не бележи и ону код Врања (Елезовић 1998 према Расковник САНУ), а Вук Караџић упућује да се многа села тако зову: „1. гдје извире или пишти вода слана или накисела, те долази стока и лиже, и по томе се 2. многа села тако [Слатина] зову” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). У основи се налази лексема индоевропског, балто-словенског и прасловенског порекла *сол*, а облик *слатина* је аугментатив постао извођењем суфиксом *-ина*: „Dalje je raširenje predslavenske suglasničke osnove s pomoću *-t* u praslav. pridjevu **soltъ*... odatle praslav. augmentativ na *-ina slatina*” (ЕРХСЈ III: 303). Пример употребе у књижевном делу открива живописни предео Слатине: „– У Слатину ли? – раздрага се он [ч'а Петар]. – Не ли онамо до брега, близу бресја...? – И почне да нагађа, описује место где је могло то да се улови.” (*Ч'а Петар* Станковић II: 159).

Чуке ж мн. – пашњак, њиве (Маринковић 1989: 79, 108). Топоним је по пореклу турцизам. Потврда у књижевном делу: „Цело поље, брег са 'баждарницом' од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим по падинама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана 'циганска маала' иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица.” (*Газда Младен* Станковић V: 11).

Мада су сви облици забележени у складу са стандардом, примећујемо утицај народног предања и усменог стваралаштва у вези са топонимом *Бакарно Гумно*.

5.2.3.4. Хороними

Хороним је термин који се користи за име области (Шћепановић 2003: 15). Наталија Подолскаја термин дефинише на следећи начин: „Класс топонима. Собственное имя любой территории, области, района” (Подолскаја 1988: 145). Хороними се деле на природне и административне. У нашој грађи забележили смо административне хорониме: имена држава (7), имена области и регија (5) и (3) посредна именована држава.

Административни хороними

Имена држава

У нашој грађи забележили смо седам назива за државу: три поименичена придева (*Бугарска*, *Турска* и *Турско*), један хороним са фонетски измењеним, архаичним ликом *Маћедонија*, *Босна* (име државе према потамониму), а посебно место заузима *Србија* и нарочито *Стара Србија*.

Босна ж – Скраћени назив за *Босну* и *Херцеговину* (Речник САНУ II: 75). Име државе је настало према имену реке *Босне* (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Петар Скок утврђује порекло и старину хидронима: „Како су називи за све веће савске притоке предславенски и предримски, мора се узети да је и *Bosna* предславенска (зацијело чак и прединдоевропска) riječ” (ЕРХСЈ I: 191).

Потврда у књижевном тексту: „Зар би онда он [хаџи-Зафир] из такве једне радње узимао еспап на позајмицу, уносио га у дућан и продавајући га давао му име, глас своје радње, трговине која је била не само прва и чувена код њих него у целој Турској, Бугарској па и Босни” (*Газда Младен* Станковић V: 32).

Бугарска ж – Словенска држава у источном делу Балканског Полуострва (Речник САНУ II: 243). Име је настало од поимениченог придева *бугарски* у чијој је основи етноним *Бугарин* < *blъgarinъ* (ЕРХСЈ I: 228). О пореклу и значењу етнонима П. Скок бележи следеће: „Protobugari, prije nego što se poslaveniše, nastavili na Balkanu pastirski nomadski život, jednako kao i Arbanasi i Cincari. Ovaj je podatak vrlo važan jer je Schmaus naveo potvrdu za značenje *bugarin* ’čobanin’” (ЕРХСЈ I: 228).

Потврда у књижевном тексту: „Зар би онда он [хаџи-Зафир] из такве једне радње узимао еспап на позајмицу, уносио га у дућан и продавајући га давао му име, глас своје радње, трговине која је била не само прва и чувена код њих него у целој Турској, Бугарској па и Босни” (*Газда Младен* Станковић V: 32).

Маћедонија ж – *Македонија* у фонетски измењеном лику, застарели облик (Речник САНУ XII: 209; Караџић 1935 према Расковник САНУ; Елезовић 1998). О пореклу топонима не налазимо података у *Етимологијском речнику* П. Скока, али је сасвим извесно древно, античко постање. Топоним се помиње само у песми: „Сум шетал, мори Турђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44).

Србија ж – У XIX веку назив за Кнежевину Србију (в. *Србија* секундарно значење у Речнику СЈ: „ист. назив за разне српске државне организације у прошлости” (2007: 1260)).

Назив *Српска* потврђен око 1503. године: „За име земље има и поименичен femininum pridjeva”. Цар Душан је себе називао „краљем Србаља”, и Петар Скок налази да је име земље постало од облика множине имена народа: „Po deklinaciji *Ijudie* pl. je glasio stsrp. *Srbije*, tako i име земље... Od tog pl. pravi Porfirogenit gr. Σέρβλοι i naziv balkanske *Srbije* u Tesaliji Σέρβλια”.

Имајући у виду да је форма *Србија* изведеница, П. Скок тумачи да је облик изведен суфиксом *-ia*: „S lat. nenaglašenim sufiksom *-ia* u imenima zemalja Srbija, kreacija je iz doba srpskog ustanka” (ЕРХСЈ III: 315). Тумачење значења корена П. Скок наводи прасловенски облик *Srbъbъ: „u prasrodstvu je sa *sębrъ* 'slobodan seljak'. To je nazalirani oblik *sebrъ. Masing dovodi *Srbīn* i *servus* u vezu sa starim nazivom *Serbi* kod Plinija St. iz 1. v. naše ere i sa Σέρβοι, Σίρβοι kod Ptolomeja iz 2. vijeka naše ere” (ЕРХСЈ III: 316).

А. Лома испитује долазак Словена на Балкан и (микро)топониме које они доносе заједно са друштвеним уређењем:

„Притом је означавање жупа обласним и племенским називима пренетим са западнословенског простора, међу њима макроетнонимом *Срби*, било, чини се, обичније у пограничним подручјима и у страном окружју, почевши од раних српских енклава у Тесалији и Битинији, као начин диференцијације према суседном или околном живљу: налази ове врсте концентришу се на тлу Дарданије и Македоније, маркирајући на извештан начин трасу најраније српске миграције од Београда до Олимпа и натраг, при којој су се поједине скупине изгледа одвајале од основне миграционе масе и настањивале на тле већ поседнуто од Словена првог таласа или од балканских староседелаца, док у језгреним српским и хрватским земљама срећемо други, слободни тип именовања” (Лома 1994в: 141).

1. „Ја! Србија, Слободија!” (*Стеван Чукља* Станковић II: 89).

2. „Као син најбогатије куће а и првенац, требало да продужи школу и науке, да се пошље „доле у Србију”.” (*Стари Василије* Станковић II: 101).

3. 'Доле у Србију': „– Па зар ти ниси доле, у Србију? – чудно сам се.” („*Чок*” Станковић II: 162); „И кад му је умро брат, није има више ко да ради, он, као у инат свима, а нарочито њој да покаже како он није такав, лако не приклања главу, бесно, остави све: њу, мајку, кућу и оде доле, у Србију, на печалбу...” („*Чок*” Станковић II: 168). 'Доле у Србију' значи у ону област која се сматра Старом Србијом. Уколико доле разумемо као географски јужније, у време друге половине 19. века, до Ослобођења, припадало је Турској, али је то, заправо, територија историјске Старе Србије.¹⁰⁶

4. „Ето ти твоја Србија!” (*Коштана* Станковић IV: 17).

5. „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Стара Србија ж – историјска Стара Србија (ИСН V-1 1994: 11); „земља народа нашега с ону страну Старе планине. У гдјекојијем мјестима Старе Србије, као н. п. у Метохији говори се и данас чисто Српски” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). У питању је двочлани топоним именичка синтагма састављена од придева *стари* у женском роду и топонима *Србија*.

Шта Борисав Станковић подразумева под Старом Србијом излаже у репортажи *Сурдулица*, једном од својих најупечатљивијих прозних дела. У том цитату се наводе бројни топоними који се помињу на нивоу укупног стваралаштва писца и зато се чини као важан појам који треба дубље испитати:

1. „Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених

¹⁰⁶ „Од значајнијих емиграционих покрета Врањанаца треба још поменути исељавања сеоског становништва, не више на север, као раније, него на југ, као колониста на имања исељених Турака у Македонији после аграрне реформе 1918. године.” (Николић-Стојанчевић 1974: 26).

најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

2. У књижевном делу Б. Станковића налазимо две потврде за топоним. Осим у *Сурдулици*, другу потврду налазимо у песми у драми *Коштана*: „Сум шетал, мори Ђурђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44).

Вук Караџић је у време првог и другог српског устанка проучавао историјске, етнографске, језичке и географске прилике у српском народу:

„Под Србијом је подразумевао отприлике данашњу територију СР Србије са пределима Стари Влах, Метохија, Косово, Бинча Морава са Врањем, Лесковцем и пиротским крајем... Крајем 1820-их и 1830-их година ... проширује тај појам Србије углавном као Старе Србије. Тако је 1834. сазнао од ‘неких мајстора Дибралија’ да ‘онамо [тј. око Дебра и Кичева] има много *српскијех* села’ ... Такође је, пре 1850, на југу од Шар-планине узимао Тетово као ‘мјесто у Старој Србији’ где су Турци говорили ‘турски и арнаутски, а хришћани српски’ (ИСН V-1 1994: 13)... Уводећи појам Старе Србије који претеже на географску Македонију, Вук у њој наводи градове Тетово и Прилеп; манастир Рило” (ИСН V-1 1994: 13/14).¹⁰⁷

О појму Старе Србије и његовом схватању кроз историју значајан допринос дао је Славенко Терзић:

„Све до првих деценија 19. века област Старе Србије се означава као средишњи део Србије, мада се понекад уместо Србије користи име Рашка, као друго име Србије. На свим европским картама име Србија на југу и југозападу обухвата области око Скопља (скопско-тетовску област), данашње Косово и Метохију и област Старе Рашке.” (Терзић 2010: 10).

Територија Старе Србије је, према неким истраживачима, обухватала и области данашње Македоније и Албаније:

„Поред Рашке и Косова и Метохије, Цвијић је сматрао да, имајући у виду историјске традиције као и етнографске и језичке одлике становништва, у оквиру Старе Србије спадају и скопски, кратовски и тетовски крај.” (Терзић 2010: 20); „Огроман корпус историјске грађе о Старој Србији оставио је руски конзул у Призрену Иван Степанович Јастребов у својим делима *Податци за историју српске цркве, Обичаји и песни турецких Сербов и Стара Србија и Албанија*. Под Старом Србијом Јастребов је подразумевао Ђаковачки, Призренски, Дебарски и Скадарски округ, као и Тетово и Гостивар.” (Терзић 2010: 26).¹⁰⁸

Цитат из књижевног дела Борисава Станковића (под бр. 1.) у комуникацији је са српском прошлошћу, а да је такав начин размишљања значајан за српски народ показују и ставови које имају савремени истакнути историчари: „Никада није касно да истражујемо Стару Србију и да верујемо у још један велики преображај ове земље, као окоснице српске историјске свести и српског идентитета.” (Терзић 2010: 27).

Турска ж – Власт Отоманског царства је у времену с краја 19. и почетка 20. века и даље била снажна на Балкану, а турска граница уз српску територију. Облик *Турска* је поименичени придев женског рода на *-ьsk* (ЕРХСЈ III: 526). Сва јављања топонима везана су област некадашње Турске, а данашње Србије, Македоније, Грчке и то поводом трговине:

1. „Напред куће, гомиле ђубрета, тек сада из коњушница избачена слама која се пуши, и дворишта пуна балеге и прљавих кокошака. То су већином куће досељеника из Турске.” (*Стари дани* Станковић I: 186).

¹⁰⁷ В. и Реметић 2015а.

¹⁰⁸ Писац из Старе Србије – Петар Д. Петровић – своја дела смешта управо у тај простор: „Приповедачки рад Петра Д. Петровића карактерише тежња за што је могуће реалнијим, често фактографским сликама догађаја, појава и ликова времена које је описао и о којем је писао. Зато у поднаслову већине својих приповедака Петровић дописује квалификативе: истинска црта, цртица из Старе Србије, цртица Стара Србија, истинита црта из лоповског живота, истинита црта из живота, слика из Старе Србије, из Старе Србије, истинита црта из живота пећских Турака, истинита прича из Старе Србије, цртица из испитне ревизије и слично.” (Јашовић 2013в: 94).

2. „Онда поче о мојима. Како је с мојим оцем живовао, путовао по Турској, ишли чак у Серез за еспап.” (*Гугутка* Станковић II: 16).

3. „А он је чивлуке имао многе. Поред тога и трговао је. Водио је трговину ружама по Турској.” (*Јовча* Станковић II: 139).

4. „Његови [ч’а Петрови], по неки пут, чују га чак из Турске где је чак тамо отишао и лови.” (*Ч’а Петар* Станковић II: 157).

5. „Муж, истина сиромах, самац, отуда из Турске, али добар занатлија и сигурно намучен самачким животом” (*Тетка Злата* Станковић II: 184);

6. „Код њих [код Кола Рашића, Милојевића, П. Срећковића] је одседао [отац Јовота], код њих ноћевао, као што су они, док је био у Турској, код њега одседали, кад су кришом и тајом, преобучени као слепци и гуслари, долазили. И зато је морао свак њега [оца] да зна.” (*Јовото* Станковић II: 225).

7. „Али чим наступише ови празници, ове славе, ове меснице, чим се напише, одмах пређоше у Турску и доведоше је [Коштану]!” (*Коштана* Станковић IV: 20).

8. „Зар би онда он [хаџи-Зафир] из такве једне радње узимао еспап на позајмицу, уносио га у дућан и продавајући га давао му име, глас своје радње, трговине која је била не само прва и чувена код њих него у целој Турској, Бугарској па и Босни” (*Газда Младен* Станковић V: 32).

9. „После дође рат, и ослобођењем нестанак турске власти и господства, па и нестанак Софкиног оца, ефенди-Мите. Са Турцима и беговима и он пребегао, и тамо у Турској почео да се бави, тобож тргујући с њима. Ретко би отуда овамо прелазио.” (*Нечиста крв* Станковић III: 31).

Турско непром. – в. Турска. Непроменљиви поименичени придев. Потврду налазимо само у Елезовић 1998. А у књижевном тексту јавља се само у песми: „Како тебе, Дуде, нигде нема, | Ни у Турско, мори, ни Каурско” (*Коштана* Станковић IV: 40).

Имена регија и области

Три хоронима у овој подгрупи везана су за област Србије: *Косово*, *Пчиња* и *Шумадија*, а два за Османско царство у опозицији исток : запад, *Анадол* : *Руменлија*. *Пчиња* је настала од потамонима, *Косово* и *Шумадија* су постали од именица (у процесу топонимизације апелативне лексике), *Анадол* и *Руменлија* су турске преведенице са грчког.

Анадол м – Према Речнику САНУ у питању је ‘област у Малој Азији’, односно у секундарном значењу ‘Анадолци’ (Речник САНУ I: 109).¹⁰⁹ Петар Скок бележи да је у питању ‘Мала Азија, Левант’, а о употреби облика налазимо напомену *књижевно* „(рјеванија *спног.*, преко *turskog*)” (ЕРХСЈ I: 40). У *Српском рјечнику* Вук Караџић бележи „у пјесми некаква земља” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Сам облик је грчког порекла и значи ‘исток’: (грч.) *anatolí* > (тур.) *Anadol*, *Anadolu* (Шкаљић 1966: 95).

У примерима употребе у књижевном тексту, налазимо да се облик *Анадол* користи као синоним за *Турску*: „Све ћу у Анадол да сургунишем. На, за његову младу душицу.” (*Гугутка* Станковић II: 15).

Косово с – А. Лома тумачи топоним на следећи начин: „придев типа **Косово** од назива за птицу прасл. *syktь ‘врста сове’, можда у функцији личног имена. Не располажемо раним потврдама овог топонима, али му је апелативна основа – коју чини један данас ишчезао зооним – врло стара” (Лома 1994б: 118).

¹⁰⁹ Под одредницом *Анадоллија* наводи се и значење ‘планина код града Бруссе’ (Речник САНУ I 1959: 110).

Област Косова је део веће регије *Косово и Метохија*.¹¹⁰ У питању је прва компонента двочланог топонима *Косово поље*: „Косово јесте посесивни придев средњег рода изведен суфиксом *-овъ* од именице *кос* (врста птице)... Првобитно значење топонима *Косово поље* било је, дакле, 'поље где има косова, где живе косови, које припада косовима'." (Маројевић 1989: 63). Р. Маројевић испитује и време настанка топонима: „С обзиром на акценатску подударност посесивног облика са обликом множине и на значење множинске припадности, ми бисмо временски лоцирали постанак топонима са временом кад је перинтегрцијом настао сам посесивни суфикс *-овъ*. То значи да је топоним *Косово* настао додавањем некадашњег посесивног суфикса *-ъ<-ос* на пуни степен основинског суфикса *оу* старих основа на *й*." (Маројевић 1989: 63).¹¹¹

1. „Па вије, бре, не ли једнако и зборасте и појасте да осветимо и повратимо само Косово, Скопље, Куманово, Прилеп. И само тој, па тој. А кој Пишкопеју и отуда иза дебарско... Само Скопље, Куманово, Прилеп а нас од Пишкопеје, од дебарско, битолско нико не спомиња, нико по календари ни по књиге не запоја и не рече да ће нас осветите и ослободите.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260);

2. „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.” (*Његова Белка* Станковић II: 275).

3. „Пој Коштана, како к’д се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари. Ноћ летња. Шарпланина у небо штрчи, а испод њума легло пусто и мртво Косово.” (*Коштана* Станковић IV: 59). „Ваља посебно истаћи квалитативни презент и два атрибута повезана за појам Косова, којима у неколико речи писац исказује однос према традицији и свему ономе што је народно предање рекло до тада о овоме пољу.” (Стевановић 1977: 64).

4. „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Пчиња ж – Нема у Златановић 1998, нема у Карацић 1935; нема у Речнику СЈ. Име области је настало према потамониму, реци Пчињи која протиче кроз тај крај: „Област је позната у народу под општим именом Пчиња, по главној реци која протиче кроз предео. Али река Пчиња протиче и кроз друге области у свом средњем и доњем току. Стога, за разлику од њих, овој Пчињи становници понекад дају и назив Горња, који се местимично среће и у литератури, на пример, у радовима Ј. Х. Васиљевића и Ј. Цвијића. Име Горња Пчиња је од географског значаја...” (Јуришић 2009: 11). Данас је Пчињски округ везан за Врање: „Ипак, највећи део Горње Пчиње, изузев уске јужне и југоисточне зоне (која припада Македонији), упућен је на Врање и његову околину” (Јуришић 2009: 11).

Најпознатији лик из књижевног дела Борисава Станковића који је из Пчиње дошао у Врање јесте лик газда Марка из романа *Нечиста крв*: „Цео крај, целу чувену Пчињу њих двојица [Марко и Ахмет] су носили и имали у својим рукама.” (*Нечиста крв* Станковић III: 129).

Румелија ж – В. Карацић бележи облик *Rumlli* и *Урумелија* (Карацић 1935 према Расковник САНУ). У питању је европски, балкански, западни део Османског царства, према турској речи *rumeli* у значењу 'Земља Грка': *Rumeliye*, *Rumili*, *Urumili*, букв. 'Грчка' *od Rum* 'Grk' (Шкаљић 1966: 536/537). П. Скок облик *Румелија* помиње у вези са значењем

¹¹⁰ М. Пешикан је испитивао ономастичку грађу Косова и Метохије према средњовековним изворима (в. Пешикан 1991).

¹¹¹ О историјској ономастици са подручја Косова в. Пешикан 1988.

'румунска земља' поред облика *Уруме(н)лија* (ЕРХСЈ III: 144), што је реч арапско-турског порекла. А за за облик *Романија* пише „evropski dio carstva oko Carigrada” према писму цара Мурата где се прави разлика између *Натолија* = *Анадол* и *Руманија* (ЕРХСЈ III: 143). Нема у Речнику СЈ. Топоним се јавља само у песми: „Пусти друми затворени | Од Румелије, | Скендер-бег их затворио” (*Коштана* Станковић IV: 320).

Шумадија ж – Вук Караџић бележи да је *Шумадија* „део Србије између Колубаре и Мораве (подразумева следеће нахије: београдску, смедеревску, крагујевачку рудничку и јагодинску)” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Име је изведеница у чијој је основи именица *шума*: „Na *-adija Šumadija* 'ime kraja'” (ЕРХСЈ III: 422), деапелативно порекло топонима. Име се помиње само једном: „Служио војску у Шумадији и видео како су тамо по равницама велике краве и колико млека дају” (*Његова Белка* Станковић II: 279).

Посредно именовање државе

У питању су именовања која се не врше директно, већ посредно, као у следећим примерима: *Арнаутлук* је *Албанија* или *Турска* ('крај где живе Албанци, односно Турци'), *Србија* је именована двочланом синтагмом *Душаново царство*, а обликом *Каурско* (са значењем 'земља неверника'), који се јавља само у песми, означава се *Турска*.

Нису метафорични називи, јер метафора подразумева другачији тип посредног именовања, као на пример Куба = „дрвено острво”.¹¹²

Душаново царство с – двочлани топоним, од присвојног придева *Душанов*, *-а*, *-о* у средњем роду и именице *царство* (у значењу 'царева земља, држава којој је на челу цар' Речник МС VI: 765). Користи се да описно означи српску средњовековну државу за време владавине цара Душана (1308–1355).

Репортажа *Сурдулица* објављена је постхумно у Политици 1929. године и у њој се даје опис страдања српског становништва, бугарски злочини над Србима у периоду 1915–1918. године. Због великих и страшних жртава Б. Станковић назива Сурдулицу другим Косовом, центром Старе Србије и некадашњег Душановог царства: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Арнаутлук м – У Речнику САНУ се дефинише као 'крај насељен Арнаутима' (Речник САНУ I: 170). У Вуковом *Рјечнику* забележено је само као „Арнаутска земља, Albanien, Albania” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Нема у Златановић 1998. Према П. Скоку у питању је „apstraktum” у чијој је основи *Арнаут*, именовање пореклом из грчког језика које је ушло у турски и у српски језик (ЕРХСЈ I: 55). Топоним носи негативну конотацију. Можемо успоставити појмовну метафору ДОЛЕ ЈЕ НЕПОЗНАТО. ДОЛЕ ЈЕ ОПАСНО, а ГОРЕ ЈЕ ПОЗНАТО И БЕЗБЕДНО и Н. Петковић разјашњава важност географских прилика и политичких граница за књижевно дело: „Граница са Турском у исти је мах и граница са Арнаутлуком, одакле је већина сељака пребегла, па и газда-Маркова породица, бојећи се крвне освете. Као што се види, крај је 'доле', отворен је и опасан је зато што је уза саму границу.” (Петковић 1988: 113).

¹¹² Неколики примери фигуративних имена са специфичном конотацијом наведени су у *Правопису српскога језика* (Правопис МС: 63).

У књижевном делу, Арнаутлук је она територија на којој живе Турци и Арнаути (муслимански свет), и означава непријатељско место где се одвијају незаконити послови, кријумчарење итд.:

1. „Али се одмах опет изгуби [Риста кријумчар] на граници, по висовима, Арнаутлуку, по селима кријумчарским.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

2. „Да помисли како он долази оздо, из Арнаутлука, где се, како нам после прича, пушкарао с њима” (*Јовча* Станковић IV: 274).

Каурско с (прид.) – У Вуковом *Рјечнику* налазимо одредницу у женском роду са значењем „земља неверника, Угарска и Немачка” (Караџић 1935 према Расковник САНУ).

Топоним се помиње само у песми и односи се на Турску: „Како тебе, Дуде, нигде нема, | Ни у Турско, мори, ни Каурско” (*Коштана* Станковић IV: 40).

5.2.3.5. Микротопонимске категорије

5.2.3.5.1. Ојконими

Ојконими су дефинисани као „властито име било ког насеља, укључујући и оно градског типа – астионим и сеоског типа – комоним” (Подолскаја 1988: 89). Таква дефиниција и подела користи се и у србистици (Шћепановић 2003: 15).

Ојкониме смо, дакле, поделили на две веће групе: астионими (имена градова, односно већих насељених места) и комоними (имена села). Будући да се статус неких насељених места променио у односу на стање у 19. веку и с почетка 20. века (село > град), такве напомене дајемо под одредницом.

Комоними

У грађи смо забележили 11 комонима. Термин *комоним* „име села” наводимо према М. Шћепановићу (2003: 15). Н. Подолскаја дефинише термин: „име било ког сеоског насеља”, а такође даје порекло термина од грчке речи Χωμη 'село' + оним (1988: 66).

Билача ж – место Билача у долини Прешевске Моравице (Златановић 1987: 131). Назив села *Билача* је *Билача* са л (Стевановић 1977: 55). Фонетска измена је дијалекатска и огледа се у отврђавању сонанта. У питању је облик женског рода изведен суфиксом *-ча* (Маринковић 2002: 93).

1. „Те Божић дошао до Скопља, сад је у Прешеву, па у Билачи, и све ближе и ближе к нама.” (*Наш Божић* Станковић I: 172).

2. „Пој Коштана, како к’д се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари. Ноћ летња. Шарпланина у небо штрчи, а испод њума легло пусто и мртво Косово.” (*Коштана* Станковић IV: 59).

Ктетик: **билачки, -а, -о**: „Мартинка ми у крило, коњ, Дорча мој, иде ногу пред ногу, а чалгиције, што ги још од билачки хан поведешем, пешке идев иза мене” (*Коштана* Станковић IV: 59).

Доње Врање с – данас део града, иначе „до пре неколико деценија село надомак Врања, јужне стране града. Назив мотивисан односом према граду.” (Маринковић 1989: 82).

1. „Из Доње-Врање једва су вириле куће из реке и многих врба, топола које су високо штрчале и оцтавале се.” („*Чок*” Станковић II: 160).

2. „Осећа се како, што се више раздањује и дан осваја, почиње отуда из дна чаршије, из Доњег Врања, и са винограда око Асанбаира, чисто продирући кроз редове топола што су

испред вароши, да долази и брише чаршијом свеж, хладан ветар.” (*Газда Младен* Станковић V: 42).

3. „Једино што су одлазили у чивлук код Доњег Врања. Али тамо се ишло више шетње ради. Тај чивлук био је на пушкомет далеко и човек се могао, нарочито лети и с јесени, тако тихо и свеже одмарати у њему.” (*Нечиста крв* Станковић III: 14).

Доно Врање с – „Поред назива Доње Врање, Станковић у својим делима употребљава и други, Доњо Врање, онда када допушта јунацима, а то чини врло често, да говоре врањским говором.“ (Маринковић 1989: 154). Дакле, топоним у дијалекатској форми има експресивну функцију, будући да се јавља у реплици. Као и у топониму *Билача* примећујемо дијалекатско отврђавање сонанта.

1. „Он [Љуба] је долазио из Доно-Врање где је био сабор.” (*Наза и Љуба* Станковић I: 279).

2. „– А у јутру да продужимо у мој чивлук и Доњо Врање.” (*Ташана* Станковић IV: 169).

Корбевац м – Нема података ни у Ј. Маринковић 1989, ни у Златановић 1976, 1998. Али налазимо потврду у радовима из историје периода ослобођења од турске власти: „Дакле, 96 слободних села у Врањској кази, према 65 чивчијских са 2.938 чивчијских кућа (у селима: Врбовац, Бујковац, Кумарево, Ђуковац, Павловац, Дубница, затим Лебовац, Корбевац, Себеврање, Нерадовац, Бресница, Ратаје и Балиновац, где су Турци имали своје ’миљкове’)” (Стојанчевић 1998: 27).

Пример потврде у књижевном тексту: „И кад бесмо у Корбевцу, где га [Марка] унесосмо у собу механску, да се одмори, док ми спремимо друге волове – јер на коњским колима нисмо смели да га возимо, коњи иду брзо, и кола се трукцају ... а ко је знао хоће то да учини!” (*Нечиста крв* Станковић III: 213).

Масурица ж – По имену села назван је и предео: „у Масурици 26 слободних села према седам чивчијских” (Стојанчевић 1998: 27).

Пример потврде у књижевном тексту: „Доводили чочеке из Скопља, метере, зурлаше из Масурице, и Циганке и то не праве, ове из вароши, из циганске мале, него тако зване Ђорговке, насељене по околним селима и хановима на друму, а чувене са својих кртих, топлих тела и разблудних очију.” (*Нечиста крв* Станковић III: 16).

Ратаје с – Нема у Карацић 1935; ни у Елезовић 1998; 1976; ни у Маринковић 1989. Потврду проналазимо у Стојанчевић 1998: 27 (в. Корбевац).

Пример потврде у књижевном тексту: „Чивчијама, слугама са чивлука из Ратаја и воденичарима са воденица у Собини, он је био све и сва.” (*Нечиста крв* Станковић III: 9).

Рашка ж – „сеоско насеље и потес под воћњацима и виноградима (у XIX) веку, сада део Врања” (Маринковић 1989: 155). Назив за насељено место настао је према реци Рашкој на којој се налази стари српски град Рас. Сам назив је прединдоевропског порекла (ЕРХСЈ III: 111).

Потврда у књижевном тексту: „Не, не! – Устадох. – Ићи ћу у Рашку, да тамо чувам виноград” (*У виноградима* Станковић I: 159).

Собина ж – „приградско насеље које је урасло у град” (Златановић 1976: 91); „село у околини Врања” (Маринковић 1989: 155). Могуће порекло топонима доводи се у везу са лексемом ’слобода’: „Собина је могао значити насеље људи слободних на својој земљи, бар у време формирања насеља” (Златановић 1976: 91).

Александар Лома износи другачију претпоставку, у вези са хришћанским топонимима и Св. Сабини: „Једино би... *Sabini rivus* код Прокопија, данас вероватно *Собина* код Врања,

могло бити хришћанско назвање по Св. Сабину, чије име носи један други Јустинијанов кастел у истом извори, али то није извесно, а ни само значење имена ни археолошка евиденција не указује на неки објекат хришћанског култа” (Лома 1990: 14). Потврду за порекло од имена Светог Сабина налазимо и у ранијем облику комонима *Собино* (Маринковић 1989: 150). Примери потврде у књижевном тексту:

1. Топоним се помиње уз карактеристичан опис: „Пред нама, кроз стабла, иза Оцинке црно се оцртавају простране, избраздане њиве, а иза њих на падини, црnilа се Собина са својим старим кестенима и орасима... а више нас склопило се лишће, укрштало и шушка, клизи тако тајанствено и меко.” (*Гугутка* Станковић II: 20).

2. „Између сераја и чесме води пут из Собине, који се од сераја губи у разним маалама.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 24).

3. „Упутио се [Риста кријумчар] навише, ка Собини, где је било његово село, граница, планине, дрхтећи, једнако увијајући се.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 74).

4. „Собина, предграђе врањско.” (*Коштана* Станковић IV: 24).¹¹³ „Радња драме помера се у Собину, врањско предграђе које својом повученошћу нуди дискрецију и омогућава да се кроз узлет песме и игре, дерта и севдаха ликови непосредније испоље, развију и размахну.” (Бајић 2002: 117).

5. „Анадолац несам [Сарош]. Овде сам се ја родио и одрастао. Пљачкавица је *моја*, Марково Кале је *моје*, река је *моја*, Собина је *моја*. Ја сам дете овога краја. За мене нема Србин и Турчин, наше и ваше.” (*Ташана* Станковић IV: 174).

6. „Чивчијама, слугама са чивлука из Ратаја и воденичарима са воденица у Собини, он [хаџи-Трифун] је био све и сва.” (*Нечиста крв* Станковић III: 9).

Судерце с – Налазимо два тумачења порекла овог имена. Једна претпоставка подразумева синтагму у основи, а друга је у вези с антропонимским пореклом.

1. Ј. Маринковић бележи некадашњи назив овог села *Псодерце* у којем се очитује народно предање: „да је село добило назив по месту на коме су избациване и дрране угинуле животиње, пси. Наравно, то је само народна етимологија.” (1989: 72/73).

2. М. Пешикан наводи антропонимско порекло топонима: *Псодерци* у Душановој повељи, име за које се види време настанка јер се уписује Псодеров син (Пешикан 1994: 497). Пример потврде из књижевног текста: „Једног јутра баба Стана се диже. Тих дана била се прочула нека гледарица из оближњег села Судерца.” (*Газда Младен* Станковић V: 93).

Топли Дол м – Двочлани топоним: придев *топао* у мушком роду и именица *дол*. Придев *топао* (*топал*) словенског је порекла: „baltoslav., sveslav. i praslav. pridjev” (ЕРХСЈ III: 481). Нема у *Речнику косовско-метохиског дијалекта*, ни у *Српском рјечнику*; нема код Маринковић 1989, ни у Златановић 1976, 1998.

Топли Дол је место у околини Сурдулице, како налазимо у књижевном делу: „Сурдулица, намењена да човеку пружи одмор, освежавајући га својом природом, била је као неки центар између дивљине власинске, питомине Топлог Дола и пространих масуричких ливада.” (*Сурдулица* Станковић VI: 40).

Шапранце с – У 19. веку, у време радње дела, Шапранце је било мало насеље, а данас је део града (Златановић 1976: 88; Маринковић 1989: 86). Ј. Маринковић нуди три могућа постанка имена:

1) Деапелативно постање: „Порекло овог назива може се тражити у некадашњем основно занимању његових становника, гајењу коза (чапранци – козари)” (Маринковић 1989: 86).

2) Облик *Шапранце* би могло да има и топонимско порекло: „с обзиром на то да се тврди да су у прошлом веку, у оквиру бројних миграционих кретања у овим крајевима,

¹¹³ У делу се обично уз топоним описује изглед неког места и дају његове карактеристике.

насеље основали досељеници из Пчиње, простране планинске области у којој такође постоји сеоско насеље Шапранце” (Маринковић 1989: 86).

3) „Да је у основи можда име биљке *шафран*” (Маринковић 2002: 118).

У књижевном делу када се помене *Шапранце*, говори се о шапраначком гробљу:

1. „Чим почну да допиру у варош звона са цркве из Шапранца, мени се увек, увек кад год сам чуо то њихово тихо, пространо, гробљанско звонење, заједно с тим звонима причињавао и он, где онако згрчен, гегајући иде испред спровода, води, као показује му пут за гробље испијајући са сладошћу цигарице које купи уз пут.” (Масе Станковић I: 315).

2. „– Понеси, понеси собом у Шапранце! – Показујући му главом на гробље....” (Баба Стана Станковић II: 135).

Астионими

Астионими представљају најбогатију категорију у топонимији. Забележили смо 32 имена града.

Алексинац м – Вук Караџић бележи да је Алексинац „мала варошица између Ниша и Параћина [у срезу алексиначком округа нишкога]” (Караџић 1935 према Расковник САНУ; Речник САНУ I: 80). Први записи су из 16. века: „Сам топоним помиње се у турском дефтеру (попис насељених места) из 1516. године као део Крушевачког вилајета” (Перуничкић 1978: 7). У основи топонима налази се мушко лично име *Алекса*, које је хипокористик од *Александар*. *Алексинац* је топоним постао од поимениченог придева (ЕРХСЈ I: 26). О таквом пореклу сведочи легенда о постанку имена:

„Алексинац је један од ретких градова чији мит о пореклу стоји записан у САНУ у Београду – У оближњем селу Краљеви био је турски ајанин Усеин-ага који је по цео дан седео испред своје механе. Неки ајдучки арабаша из очигледне мржње према Турчину сваке вечери га је наглас из шуме прозивао. Турчин унајми буљубашу по имену Алекса да тог човека из шуме ухвати. Алекса ухвати тог човека, преда га Турчину, а овај га набије на колац испред кафане. Турчин му заузврат поклони огроман комплекс земље близу утока реке Моравице у Мораву, где се садашњи Алексинац налази.” (Перуничкић 1978: 8).

Алексинац у књижевном тексту представља један од образовних центара: „И пре је од наших било који су одлазили на даље школовање, али већином је допирало до Ниша, а највише до Алексинца, по учитељским школама.” (Мој земљак Станковић II: 205).

Београд м – словенско сложено име главног града данас Републике Србије (Речник САНУ I: 468), а у 19. веку Кнежевине Србије. У Вуковом *Рјечнику* под одредницом *Београд* стоји ознака ист. (источно наречје) и упућује се на одредницу *Биоград* (јужно и западно наречје), под којом су забележени немачки *Belgrad* и латински *Belgradum* облик (Караџић 1935 према Расковник САНУ). П. Скок име *Београд* изводи из облика *Vindobona*: „То је keltska složenica od pridjeva *vindos* 'bijel' (ie. korijen te riječi nalazi se u našem glagolu *vidjeti*) i imenice *bona* која... је značila 'grad'” (ЕРХСЈ I: 130).

Име античког града, на чијем месту се касније јавља Београд било је *Сингидунум*: „Ово је име сложено из трачког или дачког племенског имена Синги (*Singi*) и келтског дунум (*dunum*), те указује на два различита етничка елемента” (ИБ 1974: 53). Словенско име града *Београд* први пут постоји забележено у 9. веку: „Словенски облик имена града – Београд – први пут се јавља те, 878. године. Узроке његовој релативно касној појави треба тражити у одсуству извора за VII и VIII век. Иако је град познат под разним именима, његов словенски облик никада није долазио у питање. Напротив, превођен је и прилагођаван конкретним историјским ситуацијама.” (ИБ 1974: 120).

Београд у књижевном делу је престоница, велики центар, културни и образовни, политички, који је недостижан, а којем многи теже.

1. „И пре је од наших било који су одлазили на даље школовање, али већином је допирало до Ниша, а највише до Алексинца, по учитељским школама. А и ко би се усудио да иде чак и тамо, у Београд, знало се да иде или у Богословију или у оне кратке земљомерске и телеграфске курсеве.” (*Мој земљак* Станковић II: 205).

2. „Са партијским везама из Београда брзо је постао [Госпо'н Таса] првак своје партије и због тога у истом надлештву све своје другове прескочио у положају.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 249).

3. „У Београду, под надзором своје тетке, он је учио, радио повучен и тихо једнако мислећи на њу.” (*На онај свет* Станковић VI: 19).

4. У књижевном делу налазимо поетски, модернистички опис града: „*Београд* са својим зградама, низом кровова, улицама час уређеним, час тесним, старинским, са електричним трамвајем, старим кестеновима, зидинама, час палатама, час кровинарама, кроз ту прашину, загушљивост, оштрину ваздуха и врелину, указа јој се тако велики, магловит, тајанствен и као пун нечега што њу одавно чека, жељкује, а то беше онај жагор, хука, тиска света по тротоарима. Цилиндри, шешири, углађена лица, рашчешљани бркови, дрски погледи, женскиње у затегнутом оделу коме је једино циљ да што видније истакне бујне, развијене делове њина тела, да у жиле натерује крв, дражи живце и суши грла.” (*Печал* Станковић VI: 119).

Биоград м – Ијекавска варијанта имена главног града Србије. Приповетка *Тајни болови*, у којој се налази овакав облик, објављена је на ијекавском изговору у Сарајевској *Nadi* 1898. године, па отуда и овакав лик астионима (Станковић II: 290).

Пример потврде у књижевном тексту: „Нема ни мјесец дана како је постављен и дошао [предавач гимназије] из Биограда.” (*Тајни болови* Станковић II: 7).

Битољ м – Варош у југозападној Македонији (Речник САНУ I: 586). На месту данашњег Битоља некада је био антички град Хераклеја Линкестис: „Хераклеја Линкестис (Битољ), звана понекад и Пелагонија” (Ђоровић 1989). Словенски назив града, Битољ, потиче од речи обитељ која означава '1) породицу; 2) заједницу монаха, односно манастир', а у основи имена је значење 'манастир': „Као toponim sa gubitkom о Bitolj/Bitola (makedonski) > sinc. *Bitule*, gr. Βουτέλις, *Bitolia* = tur. i gr. *Monastir*” (ЕРХСЈ II: 537).

1. „Баш сам бија у Битољу када једанпут дође и наш и бугарски научењак да нас бајаги проуче и прегледају ... И после када дођох овамо чујем како нас је баш тај наш научењак турио у бугарску неку зону, скверу ли.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260).;

2. „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.” (*Његова Белка* Станковић II: 275).

В. – Увођење иницијала уместо пуног имена у књижевни текст доприноси документарности – у питању је стварно место, али се не именује до краја. У руској литератури овакве ониме називају *криптонимима* „зашифрованне писателем имена собственне” (Пронченко 2015: 5). Имајући у виду да је писац највише писао о Врању, врло вероватно да се и иницијал варошице односи на Врање: „Над варошицом В. завладала је јесенска, тамна, мочварна вечер.” (*Тајни болови* Станковић II: 7).

Велес – Данас град у Македонији на Вардару (Речник САНУ II: 487). У Вуковом *Рјечнику* налазимо одредницу *Велез*, која је дефинисана као име града, а и његов ранији, турски назив: „Турски Кјупрели (Ћуприлија)” (Караџић 1935 према Расковник САНУ) према турском *Köprülü*: „Turski naziv *Köprülü* izvedenica je na -li od *köprü* > *ćuprija*. Grad leži na Vardaru i posjeduje karakterističan stari turski most. Odatle turski toponim” (ЕРХСЈ III: 572).

П. Скок даље испитује могућности порекла имена града и утврђује да не постоји јединствена етимологија: „1) *Veles* se često veže s imenom staroruskog božanstva *Velesъ* u *Slovo o polku Igorevu*. Bio bi to toponim bez ikakvog izvođenja... Tome božanstvu nema traga kod južnih Slavena. 2) *Volos* > *Volo* (Grčka) ne može se upoređivati sa strus. *Volosъ* (koje je možda različito božanstvo od *Veles*) jer se tur. zove *Golos*. Ne postoji јединствена етимологија.” (ЕРХСЈ III: 572). У Речнику САНУ под одредницом *Велес* у секундарном значењу налази се ’пагански словенски бог стада’ (Речник САНУ II: 487), па препознајемо етимолошку везу.

Пример потврде у књижевном делу: „Сада ће наша срамота по Куманову, Скопљу, Велесу. Нећемо смети ни по трговину, ни по својим родовима и фамилијама ићи.” (*Ташана* Станковић IV: 198).

Владичин Хан м – Двочлани топоним састављен од присвојног придева именице *владика* у мушком роду *владичин* и турцизма *хан* који је порклом из персијског језика *han* тур. < *han*, а значи ’зграда (кућа) која служи за свратиште и преноћиште путника’. Ханови се налазе у градовима и на друмовима’ (Шкаљић 1966: 309). *Владика* је именица изведена од глаголске основе суфиксом *-ука* (ЕРХСЈ; Клајн 2003: 71).

У питању је насеље новијег доба, а за постанак имена везана је и следећа прича: „Владичин Хан је младо насеље које се први пут помиње пре око 120 година. Име је добио по усамљеној кући – хану коју је до половине XIX века подигао Стефан Грк а касније је купио скопски владика Пајсије. Од ове усамљене куће, појединих кућа у селу Калиманце и нових досељеника, 1887. год. оснива се насеље које је даље почело да се развија самостално под именом Владичин Хан.” (ВХ).

У делу се помиње као део Старе Србије: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Врање с – Данас град на југу Србије, политички, привредни и културни центар за ширу регију. У XIX веку Врање је било „варош, предграђе града Марково Кале” (Маринковић 1989: 154).

Од првих помињања у историјским споменицима, Врање је везано за српски народ: „Врање се први пут помиње у писаним византијским споменицима у 11. веку, када је жупан Вукан продро кроз Косово у Врање у Поморављу. У 12. веку Врање је у границама Немањиних земаља,¹¹⁴ а у 13. веку помиње се као главно место истоимене жупе. Почетком 15. века Врање је, као главно седиште, у саставу земаља ћесара Угљеше (заједно са Иногоштем и Пршевом).¹¹⁵ Године 1454/1455. ове три средњовековне жупе пале су под Турке, који господаре у њима све до 1878 (1912) године. Отада се губе старе границе области средњовековне жупе Врање.” (Николић-Стојанчевић 1974: 4).

¹¹⁴ Стефан Немања је са браћом освојио Врање у походима 1180-1190. год. (ИСН I 1994: 258).

¹¹⁵ „У народу овог краја такође се у свему издвајају суседне области ’Лесковачко’, ’Власина’, ’Пчиња’ (или ’Пчињско’), и ’Пршевско’ од њиховог краја, које најчешће називају ’Врањско’. О овим разликама говоре чак и старинске врањске народне песме, у којима се пева: „Лесковачко прођо, у Врањанско дођо”. (Николић-Стојанчевић 1974: 6).

„Код Врањанаца [је] уобичајено да се становници долинских врањских насеља називају обично „Маравци”, а њихов предео „Марави”, док становнике виших, планинских насеља називају најчешће „Планинцима” а њихов предео „Планина”. Моравце у овом крају називају још и „Пољцима”, јер живе у долини, „у пољу”, а планинце зову још и „стокари”, или, у шали, „Шопови”. Под именом „Врањанац” у области и ван ње, називају се и становници блиских области у суседству Врањског Поморавља (Власине, Пољанице, Крајишта, Горње Пчиње).” (Николић-Стојанчевић 1974: 6).

Петар Скок порекло астионима *Врање* везује за прасловенски придев *vornъ (мрк) и бележи да је облик *Врање* настао поименичавањем средњег рода придева *врањи* (ЕРСХЈ III: 617/618). Међутим, Миливој Павловић другачије тумачи порекло облика *Врање*. Најпре утврђује да је његов облик средњег рода и да има структуру збирних именица, што представља типичну особину топонима ове зоне. Затим, сматра да не би требало доводити значење овог топонима у везу са лексемом *врања*, јер у изразу *врање гнездо* придев има општу квалификацију, а не посесивно значење. Миливој Павловић назив *Врање* доводи у везу са базом **бар-* : **бер-* са алетрнацијом -*б-в-*, -*в-б-*, дакле, у значењу границе (Павловић 1970: 220, према Маринковић 1989: 82), јер је историјски гледано *Врање* са околином дуго представљало граничну област између Србије и Византије (према Маринковић 1989: 82 и Златановић 1976: 88).

Драгана Станковић у једном од најскоријих испитивања *врањског* говора упућује на разна тумачења настанка топонима *Врање*: „Нејасно је да ли је *Врање* добило име од Трачана, Римљана, Словена или Грка. Разна су тумачења овог топонима у науци: јама, рударска јама, рупа, крајина, крајиште, гранична област, мрк, ђаволски, *врањи*, подземно божанство” (Станковић 2018: 12; Пешић 1975: 111–114ћ).

Положај *Врања* је врло повољан географски: Два светска пута укрштала су се у *Врањској котлини* – пут из Ђенове и Млетака ка Цариграду и пут из Београда ка Солуну (Станковић 2018: 12; Хаџивасиљевић 1896: 311–315).

„Непресушан извор инспирације и уметничких мотива за Станковића представља његово завичајно *Врање*. Сликајући *врањску* средину за турских времена и по ослобођењу од Турака, он је књижевно оживотворио једно посебно и ново поднебље.” (Бајић 2002: 8).

Мада је радња свих приповедака из збирке *Стари дани* и *Божји људи*, већине приповедака из збирке *Из мога краја*, романи *Нечиста крв*, *Газда Младен*, *Певци*, драма *Коштана*, *Ташиана* и *Јовча*, смештена у *Врању*, сам назив помиње се ретко.

1. „Пре неколике десетине година, на северо-источној страни вароши Врање, близу Тошке, дизаше се сарај Шаћир-бега.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 24).

2. „Сама *мантафа* на турском језику, кратка је, у стиховима; али у Врању жене, преведећи је на српски, одуже је, иските, и саме допуне.” (*Ђурђев дан* Станковић I: 126).

3. „Позван депешом пођох за Врање.” (*На онај свет* Станковић VI: 7).

Врчин м – данас је насеље општине Гроцка у Београду. О пореклу имена налазимо податак у историјским списима да се у данашњем називу очувао реликт из античког времена: „у називу *Врчина* очувало се име светихта богиње Орције (*sacrum Orcinum*)” (Ђоровић 1989). Међутим, Александар Лома упозорава на могућу грешку у таквом тумачењу, наводи изворе који отварају могућност другачијем пореклу и даје следеће образложење:

„Топоним *Врчин* код Београда сам је по себи таман, и оставља утисак нечег старог и несловенског. Уз то је у близини, под Авалом откривен римски жртвеник са посветом богињи *Орцији* (*Orcia*). Латински придев изведен од богињиног имена, *Orcinum у словенским устима би закономерно дао *Врчин*. То је увидео између два рата Владимир Ђоровић, и дао такво тумачење овог имена, које је затим било широко прихваћено. Међутим, 1964. године објављени су турски пописи околине Београда из XVI века, где се овај топоним чита *Хрчин*. Исто име срећемо и код Загреба у Туропољу, као назив потока, коме очито није ни тамо ни овде кумовала античка богиња, него *хрци*.” (Лома 2001: 13).

Топоним се у делу помиње једном: „Дакле, Милован Ристић, родом из *Врчина* јавља се својој жени, Стаменији, и осталим својим рођацима” (*Црвени Крст* Станковић II: 270).

Вучитрн м – (лат. *Vitianum*, слов. ВУчитрн мѣсто) варошица на Косову, на десној обали Ситнице (Карацић 1935 према Расковник САНУ; Елезовић 1998). Насеље је подигнуто да месту античког града *Вицинијума* (Елезовић 1998). У средњем веку су у том граду столовали Вук Бранковић и његови синови, а у турско време административни центар је шире области: „а под Турцима у најстарије време био је административни центар за цело

Косово и седиште санцак бега” (Елезовић 1998). Сложени топоним од словенских основа *вук* и *трн* (ЕРСХЈ). О постању имена сведочи легенда коју налазимо у Вуковом *Рјечнику*: „Приповиједају да је некакав Војвода Вук из Ерцеговине ишао с војском на Косово, у помоћ кнезу Лазару, па га ту срели војници и казали му, да је војска разбијена и кнез Лазар погинуо, онда он извади свој мач, па оно ђе се држи руком набије на некакав трн, а општрице опре себи у трбу те се тако прободу и убије, и од тога се назове Вучитрн.” (Караџић 1935 према Расковник САНУ).

Пример употребе у књижевном делу: „Баба [баба-Стана] кришом ... отишла у своје родно место тамо око Пећи и Вучитрна и сва имања распрода, донесе новац и плати дуг [деде Младеновог]. Остатак новаца закопала у подруму. И тако све спасла. И од тада све она узела у своје руке.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

Гилане с – Град Гњилане у јужној Србији. У питању је дијалекатски лик онима, фонетски упрошћен. Различита имена кроз време изнео је Владимир Цветановић: *Гнивљани* (први пут 1394. године); село *Гњилан* у турским пописима (1455. године); *Морава* је име које бележи Евлија Челебија (у XVII веку); према другима, *Ружица* (Цветановић 1988: 517). О пореклу назива постоје многа народна предања:

1) Порекло од лексеме *огњило*: „Легенда по којој је град добио име по ковачу који је правио *огњила*: ’Тако је место добило име по огњилима: Гњилане’” (Цветановић 1988: 518).

2) Порекло од придева *гњило*: „Код старијих људи постоји и другачије предање: место где је данас ценар града било је веома мочварно, тј. *Гњило*, и увек са много блата, па отуда и новије име Гњилане – гњило место.” (Цветановић 1988: 518).

3) Име од антропонимске основе: „Према једном предању, раширеном највише код Албанаца, Гњилане као ново насеље постало је око 1750. године, а основао га је Бахти-бег Џинић, па отуда и код њих у новије време назив *Gjilan* (Ћиљан)” (Цветановић 1988: 517).

4) Стари назив *Гилан*, код Арбанаса староседелаца и код Турака: „Гњилане вражје место – седам механа и једна чесма” (Цветановић 1988: 518).

У књижевном делу се не открива порекло имена: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Грделица ж – Нема у Караџић 1935, Златановић 1998 према Расковник; нема у ЕРХСЈ; нема у Речнику МС.¹¹⁶

Потврда у књижевном тексту: „Пуче пушка. Чу се да је Лесковац пао, Грделица освојена. Почеше да грме топови иза Пљачковице и Крстиловице. Поче да грца и пуни се царски друм од побегле војске, башибозука и Турака што остављаху Ниш, Лесковац.” (*Газда Младен* Станковић V: 114).

Земун м – На месту данашњег Земуна некада је постојао антички град *Таурунум*, град у источној Панонији: „Према Сингидунуму, на ушћу Саве у Дунав, дизао се Таурунум (Земун)” (Ђоровић 1989). *Земун* је словенско име и у *Српском рјечнику* под одредницом *Земун* налазимо облик на немачком *Semlin*, и на латинском *Zemlinum*. Име је настало према географској карактеристици од придева са словенском основом „*zemja (balto-slav., sveslav. i praslav.)... *zemljъnъ и тоponimu *Zemun*” (ЕРХСЈ III: 649).

¹¹⁶ У Речнику МС налазимо одредницу *грделац* као покрајински облик за име птице (Речник МС I: 559). Међутим, из извора видимо да је у питању западна варијанта српскохрватске језичке територије, а пошто је једина потврда вероватно да се не односи на југоисток Србије.

Астионим се јавља у приповеци чија се радња дешава у Београду: „Дунав и Сава бљеште као истопљено олово према рујно залазећем сунцу иза равнина сремских; Земун се црно оцртава.” (*Печал* Станковић VI: 122).

Јерусалим м – древни град у библијској Светој земљи где је Христов гроб. П. Скок бележи да је облик пореклом из грчког језика: „Odgr. Ἱεροσό > ἱεροσόλυμα, Ἱεροσολυμίτης” (ЕРХСЈ I: 775).

У књижевном делу се једино помиње као свето место, где се иде на ходочашће: „Беше богатих старих икона, сребрно кандило; слике Божјег Суда, Јерусалима, Пећи, Раванице, у златним оквирима и то почађале, плесниве, са оштрим, првобитним цртежима...” (*Увела ружа* Станковић I: 85).

Куманово с – Град у данашњој североисточној Македонији. У *Српском рјечнику*: „варош у Старој Србији” (Карацић 1935 према Расковник САНУ); у *Речнику косовско-метохиског дијалекта*: „варош у Варадарској бановини” (Елезовић 1998). П. Скок наводи да је порекло топонима од придева *плав*, а постанак испитује кроз две могућности на следећи начин: „makedonski toponim *Kumanovo* i lično ime *Kuman*, gr. Κόμανος, madž. *Kun*, polj. *Kunowie* i polj. toponim *Kunovjo*, koje odgovara mak. *Kumanovo*. Sjevernoslavenski naziv je prijevod tur. *kokman* »plavook čovjek« ili je možda na osnovi pučke etimologije prekrojen perz. *Pahlavi* »Perzijanci«” (ЕРХСЈ II: 679).

Град се помиње у само у низу других места у области данашње јужне Србије и северне Македоније:

1. „Па вије, бре, не ли једнако и зборасте и појасте да осветимо и повратимо само Косово, Скопље, Куманово, Прилеп. И само тој, па тој. А кој Пишкопеју и отуда иза дебарско... Само Скопље, Куманово, Прилеп а нас од Пишкопеје, од дебарско, битољско нико не спомиња, нико по календари ни по књиге не запоја и не рече да ће нас осветите и ослободите.” (*Моји земљаџи* Станковић II: 260).

2. „Како к’д Куманово чума би, к’д се луди и бесни Стојан загледа у Стамену, од ујку сестру, па или град да пали или Стамену да узме.” (*Коштана* Станковић IV: 40).

3. „Сада ће наша срамота по Куманову, Скопљу, Велесу. Нећемо смети ни по трговину, ни по својим родовима и фамилијама ићи.” (*Ташана* Станковић IV: 198).

Лесковац м – Данас град у јужној Србији. У XIX и XX веку село, о чему сведочи Г. Елезовић: „име села у општини злокућанској” (1998).

У основи имена *Лесковац* је словенска реч *леска* ’лешник’. П. Скок напомиње да балтичке групе не познају ту лексему: „ie., sveslav i praslav. bez paralela u baltičkoj grupi”. Топоним је изведен суфиксом *-ац* < *-ъс* (ЕРХСЈ II: 298/299). Стари град *Дубочица* од придева ’дубок’ (< *Глубочица* < *Гљбочица* < *glōbokъ (прасл.)) (Даничић I 1863: 211).

1. „Пуче пушка. Чу се да је Лесковац пао, Грделица освојена. Почеше да грме топови иза Пљачковице и Крстиловице. Поче да грца и пуни се царски друм од побегле војске, башибозука и Турака што остављаху Ниш, Лесковац.” (*Газда Младен* Станковић V: 114).

2. Место у Старој Србији: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Ниш м – Град у југоисточној Србији. А. Лома је испитао постанак и старину имена

Ниш:

„Необразовани народ увиђа толико, да оно нема подлоге у његовом говору, па га, као и иначе у сличним случајевима, изводи од фиктивног личног имена: легенда каже да су градове *Ниш* и *Видин* подигли брат и сестра, *Ниша* и *Вуда*. ... Образовани људи знају да је *Ниш* пословенски облик античког имена града *Naissus* [...], дакле да је посредни предсловенски топоним ... Зналци латинског закључиће да је он и предримски, јер премда се у изворима помиње тек од времена римске власти у овим крајевима, сама чињеница да се не да тумачити из латинских језичких средстава указује да су га Римљани затекли и преузели од домородачког живља... име *Naissus* је усамљено и непрозирно, а његова језичка припадност може бити само ствар нагађања.”

О пореклу имена А. Лома износи претпоставку о вези са именом реке *Нишаве*, у чијој је основи придев из индоевропског језика:

„По тој логици, *Naissus*, првобитно **Nāviskos*, понео је име по реци Нишави, тј. у основи његовог имена лежало би античко име реке, које се може реконструисати као **Nāvyā* ... само је по облику придев, али примарни, изведен од индоевропске речи **nāus* ‘чун, лађа’ одражене у низу старих језика: стгр. *naūs*, стинд. *nāuh*, лат. *navis*, стир. *naui*, стнорд. *nōr*. Тај придев чинио је атрибутички део изворне синтагме где је други члан био назив за текућу воду, реку, у женском роду ... Тако смо дошли до реконструкције пуног назива реке као **Dānus Nāviā*” (2003: 22/23; в. Лома 1994а).

У књижевном делу Ниш се помиње као образовни центар јужне (југоисточне) области:

1. „И пре је од наших било који су одлазили на даље школовање, али већином је допирало до Ниша, а највише до Алексинца, по учитељским школама.” (*Мој земљак* Станковић II: 205).

2. „Пуче пушка. Чу се да је Лесковац пао, Грделица освојена. Почеше да грме топови иза Пљачковице и Крстиловице. Поче да грца и пуни се царски друм од побегле војске, башибозука и Турака што остављаху Ниш, Лесковац.” (*Газда Младен* Станковић V: 114).

Париз м – Име главног града Француске *Paris* (на француском језику): прилагођено Париз.¹¹⁷ У приповеци *Наступ* се описује градски живот у српској престоници, у Београду, али се упућује и на Париз: „Ти ми у писму спомињеш неку моју меницу коју ниси морао да исплатиш док сам ја био у Паризу.” (*Наступ* Станковић VI: 53).

Пећ м – Данас град у Метохији на Косову и Метохији. У *Српском рјечнику* Вук Карацић бележи да је у питању „град у Старој Србији, *Ипек*” и ставља лексему под одредницу *пећ* (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Облик *Ипек* је турско име за град *Пећ* (Шкаљић 1966: 348). У *Речнику косовско-метохиског дијалекта* налазимо следећи податак: „варош на излазу Бистрице из Руговске Клисуре у врх Метохиске равнице. У Девичком катастигу помиње се више пута од 1769–1776 год. У ово доба је, судећи по бројним приложницима, у Пећи још било доста Срба.” (Елезовић 1998).

Петар Скок топоним доводи у везу са значењем *пећ* и *пећина* (под *peći*): „U stoslav. *pešť* је значила ‘1. fornus, 2. pećina’. U slovenskom očuvano је значење 2. као apelativ i toponim... Prvobitno значење nalazi се још у toponimu Peć, gen. -i > tur. *Ipek*, arb. *Peja*... Sa kulturno-istorijskog gledišta važan је razvitak *furnus* > *pećina*. То се може тумачити тиме да се ређење и praslavensko доба obavljalo при vatri u pećinama” (ЕРХСЈ II: 629). Многи топоними у вези су са апелативом *pešť*: *Пешта* (*Будимпешта*), *Пештер*, *Пецка* итд. (в. ЕРХСЈ II: 629).

¹¹⁷ У *Правопису српскога језика* стоји напомена о усклађивању са морфолошким одликама српског језика и обичајном нормом: „Поред узајамних усаглашавања ортоепских и ортографских система двају језика, прилагођено писање подразумева и поштовање наслеђа, укључујући и настојање да се франц. имена, у мери у којој је то постала обичајна норма, ускладе са морфолошком структуром српског језика (имена река и покрајина најчешће), као нпр.: Париз (Paris)...” (Правопис МС: 232/233).

1. У једном примеру налазимо употребу лексеме *Пећ* за град Пећ: „Баба [баба-Стана] кришом ... отишла у своје родно место тамо око Пећи и Вучитрна и сва имања распрода, донесе новац и плати дуг [деде Младеновог]. Остатак новаца закопала у подруму. И тако све спасла. И од тада све она узела у своје руке.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

У многим примерима се *Пећ* односи на манастир, на *Пећку патријаршију*:

2. „Беше богатих старих икона, сребрно кандило; слике Божјег Суда, Јерусалима, Пећи, Раванице, у златним оквирима и то почађале, плесниве, са оштрим, првобитним цртежима...” (*Увела ружа* Станковић I: 85).

3. „У углу собе је мањи иконостас са запаљеним кандилом, опкољен сребрним и златним хаџијским јерусалимским иконама и иконама из Свете Горе, Рила, Пећи.” (*Коштана* Станковић IV: 9).

4. „Знао је [Младен] само да су тамо, у собама [на другом спрату куће], најскупљи пиротски ћилими, сребрни зарфови за шоље, кондири, иконе из Рила, Пећи, Свете Горе, да једино тамо баба иде, намешта, спрема” (*Газда Младен* Станковић V: 12).

5. „Собе је раскошно искитио [хаџи-Трифун] најскупоценијим ћилимима, и старим и скупим сликама из Пећи, Свете Горе и Рила” (*Нечиста крв* Станковић III: 8).

Пирот м – Нема у Карацић 1935 и Елезовић 1998. Петар Скок изводи порекло топонима од речи *preot* од гречизма преузетог из румунског језика (под *prvad*): „Kod pravoslavaca postoji grecizam...prezviter. ... Od rum. *preot* је топоним *Pirot* (Srbija)” (ЕРХСЈ III: 61). Потврда у књижевном тексту: „Особито Таса, наш друг, родом из Пирота” (*Јовото* Станковић II: 235).

Пишкопеја ж – У *Српском рјечнику* налазимо одредницу Дибар и коментар аутора о српском живљу у том месту: „1. варош у Арбанији. 2. околина те вароши. Ја сам на Цетињу видио два човјека из Дибре, који су доста добро говорили Српски, само што су у гдјекојијем ријечима заносили на Бугарски, и казивали су ми да онамо има много села по којима људи говоре онако као и они и зову се Срби, као и они што су говорили да су (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Нема у ЕРХСЈ.

У делу се помиње Пишкопеја у вези са Балканским ратовима: „Па вије, бре, не ли једнако и зборасте и појасте да осветимо и повратимо само Косово, Скопље, Куманово, Прилеп. И само тој, па тој. А кој Пишкопеју и отуда иза дебарско... Само Скопље, Куманово, Прилеп а нас од Пишкопеје, од дебарско, битољско нико не спомиња, нико по календари ни по књиге не запоја и не рече да ће нас осветите и ослободите.” (*Моји земљаџи* Станковић II: 260).

Прешево с – град на крајњем југу Србије. „Прешево се први пут помиње 1381. године у хрисовуљи 'царице Јевдокије', која са сином Константином прилаже Хиландару задужбину севастократора Дејана, цркву у Архилевници са имањем и извесним добрима у Прешеву” (Трајковић 2016: 286). Прешево је изведени облик суфксом *-ев(о)* од основе у којој је хипокористик *Преш* или *Преша* од мушког личног имена *Предислав* (Маринковић 2002: 117). Нема у Карацић 1935, ни у Елезовић 1998; нема у Речнику СЈ; нема у ЕРХСЈ.

1. „Те Божић дошао до Скопља, сад је у Прешеву, па у Билачи, и све ближе и ближе к нама.” (*Наш Божић* Станковић I: 172).

2. „Пој Коштана, како к'д се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари. Ноћ летња. Шарпланина у небо штрчи, а испод њума легло пусто и мртво Косово.” (*Коштана* Станковић IV: 59).

Призрен м – Према *Српском рјечнику* Призрен је „град у Старој Србији” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Г. Елезовић прецизира да је Призрен „варош на обалама Бистрице, једне од левих притока Белога Дрима. У Девичком катастигу помиње се 1766 год.: Градъ Призрен, а 1773. год.: Призрен варош... Тамошњи га Арнаути зову Przen, а Турци

Pürzerin и Pizren.”¹¹⁸ (Елезовић 1998 према Расковник САНУ). Петар Скок тумачи облик топонима преко глагола *зрети* и његовог поимениченог партиципа перфекта, односно трпног глаголског придева са префиксом *пру-*: „Роименичен part. perf. ... s prefiksima... *Prizren* pored *Přízeň* (Kosmet) na Bistrici, biz. Πριζερίνα, tur. *Peseren*, arb. *Pêrzen* pored *Pürzerin* i *Pizren* (gubitak *r* prema disimilaciji)” (ЕРХСЈ III: 661).¹¹⁹

1. „И једва наиђе на такву кућу. Из Призрена чувена клинчарска породица. Из ње један и владиком постао. Јовча тамо даде Нацу.” (*Јовча* Станковић II: 147).

2. „Одједном почео [деда Младенов] да расипа, троши. Што је најгоре, са правим беговима и Турцима по Скопљу и Призрену да се у расипању, раскоши и банчењу надмеће.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

3. Као место у Старој Србији: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Прилеп м – Вук Карацић у *Српском рјечнику* бележи само икавски облик *Прилип*: „град у старој Србији, за који се пјева и приповиједа да је у њему живио Марко Краљевић” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Потврду налазимо и у *Етимологијском рјечнику*: *Prilep*, *Prilip* (Македонија) (ЕРХСЈ II: 298). П. Скок образлаже постанак топонима од глагола *леними* (*се*) са префиксом: „Praslav. nomen actionis *lijep* m = *lep* (ekavski, Kosmet), stcslav. *lepъ* značio је prvobitno 1° ono što је prionulo за nešto, 2° blato, malter, најчешће blato izmiješano s pljevom којим се лијери, маже” (ЕРХСЈ II: 297).

1. „Па вије, бре, не ли једнако и зборасте и појасте да осветимо и повратимо само Косово, Скопље, Куманово, Прилеп. И само тој, па тој. А кој Пишкопеју и отуда иза дебарско... Само Скопље, Куманово, Прилеп а нас од Пишкопеје, од дебарско, битољско нико не спомиња, нико по календари ни по књиге не запоја и не рече да ће нас осветите и ослободите.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260).

2. Као место у Старој Србији: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Серез м – Град Сер у Грчкој (Σέρρες); „име вароши у грчк. Македонији” (Елезовић 1998). Нема у Карацић 1935. Петар Скок тумачи име града према далеком пореклу кинеског назива за ’трговца свилом’: „Vjerojatnije је да је *sila >*svila* istog podrijetla као eng. *silk*, stcslav. *šelk*, rus. *Solk*. То је kineski naziv за *svilu*. Kineska složenica *se-or* označivala је kineskog trgovca svilom. Odatle gr. naziv pl. Σήρες, lat. *Seres*.” (ЕРХСЈ III: 372).

1. „Онда поче о мојима. Како је с мојим оцем живовао, путовао по Турској, ишли чак у Серез за еспап.” (*Гугутка* Станковић II: 16).

¹¹⁸ „Службеник манастира Девича у априлу месецу... био је у Призрену ради писанија, па је том приликом због своје оријентације записао приложнике у две рубрике: једне под насловом Гоге, друге под називом Варош и треће: Поурт Махала. Према приложницима судећи, који су дошли у рубрику Гоге, у то доба у Призрену био је велики број хришћана цинцарског порекла. У то доба у Призрену међу приложницима у ДК. налазимо забележене, ове занатлије: бичакције, дунђере, кујунције, мумције, мутавције, папуције, сапунције, симиције, ћурције и чанакције.” (Елезовић 1998).

¹¹⁹ В. Лома 2004а.

2. „Што ги још у турско време, по Скопље, Солун, Серез, куда ме онај мој брат праћаше по трговину” (*Коштана* Станковић IV: 33).

Скопље с – У *Српском рјечнику* В. Караџић бележи да је у Скопље постало од латинског *Skupi* (Караџић 1935 према Расковник САНУ), од имена античког римског насеља *Скупи*: „Od lokatīva *Skopi* (1357, 1369) = *Skopiji* (1349) nastade tursko *Üsküb* i gr. Σκόπιοι (čitaj *Skopii*). [Bizantinci rišu i Σκόπια... *Skopia*]” (ЕРХСЈ III: 265; в. и Ђоровић 1989).

Скопље представља трговачки центар који је био веома важан за Врање оног времена. У књижевном делу помиње се неколико пута и увек има номинациону функцију:

1. „Те Божић дошао до Скопља, сад је у Прешеву, па у Билачи, и све ближе и ближе к нама.” (*Наш Божић* Станковић I: 172).

2. „Па вије, бре, не ли једнако и зборасте и појасте да осветимо и повратимо само Косово, Скопље, Куманово, Прилеп. И само тој, па тој. А кој Пишкопеју и отуда иза дебарско... Само Скопље, Куманово, Прилеп а нас од Пишкопеје, од дебарско, битолско нико не спомиња, нико по календари ни по књиге не запоја и не рече да ће нас осветите и ослободите.” (*Моји земљаци* Станковић II: 260).

3. „Што ги још у турско време, по Скопље, Солун, Серез, куда ме онај мој брат праћаше по трговину” (*Коштана* Станковић IV: 33).

4. „Сада ће наша срамота по Куманову, Скопљу, Велесу. Нећемо смети ни по трговину, ни по својим родовима и фамилијама ићи.” (*Ташана* Станковић IV: 198). Увек је постојала подела на своје и туђе, ваше и наше, и то на обе стране: српској и турској. Уколико се та граница пређе последице су далекосежне и, осим јавне осуде, онемогућава се наставак уобичајеног, устаљеног начина живота.

5. „Одједном почео [деда Младенов] да расипа, троши. Што је најгоре, са правим беговима и Турцима по Скопљу и Призрену да се у расипању, раскоши и банчењу надмеће.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

6. Као град у Старој Србији: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

7. „Доводили чочеке из Скопља, метере, зурлаше из Масурице, и Циганке и то не праве, ове из вароши, из циганске мале, него тако зване Ђорговке, насељене по околним селима и хановима на друму, а чувене са својих кртих, топлих тела и разблудних очију.” (*Нечиста крв* Станковић III: 16).

Смедерево с – У *Српском рјечнику* Вук Караџић под одредницом *Смедерево* наводи само немачки превод: „Semendria (ander Donau) in Serbien” Семендрија на Дунаву у Србији (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Нема у Елезовић 1998. Александар Лома тумачи порекло топонима Смедерево од румунског адстрата и имена светитеља Св. Димитрија: „Румунски адстрат мисли се да је топоним *Смедерево*, потврђен од XI в. ... : град би био назван по Св. Димитрију, који му је од давнине заштитник – рум. *Simedru*.” (Лома 1990: 14). П. Скок издваја посебну одредницу, испитује порекло топонима *Смедерево*, и утврђује да је у питању поименичени придев од мушког имена: „poimeničan pridjev sr. r. = *Smederov grad*... bez pridjevskog sufiksa *Smeder*... Dakako, hipoteza je da je lično ime *Smeder* od rum. *Sîmedru*, *Sumedru*, meglenski *Som-Medru* < *Sanctus Demetrius* 'svetkovina sv. Dimitrija’”. Облик *Семендрија*, П. Скок тумачи на следећи начин: „Kod stranaca pridjevski se sufiks zamjenjuje sa -ia: *Samandria*, *Semendria*” (ЕРХСЈ III: 291/292).

У књижевном делу се топоним помиње тек узгред и има номинациону функцију: „Кажу да је до тада била негде код тетке или стрине у унутрашњости али не далеко, него ту на прузи железничкој или око Смедерева” (*Јовото* Станковић II: 238).

Солун м – (грч. Θεσσαλονίκη) „Thessalonisch, Thessalonica” (Караџић 1935 према Расковник САНУ). На турском *Селаник* постао од грчког оназива *Thessaloniki* (грч.) >*Selanik* (тур.) (Шкаљић 1966: 557). У питању је прасловенски, предримски, грчки топоним. П. Скок утврђује порекло облика *Солун*: „južno-slav. *Solum* nastalo je od balkansko-lat. *Salona >čine. *Sarunā*, i to od lokativa *Salonae. Što *o* nije prešlo u *i* kao u *Solin*, tome je razlog što je грчко *o* u tom toponimu kratko, a to prelazi u *u*” (ЕРХСЈ III: 305).

Солун се помиње међу градовима који су у оно време били главни трговачки, културни и образовни центри којима је Врање гравитирало. О таквом статусу сведочи одломак из *Нечисте крви* и *Коштане* где се напомиње да је такав био ред да богата, чорбацијска кућа шаље најстаријег сина да се школује у великим центрима:

1. „А после су јој причали: како – кад Софкин отац одрастао и, као што је ред и као што доликује кући, толико богатој, отишао, поред Солуна, чак и у Цариград, да што више путује и учи – тај њен деда и баба тада никако нису били код куће.” (*Нечиста крв* Станковић III: 24).

2. „Што ги још у турско време, по Скопље, Солун, Серез, куда ме онај мој брат праћаше по трговину” (*Коштана* Станковић IV: 33).

3. Као град у Старој Србији (в. пример под *Сурдулица*).

Стамбол м – Истамбул (Константинопол, Цариград), центар тадашњег Османског царства; И Г. Елезовић и В. Караџић у речницима упућују на Цариград. Име града настало је метатезом од грчког изговора: „Тако је од вулгарног грчког Σιστήνπολις дошло Истампол и Стамбол.” (Ђоровић 1989). Г. Елезовић прецизира значење: „Реч начинили Турци од грчк. Σις τήν πόλιν (у варош) *Istanbul*” (Елезовић 1998). Потврду налазимо и у речнику А. Шкаљића (1966: 572). Детаљан преглед постанка облика *Стамбол* налазимо код П. Скока: „Grecizam, који је doшао преко турског *htambol* < ngr. sintagma (ει); την πόλιν (*ηρ>mb*). Cine. *Pole*, skраćenica od gr. Κωνσταντινοπολις > lat. *Constantinopolis*, odatle internacionalni naziv fr. *Constantinople*, itd. Kod nas i turcizam *Istanbul* za isti grad.” (ЕРХСЈ III: 326).

Стамбол је центар турске освајачке силе, а одлазак Јовчин дубоко у непријатељску територију, још да се бори за интерес српске цркве, учинило је од њега јунака у очима земљака, у очима владике који изговара следеће речи: „Још кад се чуло да си био у Стамболу, и тамо код самога цара.” (*Јовча* Станковић IV: 247).

Сурдулица ж – На месту данашње Сурдулице налазио се средњовековни српски град Иногоште (Виногоште).

Александар Лома помиње облик *Сурдулица* и сврстава га у:

„слој румунских топонима у југоисточној Србији, који несумњиво доказује некадашње бројно присуство Румуна у овим пределима, али не даје основе да се оно хронолошки определи; већина тих имена није забележена пре раног турског доба (крај XV–XVI в.), а у њиховом облику нема црта које би одавале дубоку старину настанка и славизације, тако да она сама за себе не морају представљати супстрат у односу на тамошње словенске говоре и сведочанство о румунској прадомовини, него се могу узети за познији адстрат, за топономастичке трагове номадских Влаха из пуног средњег века, каквих има и другде по српским крајевима” (Лома 1994б: 110). Нема у ЕРХСЈ.¹²⁰

¹²⁰ Код П. Скока нема порекла топонима *Сурдулица*, али налазимо на облик *surda* у латинском преводу топонима *Нечујма*. По пореклу облик је везан за глагол *чути*: „Ie. I sveslavenski glagol primarne grupe iz praslavenskog doba, bez paralela u baltičkoj grupi.” (ЕРХСЈ I: 344).

1. „Сурдулица, намењена да човеку пружи одмор, освежавајући га својом природом, била је као неки центар између дивљине власинске, питомине Топлог Дола и пространих масуричких ливада.” (Сурдулица Станковић VI: 40).¹²¹

2. Опис у приповеди-репортажи има историјску потку о чему пише Драгутин Костић приређивач заоставштине Борисава Станковића: „за опис мучеништва наших и зверстава бугарских у Сурдулици, у којој је Станковић прибирао грађу за Споменицу мученицима сурдуличким. И овако недовршене и несређене, ове скице језгровитошћу својом довољно су јаке да потресу и најокорелија срца. Дубоки бол којим су набацане, згрчио је и збркао је излагање које се отима крицима” (Станковић VI: 268).

Размера страдања Срба упоређена је са битком на Косову и поразом кнеза Лазара: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (Сурдулица Станковић VI: 41).

Тетово с – „мјесто у старој Србији к југоистоку. Турци у Тетову говоре Турски и Арнаутски, а Хришћани Српски, и то боље него и у Крчави и у Гостивару. Око Тетова има села у којима су људи закона Турскога а говоре Српски” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Г. Елезовић прецизира и износи име града на турском језику: „варош на подножју Шар Планине на реци Пени. Тур. *Kalkan Delen*” (Елезовић 1998). Нема у ЕРХСЈ.¹²² Пример употребе у књижевном тексту: „Вије не говористе и не појасте по календари да ћете и нас да осветите и да ослободите већ само Скопље, Тетово, Прилеп.” (Моји земљаци, Станковић II: 260).

Цариград м – сложеница *цар + и + град*, ’царски град’. Вук Карацић у *Српском рјечнику* наводи одредницу *Цариград* уз легенду о постанку која врло често прати одренице у *Рјечнику*: „die Kaiserstadt (Konstantinopel), urbs imperatoria (Constantinopolis). Србљи приповиједају да Цариград нијесу људи зидали, него да се сам саздао...” (Карацић 1935 према Расковник САНУ).

Потврду налазимо у *Етимологијском рјечнику*: „*cesarъ-gradъ* m ’Bizant, Carigrad” (ЕРХСЈ I: 258). П. Скок разматра топоним под *cesar*, за чији постанак налази следећи ток: „*Za cēsarъ = cesarъ, cъsarъ > car* обично се misli da је od got. *kaisar = biz. Καῖσαρ* ’bizantski vladar (odatile такође ar. *kajsar*)’, prema Bruckneru posuđeno između 4. i 5. v., *cъsarъ > car* da је ruska skraćenica” (ЕРХСЈ I: 259).

1. „Поче јој причати како је било: како је стари Арибег, који је одавна отишао у Цариград да тамо, где се и родио, умре, оставив имање и тај највећи и најлепши чивлук наследницима” (*Газда Младен* Станковић V: 79).

2. „А после су јој причали: како – кад Софкин отац одрастао и, као што је ред и као што доликује кући, толико богатој, отишао, поред Солуна, чак и у Цариград, да што више путује и учи – тај њен деда и баба тада никако нису били код куће.” (*Нечиста крв* Станковић III: 24).

Сви забележени астионими имају стандарднојезички лик, а дијалекатски је обојен, фонетски измењен само облик *Гилане*.

¹²¹ Репортажа *Сурдулица* објављена је у Политици 1929. године.

¹²² П. Скок бележи придев *тетовски*, али не и топоним *Тетово*: *тетовски пасуљ* под одредницом *bažulj* (ЕРХСЈ I: 127).

Урбаноними

Термин *урбаноним* користи се за „имена делова града” (Шћепановић 2003: 15). У руској литератури у употреби налазимо два синонимна термина: 1) *урбаноним* са значењем „вид топонима. Собственное имя любого внутригородского объекта” (Подольскаја 1988: 139) и 2) *градски хороним* (Подольскаја 1988: 145).

У грађи смо забележили једанаест (11) урбанонима. Поделили смо их према два већа града на које се односе: Врање и Београд. Најбројнији су они везани за Врање и има их осам (8), а за Београд (3). Постанак већине топонима везује се за процес топонимизације апелативне лексике: *Амам*, *Дућанџик*, *Парк*, *Текија*, *Ћошка*, *Варош-капија*, *Калемегдан*. У случају појединих урбанонима примећујемо поименичавање: *Оџинка* (< хоџина њива), сви двочлани топоними са придевом: *Ковачка маала*, *Циганска маала*, *Турско гробље*. А дијалекатску фонетску карактеристику – одсуство гласа *х* – примећујемо у топонимима *Ковачка маала*, *Циганска маала*.

Врањски урбаноними

Амам м – „део Врања, на десној обали Градске реке, тако назван према турском парном купатилу из XVII века” (Маринковић 1989: 153). Име је настало од турске речи арапског порекла *хамам*, *амам* која значи ’купатило’ (Шкаљић 1966: 307). „На дан уочи своје свадбе позната врањска лепотица и једна од најпознатијих јунакиња у делу Борисава Станковића, Софка, долази у амам на купање” (Маринковић 1989: 153).

Потврда у књижевном тексту: „Пењући се том уском улицом и приближавајући се амаму оном ћошку за који су морале да зађу и одатле право чаршијом да оду у амам, Софка је знала да ће, као увек, на том ћошку око дућана бити скупљених момака, нежења и другог света.” (*Нечиста крв* Станковић III: 140).

Дућанџик м – део старог Врања у којем су били дућани (Златановић 1998 према Расковник САНУ). Топоним је изведеница од *дућан*, пореклом из турског језика преко арапског (*ар.*) *dukkān* > (*тур.*) *dukkân* (Шкаљић 1966: 225/226) и суфикса *-џик*: Суфикс деминутивног значења (Клајн 2003: 170). Дословно, изведеница би значила ’мали дућан’.

Потврда у књижевном тексту: „– Иди у Шарени хан и питај за трговца, Арнаутина – поче јој наређивати. – Нађи га и питај: да ли може што мешено да му понесе. После сврати у Дућанџик за басму. Знају већ они какву ће да пошаљу, кад је за нас.” (*Нечиста крв* Станковић III: 60).

Ковачка маала ж – Топоним који се састоји од присвојног придева *Ковачки*, *-а*, *-о* и апелатива *маала*, фонетски измењеног турцизма *махала*, без медијалног *х*. У турско доба Врање је било подељено на четрнаест махала, и једна од њих била је и Ковачка махала, а простирала се иза Турског гробља и „у њој су углавном живели сиромалшни Срби” (Златановић 1976: 89).

Пример употребе у књижевном делу: „Беше окренут [серај Шаћир-бега] Ковачкој маали, која се у густом зеленилу од дудова, ораха, црешња и кајсија, једва познаваше са својим малим приземним кућицама, црним угнутим крововима, а по гдегде и којом сламаром.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 24).

Оџинка ж – „некадашњи поток; веће насеље у његовој близини” (Златановић 1976: 90); Ј. Маринковић прецизира да је у питању „део града” (1989: 155). Порекло топонима везује се за синтагму „хоџина њива: хоџиница > хоџинка > оџинка” (Маринковић 1989: 155). Дакле, у основи је процес супстантивизације.

У делу се описује географски терен: 1. „Зађосмо у Оцинку на више. Река пресушила и само песак и тек по који велики камен, нанос. Куће се једва виде од башта, густог дрвећа и тако бујног да се само доле, кроз стабла назире.” (*Гугутка* Станковић II: 17).

2. „И тамо, у Оцинци, са тим својим сином живела нешто од имања што су имали а понајвише од рада.” (*Газда Младен* Станковић V: 108).

3. „Њихово: како, кад се виде оне рупе на врбама, тополама и брезама по Оцинци, да су то рупе све од њиних куршума. Сведоци.” (*Певци* Станковић V: 138).

Парк м – данашњи Градски парк. Топоним је настао топонимизацијом апелативне лексеме *парк* која значи „затворено пошумљено земљиште у граду или изван града с дрворедима, цветњацима, шумарцима, рибњацима, с направама за шетњу, игру и разоноду деце и сл.” (Речник МС IV: 337).

У књижевном делу налазимо објашњење значења и постанка топонима: „Од ње [Куле] наступао Парк, ново, тек сада засађено шеталиште.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 77).

Текија ж – Представља јужни део Врања (Маринковић 1989: 155), махала и део града (1989: 85). Урбаноним настао од арапске речи *текија* „дервишка зграда” (Шкаљић 1966: 607). Будући да се пише великим словом, у настанку топонима препознајемо процес топонимизације апелативне лексике.

1. „Ено, већ је дошо [Божих] у Текију...” (*Наши Божих* Станковић I: 173).

2. „Одоздо, са Текије допире свеже шуморење лишћа с високих топола.” (*Стари Василије* Станковић II: 108).

3. „А нарочито их [топола] је било на улазу у варош, око некадашње турске Текије.” („*Чок*” Станковић II: 160).

Турско гробље с – Двочлани топоним од присвојног придева *турски* и апелатива *гробље*. „Део града који је у XIX веку чувао некада јасно мотивисан назив” (Маринковић 1989: 155), некада су тамо „сахрањивани обични Турци” (Златановић 1976: 91). Данас део града „где су сада Гимназија Борисав Станковић и Педагошка академија” (Златановић 1976: 91). Потврда у књижевном тексту: „И зато, кад год би у месец дана дошао [Риста кријумчар] у варош, кад год би кроз Турско гробље почео да улази у чаршију и помешао се међ остале сељаке, вукући и он свог коња с товаром, па у гомили, ларми, закрчујући целу чаршију, почели да иду навише ка пијаци, пазару, он би се навек још издаље сагињао, грчио, угуравао у гомилу, да би био што мањи, ситнији.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 75).

Ћошка ж – виногради и воћњаци, данас је познато врањско излетиште. Момчило Златановић бележи територијално простирање: „У ширем смислу простире се од Оцин-дола, па до Градске реке и од пута за Собину према Крстиловици (све док су виногради и воћке).” (1976: 91). Од око шездесет одредница које испитује у свом раду, М. Златановић само уз микротопоним *Ћошка* бележи да се помиње и у делу Б. Станковића (1976: 92). Он нуди два могућа тумачења порекла топонима *Ћошка*:

1) У вези са значењем 'кут': „Један део је прилично скровит, па се турцизам *ћошка* може објаснити као *кут*.” (1976: 92). Јаворка Маринковић сматра да је име добијено према изгледу: „назив настао према изгледу терена који се у облику угла завршава између два брда.” (1989: 85).

2) У вези са значењем 'чардак, вила': „Турска реч *köşk* (порекло персијско) значи и *чардак, вила*. За време Турака, а и касније овде су постојали чардаци (кућице на спрату) на имањима богатијих Врањанаца. Занимљиво је да поједини Врањанци мисле да је назив дошао због конфигурације земљишта. Гледана из града, *Ћошка* са степенасто поређаним виноградима личи на *чардаке*.” (Златановић 1976: 92).

Топоним се врло често помиње и то уз карактеристичан опис који чине лексеме које се понављају: *ветар, свежина, мирис, зеленети, тамнети*.

1. „Само покатак заћарлија ветрић са Пљачковице и Крстиловице, доносећи свежине и мириса са зелене и шумне Ћошке.” (*Прва суза* Станковић I: 71).
2. „Пре неколике десетине године, на северо-источној страни вароши Врање, близу Ћошке, дизаше се серај Шаћир-бега.” (*Стојанке, бела Враћанке* Станковић II: 24).
3. „Више сераја пружа се Ћошка са својим виноградима и дрвећем... Из Ћошке пирка ветрић пун мириса и свежине.” (*Стојанке, бела Враћанке* Станковић II: 24).
4. „Протежући се чак на крај вароши и губећи се у Ћошку. А и она се црнила и потамнила својим зеленилом.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 77).
5. „Али, ено, већ виноград на Ћошци оде, и ону њиву већ је начео, преполовио” (*Јовча* Станковић IV: 240).
6. „Цело поље, брег са ’баждарницом’ од које се видело како широк, бео друм силази, уводи у варош. Иза баждарнице могла су да се назру Два Брата, Чуке, Чуково са својим по падинама раштрканим и ишараним селима. ... Горе, у челу вароши, белела се гола, раштркана ’циганска маала’ иза које се тамнела зелена Ћошка а опет иза ње високо до неба дизала се испрепукла, камена Пљачковица и Крстиловица.” (*Газда Младен* Станковић V: 11).
7. „Наслађујем се благом ваздуха и свежином ветрића што пирка са Пљачковице и Крстиловице па прелазећи преко Ћошке доноси мирис зрелих трешања, јабука, расцветалих кестенова и липа.” (*Увела ружа* Станковић VI: 24).

Циганска маала ж – Двочлани топоним састављен од придева *цигански* и турцизма *махала*. Једна од врањских махала, „у горњем делу града, насељена Ромима” (Маринковић 1989Ж: 86). Потврда у књижевном тексту: „Нестане га [Чукље] у Циганску маалу, по свираче, чалгиције.” (*Певци* Станковић VI: 139).

Београдски урбаноними

Варош-капија ж – Део Београда. Полусложеница од речи мађарског порекла *варош*: „Balkanska riječ mađarskog postanja (mađ. *varoš odvár*): rum. *oraş*, bug. *varoş*, arb. *varrâsh* (ovamo i arb. toponim *Oroshi*) ’Vorstadt’, такође gr. i tur. До 15. в. *varoş* је значило ’насеље које се развило испод феудалног града” (ЕРХСЈ III: 567). *Капија* је турцизам и у савременом српском језику означава ’улазна, обично велика врата у градским бедемима, на каквој згради, дворишту и сл.’ (Речник МС II: 656). Потврда у књижевном тексту: „Али је становао [Јовото] у другом крају, по мало бољим, лепшим становима око Сава-мале и Варош-капије.” (Јовото Станковић II: 230).

Калемегдан м – Данас јавни парк у Београду. Сама реч је сложеница, турцизам састављена од форманта *кале* < *kale* (тур.) < *qala* (ар.) и значи ’утврђени град’ (в. *Калимегдан* у: Шкаљић 1966: 388), и *мегдан* < *meydan* (тур.) < *mäydän* (ар.) и у питању је полисемантична реч: 1. повелик, празан простор у граду; 2. марвена пијаца, вашариште; 3. бој, двобој, дуел; 4. фиг. видјело, јавност; 5. изр. мејдан делити’ (Шкаљић 1966: 454).

1. „Иде [Јовото] са тим својим газдарицама, било у шетњу, по корзу, Калемегданом, било послом, по трговинама, носећи после што би оне накуповале. (*Јовото* Станковић II: 238).
2. „Зеленило Калемегдана, зеленило и тамнина изнад које се дизаше као слој прашине” (*Печал* Станковић VI: 122).

Сава-мала ж – Петар Скок разматра топоним под *Сава*: „Turska složenica *Savamala* (Beograd) < *Sava mahalasi* ’savska mahala, četvrt” (ЕРХСЈ III: 208).

1. „Али од њега целог [Београда] каквога сам га замишљао остаде ми само прљава Сава-мала” (*Мој земљак* Станковић II: 218);
2. „Али је становао [Јовото] у другом крају, по мало бољим, лепшим становима око Сава-мале и Варош-капије.” (*Јовото* Станковић II: 230).

Ходоними

У грађи смо забележили само један ходоним у Београду. Термин *ходоним* користи се за означавање имена улица (Шћепановић 2003: 15) и у питању је врста урбанонима. У *Речнику руске ономастичке терминологије* налазимо термин *ходоним* (рус. *годоним*) дефинисан на следећи начин: „Вид урбанонима. Название линейного объекта в городе, в том числе проспекта, улицы, линии, переулка, проезда, бульвара, набережной” (Подольскаја 1988: 52).

Васина улица ж – Овај ходоним структурно представља именичку синтагму која се састоји од следећих чланова: посесивни придев антропонима (хипокористик мушког личног имена) и именица *улица* (в. Поломац 2013: 234). Пример потврде у књижевном тексту: „У новим панталонама и то од најјевтинијих, купљених из Васине улице” (*Мој земљак* Станковић II: 219).

Ојкодомоними

Термин *ојкодомоним* у значењу „име грађевине” преузели смо из литературе на руском језику, према *Речнику руске ономастичке терминологије* (Подольскаја 1988: 88). Ојкодомониме посматрамо као врсту урбанонима.

Забележили смо једанаест (11) ојкодомонима који су везани за Врање и његову околину. У питању су истакнути називи кућа (*чувени Баба-Станин чардак, серај Шаћир-бега*), градских кафана (*Жича, Касина, Шарени хан*), градске чесме (*Шарена чесма*), рушевина старих градова (*Марково кале* или само *Кале, Каракула*), знаменитих градских здања као што је *Сахат-кула* итд.

У овој подргрупи већином су заступљени двочлани називи са турцизмом као једним чланом и антропонимом као другим: *Баба-Станин чардак, Шаћир-бегов серај, Марково кале, Шарени хан, Шарена чесма*, сложенице и полусложенице: *Каракула, Сахат-кула*.

„Баба-Станин чардак” м – „То је био тај њихов, чувени чардак, кућа, горњи спрат који, опкољен зидовима, улицом, чаршијом, није се видео а са кога се све видело; тај чувени ’баба-Станин чардак’.” (*Газда Младен* Станковић V: 11).

Именовање куће према истакнутом члану породице:

„У врањској средини обичај је био да се по ономе ко је представљао главу породице називају и кућа и укућани. И прва и друга верзија потврђују да је ту улогу имала баба Стана. Тако, у првој верзији наилазимо на податак да се кућа ’звала баба-Станиним именом: Баба-Станина кућа’, а у другој да се по баба Стани именују и чардак (’тај чувени баба-Станин чардак’) и укућани (’Још седе баба-Станини’).” (Чолак 2009: 78).

Бојан Чолак у вези с разликом међу двама верзијама запажа да два исказа не пружају исту информацију.

Наиме, у првој верзији „реч је о томе да се кућа звала по ономе ко је, пошто је кућа остала без дотадашње главе породице, наставио да води домаћинство”, а „верзија из 1927. године истиче углед и позицију баба Стане у средини јер се инсистира на томе да се све што је везано за њихову породицу, и кућа и укућани, називају баба Станиним именом. Дакле, није реч о ономе ко је наставио да води кућу, већ о ономе ко ју је спасио од неминовне пропасти.” (Чолак 2009: 78).

Именовање куће, дела имања, па и већих територија по истакнутом члану породице, старешини познат је принцип у врањском крају у 19. веку:

„Називе поједине махале добијале [су] обично по најстаријим развијенијим породичним задругама које су настањивале поједине делове насеља као напр. у Власини махала Сокол, по Сокол Николиним прецима; махала Дамњан, Симон, Јарчева и друге махале добиле су имена по именима и надимцима најстаријих породичних задруга, односно њихових старешина.” (Николић 1965: 81).

„**Жича**” ж – Топоним *Жича* како налазимо у *Српском рјечнику* везује се за: „1. поток који тече од Јадранскога Добраћа и доље дијелећи нахију Шабачку од Зворничке (сад Подринске) утјече у Дрину више Љешнице. 2. зидине од старог манастира на десној страни Ибра близу Карановца [Краљева]. Приповиједа се да су се у Жичи вјенчавали на краљевство краљеви Српски” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). П. Скок порекло облика везује за свесловенски и прасловенски придев *жидак* ’течан’ (ЕРХСЈ III: 680).

Будући да је познато име топонима *Жича* стављено под наводнике у књижевном делу, знамо да се не односи на свето место, већ на грађевину другачијег типа. У питању је локална кафана: „Једнога дана за мојим свакидашњим столом код „Жиче” прилази ми газда Николча, један од њихових као најглавнијих, као представник њихов, а веома угледан домаћин.” (*Моји земљаци* Станковић II: 258).

Каракула ж – Сложеница од придева *кара-* и именице *кула*. Реч *кара* је из турског језика и у питању је непроменљив придев који значи ’црн’ (Шкаљић 1966: 394). *Кула* реч дошла у српски језик из арапског преко турског језика: „*qullä* (ar.) > *kula* (tur.)” (Шкаљић 1966: 423). Одреднице не бележи Ј. Маринковић (1989).

У питању је рушевина код места Буштрање, јужно од Враћа: „темељи старе куле (Буштрање, Прешевска Моравица), која је порушена после Другог светског рата. Помиње се и у Борисава Станковића: ’Како кд се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари...’” (Златановић 1998 према Расковник САНУ). Одломак је из драме *Коштана* који је у нашем извору забележен без дијалекатског полугласника: „Пој Коштана, како к’д се од Каракуле на Билачу, Прешево и Скопље удари. Ноћ летња. Шарпланина у небо штрчи, а испод њума легло пусто и мртво Косово.” (*Коштана* Станковић IV: 59).¹²³

„**Касина**” ж – кафана. Реч италијанског порекла (*cassino*): „просторија за дружења и забаве” (Речник СЈ 2007: 526; в. и ЕРХСЈ II: 56). У Речнику САНУ наведени су као дублети касино и касина (IX: 317). Апелатив који је онимизацијом постао ојкодомоним.

Пример потврде у књижевном тексту: „Само кад би се он [Риста бојација] запио, а то је све чешиће било што год је он старији бивао, онда би узимао најскупљи ’фијакер’ у право ишао у најбољу кафану ’Касину’.” (*Риста бојација* Станковић II: 67).

Кале с – У питању је други део двочланог назива *Марково Кале* (в. Марково Кале).

Пример потврде у књижевном тексту: „Зато је побегла из села где је служила и дошла у Кале да тражи расковник.”; „Зар те није страх што си сама и то тамо у Кале, у гору?” (*Биљарица* Станковић I: 297). У *Речнику мање познатих речи и локализама* реч *кале* је означена звездицом, а то значи да је тумачење речи дато према оном значењу које лексема има у делу Боре Станковића, а не према пореклу: „Кале* – град (порушено утврђење изнад Враћа)” (Станковић I: 347).

Кула ж – турцизам *кула* (в. Шкаљић 1966: 423).

Пример потврде у књижевном тексту: „Једва, спотичући се, поче да наилази ка средини, где је била Кула, бела окречена зграда, озидана малтером и цигљама, где је први пут дочекиван владалац, а сада у њој пазарним данима општина мери стоку наплаћујући таксе, „аренде”.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 77).

Марково Кале с – развалине старог града, који се налази „на североистоку од Враћа, у брдима, на месту спајања Градске и Мале реке” (Маринковић 1989: 83).

Двочлани топоним се састоји од присвојног придева мушког личног имена *Марко* > *Марков*, -а, -о и турске речи *кале* < *kale* (тур.) < *qala* (ар.) и значи ’утврђени град’ (в.

¹²³ Другачије правописно решење налазимо у другој верзији *Коштана*: Кара-кула (*Коштана* Станковић IV: 319).

Калимегдан у: Шкаљић 1966: 388). О пореклу и старини града Момчило Златановић износи следеће податке: „Сматра се да га је саградио Јустинијан I (527–565). У средњем веку и у доба Турака било је ту војно утврђење. Предање каже да је град подигао Краљевић Марко и да је ту живео са својом сестром, али у лошим односима.” (Златановић 1976: 90). Јаворка Маринковић истиче резултате археолошких истраживања осамдесетих година XX века као потврду да је утврђење коришћено и пре доласка Турака: „Према... легенди, то је кула Краљевића Марка. И археолошка ископавања, која су управо у току, потврђују раније претпоставке да је овај објект старијег датума и да је интензивно коришћен пре доласка Турака у ове крајеве” (Маринковић 1989: 83). У литератури и у књижевном делу постоје различита правописна решења: *Марково кале* (Маринковић 1989: 154), у књижевном делу *Марково Кале*.

1. „Живи тамо, горе, више Маркова Калета, међу папратом и здравцем једнако чекајући да нађе расковник... А то је, веле, травка којом се отварају сви затвори, нарочито где је благо, злато затворено.” (*Биљарица* Станковић I: 296).

2. „Марково Кале се већ, као увек, из магле не види.” (*Стари Василије* Станковић II: 108).

3. „Анадолац несам [Сарош]. Овде сам се ја родио и одрастао. Пљачкавица је *моја*, Марково Кале је *моје*, река је *моја*, Собина је *моја*. Ја сам дете овога краја. За мене нема Србин и Турчин, наше и ваше.” (*Ташана* Станковић IV: 174).

Саат-кула ж – Дијалекатски облик, у фонетски измењеном виду са испуштеним гласом х: „Саат-куле, која се навек видела како се четвртасто и тамно издиже изнад вароши” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

Сахат-кула ж – „камени четвороугаони торањ са сатом” (Речник СЈ: 1196). Пореклом турцизам, полусложеница од речи *сахат* и *кула* „утврда у тврђави, камена зграда која мјесто прозора има пушкарнице подешене за одбрану од навале” (Шкаљић 1966: 423).

1. „На пољу, на „Сахат-кули” изби поноћ.” (*Наза* Станковић II: 51).

2. „Јасно допире звук звона са Сахат-куле.” (*Мојим знанцима* Станковић VI: 39).

Серај Шаћир-бега м – „Турски двор и терен око њега” (Маринковић 1989: 155). Двочлани топоним, од мушког личног имена *Шаћир-бег* и апелатива *серај*, што је турска реч из персијског језика и значи 'двор, палата' (Речник МС V: 648).

Потврда у књижевном делу: „Пре неколике десетине године, на северо-источној страни вароши Врање, близу Ћошке, дизаше се серај Шаћир-бега.” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 24).

„Шарени хан” м – Име кафане у Врању. Двочлани топоним од придева у одређеном виду *шарени* у мушком роду и турске речи *хан*.

1. Постанак имена образлаже се и у самом делу: „Са лица некадашње шаре, креч, разне фигуре – због чега се и звао 'Шарени хан' – одавно отпале и, једва, мутно се распознавале.” (*Баба Стана* Станковић II: 116).

2. „– Иди у Шарени хани питај за трговца, Арнаутина – поче јој наређивати. – Нађи га и питај: да ли може што мешено да му понесе. После сврати у Дућанцик за басму. Знају већ они какву ће да пошаљу, кад је за нас.” (*Нечиста крв* Станковић III: 60).

Шарена чесма ж – градска чесма и терен око ње. Настанак двочланог топонима „мотивисан је изгледом објекта” (Маринковић 1989: 156).

Потврда у књижевном тексту: „А тада поста му јасно све...и дућан, који је био одмах више Шарене чесме, у реду осталих дућана, повучен, снизак, са широким дрвеним ћепенцима, сниским вратима.” (*Певци* Станковић V: 146).

5.2.3.5.2. Етници и етноними

У књижевном делу појава етника и етнонима (посебно етнонима) подразумева и посебан контекст. Наиме, такве називе често прате и својеврсни стереотипи који се везују за поједине народе. На примеру наше грађе показаћемо да су етноними стилски обојен слој лексике, управо због специфичних описа који их прате. Узрок се може пронаћи у историјским околностима.

Етници

Под етницима подразумевамо „име становника неког насељеног места, краја или земље” (Мозаик 1972: 86). Према већ установљеној термилошкој хијерархији етнике посматрамо у оквиру микротопонимске категорије (в. Шћепановић 2003: 15).

У нашој грађи има шест (6) етника. Према творбеном критеријуму у питању су већином изведенице творене суфиксом *-(j)анин*. И. Клајн за овај суфикс каже да је главни и најправилнији етнички суфикс (Клајн 2003: 29). О односу суфикса *-анин* и *-јанин*, П. Скок каже да је *-јанин* основни суфикс, а то образлаже на следећи начин: „*-анин* bez *j* dolazi u svim onim slučajevima gdje već osnova sadrži č, š, ž, nj, cv, r. Zbog toga se može kazati da je *-анин* nastao iz *-јанин*, ne obratno; *-јанин* naime palatalizira *c, d, g, h, k, / m, n, s, sk, st, t, v* u *č, đ, ž, š, lj, št = šć, ć, vlj* (ЕРХСЈ I:44). Творбено значење именица је следеће: ’становник места ознаћеног именицом у основи’ (Клајн 2003: 29).

Мада се, зачудо, у нашој грађи не помињу, ипак треба испитати етнике од имена града Врања: *Врањанац* и *Врањанка*.¹²⁴ Мушки етник *Врањанац* изведен је суфиксом *-анац*. У том суфиксу постоје двојаке контаминације: „Овде имамо двојаке контаминације: романско *-ап* + наше *-ац* и контаминацију *-јанин* и *-ац*” (Пешикан 1958: 201). Женски етник *Врањанка* изведен је суфиксом *-(j)анка* којим се редовно изводе женски облици према мушким *-(j)анац* (Пешикан 1958: 205).

Анадолац м – Становник Анадолије, онај ко је пореклом из Анадолије (Речник САНУ I: 109). „Etnikum *Anadolac*... »čovjek odatle«... Balkanska riječ grčkog podrijetla *Ανατολή* ’istok’, arb. *anadolt*, čine. *Anatolie — Nādulie, anatolit* ’Levantina’”(ЕРХСЈ I: 40). Облик Анадолац је изведеница од *Анадолу* значењу ’MalaAzija, Levanat’ суфиксом *-ац*. И. Клајн истиче да је суфикс *-ац* фреквентан у творби етника и да се њиме изводе именице од имена земаља и покрајина (2003: 44).

У књижевном тексту је етник *Анадолац* (становник неке области) употребљен у значењу ’припадника народа’, као синоним за Турчина: „Анадолац несам [Сарош]. Овде сам се ја родио и одрастао. Пљачкавица је *моја*, Марково Кале је *моје*, река је *моја*, Собина је *моја*. Ја сам дете овога краја. За мене нема Србин и Турчин, наше и ваше.” (*Ташана* Станковић IV: 174).

Београђанин м – становник Београда. Изведеница суфиксом *-јанин* (Клајн 2003: 29). Потврда у књижевном тексту: „Који није Београђанин, није господин, по држању и говору сигурно из његовог краја” (*Јовото* Станковић II: 238).

Власинци (м) мн. – Становници Власине (Вукадиновић 1996: 28).¹²⁵ Нема података у ЕРХСЈ, ни у Речнику МС, ни у Речнику САНУ.

¹²⁴ У вези са делима других писаца примећена је слична појава – писање о људима једног простора и једне националности, а да се то не истиче: „Занимљиво је што се, без обзира на чињеницу што је већина јунака српског порекла, не помињу етноними Србин и Српкиња” (Јашовић 2013а: 114, фуснота 1).

¹²⁵ „Власина је административно, економски, културно и просветно више била везана за Врање, мада је њен економски значај за Врање споредан, периферијски” (Вукадиновић 1996: 24).

Налазимо једну потврду у књижевном делу. Власинци су названи брђанима и о њиховом начину живота писац извештава посредно, у контрасту са варошким животом: „За брђане, Власинце, који су силазили у њу [Сурдулицу] за време пазара, она је пружала варошка уживања: пића, јела, кафане и остало провођење, а за варошане одмор и освежење у природи” (Сурдулица Станковић VI: 40).

Лесковчанин м – становник Лесковца. И. Клајн убраја у микротопониме изведене суфиксом *-јанин* (2003: 163).

Налазимо један пример потврде: „Ја сам Лесковчанин. Ноћас, када нас клаше, ја се извукох. Много нас је било што су нас клали па се ваљда уморише и мене не доклаше, те сам се ја целе ноћи ето овако уз јаругу вукао.” (Сурдулица Станковић VI: 47).

Прилепчанин м – становник Прилепа. Етник је изведен сложеним суфиксом *-чанин* који је постао од *-јанин* на два начина, како истиче И. Клајн: 1) аналогijом према изведеницама у којима је *ч* пореклом од финалног *-к*, 2) односно од финалног *-ц* (Клајн 2003: 163). Потврду за облик *Прилепчанин* налазимо код И. Клајна (2003: 164).

Пример потврде у књижевном тексту: „Како се и данас Сурдуличани са језом сећају оног Прилепчанина, који је једног дана са једном групом доведен и који је својом висином, лепотом и богатством одела све надвисивао.” (Сурдулица Станковић VI: 45).

Сурдуличани (м) мн. – становници Сурдулице. Изведеница суфиксом *-јанин*.

Пример потврде у књижевном тексту: „Како се и данас Сурдуличани са језом сећају оног Прилепчанина, који је једног дана са једном групом доведен и који је својом висином, лепотом и богатством одела све надвисивао.” (Сурдулица Станковић VI: 45).

Етноними

Термин *етноним* користи се за означавање „имена народа”: „етноними су имена појединих народа (етноса) до највишег ранга, нације, као и њихови припадници” (Шипка 2012: 131; в. Лома 2013: 11). У руској литератури термин *етноним* се користи за означавање „имена етничких група, племена, народа, националности”, а та имена се у руском језику пишу малим словом и сврставају се у заједничке именице што стоји у дефиницији термина: „имя нарицательное для обозначения любого этноса (этнической группы, племени, народа, национальности)” (Подольскаја 1988: 153). У српском језику етноними се пишу великим почетним словом.

У нашој грађи постоји дванаест (13) етнонима и један назив за припадника вероисповести забележен великим словом (*Хришићанин*).

Арапи (м) мн. – „народ семитске породице, који насељава земље Мале Азије (осим Турске) и северне Африке” (Речник МС I: 94).

Етноним се јавља само у једном примеру: „– Али – настави моја мати која ми све ово исприча прве вечери кад дођох кући да проведем распуст – такав живот, синко, не дао Бог ни Арапину! Да сад видиш њу, не би је ни познао. Тако се је, мученица, променила. Он је бије, мучи.” (Увела ружа Станковић VI: 29).

Арнаути (м) мн. – Албанци, Арбанаси.¹²⁶ У питању је турцизам пореклом из грчког језика. Према А. Шкаљићу порекло облика је из грчког језика: *Arnaut*, m (grč.), од грчке речи *arnabitis* (1966: 98).

1. „Скрените на десно, среска канцеларија. Пред улазом истоварени сељаци, рањени и поубијани од Арнаута.” (Стари дани Станковић I: 186).

¹²⁶ Албанци су „индоевропски народ настањен у западном делу балканског Полуострва” (Речник САНУ I: 77).

2. „Бојали су га [Ристе кријумчара] се чак и Арнаути.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

3. „За цркву, када је први пут почела да се зида, када и како је од Арнаута рушена...” (*Стари Василије* Станковић II: 97).

4. „Чивчије, ма да знају где је био, срећи што он [Јовча], газда им, разговара с њима, отпочели би да се туже на те Арнауते набрајајући њихове упаде, крађе, убиства.” (*Јовча* Станковић II: 153).

5. „Одмах пређооше у Турску и доведоше је [Коштану]! Отели је, побивши се с Арнаутима”. (*Коштана* Станковић IV: 20).

6. „На капији се појави висок, обријане главе Арнаутин. Софка се осмехну, јер виде да је то очев гласник, један од оних џамбаса који сваке суботе долазе из Турске овамо, на пазар, и купују коње.” (*Нечиста крв* Станковић III: 54).

Грци (м) мн. – „индоевропски народ који живи на крајњем југу Балканског полуострва”. (Речник МС I: 587; Грк: „човек из Грчке” (Речник МС I: 567)). Облик *Грци* П. Скок разматра под одредницом *Grъčiny* (старосрпски облик) 1° etnik: Graecus, Graeca (ЕРХСЈ I: 612). Порекло настанка имена, Петар Скок тумачи на следећи начин: „Od lat. *graecus*, kako se govori u latinskom dijelu Balkana. To je pridjev od imena predrimskih susjeda *Grka* u Epiru *Graii*. Izvedenica odatle obrazovana s pomoću nenaglašenog sufiksa *-icus Graicus* < гр. Γραικός” (ЕРХСЈ I: 613).

1. „За некад богате неке Грке и Цинцаре из тога краја, а тада већ сасвим осиротеле и остареле, говорило се, да је то због ње [Стане].” (*Баба Стана* Станковић II: 113).

2. Особеност локалног говора у мешању становништва представљена у књижевном делу: „Па онда, у начину говора, јер услед једнаког дружења са Грцима, Цинцарима и Турцима, сви су, покрај меког изговора, завршавали реченице са нарочитим додацима, као 'џан'м' или 'датим'.” (*Нечиста крв* Станковић III: 17).

Јевреји (м) мн. – „народ семитског порекла који живи у Палестини (и у другим земљама)” (Речник МС II: 573). У једнини има облик и са суфиксом *-ин* и без њега, у множини се он, свакако, као искључиво једнински, губи: *Јевреј* и *Јеврејин* (Речник МС II: 573; ЕРХСЈ I: 322). Потврда у књижевном делу: „Било је ту чиновника, Јевреја, трговачких помоћника, пензионера са или тупим или безобразним изразом лица.” (*Наступ* Станковић VI: 57).

Немац м – „припадник германског народа чија већина живи у Немачкој” (Речник САНУ XV: 150; нема у Речнику МС). П. Скок разматра порекло назива и доводи га у везу са придевом *нем*, односно Немац значи 'онај ко не разуме словенски језик': „sveslav. i praslav. naziv naroda *Nijemas...* (ekavski) *Nemas...* Indicija za izvođenje od *nijem*, tj. čovjek koji ne razumije slavenski, koji je nijem za taj jezik”. П. Скок наводи и могуће друго порекло назива за припадника народа: „Ima serija učenjaka (Mikkola, Pokorny, Feist), koja praslav. *Némъsъ* izvodi iz naziva keltskog plemena *Nemeteš*. Ti se pozivlju na činjenicu da Nijemci zovu Slavene prema nazivu keltskog plemena *Venetes* > *Wende, windisch*. Пјински опет узимље да је *Nemъsъ* u prarodstvu sa lat. *nemiš*, гр. Νέμειν 'pasti stoku' i da znači 'pastir' kao opoziciju prema *Slovenim* 'poljodjelac'.” (ЕРХСЈ II: 517).

Лик у књижевном делу је именован преко свог порекла уз специфичан опис физичког изгледа: „Затим се упутих њему, ради кога су дошле [Бетика и Ленка]. Немцу, учитељу језика и лепо угојеном човеку, са црним растресеним брковима, великим устима и кукастим носем.” (*Наступ* Станковић VI: 81).

Рускиња ж – Женски облик *Рускиња* је изведен суфиксом *-киња* од мушког *Рус*. Порекло етнонима тумачи Петар Скок према Миклошичу: „Miklošič misli da je Rus prvobitno

bilo ime švedskog plemena, s kojim su Finci došli u vezu. Prema Nestorovoj Kronici prenijeli su Vikinzi (Normani) to ime na kojejsku Rusiju.” (EPXСJ III: 174)

Етноним се помиње једном: „Та га подсети на његову неку познаницу, Рускињу, у Паризу.” (*Наступ* Станковић VI: 58).

Србин м и **Срби** (м) мн. – „припадник народа из групе Јужних Словена, чија већина живи у Србији” (Речник СЈ: 1260). Облик *Србин* изведен је суфиксом *-ин* који има индивидуално значење ’један’ (EPXСJ I: 44). Зато се тај једински наставак у множини губи и отуда облик *Срби*. У *Српском рјечнику* налазимо и облик *Срб* за припадника народа (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Порекло имена везује се за прасловенску форму *Sъгъвъ (EPXСJ III: 316) (в. под **Србија**).

1. „Њој [Сурдулици] је била судбина доделила и да понесе велики крст мучеништва и да постане друга Голгота, костурница и гробница Срба, побијених и закланих не од непријатеља већ од зверова и измета човечјег рода.” (*Сурдулица* Станковић VI: 40).

2. „Дотрчаше до њега [Младена] и почеше да му причају како се Турци, спремајући се да беже, договорили да прво испошљу жене, децу, и онда да се врате и све Србе посеку по вароши.” (*Газда Младен* Станковић V: 115).

3. „Анадолац несам [Сарош]. Овде сам се ја родио и одрастао. Пљачкавица је *моја*, Марково Кале је *моје*, река је *моја*, Собина је *моја*. Ја сам дете овога краја. За мене нема Србин и Турчин, наше и ваше.” (*Ташана* Станковић IV: 174).

Турчин м, **Турци** (м) мн.– „припадник народа турско-татарског порекла, који чини основно становништво Турске” (Речник СЈ: 1353). Једински облик *Турчин* изведен је индивидуалним суфиксом *-ин*, а множински облик *Турци* изведен је од основе *турк-*, наставком за множину *-и* (EPXСJ III: 525). Назив народа је балкански турцизам (исто: 526).

1. У неким примерима Турчин подразумева и значење ’окрутан, свиреп човек’ (Речник СЈ: 1353)¹²⁷: „Причињавало јој [Вејки] се: како увек иду за њом Турци да је грабе, како их чује, види.” (*Таја* Станковић I: 283).

2. О томе шта присуство друге вере значи за локално становништво: мешање значи упропашћен живот: „Сестро мила! Молим ти се... бегај у бели свет, само не за Турчина! Истина, ево имам турску веру, богатство, али сам жива закопана. Никог свога немам. Мајка, мајка наша!... Слатка моја нане!” (*Стојанке, бела Врањанке* Станковић II: 32).

3. „Знала је [жена Ристе бојације] турски. Веле да је била као слушкиња у некој чувеној турској кући и тамо са турским женама и девојкама одрасла. И када су Турци отишли она се вратила својим сиротим родитељима.” (*Риста бојација* Станковић II: 65).

4. „На све приговоре он је упућивао тога Турчина, у чијој би кући овде седео, на његово тамо имање, на његове тамо куће. – Како он тамо у мојој, тако ја овде у његовој.” (*Јовото* Станковић II: 227).

5. „Јер шта сам ја, који? За вас, Хришћане – Турчин, туђа вера; а опет за моје, нисам прави Турчин, јер не могу да вас мрзим онако као што вас они мрзе.” (*Ташана* Станковић IV: 152).

6. „Одједном почео [деда Младенов] да расипа, троши. Што је најгоре, са правим беговима и Турцима по Скопљу и Призрену да се у расипању, раскоши и банчењу надмеће.” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

7. Значајан је коментар писца о говору ликова: „Па онда, у начину говора, јер услед једнаког дружења са Грцима, Цинцарима и Турцима, сви су, покрај меког изговора, завршавали реченице са нарочитим додацима, као ’џан’м’ или ’датим’.” (*Нечиста крв* Станковић III: 17).

¹²⁷ У *Асоцијативном речнику* међу првима налазе се негативне асоцијације везане за етноним Турци: ропство, 500 година, данак у крви, непријатељи (АР 2005: 485/486).

Французи (м) мн. – „романски народ који чини главни део становништва Француске” (Речник МС VI: 688). У књижевном делу Б. Станковића помињу се различити оними везани за Француску: француски писац Мопасан, главни град француске Париз, и наравно, етноним. Писац је у Француској, у Паризу провео неколико месеци и врло вероватно да је тај боравак и инспирисао Б. Станковића да своје ликове повеже са тим простором.

У књижевном делу налазимо потврду уз француску изреку: „Та с правом веле Французи: *La femme est une creature humaine qui s'habille, babille et se dishabille* (Жена, то је створење које се кити, брбља и свлачи)” (*Наступ* Станковић VI: 59).

Хришћанин м – „следбеник, припадник хришћанства, човек хришћанске вере” (Речник МС VI: 749). Постало је према грчком Χριστιανός (ЕРХСЈ II: 197).

Потврда у књижевном тексту: „Јер шта сам ја, који? За вас, Хришћане – Турчин, туђа вера; а опет за моје, нисам прави Турчин, јер не могу да вас мрзим онако као што вас они мрзе.” (*Ташана* Станковић IV:152).

Циганин м, **Циганка** ж; **Цигани**, **Циганке** мн.– Припадник народа пореклом из Индије који живи у разним земљама, често у номадским и полуномадским групама (Речник СЈ: 1488). „До ослобођења области (1878) и Цигани су чинили знатан део несродног етничког елемента у структури врањског становништва.” (Николић-Стојанчевић 1974: 21). У делу Боре Станковића где је песма, игра, „дерт”, ту су и Цигани. А Циганке су познате и по гатању: „Она, не дижући очију, прелазећи хладним, црним прстима по моме длану, поче: – Душа ти је широка, срце црно, те тешко оној која се у тебе загледа. Век ти је шарен, пут далек, незнан и таман. Ако преживиш...” (*У виноградама* Станковић I: 162).

1. „Око њих се тискају и јуре ка гробљу просјаци, Цигани и Циганке носећи велике торбе за јело и тестије за пиће.” (*Увела ружа* Станковић I: 90).

Они су у делу најчешће описани као свирачи, као они који прате весеља о празницима:

2. „У том крају, где су већином били Цигани албантини, ковачи или сељаци.” (*Стеван Чукља* Станковић II: 90).

3. „Одмах долази стара Циганка, врачара, коју је Јовча зато чак из Турске довео и у чивлуку чувао. Од сваке поједене кокоши, живине њој се морале да носе кости, кобилице по којима је она гледала, врачала.” (*Јовча* Станковић II: 153)

4. „Свирају – шта друго и могу они, Цигани?” (*Коштана* Станковић IV: 18).

5. „Чује се свирка Цигана, чочека и њихов долазак.” (*Ташана* Станковић IV: 167).

6. „А мужеви, газде, још пијанији, или заспе или одлутају да тамо, по вароши, по механама, и са Циганкама...” (*Јовча* Станковић IV: 253).

7. „Он [Стојиљко, син попа-Косте], као свакад, са галамом, са свирачима, песмом, пуцњавом иде, и то не кући већ у оближње село где су чивчије оца му, да тамо са чочецима, Циганкама продужи даље.” (*Газда Младен* Станковић V: 43).

8. „Са свирачима, Циганима и Циганкама љуби се [Чукља], братими.” (*Певци* Станковић V: 139).

9. „И зато му сада долазе тако тачне, тако тужне речи те њихове песме, коју су Цигани одоздо једнако понављали.” (*Нечиста крв* Станковић III: 161).

Циганчице ж мн. – „Коштана уз бурну свирку, праћена Циганчицама почне да игра чувени чочек ’Керемејле’” (*Коштана* Станковић IV: 46).

Цинцари, м – Малобројна народносна група Аромуна на Балкану (Речник СЈ); порекло облика П. Скок везује за форму *kenta* ’главни број’: „Od makedo-rum. glavnog broja *tinč* < dako-rum. *cinči* < lat. *quinque*”. Према П. Скоку *Цинцар(ин)* означава припадника ’македорумунијског народа’ а у секундарном значењу ’дробни трговац’ (ЕРХСЈ II: 74). У вези са становништвом Призрена, С. Реметић говори и о Цинцарима: „Четврту и најмлађу компоненту ове национално хетерогене средине чине Цинцари (Аромуни). Крајем 18. века из

Јањине (Епир) доселило се 140 цинцарских породица. Малобројност и иста конфесионална припадност објашњавају практично завршну фазу њихове језичке и етничке србизације.” (Реметић 1996: 337).

У приповеди је у кратком опису, другом плану исказана предрасуда о Цинцарима. У Речнику СЈ налазимо секундарна значења добијена преко семе колективне експресије (в. Драгићевић ²2011: 23): **2. а. трговац склон дуготрајном цењању, ситничавом погађању, закидању на мери и сл.б. тврдица, циција, шкртица** (Речник СЈ 2011). П. Скок даје потврду да је истог порекла као и етник, и деноминал са значењем ’тврдица’: „Denominal na *-iti cincariti, cincarim* ’tvrđovati’, od *icincar* u značenju ’tvrđica” (ЕРХСЈ II: 74).

1. „Подале од њих стоји лекар, Цинцар, угојен, обријан, обучен по старој моди, са златним прстењем и ланцима и, не сагињући се, штапом открива рањенике, прегледа их [...].” (*Стари дани* Станковић I: 186).

2. „За некад богате неке Грке и Цинцаре из тога краја, а тада већ сасвим осиротеле и остареле, говорило се, да је то због ње [Стане].” (*Баба Стана* Станковић II: 113).

3. Ауторски коментари о специфичности језика којим говоре ликови су врло сугестивни и тичу се посебности лексице матерњег говора: „Па онда, у начину говора, јер услед једнаког дружења са Грцима, Цинцарима и Турцима, сви су, покрај меког изговора, завршавали реченице са нарочитим додацима, као ’џан’м’ или ’датим’.” (*Нечиста крв* Станковић III: 17).

Цинцарче с – Изведеница суфиксом *-че* (*Цинцар-* + *-че*). Сам облик је несумњиво наменски употребљен и има за циљ да изазове осећај жалости код читаоца. Афективност је постинута деминутивним суфиксом *-че* и значењем које се њиме постиже према узрадној категорији – и мало/нејако и младо: „И келнерај, уз који је дремао дечко, момак механски, Цинцарче неко, ситно, прљаво, бледо, подбухло.” (*Риста кријумчар* Станковић II: 71).

Черкескиња ж – Облик *Черкескиња* је изведен суфиксом *-киња* од мушког облика *Черкез*. У питању је народ са Кавказа.

О пореклу имена налазимо следеће податке: „Kolektivno ime Čerkezi (čircassi) vrlo verovatno je od Turaka prekrojeno iz antičkog *Kicytrai*. Rusi ih nazvaše u Srednjem veku *Kosogima*, šta treba da je srodno sa *Käsäg* kao što danas nazivaju Oseti Kabardince a i Čerkeze uopšte. Sami sebe pak Čerkezi nazivaju: *Adzyge, Adyge*. Ovo ime lingvistika dovodi u vezu sa antičnim imenom *Xvyol* (Strabo). Mi mislimo, da su Jazigi koji se brzo posle Hristovog rodjenja naseliše na pusti između Dunava i Tise identični sa *Zigima (Zvyoi)* samo je ovo ime primilo na putu kroz obe Sarmatije prefix *a-* odnosno *ia-*.” (Жупанић 1931: 218).

Черкези су живели на Балкану и били су настањени у јужним пределима Србије, око Пирота, Враћа итд. о чему сведоче историјски подаци: „У то време [време српско-турских ратова 1876–1878 године] нови елеменат друштвено-правне несигурности и економског пропадања пиротског сељаштва представљали су осинони и немирни Черкези којих је, пред отварање Источне кризе 1875. и српско-турских ратова, било у неколико села пиротске казе.” (Стојанчевић 1998: 44); Нема података у Речнику МС.

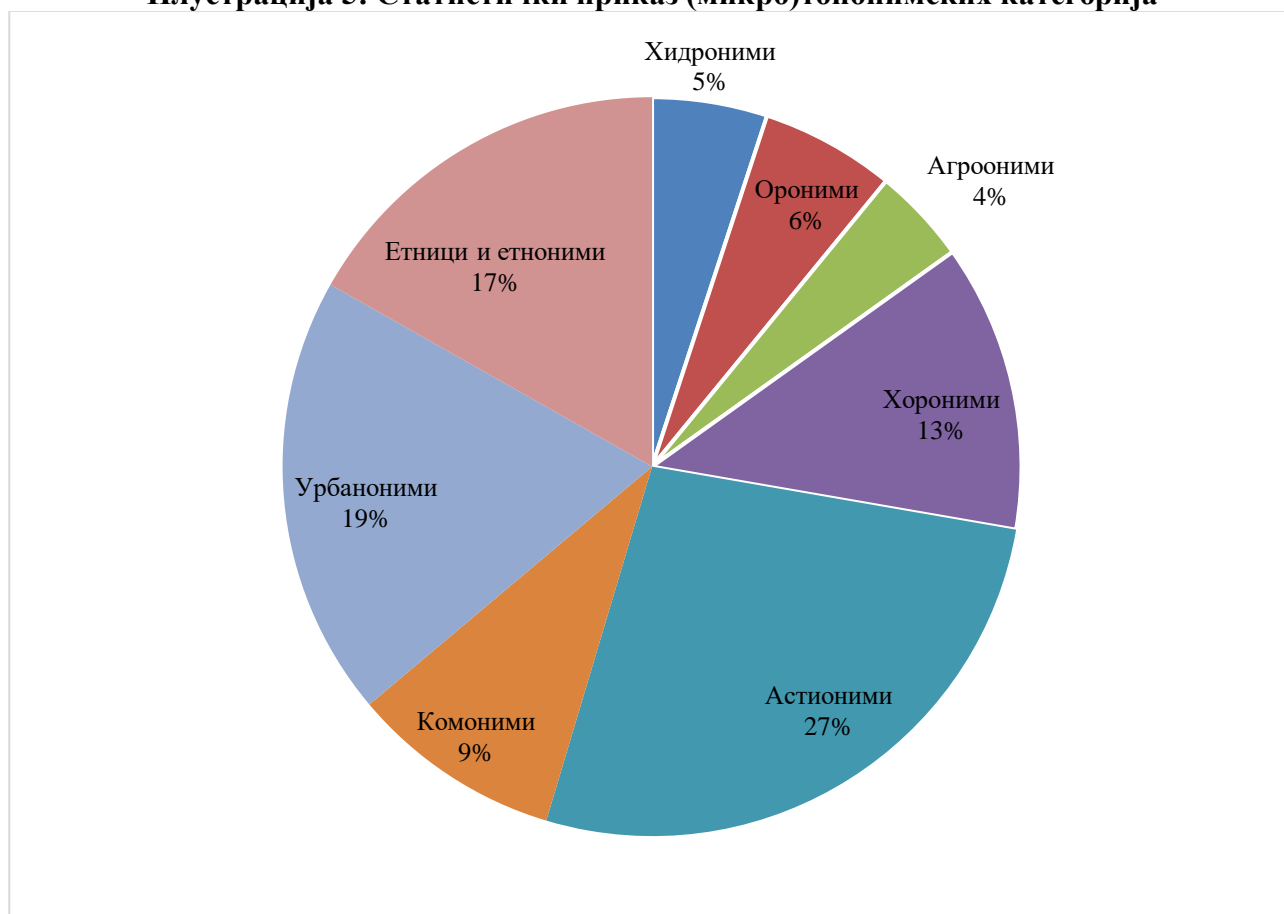
Упадљив је физички изглед типичног припадника народа који налазимо у етнографским истраживањима: „Čerkezi padaју u oči svojim buјnim rastom kose na glavi i po telu, po debelim usnicama i tankim strukom” (Жупанић 1931: 245). Управо такав физички изглед налазимо у опису Черкескиње у недовршеном прозном раду *Наступ* Борисава Станковића: „Но он [Ђорђе] трже главу и силом се загледа у неке слике које беху до њега... Једна представљаше Черкескињу с дукатима, минђушама и вране, бујне косе, тесна јелека, голих руку и истурених, једрих прса” (*Наступ* Станковић VI: 58).

5.2.4. Структурно-семантичка класификација (микро)топонимских категорија

У грађи смо забележили 127 (микро)топонима које смо најпре разврстали у категоријалне разреде према појму који означавају, а статистички приказ је следећи: најбројнији су астионими (27%), затим урбаноними везани за Врање и мањим делом за Београд (19%), потом етници и етноними који су посебно занимљиви због специфичних описа становника неког места, односно припадника народа (17%). Бројчани приказ свих категорија представљен је следећим графиконом.

Топонимске категорије које се јављају у књижевном делу Борисава Станковића су следеће: астионими 27%; урбаноними 19%; етници и етноними 17%; хороними 13%; комоними 9%; ороними 6%; хидроними 5%; агрооними 4%.

Илустрација 5: Статистички приказ (микро)топонимских категорија

5.2.4.1. Структурно-семантичке групе (микро)топонима

Грађу даље можемо разврстати у различите структурно-семантичке групе. Групе смо издвојили према доминантним карактеристикама топономастикона у делу Борисава Станковића а према већ утврђеним методолошким решењима у испитивањима топономастичке грађе (Шћепановић 1997а; Маринковић 1989; Радић 2003).

1. Географски називи према физиогеографским својствима тла

У овој групи налазе се топоними попут: *Слатина*, *Голич*, *Топли Дол*, *Чука*, *Чуке*, *Чуково*. У питању су топоними деапелативног постања.

Имена која су добијена према појединостима у квалитету (са изразитијом субјективном оценом): *Слатина, Голич*.

У облику *Слатина* препознајемо назив којим се означава површинско својство земљишта.

У основи топонима *Голич* (>*голо брдо*) је придев *го* у значењу „непокривен растињем, необрастао” (Радић 2003: 134).

У оронимији апелативног порекла су топоними *Чука, Чуке, Чуково*, као и двочлано име *Топли Дол*.

Географски термин апелативног порекла *Чука* (*и Чуке*), као и изведенице *и Чуково* означава „стрм терен (углавном мања брда), каменит и обично необрадив, са ниским растињем” (Радић 2003: 116).

Двочлани комоним *Топли Дол* састоји се од придева *топао* и географског термина *дол* који су топонимизирани (в. *до* у Радић 2003: 118).

У хидронимији апелативног порекла је потамоним *Морава* који значи ’вода, велика вода’ (в. Радић 2003: 123).

2. Топоними настали према другим топонимима

а) Топоними настали према имену реке: *Рашка* (у околини Враћа је село), а *Рашка* је и река, и средњовековно име Србије; *Босна* је име државе настало према имену реке; *Пчиња* име области према имену реке; *Жича* име кафане према имену реке;

б) Топоними у чијем је саставу други топоним: *Доње Врање* тј. дијалекатски лик *Доно Врање* део Враћа који је некада био село. Име се састоји од придева *доњи* и топонима *Врање*. Топономастички синтагмама које садрже придев *доњи* исказује се „просторни однос, односно положај делова неког локалитета у односу на целину” (Радић 2003: 136).

У ову групу спада и име државе *Србија* које је постало према етнониму Срби.

3. Човекова делатност и друштвени живот у топонимији

У овој подгрупи налазе се делови топонима који су апелативи. Овај слој тополексике је значајан зато што сведочи о начину живота и привређивања становништва.

1) Тло и његово искоришћавање: лексема *гумно* у топониму *Бакарно Гумно* „равно земљиште на коме се врше и веје жито” (Радић 2003: 155).

2) Привредни објекти и производи: лексема *воденица* у топониму *Арибегова воденица* означава „простор око воденице”.

3) Друштвени објекти: лексема *махала* (*маала*) која се налази у двочланим топонимима који означавају делове града: *Циганска махала, Ковачка махала*. „Апелатив *мала* значи целовит, са осталим деловима села повезан простор на коме се налази већи или мањи број кућа” (Радић 2003: 97).

4) Друштвени односи и занимања: *хоџа* у имену *Оџинка* (> хоџина њива).

5) Сакрално у топонимији: тополексема *гробље* у имену *Турско гробље*.

4. Фитоними у топонимији

У овој групи издвајамо топоним *Лексовац* постао од апелатива *леска* = *лешник*.

5. Топоними антропонимског порекла

У нашој грађи забележили смо десетак топонима који су постали од антропонима. Према структури можемо их распоредити на једночлане (изведене, сложене) и двочлане топониме.

Једночлани топоними у чијој је основи мушко лично име: *Алексинац* (< Алекса), *Смедерево* (< Смедер < Свети Димитрије), *Собина* (< Свети Сабин), сложеница *Асанбаир* (< Асан).

Двочлани топоними чији је први члан присвојни придев мушког односно женског личног имена, а други члан је апелатив: *Душаново царство* (< Душан), *Баба-Станин чардак* (< Стана), *Марково кале* (< Краљевић Марко), *Васина улица* (< Васа), *Арибегова воденица* (< Арибег).

Једночлани топоним чији је први члан апелатив, а други посесивни генитив мушког личног имена: *Серај Шаћир-бега* (< Шаћир).

5.2.4.2. Структура топонима

Према структури облика у нашем корпусу забележили смо једночлане и двочлане топониме који су постали извођењем, префиксацијом или слагањем. Испитаћемо творбени механизам посматраног корпуса.

Структурна класификација дакле подразумева три веће групе:

- 1) Топоними настали суфиксацијом;
- 2) Топоними настали префиксацијом;
- 3) Топоними настали слагањем.

Топоними настали суфиксацијом

Изведене топониме разврстаћемо према суфиксу: на оне изведене именичким односно придевским суфиксима.

I Извођење именичким суфиксима:

-*Ф*: *Пећ*, *Анадол*, *Битољ*, *Велес*, *Амам*, *Парк*;

-*адија*. *Шумадија*;

-*ац*: *Алексинац*, *Лесковац*;¹²⁸

-*ина*: у топониму *Слатина*. Ј. Радић напомиње да овај топоним није изведеница уз следеће образложење: „Већи број изведеница са овим суфиксом развио је посебна значења у оквиру географске терминологије, па такве термине, присутне често и на ширем словенском простору, не можемо у топонимији посматрати као изведенице” (Радић 2003: 184).

-*ица*: По својој природи овај суфикс носи идеју деминутивности, али је она у скоро свим случајевима потиснута у корист ономастичке функције (Маринковић 1989: 146). Топоними изведени овим суфиксом су следећи: *Пљачкавица/Пљачковица*, *Крстиловица*¹²⁹. Мада имамо потврду да су изведени од именица: *Пљачкавица* > *plaku* (*старац*) (Златановић 1976: 90) и *Крстиловица* > *крст* (Маринковић 1989: 83), формант *-ица* је у том случају део сложеног суфикса. *Пљачкавица* је изведена сложеним суфиксом *-авица*, чији је формант *-ав-* свесловенски индоевропски суфикс индоевропског порекла (в. ЕРХСЈ I: 75/76). *Пљачковица* и *Крстиловица* су ороними изведени суфиксом *-овица* чији је формант *-ов-* „свесловенски и данас жив продуктиван придевски суфикс” који се поименичује различитим суфиксима међу којима је *-ица* (ЕРХСЈ I: 496/497).¹³⁰

¹²⁸ Међу изведеницама суфиксом *-ац* могао би се наћи и топоним *Корбевац*, али немамо потврду о томе од које је основе изведен облик.

¹²⁹ За именице *Пљачковица* и *Крстиловица* имамо потврду да су изведене од именица, а за облик *Масурица* такав податак немамо, па ипак остављамо могућност да је изведен суфиксом *-ица*.

¹³⁰ Постоје у нашем корпусу и тополексеме изведене суфиксом *-ица* као што је *воденица*, али не сврставамо је заједно са наведеним топонимима јер није изворно топономастичка изведеница (о томе више у Радић 2003: 188).

-ка. Суфикс *-ка* је претежно одлика југоисточних србијанских говора (Радић 2003: 183, фуснота 403). Суфиксом *-ка* се творе називи који добијају карактеристику према својој везаности за појам с именом географског објекта у основи *Оџинка* (< (x)оџина њива), *Ђошка*. У тим примерима суфикс „нема деминутивно значење већ пре присвојно-квалификативно... суфикс је употребљен у функцији поименичавања придева” (Радић 2003: 183).

-ич. Овај суфикс налазимо у једном примеру: *Голнич*. У питању је суфикс свесловенског и прасловенског порекла који служи за грађење *nomina agentis* од несвршених глагола на *-ити* (ЕРХСЈ I: 705). Ипак у случају постанка оронима *Голнич*, јасно је да је постало од придева *го* (*голо брдо*) и извесно је да суфикс има ономастичко значење.

-це: Ј. Маринковић упућује на то да је деминутивност суфикса *-це* потиснута у корист ономастичке функције: „Суфикс *-це*, додан именским и придевским основама, ретко изражава идеју деминутивности... У овим називима деминутивност је потиснута у корист ономастичке функције” (Маринковић 12002: 128). У примерима: *Судерце*, *Шапранце*.

Именички суфикси којима се изводе етници и етноними

-аџ в. Етници.

-(j)анин. в. Етници.

-че. Суфикс који је заступљен у творби етнонима: *Цинцарче*, чиме се постиже хипокористичност етнонима, али и дијалекатска обојеност облика.

II Извођење придевским суфиксима

Придевским суфиксима се (најчешће) изводи један члан двочланих топонима: „Придевски суфикси не носе топономастичко значење, па придеви у функцији значења изражавају својства изражена у основи.” (Маринковић 1989: 147).

-ан. Придевским суфиксом *-ан* је изведен топоним *Земун*: „*zemljъnъ u toponimu *Zemin*” (ЕРХСЈ III: 649).

-ин. У примеру: *Владичин хан*. У имену *Врчин* значењска веза са основом давно је изгубљена (*хрчак*, в. Лома 2001: 13).

-ов, -ова, -ово: Суфикс *-ов* додат на антропонимску основу гради присвојни придев: *Душаново царство*, *Марково Кале*, *Арибегова воденица*. У имену *Чуково* очувана је семантичка веза са мотивном речју: *чука* и означава узвишење, а сам облик добијен је поименичавањем придевске форме.

-ски, -а, -о. Суфикс је продуктиван у поимениченим именима земаља: *Бугарска*, *Турска*, *Француска*, *Турско*, *Каурско*. Али и у двочланим топонимима (урбанонимима): *Турско гробље*, *Циганска махала*, *Ковачка махала*.

III Извођење одомаћеним суфиксима страног порекла

Неколики, малобројни топоними изведени су суфиксима страног порекла као што су суфикс *-ија*, који је грчког (и латинског) порекла (в. Клајн 2003: 66), затим суфикси турског порекла: *-лук* и *-џик*.

-ија: *Србија*, *Румелија*,¹³¹

-лук. Жив именички суфикс турског порекла. У колективном значењу означаје укупност народа а у том значењу постаје топоним (ЕРХСЈ II: 328). Налазимо га у примеру *Арнаутлук*.

-џик. У питању је суфикс деминутивног значења (Клајн 2003: 170) који налазимо у примеру: *Дућанџик*.

¹³¹ За хороним *Македонија* нисмо нашли потврду порекла и постанка, али остављамо отворену могућност да је топоним изведен суфиксом *-ија*.

Суфикси (именички) којима се изводе топоними у изведеници су лишени свог специфичног творбеног значења као што је хипокористичност или деминутивност и имају ономастичку функцију. Изузетак је суфикс *-че* у категорији етнонима који има компоненту деминутивности, хипокористичности и дијалекатске нијансе.

Топоними настали префиксацијом

У питању је непродуктиван тип творбе топонима, у односу на суфиксацију која представља доминантни творбени принцип: *Призрен* (<при- + -зрен, трпни глаголски придев глагола *зрети*), *Прилеп* (при- + -леп).

Топоними настали слагањем

Јаворка Маринковић овакве топониме назива *топономастичке сраслице*: „Творбене структуре које настају срастањем двају коренских морфема у јединствену топонимијску синтагму зовемо топономастичким сраслицама” (Маринковић 1989: 148).

Топониме настале слагањем можемо поделити у две веће групе у односу на њихову творбену структуру.

1) Топоним сложен од придева и именице: *Београд* (бео+град), *Каракула* (кара + кула).

2) Топоним сложен од двају именичких основа:

а) са спојним вокалом: *Вучитрн* (вук(ч)+и+трн), *Цариград* (цар+и+град);

б) без спојног вокала: *Шарпланина* (Шар-планина), *Асанбаир* (мушки антропоним *Асан+баир* (брег)).

Двочлане топономастичке синагме

Ј. Маринковић напомиње да „творбени елементи ових назива делују јединствено, тако да није могуће заменити поредак” (Маринковић 1989: 149).

У корпусу смо збележили следеће структурне обрасце оваквих именовања:

а) Придев + именица: *Стара Србија*, *Бакарно Гумно*, *Душаново царство*, *Доње Врање* (*Доно Врање*), *Владичин хан*, *Топли Дол*, *Арибегова воденица*, *Баба-Станин чардак*, *Ковачка маала*, *Турско гробље*, *Циганска маала*, *Шарени хан*, *Шарена чесма*.

б) Број + именица: *Два Брата*

в) Именица + именица: *Сава-мала*, *Варош-катија*, *Сахат-кула*, *Серај Шаћир-бега*.

5.2.4.2.1. Топономастички апелативи у служби топонима – топонимизација апелативне лексике

На творбеном плану посебно истичемо процес топонимизације апелативне лексике: „О апелативима у топономастичкој служби би се још могло рећи да су то врло стари називи” (Маринковић 1989: 143). Структура оваквих топонима је основа + афикс Ø (в. Маринковић 1989: 143; Суперанскаја 1973: 92). Процес настајања топонима од апелатива назива се топонимизација (Подолскаја 1988: 132). Н. Богдановић описује процес настајања топонима од апелатива на следећи начин: „Онимизација географске лексике је природан процес претварања апелатива у топониме, као имена конкретних реалитета у простору, по начелу: општи назив неке географске реалије > име конкретног дела простора... С једне стране, овде се апелативне функција укида... а с друге, име места чува некадашњи апелатив... који постаје сведок постојања једнога појма и једнога термина и онда када се из говора (па некад и из језика) апелатив изгуби” (Богдановић 2008: 507; в. и Лома 1985.).

Процес топонимизације примећујемо у једночланим топонимима: *Бања*, *Гилане* (> огњило), *Битол* (> обитељ), *Парк*, *Собина* (хришћански топоним у вези са Св. Сабином),

Серез (топонимизована синтагма која значи ‘трговац свиле’), *Оџинка* (> (х)оцина њива), ороним *Голџ* (> голо брдо); *Дућанџик*, *Теџија*, *Чука*, *Чуке*, *Ћошка* (турџизми). Упечатљиви су примери двочланих топонима: *Два Брата*, *Бакарно Гумно*.

Књижевностилску функцију имају неки од ових назива јер се за њих везује народно предање, значајни су за мотивску структуру дела, јер представљају значајно место за одигравање радње (нпр. *Арибеџова водениџа у Газда Младену*). Такође, писаџ за поједине топониме из ове групе везује нарочите, упечатљиве поетске описе (нпр. *Голџ*, *Ћошка*). У једном таквом опису примећујемо и утиџај народног, усменог стваралаштва (нпр. *Бакарно Гумно*).

Супстантивизација придевских форми у топонимији – Процес топонимизације подразумева и поименичавање придевских форми у топонимима које бележимо нашем корпусу. Поименичавање је устаљени начин творбе имена земаља које се помињу у делу Борисава Станковића: *Бугарска*, *Франџуска*, *Турска*, *Турско*, *Каурско*.

Поименичавање је процес који се одиграо у разнородним топонимима: *Смедерево* (присвојни придев антопонима), *Косово* (< присвојни придев од именице *кос*), *Врање* (средњи род придева *вран*).

5.2.4.3. Утиџај дијалеката на топонимске називе у књижевном делу

Пошто је топонимија у књижевном делу формално, језички, одраз стварних географских реалија, топоними имају и стандарднојезички облик. Али налазимо неке фонетски измењене топониме – *Доно Врање*, *Гилане*, *Билача*, *Маћедонија*, *Ковачка маала*.

1) Дијалекатски израз налазимо у облику *Доно Врање*, у којем уочавамо отврдњавање назалног сонанта као и финално *о* уместо *е* за ознаку средњег рода. Форма се јавља у дијалогу у драми *Ташана* и у тој позиџији има експресивну функцију, јер лик у емотивном набоју проговара локалним говором.

2) Утиџај дијалекта приметан је и у форми *Гилане* у односу на књижевно *Гњилане*. У Речнику САНУ *Гилане* (III: 261) је маркирано квалификатором *нар.*, дакле, у питању је облик из народног говора.

3) Такође, име места је *Билача*, а не *Билџача* како је у књижевном језику. Као и у форми *Доно Врање* уочавамо отврдњавање сонанта (*љ > л*)

4) Архаични облик примећујемо у имену државе Македонија > *Маћедонија*, који је потврђен само у песми, а не и у основном тексту или у дијалозима ликова, што је значајан податак јер се користи као окамењен облик, а не у активном говору.

5) Губљење сугласника *х*, особено за дијалекат, примећено је у двочланим топонимима као што је *Ковачка маала*, *Циганска маала*, *Саат-кула* итд.

5. 2. 5. Концентрични кругови у којима се креће топонимија у књижевном делу Борисава Станковића

Имајући у виду да топоними у књижевном делу имају превасходно номинациону улогу, ваља истаћи да се у стваралаштву Борисава Станковића издвајају неколики концентрични кругови топонима који показују да постоји и њихова другачија улога. Стварне локалитете у књижевном делу прати и поетски опис: *Бакарно Гумно* (са формулативношћу као у приповедању бајке), *Голџ*, *Собина*, *Чука* итд.

Писаџ је представио врло занимљиво широко поље на Балкану на којем су Срби живели и деловали у 19. веку и с почетка 20. века. Такође, јунаџи приповедака долазе до Београда, Париза, Цариграда, Јерусалима.

Испитивање топонимије према концентричним круговима извршио је Недељко Богдановић у *Зони Замфировој* Ствана Сремца (в. 1997: 81/82). Такав метод и ми примењујемо на много ширем корпусу стваралаштва Борисава Станковића. Такво испитивање чини се врло подесним за позиционирање топонимије у тематској стурктури књижевног дела.

Топонимију у књижевном делу можемо распоредити у следећих шест концентричних кругова са центром у Врању.

1. У првом кругу налазе се топоними везани за Врање и његову околину. У приповеткама чија се радња одвија у Врању бележимо локалну топонимију Врања. То је простор свакодневице (Богдановић 1997: 82). У ову групу спадају астионим Врање, затим сви урбаноними везани за Врање (дакле, и ојкодомоними), ороними (осим *Шарпланине*), агрооними (осим *Бакарног Гумна*), комоними (*Доње Врање/Доно Врање, Собина, Шапранце*).

2. Како се испоставило, један од централних топонима у књижевном делу Борисава Станковића јесте Стара Србија. Наиме, у *Српском рјечнику* Вука Караџића многи од посматраних топонима су дефинисани преко појма Старе Србије као: „вода у Старој Србији, варош/град у Старој Србији”. Писац је у приповеткама, најмаркантније у цртици-репортажи *Сурдулица* забележио градове, насеља и области које су део Старе Србије, и то у следећем, врло многоцитираном одељку у овом раду: „Сурдулица није више оно некадање мало место, трговачка веза између брдских села и железничке пруге, Владичиног Хана, Врања, а за живот и проводњу најпогодније и најздравије. Сада је Сурдулица за Прилеп, Гилане, Скопље, Призрен, Врање, Лесковац, дакле за Стару Србију, центар некадашњег Душановог царства, – друго Косово: костурница њених најбољих синова, жена, деце, онога што је непријатељ сматрао да представља живот једне нације па је то покупио и поклао све овде.” (*Сурдулица* Станковић VI: 41).

Дакле, у овом кругу налазе се бројни (микро)топоними Старе Србије:

- Потамоними: *Вардар, Морава*;

- Астионими: *Врање, Пећ, Лесковац, Вучитрн, Куманово, Призрен, Прилеп, Скопље, Тетово, Сурдулица, Владичин Хан*;

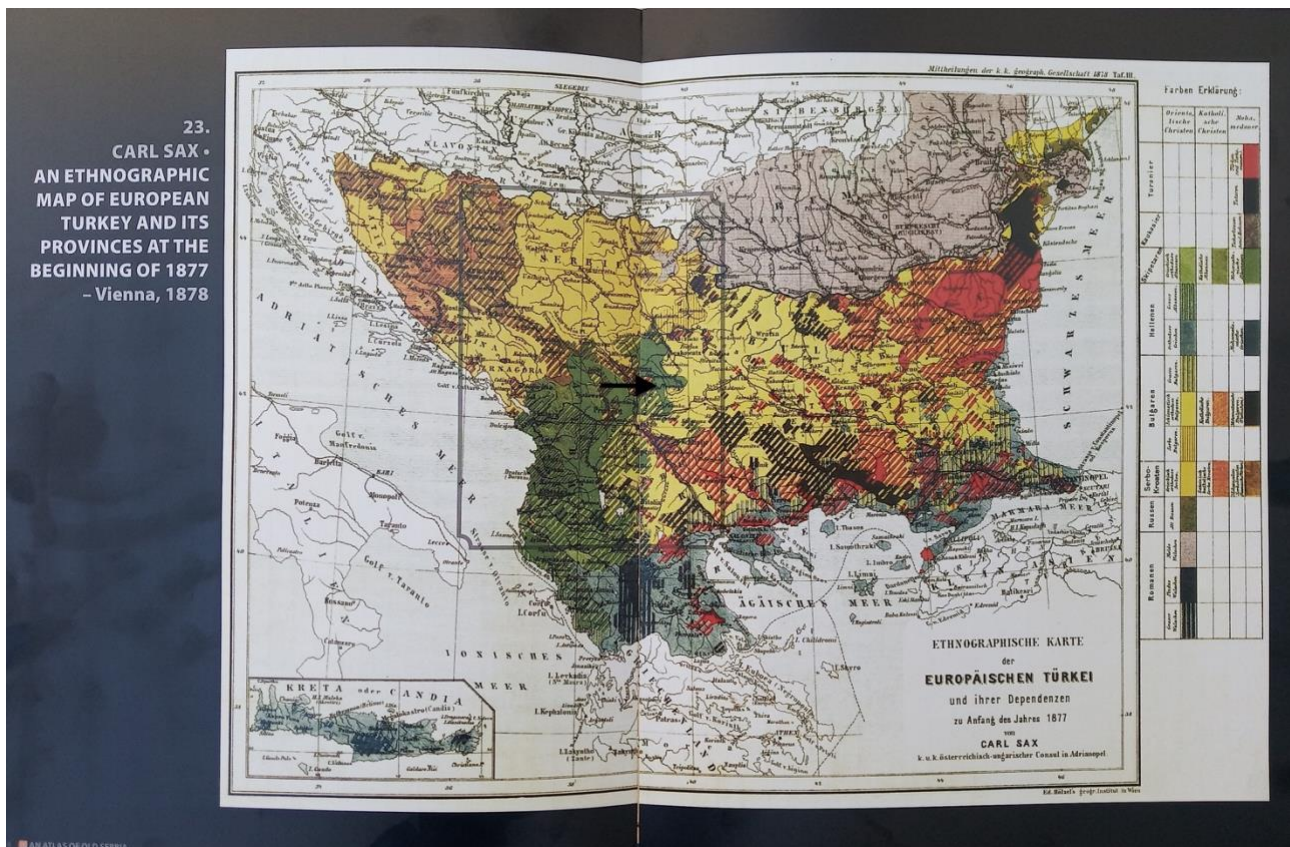
- Хороним: *Косово*;

- Комоними: *Билача, Доње Врање/Доно Врање, Корбевац, Масурица, Ратаје, Рашка, Собина, Судерце, Топли Дол, Шапранце*;

- Агрооними: *Арибегова воденица, Бакарно Гумно, Два Брата, Слатина, Чуке*;

- Ороними: *Асанбаир, Голич, Крстиловица, Пљачковица/Пљачкавица, Чука, Чуково, Шарпланина*;

- Урбаноними и ојкодомоними везани за Врање, будући да и Врање припада Старој Србији: *Амам, Дућанџик, Ковачка маала, Оџинка, Парк, Текија, Турско гробље, Ђошка, Циганска маала; Баба-Станин чардак, „Жича”, Каракула, „Касина”, Кале, Кула, Марково Кале, Саат-кула/Сахат-кула, Серај Шаћир-бега, Шарени хан, Шарена чесма*.

Слика 6: Карта Србије у Османском царству 1877. године¹³²

3. Неколика прозна дела прате живот јунака у српској престоници, у Београду. У недовршеној приповеци *Наступ* тематика је следећа: одлазак јунака на школовање из провинције у главни град, Београд, а потом и у велеград Париз. У таквој приповеци налазе се разнородна имена. У овој групи налазе се топоними везани за Београд и околину: пре свега сам астионим *Београд*, и варијанта *Биоград*, а потом и његови делови: *Варош-капија*, *Калемегдан*, *Сава-мала*, *Васина улица*, затим *Земун* (данас део града) и *Врчин* који се налази недалеко од главног града. Потамоними *Дунав* и *Сава* помињу се као реке које протичу кроз Београд.

4. У четвртном концентричном кругу, по удаљености од центра, од Врања, налазе се велики и важни трговински и образовни центри за ондашњи Балкан – Солун и Цариград (Стамбол). Ефенди-Мита, лик из романа *Нечиста крв*, одлази на школовање чак у Цариград, а то је у 19. веку био показатељ великог богатства и отмености чорбацијске породице која је могла да пошаље сина тако далеко. Врло важан трговински и образовни центар био је и грчки град Солун.

5. За ликове у књижевном делу веома су важна света места и сведочанства о ходочашћима су одраз високог статуса оних који посећују центре попут Јерусалима и Свете Горе.¹³³ Будући да је духовни живот веома развијен и важан у свету дела Б. Станковића као унутрашња потреба ликова, али и као механизам одбране од непријатељског окружења (Турци и Арбанаси), тако су значајни и топоними који се јављају у вези са религијском сфером: „Стварала се на тај начин и појачавала она духовна и културна вертикала, чији су кракови полазили од Пећи, и од Свете горе, и од Црногорског приморја и Цетиња, и која је допирала

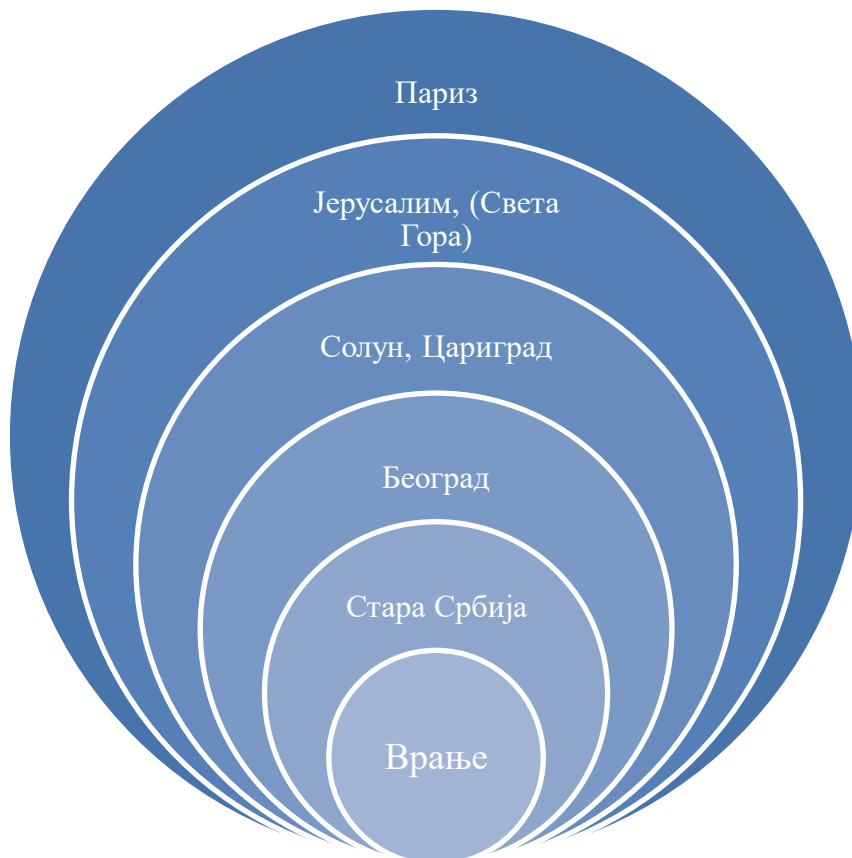
¹³² Карта преузета из Вемић и Стругар 2007.

¹³³ О Светој Гори биће више речи у одељку о именима везаним за религијску сферу.

до Фрушке горе и Карловаца и даље све до Сентандреје и била главна окосница српског духовног идентитета и националног опстанка.” (Пешикан 1991: 338).

6. Најудаљенији од центра јесте град Париз. Сам писац је неко време боравио у француској престоници, па је у приповеци *Наступ* град представио из угла који је делимично аутобиографски.

Илустрација 7: Концентрични кругови топонимије у књижевном делу Борисава Станковића

У највећем броју случајева су врло упутне биле дефиниције које налазимо у *Српском рјечнику* Вука Караџића (вода, мјесто или варош у Старој Србији), захваљујући којима смо препознали као централни топоним управо *Стару Србију*, јер многе локалитете који се помињу у делу, Борисав Станковић везује за овај простор.

5.3. Зооними

Термин *зооним* значи „властито име за животињу” (Видоески 1983: 96).¹³⁴ Н. Подольскаја дефинише *зооним* на следећи начин: „вид онима. Собственное имя (кличка) животного” (1988: 59). Утврђујући термин *зооним* у србистичким ономастичким истраживањима, М. Шћепановић прецизира: „*зооними* или *зоонимска лична имена* имају пуне номинацијске вриједности (диференцирајућу и индивидуализирајућу)” (2002: 323).¹³⁵

Александар Лома има другачији приступ: зоонимију посматра као „језичку дисциплину која се бави изучавањем врских назива за животиње” и која као таква не спада у ономастику. „Именовање појединих домаћих, ређе дивљих и митских” посматра као део антропонимије у ширем смислу (Лома 2013: 11, фуснота бр. 3). Међутим, за ову прилику ми ћемо властита имена животиња посматрати у оквиру засебне категорије од антопонимије, у овину зоонимије.

Зооними представљају засебну класу у оквиру властитих имена, а од антропонима се разликују, између осталог, у начину давања имена: „Особеност зоонима је и у томе што скоро све домаће животиње добијају име, али не одмах после рођења, као што је уобичајено у људском колективу, већ касније у процесу ’општења’ власника са животињом (вабљење, дресуре кроз опомене у раду и кретању и сл.)” (Шћепановић 1997а: 85).

5.3.1. Зооними у књижевном делу Бориса Станковића

Нашу грађу, која је врло малог обима, броји свега пет (5) јединица, поделили смо најпре у лексичко-семантичке групе, у оквиру којих су зооними распоређени према номенклатурним називима са латинским ликовима (в. Шћепановић 1997а: 84).

У издвајању зоонима водили смо се следећим критеријумом: убележили смо оне облике који представљају властита имена, а не и оне који спадају у апелативе (општа имена/номенклатурни називи) (в. Петровић 2019: 10; Шћепановић 2000: 596; Томић 2013а: 407).¹³⁶ Изузетак смо направили издвајивши апелатив *гугутка*, који се пише великим почетним словом и који стоји у наслову истоимене приповетке, и који посматрамо као симболично име.

Према лексичко-семантичкој подели зоонима, сврстали смо их у две веће групе: 1) зооними према боји (*Белка*, *Дорча*) и 2) зооними у чијој је основи антропоним (*Мица*, *Мурат*). Такве зоониме Н. Подольскаја назива *антропозоонимима*: „зооним образованный от любого антропонима” (1988: 59).¹³⁷

Два од четири зоонима, и то она женског рода, налазе се у наслову приповетке (*Његова Белка* (1921) и *Кучко, Мицо!* (1901)).

Зооними имају своје место у књижевном делу писца, а оно се може објаснити односом који људи на југу Србије имају према животињама. У врањском крају постоји

¹³⁴ В. релевантну одабрану литературу о зоонимима: Пижурца 1971; Златановић 1973; Шћепановић 1997а, 2000, 2002; Жугић 2004; Петровић 2019.

¹³⁵ У Речнику САНУ нема термина *зооним*, јер га употребљава уски круг стручњака и не спада у општи лексички фонд (Шћепановић 1997а: 83).

¹³⁶ Бојана Томић испитује зоониме у књижевном делу Бранка Ћопића и издваја и властита имена и номенклатурне називе: „Под зоонимима подразумевамо све лексеме којима се именују животиње, али подразумевамо и апелативе (номенклатурне називе) ... Ми смо се приликом ексерпције корпуса определили за оба сегмента, јер сматрамо да би изостављање апелатива угрозило корелацију која постоји између фитонимије и зоонимије, будући да код фитонима не постоје лична имена.” (Томић 2013а: 407). Имена врста и класа се у ономастици наткриљују термином *таксоними* (в. Ономастички термини 2010).

¹³⁷ У репрезентативној литератури зооними се, најчешће, класификују према визуелним, физичким карактеристикама животиње (боја крзна/перја, белег, величина, конфигурација), затим и према нарави/карактеру, времену када је дошла на свет, млечности итд. (в. Шћепановић 1997а: 89–93; Жугић 2004: 178; Петровић 2019: 12).

посебан однос човека према домаћим животињама, а посебно стоци пошто учествује у ратарским пословима од којих зависи људска егзистенција и прехранивање: „У односу према стоци има много племенитости и разумевања код Врањанаца. Према стоци се односе 'људски', особито према 'ралињи', 'оратњој' стоци, која је за њих исто што и домаћин хранитељ. У многим обредима обраћају се Врањанци домаћој стоци као својим најближим 'рођацима', пријатељима, добрим суседима. Тај племенити однос људи према стоци нарочито је изражен у начину на који стоку храбре и подстичу у ратарским пословима, и у именима која дају стоци. Из Дневника рада Ветеринарске станице у Врањској Бањи (1958) види се да ораћа стока носи најчешће имена цвећа, или особена имена, уобичајена у врањским селима, као напр. Недељко, Величко, Ђока, Лазарко; или по именима дана у седмици, или делова дана: Зорко, Средан, Петкан, Понедељко, Дана, Вечера, Недеља; или боји длаке: Сивча, Плавча, Белана, итд. Слична имена дају и осталој стоци.” (Николић-Стојанчевић 1974: 90/91).

5.3.2. Лексикчко-семантичке групе зоонима

Зооними према боји

Име за *bos taurus*

Белка ж – Име краве. Зооним *Белка* налази се и у наслову приповетке: *Његова Белка* и тиме заузима посебно место.

Име *Белка* додељено је према боји длаке (има белу длаку).¹³⁸ У Речнику САНУ **белка** је дефинисано као: „**1. животиња (женка) беле боје или с неким белим обележјем и име таквој животињи. (1. д. крава)**” (Речник САНУ I: 445). У питању је апелатив који служи и као име животиње. У Упутствима за израду Речника САНУ наведен је лексикографски поступак у обради таквих лексема управо на примеру одреднице *белка*: „Често се назив и име поклапају, па их тада треба давати напореда у истој дефиницији ... Ове одреднице пишу се малим словом.” (Упутства РСАНУ: члан 263).

У ЕССЈ-а налазимо потврду за облик *белка* којим се именује домаћа животиња према боји крзна, а форма је постала од **bělъka* што је: „изведеница суфиксом *-ъka* од придева **bělъ* чиме се придев супстантивизира” (ЕССЈ-а II: 81/82). Суфикс *-ka* је фреквентан зооформант у зоонимији и има специфично творбено значење (Шћепановић 1997а: 95).

У неким радовима из области зоонимије зооним *Белка* приписује се 'овци изразито беле боје' (в. Шћепановић 1997а: 97; Жугић 2004: 179) или, у ијекавском облику, *Бјелка* 'име кокоши' (Карацић 1935 према Расковник РСАНУ), а као 'име краве' наводе се следећи облици: *Белана* (Жугић 2004: 178) или *Белавка* (Шћепановић 1997а: 100). У књижевном тексту јасно је да је реч о 'јуници', што потврђује пример употребе у тексту: „А од свега: ње, жене, деце, куће што можда у животу неће видети као да то ништа није постојало, већ само та, његова јуница, **Белка**.” (*Његова Белка*, 277). Примећена је појава да један зооним може бити наденут неколиким животињама: „унификација суфиксалне морфеме у ширем низу имена у номенклатури (*Цвета* – име овце, краве и кобиле). Губљење диференцијалне функције суфикса (уместо **Цвета*, **Цветуља*, **Цветуша*) условљено је колико мотивацијом, толико и језичком економијом у именовању.” (Шћепановић 1997а: 88).

Веома је занимљива позиција коју заузима *Белка* у приповеци *Његова Белка*: тематика приповетке је ратна и говори се о преживљавању породице војника који је пошао у рат (Први светски рат). Захваљујући Белки, жена и дете су се прехранили у тешком и дугом ратном времену. Епитет *његова* је зато што је власник веома волео и бринуо се о њој пре одласка у војску, а након што је отишао, породица, жена и син, наставили су да се старају о Белки.

¹³⁸ О значају боје у зоонимији в. Пижурца 1994, Ивић 1995.

Добра животиња представља утеху за породицу: „Али у последње време, особито лети, за њу његову жену, та његова Белка била је најдража.” (*Његова Белка* Станковић II: 285).¹³⁹

Име за *equus caballus*

Дорча м – име коња. Име се помиње у драми *Коштана*: „Коња, Дорчу ми изведи!” (*Коштана* Станковић IV: 21).

Дорча је покрајински облик за „дорат, односно хипокористик од дорат” (Речник САНУ IV: 571), а *дорат* је дефинисано као: „коњ мрке, тамнориђе боје” (Речник САНУ IV: 567). М. Шћепановић бележи за *Дората* да је „коњ кафенкасте боје” (1997а: 106). По пореклу облик *дорат* је турцизам, како бележи П. Скок и постао је од придева: „taj balkanski turcizam iz oblasti konjogojstva složen od tur. pridjeva *doru* 'mrk' i *at* 'konj' (ЕРХСЈ I: 426). У Речнику САНУ под одредницом *дорча* налази се један пример и то управо из *Коштане* Борисава Станковића, објављене у *Српском књижевном гласнику* 1902. године: „Коњ, Дорча мој, ногу пред ногу” (Речник САНУ IV: 571). Зооним *Дорат*, односно хипокористик *Дорча*, пише се великим словом и постао је зоонимизацијом апелативне лексике, јер је *дорат* назив за коња смеђе боје, није нужно име (в. Правопис МС: 58).

Имена за *canis familiaris*

Мица ж – киноним (име пса – в. Видоески и др. 1983; Богдановић 2009в: 13), „хип. од зоонима са основом *мил-*, или по антропониму” (Шћепановић 1997а: 102; Грковић 1977: 282). Тема приповетке је, заправо, одлазак од куће, пишчева аутобиографска тема, у изразито лирском тексту, набијеном осећањима о напуштању родног места и родитељског дома. У таквим оквирима, кроз патњу верног пса исказују се људске емоције: „Али, у ово време, у ову хладну летњу зиму како ме греје, макар и псећи, твој спомен, Мицо! И ти си била као све друге. Проста, дугачка, са подвијеним, упрљаним репом, кратким, раскреченим и опет прљавим шапама, маленом њушком и увек прљавим влажним очима, но, које су биле велике, чисте, дубоко чисте.” ([*Кучко, Мицо!*] Станковић II: 40).

Мурат м – киноним антропонимског порекла (ар. *murād* 'želja' > тур. *Murat* Шкаљић 1966: 475). За имена попут *Муса* и *Омер* која су истог, оријенталног порекла као и *Мурат*, М. Шћепановић бележи да су у питању „убичајена имена пса” (1997а: 108).

Пример употребе у књижевном тексту: „На степеницама ме дочека наш стари пас, Мурат, скачући и улагујући се око мене.” (*На онај свет* Станковић VI: 8).

Животиње су у књижевном делу и актери, њима се јунаци обраћају и налазимо их у облику апострофе:¹⁴⁰

1) „Колико пута, када она не би била код куће, деца, чим чују да се на превоју више села, одакле силази пут из вароши, зачује какав топот коња и звецкање оружја, одмах истрче уплашено вичући: – Белка, унутра!” (*Његова Белка* Станковић II: 283);

2) „Али, у ово време, у ову хладну летњу зиму како ме греје, макар и псећи, твој спомен, Мицо! ([*Кучко, Мицо!*] Станковић II: 40).

¹³⁹ У грађи смо забележили и присвојни придев зоонима: *Белкин*. „После и сама би она, мати, дошла и између Белкиних прсију и главе јој легла.” (*Његова Белка*, 284)

¹⁴⁰ Апострофа је „фигура говора из античке реторике која означава директно обраћање предмету беседе... Пошто је реч о обраћању, апострофа увек мора бити у вокативу... Када се аутор обраћа неживим предметима или апстракцијама, онда се апострофа поклапа са персонификацијом” (Поповић 2010: 53/54).

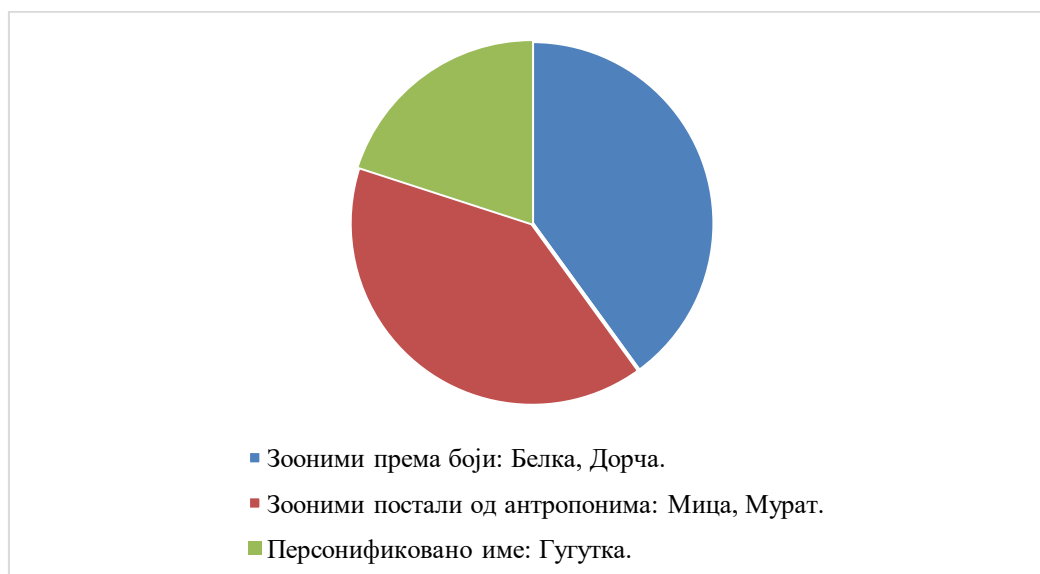
Гугутка ж – у питању је име које се налази у наслову приповетке и тиме додатно завређује пажњу. У Речнику САНУ лексема је дефинисана у примарном значењу као „врста птице...која живи по насељима, најчешће у воћњацима”, а у покрајинском значењу, које је везано за источне крајеве Србије, као „домаћи голуб” (Речник САНУ III: 735).

Пример потврде у књижевном тексту: „*Гугутка*. Од неко време све ми у сну долази, предсказује ми се. Скоро ћу већ. Па само чекам њу да чујем, и онда знам. И чекам је цело вече, сваке ноћи. Слушам, чекам.” (*Гугутка* Станковић II: 21).

Персонификована¹⁴¹ гугутка заправо представља предсказање смрти: „Ча Јован чека своју смрт и њеног весника, гугутку” (Милошевић-Ђорђевић 1978: 57). Гугутка има функцију симбола. Симбол је „стилска фигура која подразумева употребу неког знака или предмета за означавање другог предмета или појма, али тако да се наговести широк спектар значења и идеја.” (Поповић 2010: 667). А у хришћанству голуб је симбол „Светог Духа, чистоте, надахнуте мисли” (Купер 1986: 45; в. Грујић 1993). И управо у том контексту је име употребљено у књижевном тексту.

Употреба симбола везана је и за народно стваралаштво које у траговима постоји у делу Борисава Станковића: „Настаје онај тако често у усменој књижевности употребљавани говор симбола, који се може разумети само у оквирима истог духовног хоризонта, који је много више подразумевање него казивање, чија лепота лежи у недоречености онога што се зна, што сви знају, јер усмена књижевност живи само тамо где је прихваћена од свих” (Милошевић-Ђорђевић 1978: 58). Комуницирање преко онога што је општепознато испитивала је Нада Милошевић: „Ово подразумевање ’знање’ интерпретирано је у делу Боре Станковића у неколико слојева почев од спољашње лексичке употребе глагола знати, причати, памтити, говорити; употребе синтагми са показним заменицама: ’оно чувено цвиљење’ [*Задушнице*], ’оно њено’ [*Нечиста крв*, *Софка*], ’тај њихов чувени чардак’ [*Газда Младен*] – па до асоцијација на традиционалне сижејно-тематске ситуације или устаљене мотиве, исказане само једним поменом, наизглед тајним знаком, сведене на изреку, пословицу, које се разумеју само ако се познаје и читаво предање из кога су проистекле.” (Милошевић-Ђорђевић 1978: 58).

Илустрација 8: Статистички приказ лексичко-семантичких група зоонима

¹⁴¹ Персонификација је „стилска фигура којом се природним појавама, неживим стварима, апстрактним појмовима, животињама, биљкама и сличном, приписују људске особине, вештине или осећања.” (Поповић 2010: 523).

5.3.3. Зооними постали од антропонима – процес трансонимизације

Постоје неки занимљиви процеси на творбеном плану у вези са категоријом зоонима. Већ је примећено да није ретка појава да се зооними поклапају облички с антропонимима, тј. да антропоними преузимају функцију зоонима (Шћепановић 1997а: 92).¹⁴² Према творбеном критеријуму једно име је словенски хипокористик изведен суфиксом *-а* (*Мица*), а друго је преузето име из турског језика (*Мурат*).

В. Петровић процес којим од антропонима постаје зооним назива зоонимизацијом: „*zoonima koji su nastali od drugih onomastičkih kategorija kroz process zoonimizacije* (prelaskom leksema iz klase antroponima, toponima, ojkonima i drugih onomastičkih kategorija u klasu zoonima) u današnje vreme najčešće jesu oni koji su nastali od ličnih imena (obično stranog porekla), i njima se danas često imenuju psi i mačke” (Петровић 2019: 18).

Међутим, постоје и другачија посматрања. Појава преласка властитих имена из једне категорије у другу назива се трансонимизација (в. Бијак 2017: 14), а зоонимизацију препознајемо у процесу преласка апелативне лексике у властита имена, у класу зоонима (нпр. *Дорча*). Дакле, имена *Мица* и *Мурат* – постали су не зоонимизацијом, већ у процесу трансонимизације – из класе антропонима „прешли” су у класу зоонима.

5.3.4. Дијалекатска подлога зоонимије у књижевном делу Борисава Станковића

Утицај дијалекта у зоонимији уочавамо на творбеном плану, и издвајамо облике *Белка* и *Дорча*. На лексичком плану, у вези са формом *Гугутка* примећујемо утицај народног предања и хришћанског веровања.

1) Мада се суфиксом *-ка* изводе имена овце у јужним српским крајевима (в. Жугић 2004: 179), није необично да се једним суфиксом изводе имена различите мотивације, по принципу језичке економије (Шћепановић 1997а: 88).

2) Веома занимљив је оним *Дорча*. Он је настао у процесу зоонимизације апелативне лексике дијалекатском творбом суфиксом *-ча*. Облик *Дорча* је покрајински, везује се за призренско-тимочку говорну зону, у Речнику САНУ потврђен је само примером из *Коштане*, а маркираност облика је условљена дијалекатском творбом – именица је изведена од скраћене основе *дор-(ат)* суфиксом *-ча* који има дијалекатску обојеност (в. Грковић 1997; Клајн 2003). Мотивна реч – *дорат* – апелатив је по пореклу, јер означава врсту коња (’коњ браон боје’). Пошто је у књижевном делу форма *Дорча* забележена великим словом, представља властито име животиње и у томе препознајемо процес зоонимизације апелативне лексике.

3) Облик *гугутка* је маркиран, дијалекатски у значењу ’домаћи голуб’ у односу на основно значење ’врста птице’. Међутим, осим лексичке маркираности, овај оним је вишеслојан у књижевном делу, јер представља и симбол смрти – хришћански симбол који кроз само име утиче на формирање мотивске структуре књижевног дела.

---

¹⁴² Занимљиво је приметити да у грађи коју испитује Радмила Жугић на корпусу *Речника говора јужне Србије* Момчила Златановића не издваја овакав тип зоонима са антропонимском основом (Жугић 2004: 177–191).

5.4. Имена из области религије

У нашој грађи забележили смо лексику којом се именују православни хришћански појмови – *теоними* (имена Бога), *хагионими* или *агиоантропоними* (имена светих који су канонизовани), *иконими* (имена икона), *еортоними* (називи празника), *еклисионими* (имена храмова), један библијски топоним и само име Библије. Терминолошка решења наводимо према релевантној србистичкој литератури (Шћепановић 2003; Миланов 2014; Левушкина 2013) и према литератури на руском језику (Подолскаја 1988; Бугајова 2007; 2015; Јаблоновскаја 2013).

Имена смо дефинисали и класификовали према теолингвистичкој литератури односно према речницима српског језика. У описним једнојезичним речницима савременог српског језика оваква лексика обележена је квалификаторима рлг. (религија, религијски), цркв. (црквено), цсл. (црквенословенски).

Борисаву Станковићу је било веома важно да истакне духовни живот ликова о чијим животима и судбинама пише, будући да су они неодвојиви један од другог. Наиме, верски живот је везан мотивски за догађања, јер се време радње књижевних дела дешава о великим празницима (нпр. о Ускрсу у *Коштани*), а имена празника се налазе у наслову дела: нпр. *Ђурђев-дан*, *Наш Божјић*. У литератури је већ указано на значај великих празника у мотивској структури дела: „Није, дакле, Станковић радњу Коштане случајно датирао на Васкрс, на празник победе живота над смрћу. Тај детаљ изискује посебну анализу, па ипак, већ сада можемо закључити, или бар наслутити, да му је циљ био да гледаоцима или читаоцима сугерише како је претенциозном применом небеске хијерархије на земљи људско ништавило постало још видљивије.” (Лазаревић 2006–2007: 33). Чорбацијске и хацијске куће истичу своје господство иконама и светињама које су чланови породице доносили са хаџилука, и посетама великим духовним центрима, манастирима Свете Горе, Пећи, Рила.

Управо због описа прослављања празника у господским кућама (у *Коштани*, *Таишани*, *Нечистој крви*, *Газда Младену*) очекивани су и стандарднојезички ликови имена из области религије. Ипак, верски живот прожима све друштвене слојеве у књижевном делу, па је писац могао да уноси и дијалекатске облике, што ћемо посебно испитати.

5.4.1. Теоними

Термин *теоним* има различита тумачења, односно ширину коју обухвата. Дефиниције термина су на истом трагу и крећу се у својеврсним концентричним круговима, од ширег ка ужем.

Подолскаја даје најширу дефиницију: „лично име божанства било ког пантеона” (Подолскаја 1988: 124), али је налзимо и у литератури на српском језику (Богдановић 2009в: 15; Кончаревић и Радовановић 2012: 353); И. Бугајова сужава термин: „термин *теоним* у православној традицији односи не само на имена Бога, него и Богородице и Светих Ангела” (Бугајова 2007:24).

У раду Р. Левушкине налазимо још прецизиранији појам: „Под термином *теоним*, дакле, требало би подразумевати било коју језичку јединицу која је у функцији називања (само) Бога или обраћања Богу, и то онаквог каквим се он схвата у хришћанству, а за наше истраживање – првенствено православном. Конкретно, то може бити обраћање или назив за Свету Тројицу или појединачно за некога од три Лица Свете Тројице (Оца, Сина, Светог Духа).” (Левушкина 2013: 168; в. Миланов 2014: 301). За име Богородице предлаже термин *теотоконим*, а за Свете Ангеле *ангелоними*: „за називе и имена Богородице предложили бисмо термин *теотоконими* (од грч. Θεοτόκος ‘Богородица’), а за називе и обраћање Ангелима – термин *ангелоними* (од грч. ἄγγελος ‘весник’)” (Левушкина 2013: 168).

У нашој класификацији под појмом *теоним* разматрамо имена *Бога* (Господа) и *Богородице*. Сам термин *теоним* је сложеница од грчких речи *тео*-Θεός 'Бог' и *-оним* (в. Левушкина 2013: 168). У грађи смо забележили пет (5) теонима и ускршњи поздрав.

Бог м – *Бог (Створитељ)* „у једнобожачким религијама и по неким идеалистичким филозофским схватањима представља врховно биће које је створило свет, које управља њиме, највиши духовни принцип” (Речник САНУ I: 672); „Према православном хришћанском учењу, Бог је натприродни творац, апсолутно биће чија је суштина недокучива за људски разум, кога одликује бескрајност и вечност” (Миланов 2014: 301).¹⁴³

Теоним употребљен у примарном значењу:

1. Помолити се Богу: „И ево, ако једанпут у години сиђем овамо, дођем да се на овај свети дан Богу помолим, у веру да уђем, с пријатељима да се видим, разговорим, одморим” (*Коштана* Станковић IV: 15).

2. „Бог, мори! Бог Господ! Бог! И ако је Бог! Бог нареди да се пати, мучи.” (*Газда Младен* Станковић V: 83).

3. „И, тако, једва једном и то би, настаде. Оно што је његова мајка тако дуго чекала, стрепила, плакала, молила Бога и од уста одвајала, штедила – напослетку испуни се.” (*Певци* Станковић V: 208).

4. Употребљен у следећем секундарном значењу 'у страховању, жељи да до нечега не дође' (Речник САНУ I: 672): „– Не дај Боже! Молим ти се Боже! Немој, Боже, ох!” (*Тетка Злата* Станковић II: 198).

5. *Бог* у значењу 'у надању и уздању у успех нарочито при почетку каквог посла' (Речник САНУ I: 672): „Све је давала само да би подмитила. И последње дукате златне, оне које је у недрима носила ... да ако Бог да када син порасте, да тим истим дукатима она своју прву снаху дарива.” (*Његова Белка* Станковић II: 282).

6. „– Дај Боже, дај Боже, снашке!” (*Нечиста крв* Станковић III: 58).

Теоним у изразу *Бог да прости* 'при спомињању покојника':

7. „Знам ... ох, Бог да га прости!” (*Ташана* Станковић IV: 93).

8. „– Марија умре. Бог да је прости” (*Стари дани* Станковић I: 111).

9. Употребљено у покрајинском изразу *назвати Бога* у значењу 'поздравити некога при сусрету': „Погнутије главе, озбиљније пролазећи, називао би [Младен] Бога, на што би му отуда, из дућана, сам хација увек гласно одговарао.” (*Газда Младен* Станковић V: 31).

10. У изразу *немати бог зна кога/шта*: „И раније да идемо тамо; знаш, немају Бог зна кога.” (*Газда Младен* Станковић V: 68).

11. Употребљено у следећем значењу 'у изражавању задовољства, олакшања' (Речник САНУ I: 672): „Немој да се бринеш, дођи си, чедо, ево у твој род ... имаш га, хвала Богу, доста” (*На онај свет* Станковић VI: 10).

Божји, -а, -е присвојни придев: „који припада Богу, који потиче од Бога, који је од Бога дат” (Речник САНУ II: 21) – 1. „Мој је син... Прво Божји, па мој.” (*Певци* Станковић V: 194).

2. „Зар овакав Божји, мили, свети дан [Ускрс], и ја овако да га дочекујем.” (*Коштана* Станковић IV: 22).

3. у секундарном значењу „као стални атрибут у разним синтагмама, понајчешће у биолошким називима”: „Тај сноп од жита увек се одваја и оставља од сваке жетве као дар

¹⁴³ Мада је нема забележене у нашој грађи, овде би била сврстана и синтагма Света Тројица: „Овде сврставамо и синтагму *света Тројица* којом се и именује један Бог, али који има три лица Бог-Отац, Бог-Син и Бог-Дух Свети (ЕП 3, под Тројица).” (Миланов 2014: 301).

Божјим тицама да оне ту, када зима дође и снег све затрпа, могу себи наћи хране.” (Његова Белка Станковић II: 278).

Богородица ж – „према хришћанском учењу, мати Исуса Христа, сина божјег” (Речник САНУ II: 6). Теоним је преведеница са грчког Θεοτόκος ’Богородица’ (в. Левушкина 2013: 168) и изведен је суфиксом *-ица* (Клајн 2003: 88).

1. „Је ли за Свету Богородицу то узимаш од мене и чуваш?” (Ташана Станковић IV: 202).

2. „Ја и кад га [Парапуту] сретнем, ма да је и то Божји човек, Божја душа, а ја се по два три сата гадим.” (Ташана Станковић IV: 201).

3. „Господе Боже и света Богородице, молим ти се” (Нечиста крв Станковић III: 70).

4. „Чим упадне у двориште, он почне да се уноси у кућу и виче: – Света Богородица поручила...” (Јован Станковић I: 303).

Господ м – „у свечанијем, експресивнијем говору: бог (обично о хришћанском богу или Исусу Христу, често, ради појачавања значења, уз речи које их означавају” (Речник САНУ III: 505). У питању је устаљена замена (перифраза) имена Божијег и пише се великим словом (Кончаревић и Радовановић 2012: 354). Староцрквенословенска форма „господъ” односи се на хришћанског Бога и настала је као превод грчког *kýrios*; у питању је сложеница од прасловенског **gostь*, што је готово неспоран формант, и индоевропског **pot-*, око којег постоје недоумице (ЕССЈ-а VII: 61; Лома 2006: 186).

1. „Ако Господ да.” (Тетка Злата Станковић II: 191).

2. „Не, Господе! Не крв! Молим ти се, Господе!” (Коштана Станковић IV: 23).

3. „- Па колико можеш, Тоне! А за више даће Господ!” (Нечиста крв Станковић III: 58).

Забележили смо и присвојни придев **Господњи** у *Божјим људма*: „- Па чије је? – Господње, Свете Богородице... Њено је!” (Јован Станковић I: 304).

Господ Бог м – У *Српском рјечнику* одредница је наведена као *Господ Бог* уз коју се налазе превод на немачки *der Herr* и латински *Dominus* (Карацић 1935 према Расковник САНУ). Двочлани теоним од именица *Господ* и *Бог* са значењем ’Бог’. А. Лома испитује прасловенску синтагму **gospodь bogь* и сложеницу „господъ” у својству сталног епитета Бога (Лома 2006: 189).¹⁴⁴

1. „Нашла се са сином, мужем, оцем, мајком, са својом дечицом, па си иде ко квочка с пилићима пред лице нашега Господа Бога, Исуса Христа!” (На онај свет Станковић VI: 12).

2. „Господе Боже и света Богородице, молим ти се” (Нечиста крв Станковић III: 70).

Исус Христ м – „оснивач хришћанства” (Речник САНУ VIII: 405). Двочлано именовање од личног имена Исус и епитета ’миропомазан’ – ’Миропомазани Исус’. Исус је староцрквенословенски облик имена који је преузет из грчког језика – Ιησοῦς, а које је настало према грчком изговору хебрејског имена (ЕРХСЈ I: 734). *Христ*¹⁴⁵ је настало према

¹⁴⁴ Александар Лома испитује у ком значењу се изворно употребљавала реч **gospodь* у односу на врховног Бога Словена: да ли у историјском ’господин, владика’ или у старијем, етимолошком ’господин госта’ које се очитује у индоевропском култу гостопримства (Лома 2006: 187).

¹⁴⁵ Облик који смо забележили у делу је *Христ*, у којем је изгубљен суфикс *-ос* па га тако и бележимо у грађи. О облику номинатива једнине у и односу *Христос* : *Христ* у зависности од типа текста у којем се наводи налазимо у раду Р. Левушкине: „У текстовима из сфере православне духовности на српском језику у номинативу једнине теонима *Христос* у већини случајева строго се чува наведени, изворни облик из грчког језика, иако се наставак *-ос* губи у косим падежима (*Христа*, *Христу* итд.). Стандарднојезичка норма одобрава употребу и облика *Христ* у номинативу једнине, тако да се он у разним текстовима, првенствено профаног карактера, може употребити и употребљава се, што није случај са текстовима из сфере православне духовности.” (Левушкина 2013: 170).

грчком $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ (< превод хебрејске речи *messia* מָשִׁיחַ – 'помазаник', 'месија'), што је епитет имена Божјег сина Исуса Христа, и значи 'миропомазан' (ЕРХСЈ II: 197).

Пример у књижевном делу: „Нашла се са сином, мужем, оцем, мајком, са својом дечицом, па си иде ко квочка с пилићима пред лице нашега Господа Бога, Исуса Христа!” (*На онај свет* Станковић VI: 12).

„**Христос воскрес/Ваистину воскрес**” – Хришћански поздрав о Ускресу који се јавља само у кратким дијалозима. У *Српском рјечнику* налазимо занимљиви опис обичаја: „Од васкрсенија до Спасова дне говори се, кад се двојица срету на путу, или кад који коме дође у кућу: *Ристос васкрс* (мјесто добро јутро, помоз' Бог и добар вече), и одговара се *ва истину васкрс*; тако и кад се пије, мјесто *спасуј се и на здравље*” (Карацић 1935 према Расковник САНУ). У књижевном делу се велики празник Ускрс прославља и писац неизоставно бележи поздрав и отпоздрав као његово важно обележје и обичај: „О, хаџија, Христос воскрес и срећан ти дан!” (*Коштана* Станковић IV: 17) : „– Вистину воскрес!” (*Коштана* Станковић IV: 38); „–Ваистину васкрсе, чедо моје! И теби срећан дан, и жива и срећна ми била!” (*Нечиста крв* Станковић III: 77).

5.4.2. Еортоними

Термин *еортоним* преузет је из литературе на руском језику. Користи га Ирина Бугајова за „имена црквених празника” (2015: 54). Термин је преузет и у неким србистичким истраживањима (Миланов 2014: 300), али и у варијанти фонетски ближеј руском облику – *хеортоним* (Кончарев и Радовановић 2012: 355).

„Од неблагородног живота и ружне и прозаичне свакодневице која не одговара потребама срца, Станковић се окретао према прошлости и старини. Евоцирао их је на поетичан и лирски надахнут начин, предметним светом старинских домова, подешених да штите од насртљиве стихије живота, и у светлим и свечаним, емоцијом натопљеним сликама породичног славља и хришћанских празника.” (Бајић 2002: 42).

„Повратак у свет детињства приповедача, у време турске владавине и строгог поштовања система патријархалне културе, остварен је кроз причу о прослави славе – највећег породичног празника у Срба. Приказ славе дечаковог тече Јована прате категорије чистоте, тишине, поштења, уређености, топлоте, присности – које се односе како на заједницу, тако и на њене чланове” (Чолак 2013: 136).

За празнике су везане и неке народне песме које су део обичаја прослављања празника, о празнику Лазарева субота, Велигдан...: „Казивање мисли и осећања кроз народну песму у патријархалним срединама вековима је био убичајен облик исказивања, а Врање је било једна таква средина на југу Србије.” (Бован 1978: 131).

У грађи смо забележили осам (8) еортонима.

Божих м – У Вуковом *Српском рјечнику* налазимо одредницу, по правилу са преводом на немачки (Weihnachten) и латински (festum nativitatis Christi): празник посвећен рођењу Христовом, сину Божјем (Карацић 1935 према Расковник САНУ); „хришћански празник посвећен рођењу Исуса Христа” (Речник САНУ II: 22). Р. Маројевић утврђује да је, по пореклу, именица *Божих* патроним: „У називу *Божих* 'Богов син' сачувана је именица-патроним, а у називу истоименог верског празника посведочен је некадашњи посесивни придев (*Божих дан* је значило 'Божихев дан', елипсом именице *дан* остало је *Божих*).” (Маројевић 1984: 187).

1. Приповетка *Наш Божих* у целости је посвећена светлом празнику и обичајима који се везују за прослављање Божића: „А Божих! Ех! Није ово Божих. Ово је нешто што мирише на оман и сух босиљак више иконе.” (*Наш Божих* Станковић I: 172).

2. „За Божих, Ускрс по читаве дане остајала би ти код нас помажући матери.” (*Увела ружа* Станковић I: 92).

Пошто су велики празници највећа радост за ликове у Станковићевом делу, представљају референтне тачке њиховим у животима, са том срећом се мери све остало:

3. „А кад недељом или празником, после подне, дођу из комшилука девојке код Ленке на седење, онда је за Назу то било више, него Ускрс или Божих.” (*Наза* Станковић II: 56).

4. „Једино кад би дошао Божих, Ускрс, кад свирачи већ у сваку кућу почну да иду и код њих би дошли.” (*Риста бојаџија* Станковић II: 66).

5. „А нарочито, то никако није смело да се заборави, пропусти, сметне са ума, па да, кад дође Божих, Ускрс, она, снаха, отуда, из куће, по слугама овамо њему у дућан што више брашна, масти, сира и дрва не навуче, не донесе.” (*Стари Василије* Станковић II: 105).

Као што је то у складу са Станковићевим стилским поступком, понављају се из дела у дело празници у одређеном броју и редоследу, па се тако Божих јавља уз 'Ускрс' и 'славу', као три кључна датума у верском животу Срба:

6. „Ништа, и та свађа њихова, простачко сељачко живљење по кући, никад ручкови и вечере као што треба. А особито славе, Божих и Ускрс никад непроведени, недочекивани као што је ред.” (*Тетка Злата* Станковић II: 188).

7. „Али, кад год би почели да се приближавају празници, особито слава, Ускрс, Божих, па било овамо код кћери најгоре, највећа болест, и она би све то морала да оставља и овамо кући да долази.” (*Мој земљак* Станковић II: 215).

8. „Истина, Младен, није сасвим знао тај горњи спрат, јер никада нису смели да се тамо пењу, једино о слави, Ускрсу, Божиху.” (*Газда Младен* Станковић V: 12).

9. „На Божих, Ускрс, о слави и даље се апсеницима по затворима носила јела и пића” (*Газда Младен* Станковић V: 13).

10. „Ако је Божих, Ускрс, слава, зна се да ће се увече ићи код мајстора, на весеље, песму.” (*Певци* Станковић V: 194).

11. „Дођи, чедо, као код своје куће: за Божих, за Ускрс.” (*На онај свет* Станковић VI: 10).

12. „Сиротињи и људима по затворима, за време Ускрса, Божиха или славе, три дана морало се слати јело и пиће.” (*Нечиста крв* Станковић III: 8).

Божихњи, -а, -о – У грађи смо забележили и присвојни придев „који је у вези са Божићем (који се дешава на Божић, који је уобичајен о Божићу)” (Речник САНУ II: 23). Пример потврде у књижевном тексту: „А то увек приликом или Божихњег или Ускршњег пазара.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 252).

Воскресеније с – црквенословенски облик имена празника Васкрс (Речник САНУ II: 787), „празник који црква светкује као дан када је по хришћанском веровању Христос ускрсао” (Речник САНУ II: 418). У питању је велики празник, који својом симболиком – победа живота над смрћу – има значајно место у мотивској структури дела, и занимљива је појава да се архаични облик употребљава у дијалогу, у дијалекатском говору Митке у драми *Коштана* и тиме доприноси експресивности: „С'т на Воскресеније гора и вода се весели.” (*Коштана* Станковић IV: 29). На фонетском плану бележимо следећу промену: вокално *p* дало је рефлекс *pe*.

Духови м мн. – „хришћански празник који се слави педести дан по Ускрсу” (Речник САНУ V: 46). Пример потврде у роману *Нечиста крв*: „Баш на други дан Духова, у вече одозго са 'баждарнице' зачу се свирка грнете, која поче да се извија и округлином и чудноватошћу и непознатошћу арија.” (*Нечиста крв* Станковић III: 91).

Ђурђев-дан м – „црквени и народни празник посвећен св. Ђорђу, који пада на дан 6. маја... за који су везани многи народни обичаји” (Речник САНУ V: 120). У књижевном делу

је правописно решење – полусложеница¹⁴⁶ – у чијој је основи име *Ђорђе*, име хришћанског светитеља које је преузето из грчког језика *Georgios*: „земљорадник” (Грковић 1977: 88).

1. Приповетка са насловом *Ђурђев-дан* отвара збирку *Стари дани*, а за овај празник, везана су народна веровања вешто уткана у приповедање: „Јер ко се тада – на Ђурђев-дан, ујутру, пре сунчева изласка – окупа, биће целе године здрав ко дрен, чије лишће, тада набацано, плива на води.“ (*Ђурђев-дан* Станковић I: 124).

2. „Долази Ђурђев-дан. Домови, дућани и све зграде оките се зеленом врбом, бабе врачају; девојке стављају 'мантафе', и мати ми скупља дрен, здравац, црквено јаје, па све то меће под бокор ружа у чанак воде.” (*Увела ружа* Станковић VI: 24).

Задушница ж – „дан посвећен успомени на мртве” (Речник САНУV: 718). У *Српском рјечнику* се осим уобичајеног превода на немачки и латински језик даје и опис обичаја везаних за празник (Караџић 1935 према Расковник САНУ).

1. „Па знаш ли – кад дође задушница, дан мртвих? То је једини дан када мати намести и спреми као никад.” (*Увела ружа* Станковић I: 89).

2. „Та је задушница најважнија јер за њу веле: да се онда мртви, целе зиме до тада затворени горе, на небу, пуштају тада с неба те да онако жељни, гладни, сиђу у своје гробове и ишчекују да им тога дана њихови живи, дођу на гроб, препоју их, окаде, заките цвећем.” (*Задушница* Станковић I: 265).

Лазарица ж – „народни обичај уочи Лазареве суботе, или рано на сам дан Лазареве суботе, у којему учесници (обично девојке) иду од куће до куће певајући нарочите песме” (Речник САНУ XI: 176). У *Српском рјечнику* налазимо да су у питању обредне песме: „тако зову слијепци ону велику пјесму од кнеза Лазара и од Косовског боја” (Караџић 1935 према Расковник САНУ).

У књижевном делу у питању је недеља пред Ускрс: „Долази Лазарица. Цветна недеља пре Ускрса.” (*Газда Младен* Станковић V: 52). А празник прате и народне песме, како је то потврђено у књижевном делу: „Од обредних песама једина песма је лазаричка. Ова стара обредна песма [је] подређена ситуацији, служећи исказу животне жеље једне од јунакиња Бориног дела [Јованка из романа *Газда Младен*] пресудне за њен живот:

Што се, лудо, млад не жениш?

Што се, лудо, млад не жениш?” (Бован 1978: 126).

Митров-дан м – црквени и народни хришћански празник посвећен св. Димитрију, који пада на дан 8. новембра (Речник САНУ XII: 651). У основи облика је име *Димитрије* > *Митар* (грч. Δημήτρης, 'род земљин') (Грковић 1977: 76). Пример потврде у књижевном тексту: „И увек, обично кад би му излазио рок служења, на Митров-дану, и кад би му отац дошао да се извести о њему, мајстор би му одговарао” (*Певци* Станковић V: 143).

Ускрс м – „хришћански празник који се светкује као дан Христова ускрснућа” (Речник МС VI: 581). Немаркирани, савремени облик имена.

1. „За Божић, Ускрс по читаве дане остајала би ти код нас помажући матери.” (*Увела ружа* Станковић I: 92).

2. „Ништа, и та свађа њихова, простачко сељачко живљење по кући, никад ручкови и вечере као што треба. А особито славе, Божић и Ускрс никад непроведени, недочекивани као што је ред.” (*Тетка Злата* Станковић II: 188).

3. „Али, кад год би почели да се приближавају празници, особито слава, Ускрс, Божић, па било овамо код кћери најгоре, највећа болест, и она би све то морала да оставља и овамо кући да долази.” (*Мој земљак* Станковић II: 215).

¹⁴⁶ У Речнику МС наводе се следећи облици: Ђурђевдан и Ђурђев дан (I: 825), као и у Правопису МС (2013: 309).

4. „И њој је сада Ускрс и светао дан.” (*Коштана* Станковић IV: 29).
5. „Дођи, чедо, као код своје куће: за Божић, за Ускрс.” (*На онај свет* Станковић VI: 10).
6. „Сиротињи и људима по затворима, за време Ускрса, Божића или славе, три дана морало се слати јело и пиће.” (*Нечиста крв* Станковић III: 8).
7. „Истина, Младен, није сасвим знао тај горњи спрат, јер никада нису смели да се тамо пењу, једино о слави, Ускрсу, Божићу.” (*Газда Младен* Станковић V: 12).
8. „Ако је Божић, Ускрс, слава, зна се да ће се увече ићи код мајстора, на весеље, песму.” (*Певци* Станковић V: 194).

Ускршњи, -а, -о – У грађи је забележен и присвојни придев „који се односи на Ускрс” (Речник МС VI: 581). Пример употребе у књижевном тексту погледати под *Божићњи, -а, -о*.

5.4.3. Хагионими

Термин *хагионим*, за обележавање „имена свеца”, налазимо у раду М. Шћепановића (2003: 15). Међутим, по угледу на руску литературу, у србистици се користи и термин *агиоантропоним* који употребљавају неколики аутори (Бугајова 2015: 54; Миланов 2014: 300; Кончаревић и Радовановић 2012: 354). *Светац/светитељ* јесте „онај кога је црква после његове смрти прогласила светим због његових заслуга за веру“, као и „домаћи заштитник; крсно име, слава“ (Речник МС, под *светац*). Њима верник упућује молитву и слави их тражећи помоћ и заштиту. (Миланов 2014: 303).

У издвојеној грађи налази се седам (7) хагионима који означавају име празника, славе (*Свети арханђел Михаило*, *Свети Ђурђиц*, *Свети Илија*, *Свети Никола*), односно име манастира (*Свети Отац Прохор Пчински*, *Свети Отац*) и једно обраћање светитељки *Светој Петки*.

Свети Ђурђиц – празник посвећен Светом Ђорђу (Речник МС I: 825). „Када би почела да се приближава слава њихове куће, 'Свети Ђурђиц', онда на две недеље унапред настало би спремање.” (*Нечиста крв* Станковић III:15).

Свети Илија м – библијско име јеврејског, старозаветног пророка, које на хебрејском значи 'Јехова је мој бог' (Грковић 1977: 99). Потврда у књижевном тексту: „Ако, ако, дошао, ја! дошао свети Илија!” (*Јовча* Станковић IV: 230).

Свети арханђел Михаило – *Михаило* је библијско име. Грчко име *Michaél* преузето је од хебрејског *Mikha'él*: „сличан богу“ (Грковић 1977: 138). „Јесен дошла. Магла пада. Слана се већ с вечера хвата. Сутра је св. Арханђел Михаило, коме се не кува пшеница, јер је још жив. Слави мој теча Јован.“ (*Стари дани* Станковић I: 188). У издвојеном цитату препознајемо и народно веровање, да светитељ и даље борави међу људима, а које је писац вешто уткао у приповедање.

Свети Никола – Име хришћанског светитеља преузето је из грчког језика *Nikétes*, од *nikáo*: „победити“ (Шимундић 1988).

Помињање баш овог свеца у приповеци Б. Станковића није нимало случајно, јер је Свети Николај Мирликијски била крсна слава породице Станковић (Глишић 2015: 9), о чему и сведочи следећи цитат: 1. „Господе, Христе, Свети Никола, чудотворче, славо моја!” (*Наш Божић* Станковић I: 179).

2. „Једна [Задушница] пада у зиму, друга у лето, пред летњег св. Николу.” (*Задушница* Станковић I: 265).

Свети Отац Прохор Пчински – Име хришћанског светитеља Прохор је грчко и значи 'хоровођа' (Грковић 1977: 162). Формант *Пчински* посматраног четворочланог назива

'претрпео' је дијалекатску појаву отврдњавања назала. Име се појављује као име манастира који је овом свецу посвећен:

1. „Чак и срећан сам, што је тако било, што те нису дали за мене, те сам због тога отишао у свет, и постао ово што сам сада: ваш свештеник, ваш деда калуђер, испосник Свете Горе, намесник Светога Оца Прохора Пчинског.” (*Ташана* Станковић IV: 110).

2. „Наскоро жена умрла, брат у манастиру, Светом Оцу Прохору” (*Нечиста крв* Станковић III: 20/21).

Свети Отац – име свеца, скраћено – Светог Оца Прохора Пчињског: „Њихово село било тамо у Турској, одмах иза манастира Светога Оца.” (*Нечиста крв* Станковић III: 127). На југу Србије је овај велики светац веома слављен и поштован и довољно је да буде именован као Свети Отац да се зна да је у питању Свети Отац Прохор Пчински.

Света Петка – превод грчког имена Παρασκευή, што значи 'дан пре суботе' (Грковић 1977: 293). Пример потврде из књижевног дела: „Света Петка, Света Петка цркву гради | Господе помилуј, Господе сажалуј!” (*Ч'а Михајло* Станковић I: 314).

5.4.4. Еклисионими

Термин *еклисионими* (*екклезионими*) „имена храмова” преузет је из радова Ирине Бугајове (2015: 54), а користи се и у србистици (Кончаревић и Радовановић 2012: 355). Овај ономастички слој значајан је у књижевном делу, јер се кроз њега читавају центри духовности до које ликови веома држе. Забележили смо шест (6) еклисионима.

Србија, односно кнез Милош је у време обнове културног и духовног наслеђа у 19. веку (1835–1839) материјално помагао бројне манастире, али је и подржавао ходочашћа на света места која су се тада налазила још под турском влашћу: „Србија је у то време новцем, црквенословенским књигама, звонима, светим сасудама и другим помагала многе цркве и манастире тада под турском влашћу, као и царске лавре: Хиландар, Патријаршију, Дечане, затим манастире Јован Рилски, Јован Бигорски, Кешак, Пречисту, Прохор Пчињски и још неке друге цркве и манастире у Старој Србији, Македонији, Бугарској и на Светој Гори (Атосу). Милош је давао дозволе за калуђерске писаније по Србији, као и одобрења за одлазак српских грађана на ходочашћа у српске манастире по Турској (Дечани, Девич, Рилски манастир).” (ИСН V-1 1994: 147).

Света места, цркве и манастири имају суштински значај за чување духовности, културе и историје, како је то било од немањихког периода, што се читава и у књижевном делу: „Ти плодови које је створила српска држава и њени поданици засновани су на једној изванредној културној симбиози донесене словенске и затечене балканске традиције. У свом културном израстању она је била ослоњена на византијску цивилизацију као христјанизованог настављача величанствене античке културе, на везе с приморјем и Западом, али исто тако и на донесену словенску традицију и на удео затечених балканских старинаца, који су допринели да та култура која је доживела процват у српској држави буде потпуно саживљена и срасла с балканским тлом. Најзначајнија жаришта тога биле су цркве и манастири.” (Пешикан 1991: 337/338).

Раваница ж – Српски православни манастир из XIV века, задужбина кнеза Лазара Хребелјановића. Манастир је добио име по реци Раваници на којој је саграђен: „намастир на тој ријеци” (Карацић 1935 према Расковник САНУ).¹⁴⁷

Потврда у књижевном тексту: „Беше богатих старих икона, сребрно кандило; слике Божјег Суда, Јерусалима, Пећи, Раванице, у златним оквирима и то почађале, плесниве, са оштрим, првобитним цртежима...” (*Увела ружа* Станковић I: 85).

¹⁴⁷ О оснивачкој повељи манастира Раванице в. Лома 2004б: 462.

Рил/Рилски манастир м – Православни манастир Светог Јована Рилског у данашњој Бугарској, на планини Рила (нема у Караџић 1935, ни у Елезовић 1998; нема у Речнику СЈ). Од значаја је податак да је манастир изградио Хреља Охмућевић, српски властелин из XIV века који је у епској поезији познат као Реља Крилатица побратим Марка Краљевића, за време владавине цара Душана 1333. године (Стојановић 1923: 6).

1. „У углу собе је мањи иконостас са запаљеним кандилом, опкољен сребрним и златним хаџијским јерусалимским иконама и конама из Свете Горе, Рила, Пећи.” (Коштана Станковић IV: 9).

2. „Знао је [Младен] само да су тамо, у собама [на другом спрату куће], најскупљи пиротски ћилими, сребрни зарфови за шоље, кондири, иконе из Рила, Пећи, Свете Горе, да једино тамо баба иде, намешта, спрема” (Газда Младен Станковић V: 12).

3. „Собе је раскошно искитио [хаџи-Трифун] најскупоценијим ћилимима, и старим и скупим сликама из Пећи, Свете Горе и Рила” (Нечиста крв Станковић III: 8).

Саборна црква ж – под одредницом *саборна црква* Вук Караџић у *Српском рјечнику* даје само превод на немачки и латински језик. У Речнику МС под одредницом *саборни* ’који се односи на сабор’, под изразима налазимо синтагму *саборна црква* која означава ’главну столну цркву’ (Речник МС V: 598).

У делу налазимо да се именом *Саборна црква* означава и београдска и врањска:

1. Саборна црква у Београду посвећена је Светом Арханђелу Михаилу и помиње се у једној приповеци: „Стан им је био близу Саборне цркве.” (Печал Станковић VI: 119).

2. Саборна црква у Врању: „На врањанској Саборној Цркви удара звоно јутрење.” (Ташана Станковић IV: 175).

Свети Гроб м – Црква Светог Гроба, односно Црква Христовог Васкрсења на брду Голгота у Јерусалиму. Потврду налазимо у *Божјим људима*: „Мајка му, некада у своје доба прва, чувена лепотица, а после хаџика, која је с оцем му чак и на Свети Гроб ишла.” (XVII Станковић I: 319).

Света Гора ж – Гора Атос (Караџић 1935 према Расковник САНУ). Двочлани топоним од придева *Свети* и именице *гора*, којим се означава „заједница манастира (‘монашка република’)” (Правопис МС: 61) на планини Атос на истоименом полуострву у Грчкој.

Врло је стара веза Србије и Свете Горе, још од немањихког периода, и значајна је културно, духовно и стратешки: „Многобројни светогорски поседи широм српске државе били су од изванредног културног значаја, осигуравајући не само економску моћ Хиландара него и непосредне везе и комуникацију српских крајева са Светом гором, а преко ње и везе с другим словенским гранама, као и ослонац на грчку културу” (Пешикан 1991: 331).

1. „У углу собе је мањи иконостас са запаљеним кандилом, опкољен сребрним и златним хаџијским јерусалимским иконама и иконама из Свете Горе, Рила, Пећи.” (Коштана Станковић IV: 9).

2. „Знао је [Младен] само да су тамо, у собама [на другом спрату куће], најскупљи пиротски ћилими, сребрни зарфови за шоље, кондири, иконе из Рила, Пећи, Свете Горе, да једино тамо баба иде, намешта, спрема” (Газда Младен Станковић V: 12).

3. „Собе је раскошно искитио [хаџи-Трифун] најскупоценијим ћилимима, и старим и скупим сликама из Пећи, Свете Горе и Рила” (Нечиста крв Станковић III: 8).

4. „Чак и срећан сам, што је тако било, што те нису дали за мене, те сам због тога отишао у свет, и постао ово што сам сада: ваш свештеник, ваш деда калуђер, испосник Свете Горе, намесник Светога Оца Прохора Пчинског.” (Ташана Станковић IV: 110).

Христов гроб м – Црква Гроба Исуса Христа у Јерусалиму: „И ма где, било у соби да је, било напољу, увек огрнут колијом [хаџи Риста], увек с бројаницама са Христово гроба.” (*Певци Станковић V: 179*).

5.4.5. Иконими

Термин *иконими* користи се за „имена икона” у руској литератури, а посредством ње и у српској (Бугајова 2015: 54; Миланов 2014: 300). Будући да је у основи термина реч икона, излажемо и њену дефиницију: „Икона јесте света слика која симболизује Исуса Христа, Богородицу, св. Тројицу, свеце, анђеле, као и сценске ликове и израђена је обично на дрвеној или лименој подлози. Икона представља визуелно саопштавање невидљиве божанске стварности и једно од средстава за постизање циља спасења [...] У ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ ПРАВОСЛАВЉА наводи се да су ликови и догађаји на иконама који симболишу небеске ликове и догађаје строго прописани и стандардизовани по православном учењу, а иконографија подлеже и законима ликовног и уметничког стваралаштва” (Миланов 2014: 308). У нашој грађи смо забележили два иконима.

Божји Суд м – „по религиозном веровању казна којом бог кажњава за почињене грехове” (Речник МС VI: 61). У књижевном делу се помиње као представа на икони: „Беше богатих старих икона, сребрно кандило; слике Божјег Суда, Јерусалима, Пећи, Раванице, у златним оквирима и то почађале, плесниве, са оштрим, првобитним цртежима...” (*Увела ружа Станковић I: 85*).

Страшни Суд м – „по религијском веровању божји суд људима до кога ће доћи кад наступи крај света” (Речник МС VI: 61). У питању је представа на икони: „Тада први пут у животу, тако пред дверима, у средини цркве, осети она [Софка] целу цркву око себе, сву њену ширину, висину, особито њене високе сводове као чак у небо, са почађавелим тамним сликама, све из Страшнога Суда.” (*Нечиста крв Станковић III: 175*).

5.4.6. Библијски топоним

Наталија Јаблоновскаја испитује библеизме у делу руског писца Ивана Буњина. Термин *библеизам* користи да означи цитате из Библије: „многочисленные цитаты из Библии, реминисценции и аллюзии, встречающиеся в произведениях писателей” (Јаблоновскаја 2013: 322). У делу Буњина она издваја *библеизме-топониме* какав је на пример *Вавилон*, који има фигуративно значење града који је од најчудеснијег и најмногљуднијег опустео и постао развалина: „библеизмы-топонимы, функционирующие в образном переосмыслении: Вавилон (город чудес, многолюднейший из всех, – золотой город, слава царств, красота Халдеи, который, согласно пророческим предсказаниям, сделался грудой развалин, жилищем шакалов, ужасом и посмеянием – городом без жителей” (Јаблоновскаја 2013: 326). У србистици се овај термин не користи, али у нашем корпусу издвајамо управо појаву једног библеизма-топонима који је употребљен у метафоричном значењу. Као терминолошко решење изабрана је описна синтагма – *библијски топоним*.¹⁴⁸

Голгота ж – „брежуљак код Јерусалима на којем је, по хришћанском веровању, био разапет Христос”. *Голгота* значи „лобања”, а назив светом месту је додељен према изгледу места: „Название Голгофы дано сему свящ. месту, вероятно, по сходству означенной

¹⁴⁸ У литератури проналазимо термин *библионими* којим су означена имена писаних дела (Ђуровић и Петковић 2012: 4).

местности с формою черепа, или потому, что здесь часто были видимы черепа казненных преступников; по преданию же Церкви, здесь погребен Адам.”¹⁴⁹

У књижевном тексту топоним је употребљен у секундарном, метафоричном значењу „патња, невоља, страдање, мучеништво” (Речник САНУ III: 430): „Њој [Сурдулици] је била судбина доделила и да понесе велики крст мучеништва и да постане друга Голгота, костурница и гробница Срба, побијених и закланих не од непријатеља већ од зверова и измета човечјег рода.” (Сурдулица Станковић VI: 40).

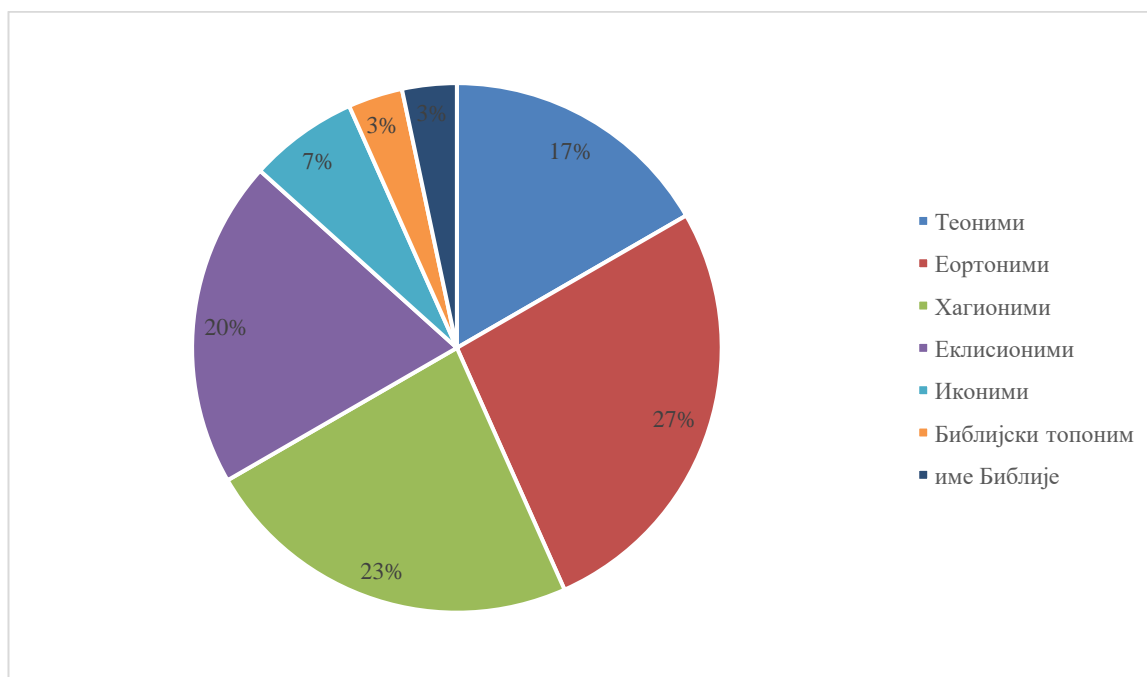
5.4.7. Библионим

У доступној литератури налазимо термин *библионим* који наткриљује „имена писаних дела” (Ђуровић и Петковић 2012: 4, фуснота 7). У питању је библионим из религијске сфере – само име Библије – Стари Завет.

Стари Завет м – дохришћански део Библије, који признају и мојсијевци и хришћани (Речник САНУ V: 556). У књижевном тексту лик газда Младена из истоименог романа посвећено чита Библију чиме смирује надлазећа сећања и страсти: „И чим то дође, чим почне таква усамљена ноћ да се предсказује, да је осећа, одмах се диже, пали свећу, пушта капке и затвара прозоре. И према свећи, с наочарима, с бројаницама, нагнут над књигом, чита увек Стари Завет.” (Газда Младен Станковић V: 112).

5.4.8. Статистички преглед имена из области религије и утицај дијалекта на религијску лексику

Илустрација 9: Статистички преглед имена из области религије

Врло разноврсна религијска лексика (в. **Илустрацију 9**) сведочи о истанчаном духовном животу ликова. То је значајан податак, јер упућује на начин живота који је утврђен у вери и њој траје. Нека имена из религијске сфере налазе се и у насловима приповедака.

¹⁴⁹ Цитат преузет са он-лајн *Речника библијских термина* на руском језику – одредница *Голгофа* (<http://allbible.info/searchdict/#!/prettyPhotoframes/0/> стање: 17. фебруар 2020. године) (Електронски извор 3).

Тако истакнуто место није необично, јер је верски живот важан оквир у којем бораве ликови и у којем се радња дела одвија.

На језичком плану примећујемо да се посматрана властита имена у већини случајева слажу са стандардним облицима. Али се може уочити утицај дијалекта у одређеним елементима, превасходно на фонетском и лексичком плану.

На фонетском плану издвајамо дијалектизован облик *Пчински* (у хагиониму *Свети Прохор Пчински*), у којем се уочава отврдњавање назала, према стандарднојезичком *Пчињски*.

На лексичком плану истичемо неколико појава:

1. Употреба архаичног облика имена празника *Воскресеније* које је црквенословенски облик имена празника Васкрс (Речник САНУ II: 787). У питању је велики празник, који својом симболиком – победа живота над смрћу – има значајно место у мотивској структури дела, и занимљива је појава да се архаични облик употребљава у дијалогу у дијалекатском говору Митке у драми *Коштана* и тиме доприноси експресивности у односу на стилски немаркиран облик *Васкрс/Ускрс*. На фонетском плану у посматраном облику бележимо следећу промену: вокално *p* дало је рефлекс *pe*.

2. Употреба теонима у покрајинским изразима (*назвати Бога*);

3. Уместо пуног назива хагионима *Свети Отац Прохор Пчински* налазимо скраћену форму без антропонима – *Свети Отац*. Будући да је на југу Србије овај велики светац веома много слављен и поштован, довољно је да буде именован само као *Свети Отац* да се зна да је у питању *Свети Отац Прохор Пчињски*, што је, сасвим је извесно, из народног говора у свој књижевни текст унео писац.

4. Такође, у вези са појединим властитим именима уочавамо спону са народним обичајима, веровањима, предањима и са усменим стваралаштвом: народне обредне песме везане за празник (в. *Лазарица*); народно предање (в. св. *Архангел Михаило* – „не кува се пшеница, јер је још жив”).

Стилски је врло занимљива појава поновљених описа у различитим делима, као формулативност која постоји у усменом стваралаштву. У питању су описи у којима се појављују, као стајаће место, имена манастира *Пећ*, *Света Гора*, *Рила*: „и старим и скупим сликама из *Пећи, Свете Горе и Рила*” (*Нечиста крв* Станковић III: 8); „опкољен сребрним и златним хаџијским јерусалимским иконама и иконама из *Свете Горе, Рила, Пећи*.” (*Коштана* Станковић IV: 9); „иконе из *Рила, Пећи, Свете Горе*” (*Газда Младен* Станковић V: 12).

Примећујемо сличне описе у различитим делима, у два романа, у драми. Управо кључна света места за српски православни простор служе да се укаже на врело верујућег партијархалног, породичног живота ликова у делима Борисава Станковића. Такав стилски поступак, готово истоветни описи у различитим делима, већ је препознао Новица Петковић у вези са придевима: „истоврсним се придевима, по правилу, и у другим Станковићевим делима описује простор кад се у њему лик лагодно осећа, смирује” (Петковић 1988: 111).

У народној поезији позната су „стајаћа места”, а нешто слично томе код Б. Станковића постоје устаљени описи: описи угледног старца (Хаџи Трифуна и старог Василија у *Коштани*); описи богатих соба старих врањских кућа (*Коштана*, *Нечиста крв*, *Газда Младен*); устаљени описи у представљању душевних стања: спољашњим сликањем даје унутрашње збивање (у вези са одећом при чему се понавља реч чакшири (да се не би приметило да бежи... тобож исправљајући изгужване чакшире, Старац...дотериво појас, чакшире и чистио се) (Пешић 1978: 118/119). „Поновљени сижеи, или њихови делови, устаљени, неке врсте формулоидни елементи, чешћи у делима Б. Станковића у којима обрађује врањску тематику, представљају врло карактеристичне одлике његовог књижевног поступка, којим свеобухватно и упечатљиво слика средину и атмосферу јунака својих дела.” (Пешић 1978: 120).

У могућој пишчевој намери проналазимо могући одговор за однос бројнијих стандарднојезичких облика и слабог утицаја дијалекта у именима из религијске сфере. Писац је, врло вероватно, пажљиво уносио у књижевни текст религијску ономастичку лексику, тежећи да је приближи стандарду. Мада је верски живот део свакодневице и прожима све друштвене слојеве у делу, ипак представља једну узвишену побожност којој на језичком плану одговара стандарднојезички израз.

5.5. Имена из области друштвеног живота

5.5.1. Ергоними

Термин *ергоним* користи се за означавање имена различитих институција: „Ергоним – разряд онима. Собственное имя делового объединения людей, в том числе союза, организации, учреждения, корпорации, предприятия, общества, заведения, кружка” (Подольскаја 1988: 151).

Ергонимима се означавају материјални објекти и простори и представљају јединице вишег реда, тј. не подразумевају и оно што се у тим објектима налази: „Ергоними као имена предузећа, институција, удружења, организација, авио и телевизијских компанија, представљају групу онима који за денотат имају неки материјални објекат (заједно са *хремотонимима* – именима ствари и предмета и *порејонимима* – именима превозних средстава), док на другој страни стоје оними који за денотат имају нематеријалне објекте. За ергониме је карактеристично и то да се денотат појављује као јединица вишег степена, а не као скуп запослених или као објекат, простор у коме се они налазе.” (Ђуровић и Петковић 2012: 4).¹⁵⁰

У нашој грађи забележили смо имена образовних институција, имена предузећа, имена политичких организација, и једно име војног одреда. Од укупно девет ергонима, пет су двочлани називи, а четири једночлани. Ергоними какви су *Велика школа*, *Одбор*, *Омладина* и др. представљају историзме, јер више не постоје и везују се за одређени период у историји.

5.5.1.1. Имена образовних установа

Богословија ж – богословска школа. У Београду је основана Богословија или Богословска Школа 1810. године (Речник САНУ II: 7). Именица је изведена суфиксом *-ија* и има значење „зграде, седишта или установе” (Клајн 2003: 66).

Пример потврде у књижевном тексту: „А и ко би се усудио да иде чак и тамо, у Београд, знало се да иде или у Богословију или у оне кратке земљомерске и телеграфске курсеве.” (*Мој земљак* Станковић II: 205).

Велика школа ж – У Београду је 1808. године основана Велика школа (Речник САНУ II: 7). Примери потврде у књижевном тексту:

1. „И какав је био [Јовото] у гимназији такав остаде и даље, на Великој школи.” (*Јовото* Станковић II: 230)

2. „И зато је једва чекала да сврши гимназију и дође, ступи на Велику школу, где ће је сигурно наћи *он* и она њега.” (*Печал* Станковић VI: 119).

Поштанско-телеграфска школа ж – „Да би њен долазак колико толико оправдали, уписали је у тек отворену Поштанско-телеграфску школу и од тада је Јовото пратио од куће да школе” (*Јовото* Станковић II: 239).

Универзитет м – Универзитет у Београду – „највиша научна и школска установа (подељена на факултете) за проучавање научних дисциплина и за образовање високостручних кадрова, свеучилиште.” (Речник МС VI: 526).

Пример потврде из књижевног текста: „Предајеш ђацима тако топло, одушевљено, као да си на Универзитету” (*Наступ* Станковић VI: 51).

¹⁵⁰ У свом истраживању ауторке испитују савремене ергониме и њихов актуелан начин творбе префиксоидима. У нашем корпусу нема таквих ергонима, али је истраживање драгоцено, јер је посвећено ономастичком слоју о којем нема много радова ни студија.

5.5.1.2. Имена предузећа

Железничка дирекција ж – „И док су његови [Јовотови] станови били понајвише влажне собе ... али зато са пуно партаја од госпoде, већином практиканата и дисјурниста из Железничке дирекције” (*Јовото* Станковић II: 230).

Црвени Крст м – „међународна организација за указивање помоћи онима који су страдали у рату или од елементарних непогода” (Речник МС VI: 812). У Речнику МС је другачије правописно решење: *Црвени крст*.

Потврда у књижевном тексту: „Писмо које је добила од Црвеног Крста: како је њен или муж, син, брат жив и здрав. – Не бој се за крст што је у њему, јер то је црвени крст, и где стоји црвени крст то је добро. Добро доноси црвени крст. Црни крст и црни оквир није добар.” (*Црвени Крст* Станковић II: 267).

5.5.1.3. Имена политичких организација

Одбор м – партијски општински одбор, као део *Главног одбора за ослобођење и уједињење српско*, скраћено Одбор, основан 70-их година XIX века (в. Стојанчевић 1998: 71).

У књижевном тексту се употребљава само скраћени облик: „Уредним прибирањем претплате за главни партијски лист, приређивањем забава и шиљањем прилога потисну [Госпо'н Таса] све у Одбору.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 250).

Омладина ж – Врло вероватно да је у питању организација *Уједињена омладина српска* (скраћено *Омладина*) основана 1866. године са циљем да се покрене ослобађање српских земаља: „Омладина је – вођена од Светозара Милетића, Светозара и Јеврема Марковића, Васе Пелагића, Петра Матановића, Ђоке Влајковића, Лазе Костића и многих других националних и социјалних револуционара – тражила да Србија започне ратовање и тако помогне устанке Јужних Словена у Босни, Херцеговини, Старој Србији, Бугарској и другим крајевима.” (Стојанчевић 1998: 71).

У књижевном тексту се употребљава само скраћени облик: „Помоћу тог свог секретарства, дакле као представник Омладине он [Госпо'н Таса] је ушао у партијски орган и чим је тамо ушао отуда више није избијао.” (*Госпо'н Таса* Станковић II: 247).

5.5.1.4. Име војног одреда

Моравска дивизија ж – Једна од дивизија (Шумадијска, Дринска, Дунавска, Тимочка и Моравска) које су постојале у Србији до друге деценије XX века, па потом и као део војске Краљевине Србије након Првог светског рата.

Занимљив је цитат који налазимо на почетку приповетке, у епистоларној форми, као ратни извештај сина војника својој породици: „Драги отац! Ослободисмо Косово и сада идем за Битољ. Поздрављам вас све. А највише моје вочиће, па жену Стамену, децу и све остале, који питају за мене. Твој син: Светозар Стојановић, редов прве чете, трећег батаљона, првог пука Моравске дивизије.” (*Његова Белка* Станковић II: 275).

Преглед ергонима показује присуство стандарднојезичких облика, без уплива дијалекта. Међутим, специфично је то што су, у већини примера, употребљени скраћени облици званичних назива. Они упућују на актуелни политичко-друштвени оквир и писац је сматрао да су довољно прецизно локализовани појмови и са скраћеним називом. Присуство ергонима указује на важност историјске подлоге у књижевном делу.

5.5.2. Хрононим

Термин *хрононим* употребљен је да означи име историјског догађаја. Н. Подолскаја га дефинише на следећи начин: „властито име историјски значајног дела времена” (1988: 147). У србистичким ономастичким истраживањима користи се у значењу „име временског одсека” (Ђуровић и Петковић 2012: 4, фуснота 7). У питању је врло значајан датум у историји Врања – ослобођење од турске власти – и јавља се као важан историјски тренутак. У књижевном стваралаштву писца се око тог догађаја одиграва радња многих дела.

Ослобођење с – Име историјског догађаја – Ослобођење Врања од турске власти – 31. јануара 1878. године. Апелативна именица *ослобођење* („стицање слободе”, Речник МС IV: 214) пише се великим словом као део имена историјског догађаја, у чему примећујемо процес (хрон-)онимизације апелативне лексике.

Торжествени и историјски веома важан догађај за Врање, ослобођење од турске власти, Р. Љушић истиче као најзначајнији датум у повесници града: „Ево у чему је трагична судбина овог града и наше државе. Врање се помиње први пут 1093. године и припадало је Византији, Бугарској и Србији. Пало је под Турке 1427. а ослобођено је тек 1878. године, на данашњи дан [31. јануара]. Оно је било у саставу српске државе, потом југословенске, око 359 година, а у турском ропству 451 годину. Робовање је трајало скоро читав век дуже од слободе.” (Љушић 1998: 262).

1. „Нарочито да прича Ослобођење, припреме, ноћи пуне стрепње и страха; претње Турака, спрмање њихово, да се, – када одведу своје, – врате и све њих овамо под нож метну; затим, како се преоблаче мушки у женско, и женске у мушко одело; па сам дан Ослобођења: са које је стране, са којег брега, тачно у које је доба ноћи први, братски, слатки, мили топ грокнуо!” (*Стари Василије* Станковић II: 107).

2. Међутим, у неким делима је име историјског догађаја забележено малим словом: „Почетак ослобођења. Пред рат. Цркву почели и по други пут да дижу. Први пут је разорили Арнаути и остали Турци кад видели колика висока и велелепна црква почела да се диже.” (*Божји људи* Станковић I: 326).

У роману *Газда Младен* описано је ослобођење из угла протагонисте (114–119): „Па када чује да нада сву грмљавину одјекне хука каквог силног топа, он као да је распознавао, уверен је био да је то српски топ и, пошто је био сам, загрцнуо би се бришући сузе: – Слатки мој топ! Муцао је и тепао му као своме чеду рођеноме...” (*Газда Младен* Станковић V: 118).

5.5.3. Контекстуална властита имена

У руској литератури налазимо термин *контекстуална властита имена*: у питању су апелативи који су процесом онимизације постали властита имена и пишу се великим почетним словом. Називају се контекстуалним именима, јер је такву лексику писац посебно издвојио бележећи је великим словом у одређеном контексту: „контекстуальные имена собственные, что связано, например, с переводом писателем обыденных понятий в разряд высоких и вечных, лично значимых... Контекстуальные имена собственные – это нарицательные имена существительные, словосочетания с такими существительными, субстантивированные имена прилагательные, перешедшие в художественном тексте вследствие процесса онимизации в разряд собственных, пишущиеся с заглавной буквы” (Пронченко 2015: 5).

У србистичкој литератури имена као што су: *Сиротиња* и *Голотиња*, Драган Лилић означава као персонификована имена (Лилић 2009: 96). Ипак из контекста је јасно да оними у нашој грађи нису употребљени као персонификовани, већ се пишу великим словом зато што се значење исказано апелативом сматра за високу вредност: *Историја*, *Право*, *Литература*, и зато смо се одлучили за термин *контекстуална властита имена*.

У нашој грађи забележили смо четири таква имена, од који се три налазе у истом тексту и у истој реченици и означавају друштвено-хуманистичке области.

Историја ж – „наука која истражује и проучава прошлост; наука о развоју људског друштва, посвест” (Речник МС II: 527). „Ма да је осећао наклоности према Историји и Литератури ипак се је уписао [Госпо'н Таса] на Права.” (Госпо'н Таса Станковић II: 243).

Литаратура ж – погледати пример потврде под **Историја**. „Сва књижевна дела једног народа, једне епохе или целог човечанства” (Речник МС III: 217).

Права с мн. – погледати пример потврде под **Историја**. Употребљено у секундарном значењу: „правненауке” (Речник МС IV: 843; Речник СЈ: 995). У тексту стоји облик *Права* у конструкцији уписати се на + акузатив множине (Речник МС VI: 542, под *уписати се*). Једнојезични описни речници бележе само облик једнине у значењу ’правне науке’ (*студирати право*, Речник СЈ: 995), а у књижевном делу је употребљен облик множине.

Слободија ж – У фигуративном значењу је „слободна земља” (Речник МС V: 860). У књижевном тексту је лексема употребљена у ироничном значењу, које је остварено пејоративним суфиксом *-ија* (в. Клајн 2003: 67): „Ја! Србија, Слободија! Када се газда Арса напије и пушке баца, – развесели се; а када Стеван ларму прави – и у апс!” (Стеван Чукља Станковић II: 89).

5.5.4. Хремотоними из области човековог стваралаштва – артионими

Н. Подољскаја издваја термин *артионим* за именовање дела примењене уметности: „Вид идеонима. Имя собственное (название) произведения изобразительного искусства (живописи, графики, пластики)” (Подољскаја 1988: 38). Термин је из руске литературе преузет и у србистичким истраживањима (в. Ђуровић и Петковић 2012: 4). Управо овакве ониме Н. Богдановић је класификовао као *литерарне*: „Један број имена преузет је из литерарне сфере, из народних прича, песама, предања, како би се омогућила асоцијативна веза са традицијом из које долазе. Таква имена овде означавамо као *лит(ерарна)*.” (2009г: 108).

У нашем корпусу издвојили смо неколико оваквих имена: једно је лично женско име из књижевног дела, а остало су имена песама. У тексту оваква имена су обележена наводницима. Занимљиво је да смо у *Коштани* забележили само два наслова песама, јер је у питању *Комад из врањског живота са певањем*. Мали број самих наслова/имена песама се објашњава тиме што се на песме у тексту не упућује насловом већ описом садржаја и показном заменицом *она (певај ону песму о...)*.

„Геновева” ж – „– Да, да – шапташе он тарући прашину са једне књиге. – Из ове Геновеве први пут сам читао, срицао.” (*Тајни болови* Станковић II: 8).

У питању је драма о Сигфриду и Геновеви, дело које је представљало пре свега женску литературу: „наше Српкиње радо читају и слушају, па уз то и погдекоју сузу пусте” (Балугџић 1852: III). Дакле, *Геновева* је женско лично име. У *Етимологијском рјечнику* Петра Скока не налазимо тумачење имена *Геновева*, али проналазимо облик *Genova* под *džanovica*, а што је „vrsta smokve” (ЕРХСЈ I: 470).

„Жал за младост” – У реплици Митке јавља се наслов песме, а уједно је то и лајтмотив драме: „Пој Жал за младост... За моју слатку младост, што ми тако у ништо отиде, и брго остави. Пој и викај гу. Моли гу, нека ми се само још једанпут врне, дође, да гу само још једанпут осетим, помиришем... Ах!” (*Коштана* Станковић IV: 60).

„Насред села шарена чесма, бистра вода” – У реплици хаџи Томе проналазимо наслов песме коју тражи да му Коштана пева: „Де, кћери, де још ону: ’Насред села шарена чесма, бистра вода’... Ох, камо је сада, да ми она, бистра, росна, свежа капне на ово моје старо, старо већ самртно чело...” (Коштана Станковић IV: 51).

„Санта Лучија” – Двочлани назив песме у форми прилагођеној српском језику из италијанског; од придева женског рода *Света: Санта* и женског личног имена *Лучија*: „Lat. Lucius, Lucia, tal. Lucio” (ЕРХСЈ II: 323; Правопис МС: 196). Потврда у књижевном тексту: „Разговетно чује речи песме ’Санта Лучија’, коју певаху у кафани спроћу његова стана.” (Наступ Станковић VI: 88).

Геновева и *Санта Лучија* су артионими у чијој су основи женски антропоними несловенског порекла и припадају културном обрасцу западне провинцијенције. У књижевном делу се јављају у оним сегментима који се тичу велеградског живота, у Београду и у Паризу, далеко од патријархалног Враћа.

Жал за младост стилски је обојен оним, на лексичком плану, захваљујући именици *жал* која се везује за песнички језик (в. Речник СЈ 2011: 365).

5.5.4.1. Именослов у песмама у књижевном делу

У народним песмама открива се богати именослов. У песмама је највише женских имена, јер је честа тема патња за вољеном драгом, опевање њене лепоте, забрањена љубав итд., али налазимо и мушка имена, као и примере онима из топонимске категорије.

Песме старог Враћа представљају део нематеријалног културног наслеђа Србије: „Традиционалне градске песме које су настале и које се певају у Враћу, у *acappella* и у вокално-инструменталним аранжманима. Имају очуван континуитет живота у граду Враћу од друге половине XIX века до данас, а посебно место међу њима имају оне чији се садржај односи на конкретна места, личности и догађаје у самом граду. Мелодијску линију одликује покретљивост, склоност ка наглим, али нежним скоковима и суптилна орнаментика. Метро-ритмичку основу чине равномерни и мешовити тактови и ритам *rubato*. Естетски императив је суптилност певачевог гласа и преданост садржају песме, уз високе моралне назоре које певач произноси као личност. Ова извођачка пракса развијена је међу бројним музичарима, павачима и инструменталистима на подручју Враћа, граду на југу Србије.”¹⁵¹

Песме налазимо у драмама *Коштана* и *Ташана*, које су и насловљене као *Комад из враћског живота с певањем*, па је очекиван велики број потврда из тих дела, мада песме налазимо и у роману *Нечиста крв* и у појединим приповеткама.

Значај истицања структуре именослова у песмама је зато што за неке ониме потврду налазимо само у песми, када се јави у књижевном делу.

1. Женска имена која се јављају само у песмама:

Ванка – „Пошла Ванка на воду – | И ергени то њума” (*Коштана* Станковић IV: 311);

Ђурђа – „Сум шетал, мори Ђурђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44);

Катаринче – „Катаринче, девојче, | Ајде да се земаме” (*Ташана* Станковић IV: 119);

Катинка – „Катинку грло болело, | Катинке, лепа девојке” (*Коштана* Станковић IV: 31);

Мирјана – „Мирјано, ој Мирјано, | Имаш русе косе, Мирјано!” (*Коштана* Станковић IV: 27);

Шана – „Шано душо, Шано, отвори ми врата, | Отвори ми, Шано, врата, да ти дам дуката” (*Коштана* Станковић IV: 10).

¹⁵¹ Преузето са сајта *Нематеријално културно наслеђе Србије* (Министарство културе и информисања РС и Етнографски музеј Србије): <http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/vranjska-gradska-pesma> (сајту приступљено 13. 1. 2020. године) (Електронски извор 1).

Али и женска имена за која налазимо потврду и ван песама:

Васка – „Бог убио, Васке, мори, твоју стару нану” (*Коштана* Станковић IV: 32);

Лена – „Шта си, Лено, | на големо?” (*Коштана (Драме)*, 305).

Ленче – „Отвори ми, бело Ленче, | Вратанца, вратанца” (*Коштана* Станковић IV: 60).

Стамена – „– Стамено, мори Стамено, | Стамено, кито пролетња” (*Коштана* Станковић IV: 40);

Стојанка – „Ко да ти љуби танку Стојанку?” (*Ташана* Станковић IV: 156); „Стојанке, бела врањанке!” (*Коштана* Станковић IV: 43);

Стојна – „Весело, Стојно, мори весело!” (*Ташана* Станковић IV: 172).

2. Мушка имена:

Стојан – „– Стојане, море Стојане, Где се је чуло, разбрало, Брат сестру море да зема?” (*Коштана* Станковић IV: 40).

Јован – (*Коштана* Станковић IV: 26);

Тома – „Ти ми врата не отвори, | Мила даскалице ... | Тома-Хаџи даскалов” (*Коштана* Станковић IV: 53).

Митка – „Ни једну Митки не давам, | Јербо је Митка бекрија” (*Коштана* Станковић IV: 61).

3. Мушка имена оријенталног порекла која се јављају само у песмама:

Абдул-Ћерим – „Море, враћај коња, Абдул-Ћерим аго”¹⁵² (*Коштана* Станковић IV: 50);

Кара-Мустафа – „Болан ми лежи Кара-Мустафа, болан ми лежи, хоће да умре” (*Ташана* Станковић IV: 156);

Мемет – „Мемете, море, Мемете, | Три села викав на тебе” (*Ташана* Станковић IV: 178).

Скендер-бег – „Пусти друми затворени | Од Румелије, | Скендер-бег их затворио” (*Коштана* Станковић IV: 320).

4. Име историјске личности, славног Вељка Петровића помиње се само у песми:

Хајдук-Вељко (*Ташана* Станковић IV: 156).

5. Неки топоними се јављају само у песмама:

Вардар – „Крај Вардар ми стајаше, | Т’нке пушке фрљаше” (*Коштана* Станковић IV: 24);

Маћедонија – „Сум шетал, мори Ђурђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44);

Румелија – „Пусти друми затворени | Од Румелије, | Скендер-бег их затворио” (*Коштана* Станковић IV: 320).

Турско и Каурско – „Како тебе, Дуде, нигде нема, Ни у Турско, мори, ни Каурско” (*Коштана* Станковић IV: 40).

Осим у песми налазимо потврду и на другим местима за топоним **Стара Србија** – „Сум шетал, мори Ђурђо, по Стара Србија, | По Србија и по Маћедонија” (*Коштана* Станковић IV: 44).

Статистички преглед имена која се јављају само у песми је следећи: шест женских антропонима, пет мушких антропонима, пет топонима. Структуру антропонима чине углавном хипокористични облици.

---

¹⁵² Легенда каже: „U vreme Karađorđa živeo je u Vranju Abdul-Ćerim aga, poznati bekrija i pustahija. Polazeći jednom iz Vranja za Niš, konačio je u Grdeličkoj klisuri, u hanu prisnem u Stamene. Znajući za pripremu ustanka u Nišu, ona ga je odvrćala od tog puta, izbegavajući da mu otvoreno kaže razlog te njene brige. Pri polasku doviknula mu je: 'More, vrćaj konja, Abdul-Ćerim ago, pišman će da bidneš!' More, ne go vrćam, da znam da poginem, bre!' – odgovori aga.” (преузето са сајта http://www.kodkicosa.com/more_vrcaj_konja.htm страници приступљено 17. 1. 2020. године) (Електронски извор 2).

У складу са тематиком песама, љубавном патњом и дозивањем, сва женска имена се у песмама јављају у вокативу и то у облику који је карактеристичан за југоисточно дијалекатско подручје српског језика: *Ђурђо, Катаринче, Катинке, Мирјано; Васке, Лено, Ленче*. У примерима примећујемо следеће обрасце (в. Марковић 1997: 89):

1) од именица женског рода на *-а*, јавља се вокатив на *-о*: *Ђурђа > Ђурђо, Мирјана > Мирјано, Лена > Лено*.

2) од именица женског рода на *-ка*, јавља се вокатив на *-е*: *Васка > Васке, Ленка > Ленче* (са палатализацијом сугласника).

5.5.5. Главна језичкостилска обележја имена из области друштвеног живота

Имена из области друштвеног живота карактеришу стандарднојезички облици (нпр. *Црвени Крст, Железничка дирекција, Богословија, Велика школа, Поштанско-телеграфска школа, Моравска дивизија* итд.). Присуство овог ономастичког слоја указује на важност културно-друштвено-историјских околности које су подлога књижевног дела.

Ергоними и хрононим не наводе се у пуном, званичном облику, већ, најчешће, у скраћеној форми (нпр. *Омладина, Одбор, Универзитет, Ослобођење* итд.). Употреба оваквих облика оправдана је из угла времена када су дела настајала, јер су ти оними означавали оно што је добро познато, актуелно за оно доба (о актуелности сведочи ауторски коментар: „тек отворена ... школа”). Из савремене перспективе, на лексичком плану, забележени су поједини историзми, јер неке од установа које су онда постојале не постоје данас, односно постоје у измењеном облику (нпр. *Велика школа, Одбор, Омладина*).

На творбеном плану уочен је процес (ерг-, хрон-) онимизације апелативне лексике (*црвени, крст > Црвени Крст, омладина > Омладина, одбор > Одбор; историја > Историја, литература > Литература, право > Право* итд.). Апелативне именице улазе у састав званичног назива неке институције. Када се тај назив скрати, именица општег значења замењује пун облик и служи да означи појам, па се зато бележи великим почетним словом и у томе препознајемо онимизацију (нпр. *Уједињена омладина српска > Омладина*).

У класи артионима, литерарних онима, кроз порекло антропонима који је у основи можемо закључити из које културне сфере делују: *Геновева* и *Санта Лучија* представљају незнатан утицај западноевропске литературе и уметности. А *Жал за младост*, као српска народна песма, лајтмотив је драме *Коштана* и налази се у средишту карактеризације лика Митке. Писац је, сасвим је извесно, свесно уносио у књижевно дело оваква властита имена као одраз сопствених афинитета, али и као посматрач импресија људи из свог окружења.

Дакле, након структурног прегледа ономастичких слојева, можемо рећи да су дијалекатске црте у ономастичким слојевима уочене на свим језичким нивоима (на фонетском, морфолошком, нарочито на творбеном плану, на синтаксичком и на лексичком нивоу), а као илустрацију изнећемо сажети, систематизовани приказ у Табели 4.

Табела 4: Дијалекатска подлога ономастичких слојева и неке специфичне језикостилске одлике именослова у делу Борисава Станковића

	1. Антропонимске категије	2. (Микро)Топонимске категије	3. Зоонимија	4. Имена из религијске сфере	5. Имена из области друштвеног живота
<i>Фонетски ниво</i>	- понародњене, фонетски упрошћене варијанте	- понародњене, фонетски упрошћене варијанте (нпр. губљење сугласника х, отврдњавање сонанта).		- дијалекатско отврдњавање назала у имену (<i>Пчински</i> > <i>Пчињски</i>)	
<i>Творбени ниво</i>	- дијалекатска творба (суфикси <i>-ка, -ча, -че</i>) - богата деривација; антропонимизација; трансонимизација; (метонимизација; метафоризација)	- (топонимизација апелативне лексике)	(зоонимизација); трансонимизација - дијалекатска творба суфиксом <i>-ча</i>		(Онимизација апелативне лексике)
<i>Морфолошки ниво</i>	- вокатив именица (<i>-а > -о; -ка > -ке</i>)				
<i>Синтаксички ниво</i>	Дијалекатска посесивна конструкција на + општи падеж				
<i>Лексички ниво</i>	- апелативна (дијалекатска) лексика за именовање и ословљавање људи - (дијалектизми у говору ликова)	- (окамењена употреба архаизма) - (специфични поетски описи појединих топонима)	- општа лексика у покрајинском значању (<i>гузутка</i>)	(црквенословенизам у говору Митке (<i>Воскресеније</i> > <i>Васкрс</i>)) - употреба теонима у народним изразима (<i>назвати Бога</i>) - скраћено уместо пуног имена (<i>Свети Отац</i> > <i>Свети Отац Прохор Пчински</i>)	(скраћени стандардни облици званичних назива - историзми у називима)
<i>Утицај народних предања, обичаја, веровања</i>	- антропоними са основом <i>stan-</i> ; - неки женски надимци; - бројност патронима и породичних (фамилијарних) имена у односу на презимена		- обичаји у вези са земљорадњом и сточарством; - <i>гузутка</i> (хришћански симбол)	- народна предања и обичаји у вези са прослављањем свеца (<i>Св. арханђел Михаило</i>) - народне обредне песме које прате празник (<i>Лазарица</i>)	

VI ЗАКЉУЧАК

6.1. Опште напомене

Писац који је, с једне стране, певао и створио јединствене поетске слике, а с друге стране, који је натуралистички описао трагична страдања српског народа, саздао је и драгоцен српски именованослов. Узбудљиво рашчитивање традиције и историје кроз ономастичке слојеве засновано је на националној култури сећања и ауторовој интимној исповести.

У нашем раду осветлили смо ближе појам књижевне ономастике кроз досадашња србистичка проучавања из ове области, а ослањали смо се и на водеће светске ауторитете и релевантну литературу на руском језику. Сва грађа сагледана је из угла ономастике, јер се књижевна ономастика служи методама испитивања и класификације грађе те научне дисциплине. Важна разлика књижевне ономастике у односу на традиционалну јесте следећа: ономастичке категорије представљају затворен систем када се омеђе одређеним (за анализу) књижевним насловом, што истраживачу омогућује прецизност у извођењу крајњих закључака. То значи да се нове јединице не могу додати, а оне које су забележене јављају се у одређеном, књижевном, контексту.

Ономастички слој може допринети и стилском ефекту књижевног дела, а задатак књижевне ономастике јесте да се уочи спона између онима и његове језичкостилске функције у литерарном тексту. У ономастичким слојевима је нарочито испитана њихова дијалекатска подлога као извор језичкостилских средстава за књижевно представљање српског именованослова.

Испитивање дијалекатске подлоге ономастичких слојева у књижевном делу је указало на следеће резултате:

- Утицај дијалекта је присутан у свим ономастичким слојевима, али је најмаркантније изражен у антропонимији, јер она у највећој мери представља лични пишчев избор, што се огледа у недвосмисленој аутобиографској подлози књижевног текста.

Друге категорије – топонимија, имена из религијске сфере и имена из области друштвеног живота – више су у складу са стандардом, јер представљају део стварносне географске и историјске фактографије којој највише погодује стандарднојезички израз у књижевном делу.

- Дијалекат прожима ономастичке слојеве на фонетском плану (нпр. понародњене, фонетски упрошћене варијанте имена), нарочито на творбеном плану (нпр. дијалекатска творба суфиксима специфичним за јужне српске говоре; а творбу надимака карактерише антропонимизација апелативне локалне лексике; процеси трансонимизације и др.), на морфолошком нивоу (нпр. вокативне форме), на синтаксичком нивоу (нпр. употреба дијалекатских посесивних форми на + општи падеж), на лексичком нивоу (нпр. апелативна лексика за ословљавање људи; покрајинска значења лексема; дијалектизми у говору појединих ликова).

- У структурно-семантичкој подели уочено је да однос онима према датим врстама речи прате процеси супстантивизације адјектива, онимизације апелативне лексике и дијалекатске творбе, као обрасци језичког стваралаштва оцртани на примерима онимских ликова, а то и условљава њихову стилску вредност.

- Ономастички изрази неретко представљају језичке и стилске доминанте анализираних текстова. Властита имена заузимају насловну позицију у књижевном делу и тиме завређују и значајну позицију у мотивској структури књижевног дела. Експресивност и појачана осећајност, карактеристичне за књижевност модерне којој дело Б. Станковића припада, у поетском исказу нарочито су интензивирани употребом вокативних форми антропонима (и мушких и женских), дијалекатском творбом суфиксима *-ка, ча, -че*, упливом дијалекатске лексике у дијалог ликова итд.

Властита имена са одликама народног говора стилски су маркирана, јер обогаћују карактеризацију јунака, доприносе верном и живом представљању времена, патријархалних обичаја, људи и простора у књижевном делу Борисава Станковића.

6.2. Резултати испитивања дијалекатског језичког материјала у ономастичким слојевима у књижевном делу Борисава Станковића

Да би се пажљивије испитали ономастички слојеви, врло је било важно истражити дијалекатску подлогу књижевног стваралаштва Борисава Станковића, јер она представља значајан извор за грађење именослова. Зато је у раду након разматрања о књижевној ономастици показано место дијалекта у језику писца.

Борисав Станковић је писао књижевним језиком, мада дијалекатски врањски говор оног времена, пре 100–120 година, има своје место у особеном језику писца. Након што смо изнели преглед досадашњих истраживања призренско-јужноморавске зоне и врањског говора, као и најзначајније резултате испитивања језика писца, темељније смо представили дијалекатски говор протагонисте *Коштане*. Писац је пажљиво употребио дијалекат онда када је то било неопходно да се говор лика посебно истакне и тај је језик у функцији изразите емоционалности која је учинила дело јединственим. Досадашња истраживања су показала да на дијалекту говори само лик Митка у драми *Коштана*, а да је у другим делима примећен утицај дијалекта који се огледа пре свега у употреби вокатива и специфичној лексици. Наше истраживање је осветлело и дијалекатску подлогу ономастичког слоја.

6.3. Резултати истраживања антропонимских категорија

Антропоними су најбројнија категорија у посматраној грађи – 25 патронимијских јединица, 220 мушких и женских антропонима и 38 апелативних назива за именовање и ословљавање људи. У антропонимији бележимо највећи утицај дијалекта (в. Табелу 4). Лична имена протагониста приповедака представљају, у највећој мери, лични пишчев избор и носе несумњиви траг аутобиографског у делу Борисава Станковића (*Злата – бака по оцу, Стојан – отац, Васка – мајка*, итд.).

6.3.1. У аналитичком корпусу је забележена патронимијска грађа: свега једанаест (11) презимена; патроними (имена по оцу) (5) и породична имена (9). Према семантичко-творбеној структури највећи је број изведених презимена од мушког имена словенског порекла, затим изведена и сложена презимена од календарских имена. У вези са употребом презимена у књижевном делу издвајамо следеће најважније пунктове:

1) Ретка је употреба презимена и именске формуле лично име + презиме. У томе препознајемо утицај дијалекта. Употреба презимена, какву данас познајемо у именској формули лично име + презиме, није била уобичајена у врањској средини оног времена о којем пише Б. Станковић (19. век). Припадност породици у патријархалној средини бележила се према личном имену оца/деде или према старим фамилијарним именима. Зато су у нашој грађи бројнији, збирно, патроними (имена по оцу) и породична (фамилијарна) имена него презимена.

2) Шест презимена се односе на историјске личности, и то већина из друштвено-политичког живота југа Србије с краја 19. и почетка 20. века: Јован Белимарковић, Јован Ристић, Милош Милојевић, Никола Коле Рашић, Пантелија Панта Срећковић. Презимена историјских личности користе се самостално, јер писац сматра да је историјски оквир довољан за њихово прецизно идентификовање и без личног имена.

3) Међу патронимима се посебно издваја дијалекатски облик – конструкција на + општи падеж (*ћерка на Петка; брат на чорбаши-Арсу; сестра на Рибинчики*). Породична имена чине имена старих врањских породица (*Поглаварици* и *Рибинчики*), али и облици попут:

Аритонови, Миленкови итд. настали према истакнутом мушком члану породице, као и према женском (*Магдини, Станини*).

Данас су то већ архаичне форме, и баш као такве дају језику књижевног дела посебну боју, и сведочанство су патријархалног друштва старог Враћа, када су се потомци именовали према оцу, односно деди, или према истакнутом старијем члану породице. Тиме се, на језичком плану, показује јасна друштвена и породична хијерархија, што је један од главних мотива књижевног дела Борисава Станковића.

6.3.2. Мушка лична имена представљају најбројнију антропонимску грађу (140). Женска лична имена (80) су малобројнија у односу на мушка и то је податак у којем можемо препознати читавање подређеног положаја жене у патријархалном друштву. Према пореклу највећи је број антропонима словенског порекла и календарских имена, што је уобичајено за српске именослове.

Постоји веза између властитих личних имена са дијалекатском подлогом и њихове стилске функције у књижевном делу.

На творбеном плану се истичу појава богате деривације карактеристичне за југ Србије, појава дијалекатске творбе, антропонимизације апелативне лексике, трансонимизације. Ови творбени процеси представљају језичко стваралаштво оцртано на онимским ликовима и имају експресивну стилску функцију.

Богата деривација је дијалекатска одлика, јер је употреба скраћених имена веома распрострањена у јужним српским говорима. Чак више од половине мушких антропонима чине збирно хипокористичне форме и надимци (76 = 53 хипокористика и 23 надимка). **Однос основних облика имена и хипокористичних облика** има и стилски ефекат који је вишеслојан. Бројност хипокористика сведочи о томе да антропоними служе квалификацији пре него идентификацији лика. Такође, њима се истиче присност у међуљудским односима: пуно име је у вези са формалнијим обраћањем, односно већом дистанцом међу ликовима, а хипокористичне форме и надимци везани су за присан однос.

Већина изведеница је стилски и језички маркирана, јер се употребом таквих форми појачава експресивност у поетском исказу. Будући да **дијалекатска творба** подразумева грађење речи са елементима карактеристичним за одређени ареал народних говора, на творбеном плану посебно издвајамо словенске суфиксе **-ка, -оја, -ча** и **-че** и имена која су њима изведена (нпр. *Стојанче, Јанча, Јовча, Николча, Томча, Митанче, Митка; Ленче, Катаринче, Салче, Станоја*), јер управо та имена имају предзнак регионалности и везују се за српски југ, а тиме и за Враће. У прегледу смо посебно обратили пажњу и на имена изведена општим хипокористичним суфиксима **-ица** (*Митица, Тасица, Софкица, Магдица*) и **-(ч)ић** јер они, уз имена са суфиксом **-че**, носе и стилску информацију – прати их експресивност, појачана осећајност и упућују на близак однос међу ликовима.

На творбу имена, приметили смо, утичу и неки ванлингвистички фактори, као што су народна предања и веровања у враћском крају, нарочито у вези са словенским именима изведеним од корена **stan-** која имају заштитну улогу: *Стојан, Стојанче, Стојиљко, Станоја, Станко; Стана, Стојна, Стојанка* итд.

Антропонимизација апелативне лексике везује се за творбу надимака. Надимци су експресивно обојени, јер су настали упућивањем на неку особину, статус или занимање лика тиме што та карактеристика бива истакнута когноменом. За настајање надимака, али и за формирање именослова у књижевном делу, важан је утицај ванлингвистичких фактора и јасна пишчева намера у верном приказивању друштвених слојева и јунака дела према њиховом положају, занимању и пореклу. **Метонимизацијом** и **метафоризацијом** постиже се виши степен карактеризације ликова кроз истицање одређене физичке односно духовне особине, чиме се граде упечатљиви поетски описи јунака.

На фонетском нивоу смо учили **понародњене облике и фонетски упрошћене варијанте имена** нарочито код календарских имена.

На морфолошком плану је доминантна **дијалекатска употреба вокатива** (наставак -о: код вишесложних и мушких и женских имена на -а, као и код апелатива; наставка -е од мушких и женских имена на -ка, и код апелатива). Дијалекатска форма, у односу на могући, нормативно исправан исказ (једнак номинативу), носи експресивност, темперамент, осећајност, карактеристичне за модерну књижевност којој дело Борисава Станковића припада. У вези са морфолошком равни и дијалекатским вокативним формама, издвајамо и занимљиву појаву именослова у оквиру именослова. Наиме, испитали смо и који су све ономастички слојеви забележени у песамама у драмама *Коштана* и *Ташана*. Испоставило се да постоји именослов песама у именослову књижевног дела – антропоними и топоними који се јављају само у стиховима. Они имају обележја дијалекта (вокативне форме) и функционишу као окамењени облици.

На лексичком плану се нарочито истиче слој **апелативне дијалекатске лексике** за именовање и ословљавање људи, као и уплив дијалеката у виду дијалектизама у говор ликова. Испитивана апелативна лексика за ословљавање или за истицање статуса и друштвене позиције одраз је патријархалне средине кроз исказивање поштовања према старијима, а указује и на специфичне међуљудске односе – на положај у друштву и посебне улоге појединца. Такође, као веома занимљив стилски поступак издвојен је следећи: обезличавање ликова и њихово именовање само према родбинском или каквом другом односу. Функција таквог поступка јесте да се покаже универзалност судбине коју ти, неименовани ликови имају.

У говору неких ликова примећујемо дијалекатске језичке особине као што су: Митка из *Коштана*; Деда Веса из истоимене цртице у *Божјим људима* и његово отегнуто *етее* које као да долази са онога света; газда Николча и „његовски” говор; Мана Грк у драми *Ташана* и његови грецизми; вокативне форме и др. Захваљујући **дијалектизмима у дијалозима** у књижевном тексту ликови се живо представљају и ближе одређују кроз свој локални говор.

Забележили смо и имена чија је семантика у симболичној супротности са судбином ликова који их носе. Најмаркантнији пример је *Газда Младен* из истоименог романа, као и лик *Цвете* из приповетке *У ноћи*. Контрастом између семантике имена и судбине јунака појачава се трагика усуда ликова. Повезаност имена и судбине лика налазимо у лику *Таје* из *Божјих људи* са његовом тајновитости и злокобним пророчанствима. Лично име има диференцијалну функцију која условљава и стилску, а што се очитива и на језичком плану – у избору одговарајуће лексике (лик *Мирона* из драме *Ташана*).

Фреквенција употребе одређених властитих имена – Међу антропонимима примећена је појава да једно име носи неколико различитих ликова на нивоу укупног пишчевог стваралаштва. Међу таквим именима, у мушком именослову, налазе се *Јован* и *Димитрије* и њихове изведенице као најфреквентнији мушки антропоними. Ова мушка лична имена су потврђена као често заступљена на посматраном дијалекатском ареалу у прошлости. Дакле, писац је уносио у именослов типична имена за врањско подручје. Такође, имена *Стојан* (7) и *Стана* (8), додељена су неколиким ликовима у различитим делима писца и представљају нека од најфреквентнијих. Висока фреквенција јављања посматраних личних имена у вези је са, с једне стране, утемељеношћу датог онима у именослову посматраног поднебља и његовој повезаности са народним веровањима, а са друге стране, пишчевим нарочитим избором и аутобиографском подлогом, имајући у виду да је *Стојан* било име Станковићевог оца.

6.4. Резултати испитивања топонимских категорија

Укупно смо забележили 127 (микро)топонимских јединица. Будући да је топономастичка грађа Врања и околине већ испитивана у различитим истраживањима, овај део рада представља прилог тим резултатима. На семантичко-структурном плану се издвајају

топоними постали процесом топонимизације апелативне лексике, са структуром основа + афикс Ø, које на књижевностилској равни често прате специфични поетски описи.

Топонимији у делу одговара стандарднојезички израз због датости географских реалија. Утицај дијалекта препознајемо тек у појединим фонетски измењеним облицима у књижевном делу (нпр. отврдњавање сонанта: *Доно Врање* > *Доње Врање*; *Билача* > *Биљача*; губљење сугласника: *Ковачка маала* > *Ковачка махала*; *Гилане* > *Гњилане* и др.). Станковић те облике не употребљава доследно, јер напоредо користи и стандарднојезичке варијанте. Дијалекатске форме писаца у књижевном делу, у неким случајевима, уноси плански: у говору ликовима када имају експресивну функцију, чиме се ликови ближе карактеризују и појачава се емотивност исказа.

Класификација грађе у шест концентричних кругова осветлила је идејно-стилски простор у којем се крећу географски појмови. Центар је пишчево родно Врање у којем се и одиграва радња највећег броја дела, у другом кругу је историјска Стара Србија којој је Врање припадало, у трећем српска престоница Београд, у четвртном велики трговачки и образовни центри Солун и Цариград, у петом духовни центри као што је Јерусалим и Света Гора, а најдаље од центра је Париз. Многа насељена места и области у књижевном делу смештена су у омеђени, централни географски простор – Стара Србија – имајући у виду историјски контекст времена о којем Борисав Станковић пише.

6.5. Резултати испитивања зоонима

Зооними представљају малобројну категорију – свега пет забележених – у нашем корпусу. Примећен је утицај дијалекта на творбеном (дијалекатска творба: *Белка*, *Дорча*, процеси трансонимизације и зоонимизације) и на лексичком плану (покрајинско значење лексике), а кроз те језичке маркере уочавамо и утицај народног предања, хришћанског веровања и читавања онога што је начин живота у руралној средини југоистока Србије у именовану животиња. Са творбено-семантичког аспекта примећене су појаве трансонимизације – прелазак антропонима у класу зоонима, и зоонимизације апелативне лексике уз помоћ дијалекатске творбе (дијалекатски маркираног суфикса *-ча*). Са дијалекатским елементима и ванлингвистичким подацима које добијамо рашчитавањем функције зоонима, уочавамо њихову позицију у мотивској структури књижевног дела.

6.6. Испитивање категорија из области друштвеног живота

6.6.1. Сва забележена ономастичка лексика из ове области има стандарднојезички израз, јер су у питању властита имена којима је у књижевном делу омеђен историјски оквир, и као такав одговара стварносној фактографији коју је писац верно преносио у своје књижевно дело.

У категорији ергонима забележили смо (9) јединица: имена образовних установа (4), имена предузећа (2), имена политичких организација (2) и име војног одреда (1). Овај ономастички слој везан је за приповетке чија се радња делом одиграва у Београду (*Госпо 'н Таса*, *Печал*, *Наступ*, *Јовото* и др.), односно за оне приповетке са историјским садржајем (нпр. *Његова Белка*). Извојили смо и један хрононим (име историјског догађаја) – Ослобођење Врања од турске власти 1878. године. Он је посебно значајан, јер представља историјску окосницу радње већине приповедака. Главна језичка одлика овог слоја јесу скраћени називи постали онимизацијом апелативне лексике – будући актуелна друштвено-историјско-политичка позорница дешавања оног времена, многи називи нису детаљније у делу представљени, јер су били довољно препознатљиви и преко скраћених форми.

Занимљив ономастички слој су контекстуална властита имена (4) и хрематоними из области човековог стваралаштва (*артионими*, *литерарни оними*) (4), јер су то властита имена којима је у доступној стручној литератури посвећено најмање пажње, а важан су слој за

испитивање у књижевном делу, будући да рефлектују непосредан пишчев избор. Контекстуална властита имена су постала онимизацијом апелативне лексике коју је писац нарочито одабрао. Великим словом се садржај исказан апелативом представља као врхунска вредност једног друштва (*Литература, Историја, Право*). Због узвишене позиције овај ономастички слој има стандарднојезички лик пре него дијалекатски.

6.7. Резултати испитивања властитих имена из религијске сфере

У категорији религијске ономастичке лексике забележили смо (30) властитих имена: теониме (5), хагиониме (7), еортониме (8), еклисиониме (6), икониме (2), библијски топоним (1), библионим (1). Дијалекатска подлога се очитује на фонетском (отврдњавање назала у имену *Пчињски > Пчински*) и на лексичком плану (употреба архаизма *Воскресеније < Васкрс*; ретка покрајинска значења теонима). Такође, за имена празника и светитеља везани су описи обичаја, као и устаљених народних веровања у врањском крају. Упечатљива је употреба црквенословенизма *Воскресеније* која се јавља у говору лика Митке и има експресивну функцију, носи богат садржај и једно је од мотивских седишта драме.

Доминантна је употреба стандарднојезичких ликова властитих имена из ове групе, јер велике, трговачке породице у делу Б. Станковића негују једну отмену и узвишену побожност, а прослављање светитеља и празника представља центар духовног живота српског народа. Слављење великих празника (као што су *Божих, Ускрс, Ђурђевдан, Свети Никола*) има врло значајно место у композицији дела Борисава Станковића – прослављање Божића представља све оно што је топлина породичног дома, старих дана и старог, патријархалног Врања; Ускрс је у *Коштани* симбол победе живота над смрћу у контексту пролазности живота и Миткиног жала за младошћу; упечатљиви су описи народних обичаја о Ђурђевдану; а Свети Никола је крсна слава породице Станковић.

Дакле, ономастички слојеви у делу Борисава Станковића прате композициону структуру пишчеве идеје и сведоче о прожимању литерарног са аутобиографским што доприноси стилској посебности језика писца.

Дијалекатски ликови имена најбројнији су у категорији антропонима и тада служе специфичној карактеризацији јунака који одређено име носи, представљају сведочанство свог дијалектског порекла, темперамента и осећајности, чиме се постиже стилско нијансирање у поетском језику.

Стандарднојезички ликови властитих имена се јављају онда када одговарају фактографији – историјској и географској (у области: (микро)топонимије, имена из друштвене сфере). У области (микро)топонимије специфично идејно-смисаоно груписање властитих имена примећено је у њиховом распореду у концентричним круговима са центром у Старој Србији и у Врању.

Такође, приближавање стандарду примећено је и онда када су појмови означени именима на узвишеној позицији, када се говори о врхунским вредностима друштва о којем пише Борисав Станковић (имена из области религије).

6.8. Могућности примене спроведеног испитивања

Овако замишљено и спроведено истраживање може бити значајно у методолошким оквирима испитивања ономастичких слојева у књижевном делу (једном или више њих). Такође, надамо се да ће теоријске поставке допринети прецизнијем позиционирању самосталне научне дисциплине – књижевне ономастике – у даљим србистичким истраживањима. Изазов за даља истраживања на овом трагу јесте у лексикографској пракси – у изради јединственог именослова дела Борисава Станковића.

ЛИТЕРАТУРА

Ономастичка, дијалектолошка, књижевнонаучна и теоријска литература

1. **Бајић 2002:** Љиљана Бајић, *Књижевно дело Борисава Станковића у настави*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. **Балугџић 1852:** Јохан Кристоф фон Шмид, *Геновева*, преводилац Јован Балугџић, Предговор, Београд (Дигитална Библиотека Матице српске: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=994&m=2#page/1/mode/2up>, приступљено 7. 4. 2020. године).
3. **Барјактаревић 1966:** Данило Барјактаревић, „Прешевско-бујановачка говорна зона”, *Врањски гласник* I, 173–218.
4. **Барјактаревић 1976:** Данило Барјактаревић, „Јужноморавска зона у светлу Белићева испитивања и данас”, у: М. Стевановић (ур.) *Зборник радова о Александру Белићу*, Београд: САНУ: Нучно дело, 321–332.
5. **Барјактаревић 1977:** Данило Барјактаревић, „Фонетске и морфолошке особине врањанског говора”, *Дијалектолошка истраживања*, Приштина, 373–413.
6. **Бахтин 1967:** Михаил Бахтин, *Проблеми поетике Достојевског*, Београд: Нолит.
7. **Башчаревић 2005:** Снежана Башчаревић, „Основне одлике језика и стила у романима Ива Андрића”, у: *Зборник радова Учитељског факултета Призрен–Лепосавић*, 90–99.
8. **Беговић 2013:** Катарина Беговић, „Антропонимске категорије у делу Борисава Станковића *Божји људи*”, *Свет речи: средњошколски часопис за српски језик и књижевност* 35/36, Београд, 43–50.
9. **Белић 1905:** Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗб 1, Београд: Институт за српски језик САНУ.¹⁵³
10. **Белић 1998:** Александар Белић, *Опита лингвистика*, Београд: Завод за уџбенике.
11. **Библиографија 1988:** *Библиографија Врања: 1883–1978*, Миодраг Живанов, Ксенија Лазих, Јелена Јелић, Београд: Народна библиотека Србије; Врање: Народна библиотека „Бора Станковић”.
12. **Бијак 2017:** Urszula Bijak, „Transonimizacija, czyli 'wędrówkinazw'”, у: *Folia onomastica croatica* 26, 1–14.
13. **Бјелановић 1983/1984:** Živko Bjelanović, „Konotativna značenja antroponima Ćorićevih proza”, у: *Radovi*. Split, 177–198.
14. **Бјелетић 1995:** Марта Бјелетић, „Турцизми у српскохрватској терминологији сродства”, *Јужнословенски филолог* LI, 203–221.
15. **Брох 1903:** Olaf Broch, *Die Dialekte des südlichsten Serbiens*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
16. **Бован 1978:** Владимир Бован, „Народне умотворине у делу Боре Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 121–131.
17. **Богдановић 1979:** Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, СДЗб 25, Београд: Институт за српски језик САНУ.
18. **Богдановић 1987:** Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, СДЗб 33, Београд: Институт за српски језик САНУ.
19. **Богдановић 1997:** Недељко Богдановић, „Именослов ’Зоне Замфирове’”, у: *Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање*, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу: Филозофски факултет, 79–83.
20. **Богдановић 2000:** Недељко Богдановић, *Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора*, СДЗб 47, Београд: Институт за српски језик САНУ.

¹⁵³ Дигитализовано издање свих књига *Српског дијалектолошког зборника* може се наћи на званичном сајту Института за српски језик САНУ на адреси: <http://www.isj.sanu.ac.rs/izdanja/casopisi/srpski-dijalektoloski-zbornik/>

21. **Богдановић 2008:** Недељко Богдановић, *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије*, СДЗБ 55, Београд: Институт за српски језик САНУ, 429–518.
22. **Богдановић и др. 2009:** Недељко Богдановић и др., *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен).
23. **Богдановић 2009а:** Недељко Богдановић, „Именослови српских писаца”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 5–6.
24. **Богдановић 2009б:** Недељко Богдановић, „Име и надимена у југоисточној Србији”, у: „Именослови српских писаца”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 7–11.
25. **Богдановић 2009в:** Недељко Богдановић, „Терминологија 'Именослова'”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 12–16.
26. **Богдановић 2009г:** Недељко Богдановић, „Именослов *Медовине* Слободана Џунића”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2*. (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 105–125.
27. **Богдановић 2017:** Недељко Богдановић, „Дијалекатска творба”, у: *Александар Белић – 110 година од појаве Српског дијалектолошког зборника* (ур. Јордана Марковић), Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 31–35.
28. **Божич 2017:** Милица Божич, *Именослов збирке приповедака Стари дани Борисава Станковића*, необјављен рад, настао као испитна обавеза на докторским студијама.
29. **Бугајова 2007:** Ирина Владимировна Бугаева, *Агионимы в православной среде: структурно-семантички анализ*, Москва: Московска агркултурна академија „Тимирязев”.
30. **Бугајова 2013:** Ирина В. Бугаева, „Особенности номинации адресата в религиозной сфере”, у: *Теоллингвистичка проучавања савремених словенских језика*, Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, *Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, књига V, 15–25.
31. **Бугајова 2015:** Ирина Владимировна Бугаева, „Сакрална ономастика в поэзии Анны Ахматовой”, *Вопросы русской литературы* No 4, Симферополь.
32. **Васильева и Ворошилова 2009:** С. П. Васильева и Е. В. Ворошилова, *Литературная ономастика (учебно пособие для студентв филологических специальностей)*, Красноярск: Красноярский государственный университет.
33. **Видоески 1962:** Б. Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје: Институт за македонски јазик.
34. **Видоески и др. 1983:** Видоески, Б. и др., *Основен систем и терминологија на словенската ономастика*, МАНУ, Скопје.
35. **Видан 1978:** Иво Видан, „Породична декаденција у дјелу Борисава Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 93–100.
36. **Вукадиновић 1996:** Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, СДЗБ 42, Београд: Институт за српски језик САНУ.
37. **Вукановић 1978:** Татомир Вукановић, *Врање – Етничка историја и културна баштина врањског гравитационог подручја у доба Ослобођења од Турака 1878*, Врање: Раднички универзитет.
38. **ВХ:** Веб сајт општине Владичин Хан <http://vladicinhan.org.rs/Opstine3/Cir/Siteview.asp?ID=30> (страница приступљено 26. 1. 2020. године).

39. **Вулетић 1978:** Витомир Вулетић, „Бора Станковић на руском језику”, у: *Дело Боре Станковића у своје и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 225–234.
40. **Вученов 1978:** Димитрије Вученов, „Наратор у приповеткама Борисава Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своје и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 13–25.
41. **Гибка 2019:** Martyna Gibka, *Literary Onomastics: a Theory*, Lodž: ArchaeGraph (Poljska).
42. **Глигорић 1978:** Велибор Глигорић, „Душевна и човечна уметност Боре Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своје и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 5–12.
43. **Глигорић и др. 1978:** *Дело Боре Станковића у своје и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар.
44. **Георгијевић 1981:** Светозар Георгијевић, „О проблемима патронима, етника и ктетика у српскохрватском језику”, *Ономатолошки прилози II*, Београд, 123–142.
45. **Глишић 2015:** Јелена Глишић, *Са писцем кроз време: Бора Станковић поново у Нишу: каталог изложбе*, Ниш: Универзитетска библиотека Никола Тесла.
46. **Гортан-Премк 1997:** Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*, Београд.
47. **Грковић 1997:** Милица Грковић, „Лична имена у делима Стевана Сремца као слика средине о којој је писао”, у: *Књижевно дело Стевана Сремца – Ново читање*, зборник радова, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 69–77.
48. **Грковић 1983:** Милица Грковић, *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Нови Сад.
49. **Грујић 1993:** Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу* (приредио Слободан Милеуснић), Београд: БИГЗ.
50. **Делић 2011:** Јован Делић, *Иво Андрић мост и жртва*. Нови Сад: Музеј града Београда: Православна реч.
51. **Делић 2018:** Јован Делић, „Чудо опстанка и освајање простора слободе”, у: *Српска књижевност данас*, зборник радова са округлих столова 2014–2017 (ур. Миро Вуксановић), Нови Сад: Огранак САНУ у Новом Саду, 98–108.
52. **Денић 2011:** Сунчица Денић, *Нечиста крв Борисава Станковића сто година после: (1910–2010)*, тематски зборник, Врање: Универзитет у Нишу, Учитељски факултет.
53. **Дикро, Тодоров 1987:** О. Dicro, С. Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku II*, Beograd: Prosveta.
54. **Димитријевић 2009:** Јања Димитријевић, „Именослов Ивкове славе”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 35–60.
55. **Драгићевић 2010:** Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, 2. издање, Београд: Завод за уџбенике.
56. **Ђинђић 1972:** Славољуб Ђинђић, „Турско Врање у делу Боре Станковића”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 38, Београд, 28–53.
57. **Ђинђић 1974:** Славољуб Ђинђић, „Ка турцизмима Боре Станковића”, *Анали Филолошког факултета XI*, 113–120.
58. **Ђорђевић 2001:** Јадранка Ђорђевић, *Сроднички односи у Врању*, Београд: Етнографски институт, 109–126.
59. **Ђуровић и Петковић 2012:** Сања Ђуровић и Јелена Петковић, „О једном типу ергонима у српском језику”, *Наш језик* књига XLIII, св. 1–2, 3–14.
60. **Ђуровић и Спасојевић 2017:** Сања Ђуровић и Марина Спасојевић, „Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића”, у: *(Српски) језик у комуникативној функцији*, књ. 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 179–188.

61. **Електронски извор 1:** сајт *Нематеријално културно наслеђе Србије* (Министарство културе и информисања РС и Етнографски музеј Србије): <http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/vranjska-gradska-pesma> (сајту приступљено 13. 1. 2020. године).
62. **Електронски извор 2:** сајт http://www.kodkicosa.com/more_vrcaj_konja.htm (страница приступљено 17. 1. 2020. године).
63. **Електронски извор 3:** он-лајн *Речник библијских термина* на руском језику – одредница *Голгофа* ([http://allbible.info/searchdict/#!/prettyPhoto\[iframes\]/0/](http://allbible.info/searchdict/#!/prettyPhoto[iframes]/0/) стање: 17. фебруар 2020. године).
64. **Жупанић 1931:** Niko Županić, „Etnološki značaj kosovskih Čerkeza” (predavanje na V. Kongresu Internacionalnog Antropološkog Instituta u Parizu, 23 sept. 1931.) Ljubljana, 218–253.
65. **Жугић 1995:** Радмила Жугић, „Покрајинска лексика Боре Станковића у Речнику САНУ”, *Врањски гласник XXVIII*, 115–126.
66. **Жугић 2004:** Радмила Жугић, „Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима”, *Јужнословенски филолог LX*, 177–192.
67. **Жугић 2009:** Радмила Жугић, *Дијалекат – дијалекатска књижевност* (зборник радова са научног скупа), Лесковац: Лексовачки културни центар.
68. **Жугић 2013:** Радмила Жугић, *Микротопонимија доњег слива Јабланице: семантичко-творбени аспект*, Монографије 20, Београд: Институт за српски језик САНУ.
69. **Златановић 1973:** Момчило Златановић, „Из ономастике врањскога краја. Називи оваца и овнова”, *Врањски гласник IX*, Врање, 271–277.
70. **Златановић 1976:** Момчило Златановић, „Топонимија града Врања”, *Прилози проучавању језика* књ. 12, Нови Сад: Филозофски факултет, 87–93.
71. **Златановић 1979:** Момчило Златановић, „Називи географских термина у Врањској котлини”, *Ономатолошки прилози I*, Београд: САНУ.
72. **Златановић 1981:** Момчило Златановић, „Турцизми у говору јужне Србије (Врање и околина)”, *Прилози проучавању језика* књ. 17, Нови Сад.
73. **Златановић 1987:** Момчило Златановић, „Топонимија Прешевске Моравице (тринаест насеља)”, *Врањски гласник XX*.
74. **Златановић 1995:** Момчило Златановић, „Варваризми, провинцијализми и друге мање познате речи у делу Боре Станковића”, *Врањски гласник XXVIII*, 81–114.
75. **Златановић 2002:** Sanja Zlatanović, „Sve je bilo kao u staro Vranje” – svadba i promišljanje identiteta u period tranzicije, u: *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana* (urednici Ljubiša Mitrović, Dragoljub V. Djordjević, Dragan Todorović), Niš: Centar za balkanske studije I i JUNIRIX, 231–236.
76. **Златановић 2009:** Сања Златановић, „Књижевно дело Боре Станковића и Врање: идентитетске стратегије, дискурси и праксе”, *Гласник Етнографског института САНУ* књ. 57, св. 1, Научна књига: Београд, 51–69.
77. **Златковић 1988:** Драгољуб Златковић, *Пословице и поређења у пиротском говору*, СДЗБ 34, Београд: Институт за српски језик САНУ.
78. **ИБ 1974:** *Историја Београда I*, група аутора, Београд: Просвета – САНУ.
79. **Ивановић 1978:** Радомир Ивановић, „Приповедачко у делу Борисава Станковића (Облици и техника приповедања)”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 77–91.
80. **Ивић 1995:** Милка Ивић, „О зеленом коњу”, *Нови лингвистички огледи*, Београд, 87–101.
81. **Ивић 2001:** Павле Ивић, *Дијалектологија српског језика: увод и штокавско наречје*, Нови Сад–Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
82. **Ивић 2001:** Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Нови Сад–Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
83. **Ивић 2009:** Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. Приредио: Слободан Реметић. Нови Сад–Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

84. **ИСН I 1994:** *Историја српског народа*, том I, група аутора, Београд: СКЗ.
85. **ИСН V-1 1994:** *Историја српског народа*, том V-1, група аутора, Београд: Бигз.
86. <https://icosweb.net/> (ICOS – сајт међународног одбора за ономастичка истраживања: енглески, француски и немачки језик) (стање 18. 4. 2020. године).
87. **Јаблоновскаја 2013:** Н. В. Јаблоновская, „Роль библеизмов в поздней публицистике И. А. Бунина”, у: *Теоллингвистичка проучавања српског језика*”, Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, *Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, књига V, 321-330.
88. **Јавор 1875:** „Песме о граду Селми (од Осијана)”, у: *Јавор* (ур. др Илија Огњановић), год. 4, бр. 10, Нови Сад, 289–294.
<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=numerated&id=5619&m=2#page/158/mode/1up> (страница приступљено 12. 1. 2020. год.)
89. **Јастребов 2018:** Иван Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, Београд: Службени гласник.
90. **Јашовић 2009:** Голуб Јашовић, „Лични надимци у Угљару код Косова Поља”, у: *Зборник радова Филозофског факултета*, књ. 39, Приштина: Филозофски факултет, 25–40.
91. **Јашовић 2013а:** Голуб Јашовић, „Именослов романа *Стрма обала* Вука Филиповића”, у: Драгомир Костић (ур.), *Живот и дело Вука Филиповића*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 109–127.
92. **Јашовић 2013б:** Голуб Јашовић, Именослов спева Свободијада Петра II Петровића Његоша, у: Александра Б. Лаковић, Голуб Јашовић, Часлав Николић (ур.), *Његош, ријеч скупља два вијека. Зборник радова о песништву Петра II Петровића Његоша (1813–2013)*, Крагујевац: Удружење писаца Крагујевца, 259–286.
93. **Јашовић 2013в:** Голуб Јашовић, „Неке особине српских говора Косова и Метохије у приповеткама учитеља Петра Д. Петровића”, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* 43/1, Косовска Митровица, 91–105.
94. **Јовановић 2009:** Гордана Јовановић, „Антропонимијски материјал у *Рјечнику из књижевних старина српских Ђуре Даничића*”, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане* 38/1, Београд: Међународни славистички центар, 221–238.
95. **Јовановић 2018:** Ивана Јовановић, „Вербатолошки и историјско-социолошки аспект проучавања етникума у Андрићевим делима”, у: *Иво Андрић у нашем времену* (Зборник радова) (ур. Александра Вранеш), Андрићев институт, Андрићград–Вишеград, 125–149.
96. **Јовић 1975:** Душан Јовић, *Лингвостилистичке анализе*, Београд.
97. **Јовићевић 1992:** Радојица Јовићевић, *Лична имена у старословенском језику*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
98. **Јовичић 1979:** Владимир Јовичић, *Уметност Борисава Станковића*, Београд: Рад.
99. **Јуришић 2009:** Марина Јуришић, *Говор Горње Пчиње (гласови и облици)*, Монографије 6, Београд: Институт за српски језик САНУ.
100. **Кадмон 2002:** Naftali Kadmon, *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names* https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pdf/Glossary_of_terms_revised.pdf (стање 18. 4. 2020. године).
101. **Карпенко 1986:** Ю. А. Карпенко, „Имя собственное в художественной литературе”, *Филологические науки* 4, 34–39.
102. **Карпова 1989:** О. М. Карпова, *Словари языка писателей*, Москва: Издательство МПИ.
103. **Катнић-Бакаршић 1999:** Marina Katnić-Bakaršić, *Lingvistička stilistika*, Budapest.
104. **Клајн 2003:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Други део: Суфиксација и конверзија*, Београд.
105. **Ковачевић 2009:** Милош Ковачевић, „Стилистика онимских назива у роману 'Јопет суданија' Тихомира Левајца”, *Наука и настава на универзитету*, књ. 3/1, уредник Милош Ковачевић, Пале: Филозофски факултет, 51–59.

106. **Ковачевић 2012:** Милош Ковачевић, *Лингвостилистика књижевног текста*, Београд: СКЗ.
107. **Костић 1978:** Страхиња Костић, „Дело Борисава Станковића у немачким преводима и оценама”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 251–261.
108. **Лазаревић 2006–2007:** Предраг Лазаревић, „Где је истина о *Коштани*”, у: *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 34–35, Нови Сад: Одељење за сценске уметности и музику Матице Српске, 19–36.
109. **Левушкина 2013:** Ружица Левушкина „Теоними у савременом српском језику”, у: *Теолингвистичка проучавања српског језика*, Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, *Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, књига V, 167–177.
110. **Лилић 2009:** Драган Лилић, „Структура именослова романа Слободана Џунића”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 85–104.
111. **Лома 1985:** Александар Лома, „Из топонимије Србије”, *Ономатолошки прилози VI*, Београд: САНУ, 105–108.
112. **Лома 1990:** Александар Лома, „Рани слојеви хришћанских топонима на старосрпском тлу”, *Ономатолошки прилози XI*, Београд: САНУ, 1–18.
113. **Лома 1994а:** Александар Лома, „Осамнаест векова у три слова: топоним *Ниш* као живи споменик прошлости”, у: *У светлу царских градова* (ур. Недељко Богдановић), Ниш: Филозофски факултет: Народни музеј, 7–21.
114. **Лома 1994б:** Александар Лома, „Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу топономастике”, у: *Говори призренско-тимочке области исуседних дијалеката (зборник радова са научног скупа)*. Ниш: Филозофски факултет: Институт за српски језик САНУ Београд: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 107–136.
115. **Лома 1994в:** Александар Лома, „*Illyricum slavicum*. Првих пола миленија на северозападном Балкану у светлу лингвистике”, *Јужнословенски филолог L*, 139–144.
116. **Лома 2001:** Александар Лома, „Топономастика као изазов”, *Књижевност и језик XLVIII* 1–2, Београд: Друштво за српски језик, 9–20.
117. **Лома 2003:** Александар Лома, „Откуде Ниш?”, у: *Ниш и Византија: Дани Св. цара Константина и царице Јелене* (зборник радова), Ниш: Скупштина града: Просвета, 15–21.
118. **Лома 2004а:** Александар Лома, „Од Теранде до Призрена, од Скадра до Шаре: топономастика јужне Метохије као огледало њене далеке прошлости”, *Глас* 398, 20, Београд: Српска академија наука и уметности, 49–61.
119. **Лома 2004б:** Александар Лома, „На именословним врелима”, *Ономатолошки прилози XVII*, Београд: САНУ, 459–474.
120. **Лома 2006:** Александар Лома, „Прасл. *gospodъ bogъ”, *Ad fontes verborum, Исследования по етимологии и исторической семантике*, Москва: Индрик, 186–192.
121. **Лома 2013:** Александар Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље*, Библиотека Ономатолошких прилога, Књига 2, Београд: Српска академија наука и уметности.
122. **Љушић 1998:** Радош Љушић, „Поводом 120 година ослобођења Врања од Турака”, *Врањски гласник* 31/32, 261–264.
123. **Мађаревић 1978:** Владо Мађаревић, „Драма страсти у дјелу Боре Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 101–112.
124. **Маринковић 1987:** Јаворка Маринковић, „Основна обележја говора Врања и околине”, *Зборник радова V*, 53–55.
125. **Маринковић 1989:** Јаворка Маринковић, „Микротопонимија Врања и околине”, *Ономатолошки прилози X*, Београд: САНУ, 67–172 (153–156).
126. **Маринковић 1992:** Јаворка Маринковић, „Микротопонимија Врања и околине у књижевном делу Боре Станковића”, *Врањски гласник XXIII–XXIV*, 181–190.

127. **Маринковић 2002:** Јаворка Маринковић, „Микротопонимија бујановачког и прешевског краја”, *Ономатолошки прилози XV*, 1–169.
128. **Маринковић и Томић 2011:** Јаворка Маринковић и Драгана Томић, Неке језичке особине у роману Нечиста крв Борисава Станковића, у: *'Нечиста крв' Борисава Станковића. Сто година после (1910–2010)* (ур. Сунчица Денић), Врање: Учитељски факултет: Аурора, 239–250.
129. **Марковић 1978:** Слободан Марковић, „Газда Младен у стваралаштву Боре Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 133–139.
130. **Марковић 1997:** Јордана Марковић, „Функција и облици ословљавања у Зони Замфировој”, у: *Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање: зборник радова*, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу: Филозофски факултет, 85–92.
131. **Марковић 2000:** Јордана Марковић, *Говор Запања*, СДЗБ 47, Београд: Институт за српски језик САНУ.
132. **Марковић 2011:** Јордана Марковић, „Врањски говор у Нечистој крви”, у: *'Нечиста крв' Борисава Станковића. Сто година после (1910–2010)* (ур. Сунчица Денић), Врање: Учитељски факултет: Аурора, 219–229.
133. **Марковић 2016а:** Јордана Марковић, „Језик у делима Борисава Станковића”, *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, књ. VII, Врање: Педагошки факултет у Врању, Универзитет у Нишу, 247–256.
134. **Марковић 2016б:** Јордана Марковић, „Језик у делима Боре Станковића”, у: *Дијалекти српског језика – истраживања, настава, књижевност* (ур. Радмила Жугић), Лесковац: Лесковачки културни центар – Врање: Педагошки факултет у Врању, Универзитет у Нишу, 29–37.
135. **Маројевић 1984:** Радмило Маројевић, „Словенски антропоними”, *Ономатолошки прилози V*, Београд: САНУ, 183–195.
136. **МЕП III 1978:** *Мала енциклопедија Просвета*, III том (Р-Ш), Београд: Просвета (Бигз).
137. **Микић 2008:** Радивоје Микић, „Књижевни језик и језик књижевности”, у: *Дијалекти и српска књижевност: тема Борине недеље 2007*, зборник радова, Врање: Књижевна заједница „Борисав Станковић”, 53–78.
138. **Миланов 2014:** Наташа Миланов, „Религијска и квазирелигијска лексика као извор хумора у делима Б. Ђопића”, у: *Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ђопића* (ур. Бранко Тошовић), Серија: *Ђопићев пројекат*, том 3. Универзитет „Карл Франц“ Грац: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске у Бањалуци. 299–314.
139. **Милановић 2008:** Александар Милановић, „Напомене о дијалектима у српској књижевности”, у: *Дијалекти и српска књижевност: тема Борине недеље 2007*, зборник радова, Врање: Књижевна заједница „Борисав Станковић”.
140. **Милојевић САНУ:** Биографија Милоша Милојевића на сајту САНУ <https://www.sanu.ac.rs/clan/milojevic-milos/> (приступљено 16. 1. 2020. године)
141. **Милојковић 2009:** Милица Милојковић, „Именослов Зоне Замфирове Стевана Сремца”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 17–34.
142. **Милошевић-Ђорђевић 1978:** Нада Милошевић-Ђорђевић, „Дело Боре Станковића и усмена предања”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 53–60.
143. **Вемић и Стругар 2007:** Мирчета Вемић и Младен Стругар, *An Atlas of Old Serbia*, Цетиње: Светигора.
144. **Михаиловић и др. 2008:** Драгослав Михаиловић и др., *Дијалекти и српска књижевност: тема Борине недеље 2007*, зборник радова, Врање: Књижевна заједница „Борисав Станковић”.

145. **Михајловић 1977:** Јован Михајловић, *Говор Лесковца*, Лесковац: Библиотека народног музеја.
146. **Мозаик 1972:** Енциклопедијски лексикон, Мозаик знања 1, *Српскохрватски језик*, Београд.
147. **Николић 1965:** Видосава Николић, „Врањска и грделичка насеља у 19. веку и њихово становништво”, *Лесковачки зборник* бр. 5, Лесковац, 73–85.
148. **Николић–Стојанчевић 1974:** Видосава Николић–Стојанчевић, *Врањско Поморавље: етнолошка испитивања*, Београд: САНУ.
149. **Окука 2008:** Miloš Okuka, *Srpski dijalekti*, Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta.
150. **Ономастички термини 2010:** *List of Key Onomastic Terms*: <https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2019/05/ICOS-Terms-en.pdf> (стање 18. 4. 2020. године).
151. **Павловић 1966:** Миливој Павловић, „Дијалекатска карактеристика и проблеми врањског говора”, *Врањски гласник* II, 303–306.
152. **Павловић 1968:** Миливој Павловић, „Топонимија околине Врања”, *Врањски гласник* IV, 303–332.
153. **Павловић 1969:** Zvezdana Pavlović, „Hidronimija sliva Južne Morave”, *Onomastika Jugoslavica* br. 1, Ljubljana.
154. **Павловић 1970:** Миливој Павловић, „Ономастика као ослонац упоредне граматике словенских језика”, *Onomastica Jugoslavica* бр. 2, Љубљана.
155. **Павловић 1973–1974:** Миливој Павловић, „Мисли о задацима ономастике”, *Onomastica Jugoslavica* бр. 3–4, 179–181.
156. **Палавестра 1986:** Предраг Палавестра, *Историја модерне српске књижевности: златно доба 1892–1918*, Београд: Српска књижевна задруга.
157. **Перишић 1993–1994:** М. Перишић, „Врање у историјској статистици с краја 19. и почетка 20. века (Прилог историји Врања и врањског округа после ослобођења од Турака 1878. године)”, *Врањски гласник* XXVI – XXVII, 93–101.
158. **Перуничкић 1978:** Бранко Перуничкић, *Алексицац и околина*, Београд.
159. **Петковић 1988:** Новица Петковић, *Два српска романа: студије о Нечистој крви и Сеобама*, Народна књига: Београд.
160. **Петровић 2019:** Veselin Petrović, *Sistem zoonima u Vukovom Rječniku*, Novi Pazar: Научне публикације Државног универзитета у Новом Пазару, *Seriја В, Друштвене и humanističke nauke*, god. 2 br. 1, 10–20.
161. **Пецо 1989:** Asim Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Београд: Научна књига.
162. **Пецо 1995:** Асим Пецо, „Антропоним као стилем”, у: *Стилистички аспекти проучавања српског језика*, Научни састанак слависта у Вукове дене 23/2, Београд: Међународни славистички центар, 117–125.
163. **Пешикан 1958:** Митар Пешикан, „О грађењу имена становника у односу на имена земаља и места”, *Наш језик* књ. IX св. 5–6, Београд: САНУ, 196–205.
164. **Пешикан 1969:** Митар Пешикан, „Разликовање властитих и апелативних имена у топонимији”, *Наш језик* књ. XVII св. 5, Београд: Институт за српскохрватски језик, 257–263.
165. **Пешикан 1982–1983:** Митар Пешикан, „Зетско-хумско-рашка имена”, *Ономатолошки прилози III–IV*, Београд: САНУ.
166. **Пешикан 1988:** Митар Пешикан, „О историјској ономастици Косова”, у: *Зборник округлог стола о научном истраживању Косова*, Београд: Одељење језика и књижевности и Одбор за проучавање Косова САНУ, 81–87.
167. **Пешикан 1991:** Митар Пешикан, „Етничке прилике у Метохији у вековима пре велике сеобе у светлости ономастичких сведочанстава”, *Научни састанак слависта у Вукове дате* 20/1, Београд: Међународни славистички центар, 329–343.
168. **Пешикан 1994:** Митар Пешикан, „Историјска ономастика као помоћ у етимолошким истраживањима”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXVII*, Нови Сад: Матица српска, 493–498).

169. **Пешикан 1995:** Митар Пешикан, „Сведочанства српске историјске антропонимије”, Отисак из *Гласа ССCLXXXVII* Српске академије наука и уметности, Одељење језика и књижевности књ. 16, Београд: САНУ, 36–45.
170. **Пешић 1975:** Миодраг Пешић, *Врање*, Врање: Самоуправна интересна заједница културе општине Врање.
171. **Пешић 1978:** Радмила Пешић, „Лирска народна песма у делу Борисава Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 113–120.
172. **Пижурица 1971:** Мато Пижурица, „Из ономастике Роваца. Имена домаћих животиња”, *Прилози проучавању језика VII*, Нови Сад, 167–185.
173. **Пижурица 1994:** Мато Пижурица, „Прилог реконструкцији аутохтоних спектра боја. Боје у зоонимији”, *Фолклор у Војводини* 8, Нови Сад, 98–102.
174. **Пипер–Клајн 2013:** Предраг Пипер и Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
175. **Поломац 2013:** Владимир Поломац, „О савременим београдским ходонимима антропонимског порекла”, *Acta onomastica LIV*, 242–228.
176. **Поповић 1998:** Љубодраг Поповић, „Попис становништва у Врањском округу 1879. године”, *Врањски гласник* 31/32, 69-82.
177. **Правопис МС:** Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис српског језика*, друго издање, Нови Сад: Матица српска, 2011.
178. **Пронченко 2015:** С. М. Пронченко, *Литературная ономастика: учебно-методическое пособие к спецсеминару по русскому языку*, Санкт-Петербург: Издательство ЛЕМА.
179. **Протић 1978:** Предраг Протић, „Стилистичка анализа једне приповетке Борисава Станковића (*Станко 'Чисто брашно'* из збирке *Божји људи*)”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 173–182.
180. **Путанец–Шимуновић 1987:** Valentin Putanec i Petar Šimunović, *Retrospektivna onomastička bibliografija hrvatsko-srpska do godine 1975.*, Zagreb: JAZU.
181. **Радић 1987:** Првослав Радић, „Творбено-семантичке особености изведеница са суфиксом *-че* на делу балканизираних јужнословенских говора”, *Анали Филолошког факултета*, књ. 18, Београд: Филолошки факултет.
182. **Радић 2004:** Јованка Радић, „Топонимија Белице”, *Ономатолики прилози XVI*, Београд: САНУ.
183. **Радић 2018:** Јованка Радић, „Српска лична имена и феминистички погледи на свет”, у: *Српска славистика: колективна монографија* (ур. Рајна Драгићевић, Вељко Брборић), Београд: Савез славистичких друштава Србије, 303–315.
184. **Радивојевић–Петровић 1998:** Снежана Радивојевић–Петровић, „Софкина марама (о музејском поклону)”, *Врањски гласник* 32/33, 249-254.
185. **Радовановић 2003:** Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, Novi Sad–Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
186. **Радојчић 2009:** Сања Радојчић, „Интерпретација *Коштане* – карактеристике говора глумаца”, у: *Дијалекат – дијалекатска књижевност* (ур. Радмила Жугић), Лесковац: Лесковачки културни центар, 190–202.
187. **Ракић–Милојковић 1995:** Софија Ракић–Милојковић, *Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне*, СДЗБ 41, Београд: Институт за српски језик САНУ.
188. **Ранковић 1978:** Милан Ранковић, „Однос према прошлости у делу Боре Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 45–52.
189. **Реметић 1996:** Слободан Реметић, *Српски призренски говор I (Гласови и облици)*, СДЗБ 42, Београд: Институт за српски језик САНУ.

190. **Реметић 2015а:** Слободан Реметић, „Стара Србија и дијалекатска карта српског језика” у: *Први балкански рат 1912–1913: историјски процеси и проблеми у светлости стогодишњег искуства*, Београд: Глас Одељења историјских наука САНУ, 275–286.
191. **Реметић 2015б:** Слободан Реметић, „Дијалекат и славенизми у Вуковом реформаторском подухвату” у: *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*, Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, 127–136.
192. **Ристић САНУ:** Биографија академика Јована Ристића на сајту САНУ: <https://web.archive.org/web/20111009050753/http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=49> 6, (страница приступљено 5. јануара 2020. године).
193. **Руска граматика 1980:** *Русская грамматика*, Москва: Академија наук СССР: Институт русског језика.
194. **Савић-Грујић 2009:** Ана Савић-Грујић, „Именослов *Божјих људи* Борисава Станковића”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 78–84.
195. **Симић 1999:** Радоје Симић, „Лингвистичка стилистика”, *Наш језик* XXXIII/1–2. Београд: Институт за српски језик САНУ, 127–137.
196. **Симић 2005:** Радоје Симић, „Дијалекат и књижевни језик” у: *Шести лингвистички скуп 'Бошковићеви дани'*, Подгорица: ЦАНУ, 9–20.
197. **Симић 2007:** Радоје Симић, „Правци развоја српског књижевног језика у другој половини XIX века”, у: *Српски језик и друштвена кретања (Књига 1)*, Крагујевац: ФИЛУМ, 37–46.
198. **Симић 2010:** Радоје Симић, „Књижевни језик и народни говори”, *Годишњак за српски језик и књижевност*, бр. 10, Ниш: Филозофски факултет, 373–395.
199. **Симић и Живковић 2018:** Анка Симић и Ана Живковић, *Језик љубави у приповеткама Боре Станковића: властита имена и узвици*, Српски језик: студије српске и словенске, серија 1/година XXIII, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика: Филолошки факултет и др., 767–784.
200. **Спасојевић 2013а:** Марина Спасојевић, „Антропонимија у Андрићевом роману *На Дрини ћуприја*”, у: *Андрићева ћуприја*, Грац: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität; Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске; Београд: Београдска књига: Свет књиге, 869–892.
201. **Спасојевић 2013б:** Марина Спасојевић, „Стилска вредност фитонима у делима Бранка Ћопића”, у: *Лирски доживљај света у дјелима Бранка Ћопића, Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ћопића 2*, Грац: Бања Лука: Универзитет „Карл Франц“ Грац: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске у Бањалуци, 393–406.
202. **Спасојевић 2014:** Марина Спасојевић, „Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ћопића”, у: *Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ћопића* (ур. Бранко Тошовић), Серија: *Ћопићев пројекат*, том 3. Универзитет „Карл Франц“ Грац: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске у Бањалуци. 347–360.
203. **Срећковић САНУ:** Биографија академика Пантелије Срећковића на сајту САНУ: <https://web.archive.org/web/20160304192553/http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=53> 7, (страница приступљено 16. 1. 2020. године).
204. **Стаменковић 1982:** С. Стаменковић, „Популациони развитак и урбанизација Врања”, *Врањски гласник* XIV–XV, 113–131.
205. **Стаменковић 1986:** С. Стаменковић, „Дневне миграције становништва у врањском крају као чинилац трансформације руралне средине”, *Врањски гласник* XXI, 245–254.
206. **Станковић 2008:** Станислав Станковић, *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*, Монографије 5, Београд: Институт за српски језик САНУ.
207. **Станковић и Станковић 2011:** Станислав Станковић и Селена Станковић, О употреби етичкога датива у роману *Нечиста крв* и његовоме преводу на француски језик,

- у: *'Нечиста крв' Борисава Станковића. Сто година после (1910–2010)* (ур. Сунчица Денић), Врање: Учитељски факултет / Аурора, (стр. 251–272).
208. **Станковић 2018:** Драгана Станковић, *Говор врањске деце предшколског и школског узраста – социолингвистички приступ*, докторска дисертација, Београд (посебно 11–34 стр.).
209. **Станојчић–Поповић¹³ 2011:** Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
210. **Станојевић 1911:** Маринко Станојевић, *Северно-тимочки дијалекат*, СДЗб 2, Београд: Српска краљевска академија.
211. **Стевановић 1950:** Михаило Стевановић, *Ђаковачки говор*, СДЗб 11, Београд: Српска академија наука.
212. **Стевановић 1977:** Владимир Стевановић, „О језику главног јунака у *Коштани* Боре Станковића”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 20/2, Нови Сад: Матица српска, 45–79.
213. **Стевановић⁴ 1981:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнојезичка норма) I*, четврто издање, Београд: Научна књига.
214. **Стојановић 1923:** Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књига четврта, Сремски Карловци: штампано у српској манастирској штампарији (страници приступљено 7. 4. 2020. године – <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/1923-stari-srpski-zapisi-i-natpisi.pdf>).
215. **Стојановић 1985:** Александар Стојановић, *Врањски кадилук у 16. веку*, Врање: Народни музеј у Врању.
216. **Стојанчевић 1998:** Владимир Стојанчевић, *Српски народ у Старој Србији у Великој источној кризи 1876–1878.*, Београд: Службени лист: Балканолошки институт.
217. **Стошић 2009:** Јелена Стошић, „Именослов *Нечисте крви* Боре Станковића”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 61–77.
218. **Суботин 1978:** Стојан Суботин, „Борисав Станковић у Пољској”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 235–250.
219. **Суперанскаја 1973:** А. В. Суперанская, *Общая теория имени собственного*, Москва: Наука.
220. **Терзић 2010:** Славенко Терзић, „Историјско-географске представе о Старој Србији у Европи и међу Србима”, у: *Наша прошлост: часопис Историјског архива и Друштва историчара среза Краљево*, бр. 9 (2010), Краљево: Народни музеј у Краљеву, 9-28.
221. **Терзић 2012:** Славенко Терзић, „Ослобођење Старе Србије”, *Даница: српски народни илустровани календар*, Београд: Вукова задужбина, 93–108.
222. **Тома 1998:** Пол-Луј Тома, *Говори Ниша и околних села*, СДЗб 45, Београд: Институт за српски језик САНУ.
223. **Томић 2013а:** Бојана Томић, „Стилска вредност зоонима у делима Бранка Ћопића”, у: *Лирски доживљај света у дјелима Бранка Ћопића, Лирски, хумористички и сатирички свијет Бранка Ћопића 2*, Грац: Бања Лука: Универзитет „Карл Франц“ Грац: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске у Бањалуци, 407–417.
224. **Томић 2013б:** Драгана Томић, „Фонолошке алтернације у изведеницама у роману *Нечиста крв* Боре Станковића”, *Годишњак Учитељског факултета у Врању IV*, 261–277.
225. **Томић 2015:** Драгана Томић, „Турцизми у роману *Нечиста крв* Борисава Станковића”, *Годишњак Учитељског факултета у Врању VI*, 243–257.
226. **Тошић 1978:** Станиша Тошић, „*Божји људи* Б. Станковића у књижевној критици”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 141–152.
227. **Трифуноски 1962:** Јован Трифуноски, *Врањска котлина* књ. 1, Скопље: Природно-математички факултет на универзитетот Скопје.

228. **Ћирић 1983:** Љубисав Ћирић, *Говор Лужнице*, СДЗБ 29, Београд: Институт за српски језик САНУ.
229. **Ћирић 1997:** Љубисав Ћирић, „Ономастика белопаланачког краја”, *Ономатолошки прилози XII*, Београд: САНУ.
230. **Ћирић 1999:** Љубисав Ћирић, *Говори Понишавља*, СДЗБ 46, Београд: Институт за српски језик САНУ, 7–262.
231. **Ћорић 2009а:** Божо Ћорић, „Антропоними и граматика”, *Лингвомаргиналије*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 121–128.
232. **Ћорић 2009б:** Божо Ћорић, „Антропоними и творба речи”, *Лингвомаргиналије*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 129–137.
233. **Ћоровић 1989:** Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, Београд: Бигз.
234. **Ћупић 1998:** Жељко Ћупић, „Савремена лична имена у грађи *Ономатолошких прилога*”, у: *Ономатолошки прилози XIV*, 73–153.
235. **Упутства РСАНУ:** *Упутства за обраду Речника САНУ*, Београд: Институт за српски језик САНУ (Лексикографски одсек).
236. **Филиповић 1968:** Вук Филиповић, *Свет детињства у делу Боре Станковића*, Приштина: Заједница научних установа Косова и Метохије (докторска дисертација, Филозофски факултет у Приштини).
237. **Хаџивасиљевић 1896:** Јован Хаџивасиљевић, „Ка историји града Враћа и његове околине”, у: *Годишњица Николе Чупића књ. 16* (стр. 265–338), Београд: Чупићева задужбина.
238. **Хаџи Танчић 2009:** Саша Хаџи Танчић, „Прологомена о именима књижевних ликова у прозном делу (Аутоанализа)”, у: *Именослови српских писаца. Писци и језик 2* (прир. Недељко Богдановић и Ана Савић-Грујић). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), 153–160.
239. **Цветановић 1988:** Владимир Цветановић, *Из ономастике Гњилана*, Ономатолошки прилози IX, Београд: САНУ, 517–542.
240. **Цветковић 1965:** Б. Цветковић, „Неки аспекти друштвено-културних веза Враћа са развијенијим јужномакедонским градовима и Солуном у 19. веку”, *Врањски гласник I*, 117–132.
241. **Џвијић 1922:** Јован Џвијић, *Метанастазичка кретања, њихови узроци и последице*, СЕЗБ XXIV (Насеља и порекло становништва 12), Београд: Српска академија наука и уметности.
242. **Џенић 1978:** Вера Џенић, „Субјективност књижевног израза Борисава Станковића”, у: *Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену*, Београд: Међународни славистички центар, 61–74.
243. **Часопис Онома 40:** *Onoma*, Literary Onomastics, Volume 40, 2005: https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=issue.php&journal_code=ONO&issue=0&vol=40 (стање 18. 4. 2020. године).
244. **Чолак 2009:** Бојан Чолак, *Роман патријархалне културе: Борисав Станковић: Газда Младен*, Институт за књижевност и уметност: Београд.
245. **Чолак 2013:** Бојан Чолак, *Модели представљања патријархалног друштва у прози српске модерне*, докторска дисертација, Београд.
246. **Шимуновић 1976:** Petar Šimunović, „Ime u funkciji književnog djela”, *Onomastica Jugoslavica* бр. 6, 241–252.
247. **Шипка 1994:** Данко Шипка, „Творбени модели и класификацијско стабло српскохрватске ономастичке терминологије”, *Осма ономастичка конференција и Други лингвистички скуп „Бошковићеви дани”*, Подгорица: ЦАНУ, 44–53.
248. **Шипка 2012:** Милан Шипка, „О пејоративној употреби етника и етнонима у српском језику”, *Наука и идентитет: Филолошке науке, Научни скуповикњига VI том I*, Универзитет у Источном Сарајеву – Филозофски факултет Пале, 127–135.

249. **Шћепановић 1996:** Михаило Шћепановић, „Антропонимска база STAN- и презиме Станојчић”, *Српски језик* бр. 1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 182–197.
250. **Шћепановић 1997а:** Михаило Шћепановић, *Именослов ваљевске Петнице*, Београд: Институт за српски језик САНУ–Ваљево.
251. **Шћепановић 1997б:** Михаило Шћепановић, „Антропонимске категорије у књижевном тексту Стевана Сремца”, у: *Књижевност и језик Стевана Сремца – ново читање*: зборник радова, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу: Филозофски факултет, 57–67.
252. **Шћепановић 1997в:** Михаило Шћепановић, „Ономастичке категорије и српска ономастичка терминологија”, *Књижевност и језик*, год. 45, бр. 2/3, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 65–69.
253. **Шћепановић 1998:** Михаило Шћепановић, „Категоризација врста ријечи у ономастичкој номинацији”, *Научни састанак слависта у Вукове дане 27/2*, Београд: Међународни славистички центар, 289–297.
254. **Шћепановић 2000:** Михаило Шћепановић, „Зоонимија подјаворских села”, *Српски језик* V/1–2, 595–623.
255. **Шћепановић 2002:** Михаило Шћепановић, „Зооним као ономастички термин”, *Српски језик* VII/1–2, 595–623.
256. **Шћепановић 2003:** Михаило Шћепановић, „Српска ономастичка терминологија”, *Свет језика и писма*, Београд, 14–16.
257. **Шћепановић 2016:** Михаило Шћепановић, *Слово српског имена (ономастичке и дијалектолошке теме)*, Београд: Јасен.
258. **Шћепановић 2019:** Михаило Шћепановић, „Оними под лупом лингвостилистике”, *Српски језик* XXIV/1–2 (2019), 127–134.

ИЗВОРИ

КЊИЖЕВНИ ИЗВОРИ

1. **Станковић I–VI:** Борисав Станковић, *Сабрана дела Борисава Станковића*, Просвета – Београд, ³1980.
2. Званичан сајт посвећен Борисаву Станковићу: <https://www.borisavstankovic.rs> Сајт је део пројекта Бора Станковић поново међу Врањанцима и финансиран је средствима Града Врања (приступљено у неколико наврата 2018. године).

ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ

3. **АР 2005:** Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика*, Београд: Београдска књига.
4. **Босанац 1984:** Milan Bosanac, *Prosvjetin imenoslov*, Prosvjeta: Zagreb.
5. **Вуковић и Недељков 1983:** Гордана Вуковић и Љиљана Недељков, *Речник презимена Шајкашке*, Нови Сад.
6. **Грковић 1977:** Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд: Вук Караџић.
7. **Даничић I–III 1863–1864:** Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, I–III, Београд: Државна штампарија.
8. **Динић 2008:** Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Монографије 4, Београд: Институт за српски језик САНУ.
9. **Ђорђевић 2014:** Срба Ђорђевић, *Врањски речник: речник вароши Врање*, Врање: Курјак копи.
10. **Елезовић 1998:** Глигорије Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, 1–2, Приштина: Институт за српску културу.
11. **ЕРХСЈ I–IV:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb, 1971–1974.
12. **ЕССЈ-а:** *Этимологический словарь славянских языков*, I–XXXIII, Москва: Наука, 1974–
13. **Живковић 1987:** Новица Живковић, *Речник пиротског говора*, Пирот.
14. **Жугић 2005:** Радмила Жугић, *Речник говора јабланичког краја*, СДЗБ 52, Београд: Институт за српски језик САНУ.
15. **Златановић 1998:** Момчило Златановић, *Речник говора Јужне Србије*, Врање: Учитељски факултет.
Речник у електронском издању: <http://www.vranje.co.rs/#sthash.gY1gyBQy.dpbs>
16. **Златковић 2014:** Драгољуб Златковић, *Речник пиротског говора*, Београд: Службени гласник.
17. **Јовановић 2005:** Властимир Јовановић, *Речник села Каменице (код Ниша)*, СДЗБ LI, Београд: САНУ.
18. **Јовановић 2007:** Властимир Јовановић, *Додатак Речнику села Каменице*, СДЗБ LIV, Београд: САНУ.
19. **Казаков 1997:** Вадим Казаков, *Именослов: словарь словянских имен и прозвиц: с толкованием их значения и происхождения*, Калуга: Золотая аллея.
20. **Караџић 1935:** Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
21. **Кончаревић и Радовановић 2012:** Ксенија Кончаревић и Милан Радовановић, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник*, Београд: Службени гласник, 353–357.
22. **Купер 1986:** Džin Kembel Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola* (prevodilac Slobodan Đorđević), Prosveta–Nolit.

23. **Марковић 1986:** Миодраг Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци*, СДЗб 22, Београд: САНУ.
24. **Марковић 1993:** Миодраг Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци*, СДЗб 37, Београд: САНУ.
25. **Митровић 1992:** Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, Београд: Lenex.
26. **Подольскаја 1988:** Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва: Наука.
27. **Поповић 2010:** Тања Поповић, *Речник књижевних термина*, Београд: Логос Арт Едиција.
28. **Расковник САНУ:** <http://raskovnik.org> Речничка платформа Института за српски језик САНУ (сајт посећиван и претраживан у периоду јануар–април 2020. године).
29. **РГВ 10:** Драгољуб Петровић и др, *Речник српских говора Војводине*, свеска 10, Нови Сад: Матица српска: Тиски цвет, 2010.
30. **Речник ЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: JAZU, 1880–1975.
31. **Речник МС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
32. **Речник САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–.
33. **Речник СЈ:** *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007, 2011.
34. **Стојановић 2010:** Радосав Стојановић, *Црнотравски речник*, СДЗб LVII, Београд: САНУ.
35. **Шимундић 1988:** Mate Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
36. **Шкаљић 1966:** Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo–Prosvjeta.

СКРАЋЕНИЦЕ¹⁵⁴

агр. – агрооним
арт. – артионим
аст. – астионим
библ. – библионим
библ. топ. – библијски топоним
еклис. – еклисионим
еорт. – еортоним
ерг. – ергоним
етк. – етник
етн. – етноним
зоон. – зооним
икон. – иконим
ком. – комоним
конт. в. и. – контекстуално властито име
ЛИ – лично име
ЛН – лични надимак
ојкодом. – ојкодомоним
ор. – ороним
патр. – патроним
ПИ – породично име
пр. – презиме
теон. – теоним
урб. – урбаноним
хаг. – хагионим
хидр. – хидроним
ход. – ходоним
хор. – хороним
хрон. – хрононим

ОПШТЕ СКРАЋЕНИЦЕ

в. – видети
грч. – грчки
енг. – енглески (језик)
ж – женски род
и др. – и други, и друго
и сл. – и слично
итд. – и тако даље
м – мушки род
непром. – непроменљиво
нпр. – на пример
прасл. – прасловенски (језик)
рус. – руски (језик)
с – средњи род
хебр. – хебрејски (језик)

---

¹⁵⁴ Скраћенице су већином сачињене по следећем принципу: до форманта *-оним* са завршетком на сугласник.

РЕГИСТАР ОНОМАСТИЧКИХ ЈЕДИНИЦА

А

Абдул-Ћерим ага (м), ЛИ
 Агафија (ж), ЛИ
 Ајша (ж), ЛИ
 Алексинац (м), аст.
 Алил (м), ЛИ
 Амам, урб.
 Анадол, хор.
 Анадолац, етк.
 Анастаси (ж), ЛИ
 Анђа (ж), ЛИ
 Аница (ж), ЛИ
 Арапи, етн.
 Арибег (м), ЛИ
 Арибегова воденица (ж), агр.
 Аритон (м), ЛИ
 Аритонови, ПИ
 Арнаути, етн.
 Арнаутлук, хор.
 Арса (м), ЛИ
 Арсеније (м), ЛИ
 Аса (м), ЛИ
 Асан (м), ЛИ
 Асанбаир, ор.
 Ахмет (м), ЛИ

Б

Баба-Станин чардак, ојкодом.
 Бања (ж), хидр.
 Бакарно Гумно (с), агр.
 Беглер-бег (м), ЛИ
 Бекче (м), ЛН
 Белимарковић, пр.
 Белка, зоон.
 Београд (м), аст.
 Београђанин, етк.
 Бетика (ж), ЛИ
 Билача, ком.
 Биљарица (ж), ЛН
 Биоград (м), аст.
 Бириси (ж), ЛН
 Битољ (м), аст.
 Бог (Божји, -а, -е), теон.
 Богородица, теон.
 Богословија, ерг.
 Божић (Божићњи, -а, -о), еорт.
 Божји Суд, икон.

Бојација (м), ЛН
 Босна, хор.
 (Брат) на чорбаци-Арсу, патр.
 Бугарска, хор.

В

В. (м), аст.
 Ванка (ж), ЛИ
 Ванко (м), ЛИ
 Вардар, хидр.
 Варош-капија, урб.
 Васа (м), ЛИ
 Василије (м), ЛИ
 Васиљко (м), ЛИ
 Васина улица, ход.
 Васка (ж), ЛИ
 Вејка (ж), ЛИ
 Вела (ж), ЛИ
 Велес (м), аст.
 Велика школа, ерг.
 Вељко (м), ЛИ
 Веса (м), ЛИ
 Воја (м), ЛИ
 Воскресеније, еорт.
 Владичин Хан, аст.
 Власина, хидр.
 Власинци, етк.
 Врање (с), аст. (ојк.)
 Врчин (м), аст.
 Вучитрн, аст. (ојк.)

Г

Гајдарџија (м), ЛН
 Гајка (м), ЛИ
 „Геновева”, арт.
 Гилане, аст.
 Голгота, библи. топ.
 Голич, ор.
 Господ, теон.
 Господ Бог, теон.
 Госпо'н (м), ЛН
 Грделица, аст.
 Грк (м), ЛН
 Гркљан (м), ЛН
 Грци, етн.
 Гугутка, зоон.

Д

Дара (ж), ЛИ
Два Брата, агр.
Дика (ж), ЛИ
Димитрија (м), ЛИ
Димитрије (м), ЛИ
Доктор (м), ЛН
Доља, (ж), ЛИ
Доно Врање, ком. (ојк.)
Доње Врање, ком. (ојк.)
Доњовранче (м), ЛН
Дорча, зоон.
„Дукат” (ж), ЛН
Дунав, хидр.
Дућанцик (м), урб.
Духови, еорт.
Душан (м), ЛИ
Душаново царство, хор.

Ђ

Ђорговке (ж)
Ђорђе (м), ЛИ
Ђурђа (ж), ЛИ
Ђурђевдан, еорт.

Е

Ж

„Жал за младост”, арт.
Железничка дирекција, ерг.
„Жича”, ојкодом.
Жорж (м), ЛИ

З

Зарије (м), ЛИ
Зафир (м), ЛИ
Задушница, еорт.
Земун, аст.
Злата (ж), ЛИ
Зулфа (ж), ЛИ

И

Иванот (м), ЛИ
Исаија (м), ЛИ
Историја, контекст. в. и.
Исус Христ, теон.
Ита (м), ЛИ

Ј

Јанча (м), ЛИ
Јаша (м), ЛИ
Јевреји, етн.
Јелена (ж), ЛИ
Јелисавета (ж), ЛИ
Јелка (ж), ЛИ
Јерусалим, аст.
Јова (м), ЛИ
Јован (м), ЛИ
Јованка (ж), ЛИ
Јовото (м), ЛИ
Јевреји, етн.
Јовча (м), ЛИ
Јоксић, пр.
Јусуф (м), ЛИ
Јусуфче (м), ЛИ
Јусуфчић (м), ЛИ

К

Каварола (м), ЛН
Казак (м), ЛН
Кале, ојкодом.
Калемегдан, урб.
Каракула, ојкодом.
Кара-Мустафа (м), ЛИ
„Касина”, ојкодом.
Ката (ж), ЛИ
Катаринче (ж), ЛИ
Катинка (ж), ЛИ
Каурско, хор.
Ковачка маала, урб.
Која (м), ЛИ
Коле (м), ЛИ
Коља (м), ЛИ
Корбевац, ком. (ојк.)
Косово, хор.
Коста (м), ЛИ
Костаћи (м), ЛИ
Коца (ж), ЛИ
Коцана (ж), ЛИ
Кошта (ж), ЛИ
Коштан (ж), ЛИ
Коштана (ж), ЛИ
Кријумчар (м), ЛН
Крстиловица, ор.
Кула, ојкодом.
Куманово, аст.
Курта (м), ЛИ

Л

Лаза (м), ЛИ
Лазарица, еорт.
Лена (ж), ЛИ
Ленка (ж), ЛИ
Ленче (ж), ЛИ
Лесковац, аст.
Лесковчанин, етк.
Литература, контекст. в. и.

Љ

Љуба (м), ЛИ

М

Магда (ж), ЛИ
Магдини, ПИ
Магдица (ж), ЛИ
Максим (м), ЛИ
Малвина (ж), ЛИ
Манасија (м), ЛИ
Манасије (м), ЛИ
Мара (ж), ЛИ
Марија (ж), ЛИ
Марика (ж), ЛИ
Марко (м), ЛИ
Марково Кале, ојкодом.
Мана (м), ЛИ
Масе (м), ЛИ
Масурица, ком. (ојк.)
Маћедонија, хор.
Мемет (м), ЛИ
Менко (м), ЛИ
Мераклија (м), ЛН
Мехмед бег (м), ЛИ
Микић, пр.
Миланче (м), ЛИ
Миле (м), ЛИ
Миленија (ж), ЛИ
Миленкови, ПИ
Милован (м), ЛИ
Милованче (м), ЛИ
Милојевић пр.
Мирјана (ж), ЛИ
Мирон (м), ЛИ
Митар (м), ЛИ
Митка (м), ЛИ
Митрини, ПИ
Митров-дан, еорт.

Михаило (м), ЛИ
Михајло (м), ЛИ
Мица, зоон.
Младен (м), ЛИ
Мопасан, пр.
Морава, хидр.
Моравска дивизија, ерг.
Мотикарке (ж)
Мурат, зоон.

Н

Наза (ж), ЛИ
„Насред села шарена чесма, бистра вода”,
арт.
Ната (ж), ЛИ
Наца (ж), ЛИ
Недељко (м), ЛИ
Немац, етн.
Никола (м), ЛИ
Николча (м), ЛИ
Ниш, аст.
Нушка (ж), ЛИ

Њ

О

Одбор, ерг.
Омладина, ерг.
Ослобођење, хрон.
Оцинка, урб.

П

П. (м), ЛИ
Панта (м), ЛИ
Парапута (м), ЛН
Париз, аст.
Парк, урб.
Паса (ж), ЛИ
Певац (м), ЛН
Пејић, пр.
Пера (м), ЛИ
Петар (м), ЛИ
Петко (м), ЛИ
Пећ, аст.
Пирот, аст.
Пишкопеја, аст.
Пљачковица, ор.
Пљачкавица, ор.
Поглаварци, ПИ

Помпадура (ж), ЛН
Поштанско-телеграфска школа, ерг.
Право, контекст. в. и.
Прешево, аст.
Призрен, аст. (ојк.)
Прилеп, аст. (ојк.)
Прилепчанин, етк.
Пчиња, хор.

Р

Раваница, еклис.
Ратаје, ком. (ојк.)
Рашин, патр.
Рашић, пр.
Рашка, ком. (ојк.)
Решид-бег (м), ЛИ
Рибинчики, ПИ
Риза (ж), ЛИ
Риста (м), ЛИ
Ристаћи (м), ЛИ
Ристић пр.
Ристот (м), ЛИ
Румелија, хор.
Рускиња, етн.

С

Сава, хидр.
Сава-мала, урб.
Саат-кула, ојкодом.
Савета (ж), ЛИ
Салче (ж), ЛИ
„Санта Лучија”, арт.
Сарајдар (м), ЛН
Сарош (м), ЛИ
Сахат-кула, ојкодом.
Света Гора, еклис.
Света Петка, хаг.
Свети арханђел Михаило, хаг.
Свети Гроб, еклис.
Свети Ђурђиц, хаг.
Свети Илија, хаг.
Свети Никола, хаг.
Свети Отац, хаг.
Свети Отац Прохор Пчински, хаг.
Светозар (м), ЛИ
Секула (м), ЛН
Серај Шаћир-бега, ојкодом.
Серез, аст.
(Сестра) на Рибинчики, патр.
Сетка (ж), ЛИ

Симка (ж), ЛИ
Скендер-бег (м), ЛИ
Скопље, аст.
Слатина, агр.
Слободија, контекст. в. и.
Смедерево, аст.
Собина, ком. (ојк.)
Соломон (м), ЛИ
Соломун (м), ЛИ
Солун, аст.
Софија (ж), ЛИ
Софка (ж), ЛИ
Софкица (ж), ЛИ
Спаса (м), ЛИ
Спасена (ж), ЛИ
Срби, етн.
Србија, хор.
Србин, етн.
Срећковић пр.
Стаја (ж), ЛИ
Стамбол, аст.
Стамболка Рецеповица (ж), ЛН
Стамена (ж), ЛИ
Стаменија (ж), ЛИ
Стаменко (м), ЛИ
Стана (ж), ЛИ
Станини, ПИ
Станисављевић, пр.
Станко (м), ЛИ
Станоја (м), ЛИ
Стара Србија, хор.
Стари Завет, библ.
Стеван (м), ЛИ
Стоја (ж), ЛИ
Стојан (м), ЛИ
Стојанка (ж), ЛИ
Стојанов, патр.
Стојановић, пр.
Стојанче (м), ЛИ
Стојиљко (м), ЛИ
Стојмен (м), ЛИ
Стојна (ж), ЛИ
Стоша (м), ЛИ
Стошине, ПИ
Страшни Суд, икон.
„Стрижена Марика” (ж), ЛН
Суља (м), ЛИ
Судерце, ком. (ојк.)
Сулејман (м), ЛИ
Сурдулица, аст.
Сурдуличани, етк.
Сута (ж), ЛИ

Т

Таја (м), ЛИ
Таса (м), ЛИ
Тасица (м), ЛИ
Таша (ж), ЛИ
Ташана (ж), ЛИ
Ташко (м), ЛИ
Тоша (м), ЛИ
Тошка (м), ЛИ
Текија, урб.
Тетово, аст.
Теша (ж), ЛИ
Тода (ж), ЛИ
Тодора (ж), ЛИ
Тома (м), ЛИ
Томча (м), ЛИ
Тоне (м), ЛИ
Топли Дол, ком. (ојк.)
Трајко (м), ЛИ
Трајкови, ПИ
Трифун (м), ЛИ
Турска, хор.
Турско, хор.
Турско гробље, урб.
Турци, етн.
Турчин, етн.
„Турчин” (м), ЛН

Ћ

(Ћерка) на Петка, патр.
Ћошка, урб.

У

Универзитет, ерг.
Ускрс (Ускршњи, -а, -е), еорт.

Ф

Фатима (ж), ЛИ
Французи, етн.

Х

Христов гроб, еклис.
Христос воскресе/ Ваистину воскресе
Хришћани, етн.
Хусејин-паша (м), ЛИ

Ц

Цариград, аст.
Цвета (ж), ЛИ
Цветко (м), ЛИ
Циганска маала, урб.
Цигани, етн.
Циганин, етн.
Циганин (м), ЛН
Циганка, етн.
Циганке, етн.
Циганчице, етн.
Цинцари, етн.
Цинцарче, етн.
Цона (ж), ЛИ
Цопа (м), ЛН

Ч

Чал’к (ж), ЛН
Черкескиња, етн.
„Чисто брашно” (м), ЛН
Чука, ор.
Чуке, агр.
Чукља (м), ЛН
Чуково, ор.

џ

џафер-бег (м), ЛИ
џелеп (м), ЛИ

Ш

Шабан (м), ЛИ
Шана (ж), ЛИ
Шапранце, ком. (ојк.)
Шарена чесма, ојкодом.
Шарени хан, ојкодом.
Шарпланина, ор.
Шаћир бег (м), ЛИ
Швабица (ж), ЛН
Шкодра-паша (м), ЛН
Шорш (м), ЛИ
Шумадија, хор.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Милица (Светислав) Божић Синчук рођена је у Београду 19. априла 1991. године, где је као одличан ђак завршила основну школу, Филолошку гимназију (2006–2010) и стекла основно музичко образовање. Основне студије (2010–2014) и мастер студије (2015) завршила је на Филолошком факултету Универзитета у Београду на групи за Српски језик и књижевност (наставнички профил). Докторске академске студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду уписала је академске 2015/2016. године, модул Српски језик. Године 2018. пријавила је докторску дисертацију *Ономастички слојеви и њихова дијалекатска подлога у књижевном делу Борисава Станковића*.

Школске 2015/2016. године радила је у Филолошкој гимназији у Београду као професор Српског језика и Увода у општу лингвистику. У академској 2016/2017. години била је ангажована као сарадник у настави (ван радног односа) – демонстратор на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима, а у 2017/2018. години у Центру за учење српског језика као страног на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Августа 2018. године запослила се у Лексикографском одсеку Института за српски језик САНУ у звању истраживач приправник.

Бави се српском лексикографијом и лексикологијом. У средишту научних испитивања су питања књижевне ономастике и дијалектологије српског језика. Предмет научног интересовања су и проблеми наставе српског као страног језика.

Говори и пише руски, енглески и француски језик. Активно учествује на научним скуповима међународног карактера.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Милица Божић Синчук

Број досијеа 15098/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Ономастички слојеви и њихова дијалекатска подлога у књижевном делу

Борисава Станковића

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **Милица Божић Синчук**

Број досијеа **15098/Д**

Студијски програм **ЈКК-ДАС Модул Српски језик**

Наслов рада **Ономастички слојеви и њихова дијалекатска подлога у књижевном делу Борисава Станковића**

Ментор **проф. др Михаило Шћепановић**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Ономастички слојеви и њихова дијалекатска подлога у књижевном делу

Борисава Станковића

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (CreativeCommons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CCBY)
2. Ауторство – некомерцијално (CCBY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CCBY-NC-ND)
- 4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CCBY-NC-SA)**
5. Ауторство – без прерада (CCBY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CCBY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

1. **Ауторство.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.